

INTERNACIONALNI UNIVERZITET U NOVOM PAZARU

Departman za pravne nauke



Jelena Rakić

**REPRODUKTIVNA KONTROLA ŽENA OD STRANE
PARTNERA MUŠKOG POLA**

Doktorska disertacija

Mentor: prof. dr Aleksandar R. Ivanović

Novi Pazar, 2022

INTERNATIONAL UNIVERSITY OF NOVI PAZAR

Faculty of Law



Jelena Rakić

**REPRODUCTIVE CONTROL OVER WOMEN FROM THEIR
MALE PARTNERS**

Doctoral dissertation

Novi Pazar, 2022

Reproduktivna kontrola žena od strane partnera muškog pola

Rezime

Reproduktivna kontrola žena od strane partnera muškog pola podrazumeva spektar ponašanja kojima partneri muškog pola utiču na reproduktivnu autonomiju žena, odnosno nastupanje trudnoće ili na nastavak trudnoće koja je nastupila ili na njen prekid. U cilju ostvarivanja sopstvenih reproduktivnih namera partneri muškog pola primenjuju različite oblike od emocionalne manipulacije do psihičkog, fizičkog, seksualnog ili materijalnog nasilja te predmetni fenomen predstavlja samo jedan od oblika nasilja nad ženama. Raznolikost nepoželjnih ponašanja partnera muškog pola isključuje mogućnost da reproduktivna kontrola u potpunosti ostane van domašaja porodičnihopravnih i krivičnihopravnih normi. Tako reproduktivnu kontrolu primarno dovodimo u vezu s nasiljem u porodici, kao i sa krivičnim delom silovanja. Porodičnopravna zaštita žrtava reproduktivne kontrole mogla bi se smatrati adekvatnom, dok sofisticiranost pojedinih metoda kojima muškarci derogiraju reproduktivnu autonomiju žena utiče na to da ne mogu biti identifikovane kao relevantne s krivičnogopravnog aspekta što ovoj negativnoj pojavi daje mogućnost da egzistira u kontekstu društvenog konformizma. Jedan od ciljeva istraživanja je i da ukažemo na postojanje ovog fenomena u Srbiji. S tim u vezi predstavimo rezultate koji se odnose na prevalencu i karakteristike reproduktivne kontrole. Podaci su prikupljeni putem *online* upitnika metodom „grudve snega“. Uzorak ovog istraživanja čini 196 ispitanica starosne dobi 18 do 63 godine. Reproductivnu kontrolu doživelo je 40% ispitanica. Žene koje su potvrdile iskustvo drugog oblika partnerskog nasilja znatno češće su potvrđivale iskustvo reproduktivne kontrole (69.8%). Dominantan oblik reproduktivne kontrole je prinuda u vezi sa trudnoćom, a ispitanice su najčešće navodile da im je partner rekao kako ne bi trebalo da koriste nijedan oblik kontracepcije (21.9%). Skidanje kondoma tokom seksualnog odnosa je najzastupljeniji indikator reproduktivne prinude u okviru sprečavanja kontrole rađanja (7.1%). U okviru kontrole ishoda trudnoće najzastupljenije je primoravanje žene na abortus (0.5%).

Ključne reči: reproduktivna kontrola, prinuda u vezi sa trudnoćom, sprečavanje kontrole rađanja, kontrola ishoda trudnoće, nasilje nad ženama, nasilje u porodici

Naučna oblast: pravo

Uža naučna oblast: krivičnopravna, građanaskoppravna

Reproductive control over women from their male partners

Summary

Reproductive control of women by their male partners presupposes a spectre of behaviour used by male partners to influence on the reproductive autonomy of women, i.e. the conception, the continuity of pregnancy or its termination. For the purpose of achieving their own reproductive intentions, male partners use different forms of violence from emotional manipulation to mental, physical, sexual and material violence. Thus, the phenomenon described is just one of the forms of violence over women. The diversity of unwanted behavior of male partners leaves out of possibility to place the reproductive control out of the sphere of family and criminal law regulations. In reference to it, we are going to show the results of prevalence as well as the characteristics of reproductive control. The data were obtained from the online questionnaire by means of „snowball effect“ method. The research was conducted on 196 female participants aged between 18 and 63 years. 40% of them have experienced the reproductive control. Women who have confirmed having the experience of partner's violence have also confirmed the experience of reproductive control (69.8%). The prevalent form of reproductive control is related to pregnancy, where participants were told not to use any of the contraceptives (21.9%). Removing condoms during sexual intercourse is the most dominant indicator of reproductive control within birth control sabotage (7.1%). Forced abortion is the most dominant indicator of reproductive control within control of pregnancy outcomes (0.5%).

Key words: reproductive control, pregnancy coercion, birth control sabotage, control of pregnancy outcomes, violence against women, domestic violence

Scientific field: law

Specific scientific field: criminal law, civil law

SADRŽAJ

UVODNA RAZMATRANJA	7
PRVI DEO.....	10
REPRODUKTIVNA PRAVA – LJUDSKA PRAVA ŽENA	10
1. Razvoj i definisanje reproduktivnih prava.....	10
2. Reproductivna prava – ljudska prava žena	12
2.1. Pravo na život.....	12
2.2. Pravo na zdravlje.....	14
2.3. Pravo na život bez mučenja, zlostavljanja, nehumanog ili degradirajućeg ponašanja ili kažnjavanja	15
2.4. Pravo na privatnost.....	17
2.5. Jednaka prava žena i muškaraca i život bez diskriminacije	20
DRUGI DEO.....	22
REPRODUKTIVNA KONTROLA	22
1. Definisanje, oblici reproduktivne kontrole i terminološki problemi	22
1.1. Definisanje pojma	22
1.1.1. Muškarci kao žrtve reproduktivne kontrole.....	25
1.2. Oblici reproduktivne kontrole.....	27
1.3. Terminološke nedoumice – reproduktivna kontrola ili reproduktivna prinuda	36
2. Pregled rezultata realizovanih istraživanja	39
2.1. Reproductivna kontrola nad ženama od strane partnera muškog pola.....	39
2.2. Reproductivna kontrola nad ženama od strane drugih.....	47
2.2.1. Reproductivna kontrola nad ženama od strane članova partnerove porodice....	47
2.2.2. Reproductivna kontrola nad ženama u okviru homoseksualnih i biseksualnih partnerstava	49
2.3. Reproductivna kontrola nad muškarcima	51
TREĆI DEO.....	53
REPRODUKTIVNA KONTROLA KAO OBLIK NASILJA NAD ŽENAMA.....	53
1. Osvrt na položaj žene tokom istorije s aspekta prokreacije	54
2. Reproductivna kontrola kao oblik nasilja nad ženama – savremeni svet i stari obrasci ponašanja	60
2.1. Nasilje nad ženama i reproduktivna kontrola u međunarodnim dokumentima	60
2.1.1. Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena	60
2.1.1.1. Opšta preporuka br. 19 Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena (Nasilje nad ženama)	62
2.1.1.2. Opšta preporuka br. 21 Ravnopravnost u braku i porodičnim odnosima	63

2.1.2.	Deklaracija o eliminaciji nasilja prema ženama.....	64
2.1.3.	Pekiška deklaracija i Platforma za akciju	65
2.1.4.	Rezolucija Komisije za ljudska prava 2003/45 Eliminacija nasilja nad ženama.....	65
2.1.5.	Dokumenti Saveta Evrope.....	66
ČETVRTI DEO		73
REPRODUKTIVNA KONTROLA ŽENA OD STRANE PARTNERA MUŠKOG POLA U ZAKONODAVSTVU REPUBLICKE SRBIJE		73
1.	Sloboda odlučivanja o (ne)rađanju u zakonodavnom okviru Republike Srbije.....	73
1.1.	Sloboda odlučivanja o rađanju	74
1.2.	Sloboda odlučivanja o nerađanju	75
1.3.	Titular(i) prava na (ne)rađanje	77
2.	Zaštita žena od reproduktivne kontrole u nacionalnom pravnom okviru.....	81
2.1.	Porodičnopravna zaštita žena od reproduktivne kontrole počinjene od partnera muškog pola	82
2.2.	Krivičnopravna zaštita žena od reproduktivne kontrole počinjene od partnera muškog pola	91
2.2.1.	Reproduktivna kontrola i odnos sa krivičnim delom nasilje u porodici	92
2.2.2.	Reproduktivna kontrola i odnos sa krivičnim delom silovanje	98
2.2.3.	Reproduktivna kontrola i njen odnos s drugim krivičnim delima	107
PETI DEO (EMPIRIJSKI DEO).....		109
REPRODUKTIVNA KONTROLA ŽENA OD STRANE PARTNERA MUŠKOG POLA U REPUBLICI SRBIJI		109
1.	Metodološki okvir istraživanja.....	109
1.1.	Predmet i cilj istraživanja.....	109
1.2.	Hipoteze istraživanja	110
1.3.	Metod istraživanja	111
1.4.	Uzorak istraživanja.....	113
1.5.	Ograničenja istraživanja.....	116
2.	Rezultati istraživanja reproduktivne kontrole nad ženama od strane partnera muškog pola u Republici Srbiji.....	117
2.1.	Deskriptivni prikaz sociodemografskih karakteristika ispitanica sa iskustvom reproduktivne kontrole	117
2.2.	Obim i struktura reproduktivne kontrole.....	120
2.2.1.	Veza između reproduktivne kontrole i sociodemografskih karakteristika žrtava	123
2.3.	Prinuda u vezi sa trudnoćom	127

2.3.1. Prinuda u vezi sa trudnoćom prema oblicima ispoljavanja, sociodemografske karakteristike žrtava i njihov međusobni odnos.....	134
2.4. Sprečavanje kontrole rađanja	159
2.4.1. Sprečavanje kontrole rađanja prema oblicima ispoljavanja, sociodemografske karakteristike žrtve i njihov međusobni odnos.....	165
2.5. Kontrola ishoda trudnoće	173
2.5.1. Kontrola ishoda trudnoće, sociodemografske karakteristike ispitanica i njihova međusobna veza.....	179
3. Naučna interpretacija rezultata istraživanja	187
ZAKLJUČNA RAZMATRANJA	201
LITERATURA	205
PRILOG.....	227

„Žena mora imati svoju slobodu – slobodu izbora da li će biti majka ili ne i koliko će dece imati. Bez obzira na stav muškarca, taj problem je njen. Ona sama prolazi kroz talas smrti, svaki put kad se beba rodi. Kako nije pravo ni čoveka ni države da je primoravaju na ovo iskušenje tako je njeno pravo da odluči da li će to izdržati.“¹

UVODNA RAZMATRANJA

Kako sagledavamo reproduktivna prava žena? Kakva je naša reakcija na kršenje reproduktivnih prava žena? Da li je uopšte imamo? Od odgovora na ova pitanja u velikoj meri zavisi i reakcija društva na kompleksnu društvenu pojavu kakva je reproduktivna kontrola. Interes razvijenog društva je da se rađaju željena deca, da žene slobodno odlučuju o sopstvenoj reprodukciji, da se snizi stopa abortusa i mortaliteta majki i odojčadi, ili bi bar tako trebalo da bude. Ali, pitanje je da li i u kojoj meri društvo sagledava drugu stranu trudnoće, drugu stranu abortusa, drugu stranu reproduktivnih prava žena, onu negativnu kojom se ista krše, najčešće veoma perfidno. Istorijski posmatrano, žena se oduvek posmatrala kroz prizmu biološki predisponirane funkcije rađanja. Rađanje za muža, porodicu, državu je njena svrha, a ne nasilje. Abortus zato što partner to želi, zato što porodica to želi je kazna za ženu koja je stupila u seksualne odnose, a ne nasilje.

Srukturalno, doktorska disertacija podeljena je u pet delova koji čine funkcionalno povezane celine s tim što su prva četiri dela teorijskog karaktera dok je peti deo empirijski.

Da li se žena u civilizovanom svetu jemči pravo na izbor da rodi ili ne rodi? Na ovo pitanje pokušaćemo da odgovorimo u prvom delu disertacije koji se odnose na reproduktivna prava žena kao jedna od njihovih osnovnih ljudskih prava. Upravo ovaj deo predstavlja uvod u istraživačku temu s obzirom na to da bi shvatanje reproduktivne kontrole kao negativne društvene pojave bilo otežano bez osnovnih informacija o reproduktivnim pravima žena. Posebna pažnja u ovom delu rada posvećena je odnosu reproduktivnih prava žena i nekih od

¹ Sanger, M. (1922) *Women and the new race*. Preuzeto sa: <https://www.bartleby.com/1013/8.html>, posećen 10.10.2021.

osnovnih ljudskih prava kao što su pravo na život; pravo na zdravlje; pravo na život bez mučenja, zlostavljanja, nehumanog, degradirajućeg ponašanja ili kažnjavanja; prava na privatnost i prava na jednakost polova. Osim toga, izloženi su stavovi Evropskog suda za ljudska prava u vezi sa tim ko ima primat u donošenju odluke o nerađanju kada se radi o sukobljenim interesima potencijalnih roditelja, zatim u vezi sa okolnostima pod kojima će se postati roditelj ili da li će se postati roditelj kao i pitanjima koja se odnose na zabranu abortusa, imajući u vidu značaj ovih stavova za razumevanje reproduktivnih prava žena, kao i reproduktivne kontrole.

Drugi deo disertacije naslovljen je „Reproduktivna kontrola“ i u okviru njega izložene su postojeće definicije reproduktivne kontrole kao i terminologija koja se može sresti u literaturi pri čemu je ukazano na prednosti i nedostatke koji se vezuju za iste. Ono što bi se moglo zameriti nekim od postojećih definicija jeste uzak krug lica koja se mogu naći u ulozi učinioca reproduktivne kontrole. Ovde pre svega mislimo na ograničavanje reproduktivne kontrole samo u okviru heteroseksualnih partnerstava. Ipak, uzimajući u obzir da je reproduktivna kontrola relativno skoro prepoznat problem i postojanje drugih, širih definicija, ne možemo reći da se radi o suštinskom nedostatku. Takođe, u ovom delu izloženi su i oblici reproduktivne kontrole i ukazano je na najčešće indikatore. Osim toga, izloženi su i rezultati istraživanja koji se odnose na prevalencu reproduktivne kontrole u svetu. U vezi sa ovim važno je napomenuti da su istraživanja mahom koncentrisana na područje Sjedinjenih Američkih Država, delove Azije i Afrike. Par istraživanja realizovano je na području Australije i Novog Zelanda, dok u Evropi, a samim tim i Republici Srbiji, još uvek ne postoje istraživanja reproduktivne kontrole.

Trećim delom disertacije „Reproduktivna kontrola kao oblik nasilja nad ženama“ ukazano je na istorijski položaj žena s aspekta prokreacije. Fiziološka specifičnost žene da rađa zloupotrebljavana je ne samo tokom istorije ljudskog društva već je i mnogim ženama u savremenom svetu nametnuta pasivna uloga u vezi sa sopstvenom reprodukcijom. Stoga, različiti međunarodni dokumenti, pre svega Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama i Konvencija o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama, koje su obavezne za države koje su ih ratifikovale, među kojima je i Srbija, obavezuju države da stvore *de facto* i *de iure* uslove koji bi doprineli postizanju jednakosti žena i muškaraca u sferi reprodukcije. S tim u vezi neophodno je dekriminalizovati abortus, tamo gde je zabranjen, inkriminisati prisilne trudnoće i prisilne sterilizacije s jedne strane, dok je s druge

strane od ključnog značaja kreiranje takve klime u društvu u kojoj reproduktivno nasilje nad ženama neće biti deo društveno prihvatljivog ponašanja.

Četvrti deo disertacije „Reproduktivna kontrola nad ženama od strane partnera muškog pola u zakonodavstvu Republike Srbije“ predstavlja svojevrsni nastavak prethodnog dela i sadrži dve celine. Prvom celinom sagledavaju se pravo na rađanje i pravo na nerađanje kao segmenti reproduktivnih prava koje bi trebalo vezivati isključivo za žene, što je u našem pravnom okviru učinjeno s određenom kontradiktornošću. Naime, iako, još uvek važeći Porodični zakon, Zakon o postupku prekida trudnoće u zdravstvenim ustanovama i Zakon o biomedicinski potpomognutoj oplodnji za titulara prava na (ne)rađanje određuju ženu, ipak ustavna odredba o slobodi odlučivanja o rađanja otvara mogućnost različitih interpretacija koje ne idu u prilog ženi, ali i ne odražavaju pravnu realnost na pravi način. U okviru druge celine sagledava se mogućnost pružanja porodičnopravne i krivičnopravne zaštite ženama žrtvama reproduktivne kontrole. S tim u vezi analiziraju se porodičnopravne i krivičnopravne odredbe koje se odnose na nasilje u porodici kako bismo dobili uvid u to da li pozitivna rešenja mogu na adekvatan način biti primenjena i u slučaju reproduktivne kontrole. S istim ciljem analiziraju se i krivična dela silovanje, lake i teške telesne povrede.

Peti deo disertacije, koji je empirijskog karaktera, nosi naziv „Istraživanje reproduktivne kontrole nad ženama od strane partnera muškog pola u Republici Srbiji“ posvećen je fenomenološkim karakteristikama reproduktivne kontrole i karakteristikama žrtava koje su značajne za određivanje faktora rizika. Do ovih podataka doći ćemo uvidom u anketne upitnike, odnosno analizom podataka koji iz njih proizilaze.

Disertacija bi trebalo da na sistematizovan način predstavi fenomen reproduktivne kontrole. Sistematskim prikazom teorijskog poimanja reproduktivne kontrole, uz dovođenje iste u vezu sa nasiljem nad ženama, kao i analizom, odgovorajućih odredbi, porodičnog i krivičnog zakonodavstva obezbedićemo obuhvatan uvid u ovaj oblik nasilja nad ženama. Naučnoj, stručnoj, kao i široj javnosti pružićemo mogućnost da se na jednom mestu upozna sa reproduktivnom kontrolom, njenim karakteristikama i problemima koji je prate. Osim toga, svi zainteresovani imaće uvid u predlog za izmenu porodičnopravnog definisanja nasilja u porodici, dok je istovremeno reproduktivna kontrola još jedan od razloga za redefinisane krivičnog dela silovanja, a sve u cilju unapređenja pravnog okvira koji bi trebalo da omogući delotvornu zaštitu žrtvama reproduktivne kontrole i ostvari pozitivan uticaj u borbi protiv nasilja nad ženama.

PRVI DEO

REPRODUKTIVNA PRAVA – LJUDSKA PRAVA ŽENA

1. Razvoj i definisanje reproduktivnih prava

Svetske konferencije o populaciji koje su sazvale Ujedinjene nacije 1954. godine u Rimu i 1965. godine u Beogradu mogu se smatrati polaznom osnovom u razvoju reproduktivnih prava. Naime, glavna pitanja o kojima su vođene rasprave vezana su za porast broja stanovništva i predočavanje potencijalnih posledica koje ono sa sobom nosi. Tada je istaknuta opasnost od nedostatka hrane za populaciju koja ubrzano raste.² Iz tog razloga mnoge vlade podržale su programe planiranja porodice koji su se ogledali u pritisku društva da se prati i kontroliše plodnost što je za posledicu imalo primoravanje žena da se podvrgnu abortusu.³ Uzimajući u obzir novonastale okolnosti, odnosno prisilan uticaj na reproduktivno ponašanje, na Međunarodnoj konferenciji o ljudskim pravima koja je održana 1968. godine u Teheranu zauzet je stav da je „osnovno pravo roditelja da donose odluke o tome koliko će dece imati i koliki će biti razmak između njihovog rođenja“⁴. Zauzimanjem ovakvog stava po prvi put se prepoznaje korelacija koja postoji između reproduktivnog ponašanja i reproduktivnih odluka, s jedne strane i ljudskih prava, s druge strane. Prateći stav Teheranske deklaracije na sledećoj Svetskoj konferenciji o populaciji koja je održana u Bukureštu 1974. godine, u delu koji se odnosi na reprodukciju, formiranje porodice i položaj žena, potvrđeno je pravo svih parova i pojedinaca da slobodno, informisano i odgovorno odlučuju o broju i razmaku između dece.⁵ Novela koja je proklamovana na konferenciji u Bukureštu vezana je za to da se pravo na slobodno donošenje reproduktivnih odluka ne odnosi samo na parove već

² Kellogg, A. (1970) Population Growth and International Law, *Cornell International Law Journal* 3(1), str. 93. Preuzeto sa <https://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1015&context=cilj>, posećen 4.8.2021.

³ Pizzarossa, B. L. (2018) Here to Stay: The Evolution of Sexual and Reproductive Health and Rights in International Human Rights Law, *Laws*, 7(3), str. 3.

⁴ United Nations (1968) *Final Act of the International Conference on Human Rights*, New York: United Nations, čl. 2. st. 16. Preuzeto sa https://legal.un.org/avl/pdf/ha/fatchr/Final_Act_of_TehranConf.pdf, posećen 4.8.2021.

⁵ United Nations (1975) *Report of the United Nations World Population Conference*, New York: United Nations, str. 11. Preuzeto sa <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N75/388/20/PDF/N7538820.pdf?OpenElement>, posećen 4.8.2021.

i na pojedince. Osim toga, naglašava se potreba za poboljšanjem položaja žena kada je u pitanju planiranje porodice budući da je to jedan od načina za postizanje ravnopravnosti žena i muškaraca.⁶ Godine 1984. u Meksiko Sitiju održana je još jedna konferencija na temu populacije i populacione politike. U okviru preporuke br. 30 pozivaju se vlade da svim parovima i individuama osiguraju osnovno pravo da slobodno odlučuju o broju i razmaku između dece. U preporuci br. 31 navodi se da zakonodavni okvir i kreiranje populacionih politika ne smeju biti bazirani na bilo kakvoj vrsti prisile ili diskriminacije već u skladu sa međunarodno priznatim ljudskim pravima.⁷ Poseban značaj pridaje se poboljšanju položaja žena i jačanju njihove uloge u porodičnom i društvenom životu. S tim u vezi navodi se da je neophodno da postoji podela odgovornosti muškaraca i žena u oblastima kao što su porodični život, briga o deci i planiranje porodice. Ističe se da su žene i deca žrtve neregulisanog fertiliteta budući da mali razmak između trudnoća, prerane ili suviše kasne trudnoće kao i njihov veliki broj predstavljaju glavni uzrok smrtnosti i morbiditeta majki, odojčadi i dece.⁸ Na ovaj način se po prvi put u okviru pitanja o reprodukciji centralna uloga daje ženi. Ovo iz razloga što je ženski pokret ukazivao na to da su žene imale korist od procesa, ali nisu bile u njegovom centru. Teret odgovornosti za ubrzani rast populacije pripisivan je ženama i njihovoj plodnosti ne uzimajući u obzir opozitnu činjenicu da ukorenjeni patrijarhalni obrasci daju muškarcima legitimno pravo da kontrolišu broj i razmak dece u porodici. Stoga postoje mišljenja da je način na koji se pristupalo kontroli rasta stanovništva doveo do toga da žene budu „faktori“ umesto „akteri“.⁹

Na Konferenciji koja je održana u Kairu 1994. godine usvojene su međunarodno priznate definicije reproduktivnog zdravlja i reproduktivnih prava pri čemu je istaknuto da se ista nadovezuju na već postojeća i priznata ljudska prava. Reproductivno zdravlje definisano je kao „stanje kompletnog fizičkog, mentalnog i socijalnog blagostanja, koje se odražava na reproduktivni sistem i njegove funkcije i procese, što podrazumeva mogućnost ljudi da ostvare bezbedan seksualni život i reprodukciju“¹⁰. Reproductivno zdravlje podrazumeva da ljudi mogu da imaju zadovoljavajući i bezbedan seksualni život i da imaju sposobnost i

⁶ *Ibid.*, 12-13.

⁷ United Nations (1984) *Report of the International Conference on Population*, New York: United Nations, str. 24-25. Preuzeto sa <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N84/214/34/PDF/N8421434.pdf?OpenElement>, posećen 4.8.2021.

⁸ *Ibid.*, str. 3.

⁹ Pizzarossa, B. L. (2018) op. cit., str. 5.

¹⁰ United Nations Population Fund (UNFPA) (2004) *Programme of action of the International Conference on Population and Development*, Cairo: United Nations Population Fund, str. 45. Preuzeto sa: https://www.unfpa.org/sites/default/files/event-pdf/PoA_en.pdf, posećen 18.2.2022.

slobodu da odlučuju o vremenu i načinu reprodukcije. U vezi sa tim je i pravo žena i muškaraca da budu „informisani i da imaju pristup sigurnim, prihvatljivim i pristupačnim metodama planiranja porodice, kao i ostalim metodama regulisanja fertiliteta u okviru službi za očuvanje zdravlja, koje ženama omogućavaju sigurnu trudnoću i porođaj, a parovima najveće šanse da dobiju zdravo novorođenče“.¹¹ Reproductivna prava definisana su kao pravo svih parova i pojedinaca da slobodno i na ličnu odgovornost odlučuju o broju i vremenu rađanja dece, te da s tim u vezi raspolažu informacijama, sredstvima i pravima koja će im omogućiti da dostignu najviši nivo seksualnog i reproductivnog zdravlja.¹² Na ovaj način transformisan je koncept reproductivnih prava u „pravo na izbor“, odvojeni su pojmovi planiranja porodice i reproductivnih prava i prošireni okviri pojma seksualno reproductivno zdravlje, čime se ukazalo na ljudsku seksualnost.¹³ Takođe se ukazalo na to da mnoge žene imaju ograničene mogućnosti prilikom ostvarivanja reproductivnih prava što je uslovljeno različitim vidovima diskriminacije koji proizilaze iz patrijarhalnih stavova. Stoga se naglašava da parovi i pojedinci odluku o roditeljstvu, rađanju ili nerađanju treba da donesu slobodno, bez diskriminacije, prisile i nasilja.¹⁴

Na osnovu prethodno navedenog zaključujemo da reproductivna prava obuhvataju nekoliko suštinskih pitanja: Da li neko želi da ima decu?, Kada želi da ima decu?, Koliko dece želi da ima? Pri tome odgovor na svako od navedenih pitanja mora biti ishod slobodnog odlučivanja, oslobođen svakog uticaja bez obzira na to odakle bi uticaj mogao doći. Drugim rečima, odluka o sopstvenoj reprodukciji ne sme biti proizvod diskriminacije, pritiska ili prisile od strane partnera, roditelja ili bilo koga drugog.

2. Reproductivna prava – ljudska prava žena

Reproductivna prava predstavljaju jedno od osnovnih ljudskih prava, a samim tim i jedno od osnovnih ljudskih prava žena. Reproductivna prava žena proizilaze iz brojnih već priznatih prava koja se smatraju fundamentalnim ljudskim pravima te ćemo u ovom delu disertacije ukazati na njihov odnos sa reproductivnim pravima žena.

2.1. Pravo na život

¹¹ *Ibid.*

¹² *Ibid.*, str. 46

¹³ Milosavljević, S., Petrušić, N. (1999) *Abortus: pravni, medicinski i etički pristup*, Niš: Ženski istraživački centar za edukaciju i komunikaciju, str. 25-27.

¹⁴ United Nations Population Fund (UNFPA) (2004) *Ibid.*

Osnovno i najvažnije ljudsko pravo je pravo na život. Ukoliko ne postoji zaštita ljudskog života onda uživanje drugih prava ne bi imalo nikakav smisao.¹⁵ Formulacijom „svako ima pravo na život“¹⁶ uspostavljena je obaveza da se ženama garantuje jednako uživanje ovog prava. Reproductivna prava žena koja proizilaze iz prava na život dovode se u vezu sa trudnoćom i prekidom trudnoće. Primera radi garantovanje prava na život ženama, u kontekstu reproductivnih prava, podrazumeva da države preduzmu efikasne mere kako bi se sprečila smrtnost majki¹⁷ što uključuje i pristupačne i kvalitetne zdravstvene usluge. Osim toga, države bi trebalo da ulože napore kako bi se sprečile neželjene trudnoće i rizici od nebezbednih abortusa koji mogu dovesti do smrti trudnih žena.¹⁸ U tom cilju od značaja je stvoriti uslove u kojima bi žene imale pristup modernim sredstvima za kontracepciju, ali i bezbednim abortusima koji se obavljaju u zdravstvenim ustanovama.¹⁹ Ovo iz razloga što kriminalizacija abortusa neće sprečiti njihovo vršenje, naprotiv žene se u tom slučaju odlučuju na abortuse koji nisu bezbedni za njihovo fizičko i psihičko zdravlje pa i sam život. Zabrana abortusa²⁰, tamo gde postoji, kao i dozvoljeni abortus pod restriktivnim uslovima²¹,

¹⁵ Dimitrijević, V. et al. (2007) *Međunarodno pravo ljudskih prava*, Beograd: Beogradski centar za ljudska prava, str. 142.

¹⁶ Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima usvojena od strane Generalne skupštine Ujedinjenih nacija (dalje: UDP), 10. Decembra 1948. godine, čl. 3. Preuzeto sa http://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/uploads/2012/11/images_files_UN_Opsta%20deklaracija%20o%20pravima%20coveka.pdf, posećen 6.8.2021; Zakon o ratifikaciji Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda (dalje: EKLJP), Sl. list SCG - Međunarodni ugovori", br. 9/2003, 5/2005 i 7/2005 - ispr. i Sl. glasnik RS - Međunarodni ugovori", br. 12/2010 i 10/2015, čl. 2.; Zakon o ratifikaciji Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima (dalje: PGP), Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori“, broj 7/71, čl. 6; Zakon o ratifikaciji Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima deteta, Sl. list SFRJ - Međunarodni ugovori, br. 15/90 i Sl. list SRJ - Međunarodni ugovori, br. 4/96 i 2/97, čl. 6.

¹⁷ Prema podacima Svetske zdravstvene organizacije u 2017. godini umrlo je 295000 žena zbog komplikacija u trudnoći ili na porođaju, odnosno 211 umrlih žena na 100000 živorođene dece. World Health Organization, UNICEF, United Nations Population Fund and The World Bank (2019) *Trends in Maternal Mortality: 2000 to 2017* WHO, Geneva, str. 2. Preuzeto sa <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/327596/WHO-RHR-19.23-eng.pdf?sequence=13&isAllowed=y>, posećen 11.9.2021.

¹⁸ Council of Europe (2017) *Women's sexual and reproductive health and rights in Europe*, France: Council of Europe, str. 50.

¹⁹ S tim u vezi u šestom periodičnom izveštaju za Poljsku od strane Komiteta za ljudska prava navodi se da ženama ne sme biti uskraćen pristup uslugama koje se odnose na reproductivno zdravlje kao što su savetovanje u vezi sa kontracepcijom, prenatalno testiranje i zakoniti prekid trudnoće. Sredstva za kontracepciju trebalo bi da budu dostupna i uvrštena na listu subvencionisanih lekova jer bi na taj način bila dostupna svim ženama. Human Rights Committee, Concluding observations of the Human Rights Committee, CCPR/C/POL/CO/6, paragraf 12. Preuzeto sa <https://digitallibrary.un.org/record/694026>, posećen 10.8.2021.

²⁰ Abortus je zabranjen u 25 država: Andori, Angoli, Dominikanskoj Republici, Demokratskoj Republici Kongo, Egiptu, El Salvadoru, Gabonu, Haitiju, Hondurasu, Iraku, Laosu, Madagaskaru, Malti, Maršalovim ostrvima, Mauritaniji, Mikroneziji, Nikaragvi, Palau, Filipinima, Republici Kongo, San Marinu, Sao Tomeu i Principu, Senegalu, Surinamu i Tongu. *Countries Where Abortion Is Illegal 2022*. Preuzeto sa <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/countries-where-abortion-is-illegal>, posećen 23.4.2022.

²¹ U državama koje su prihvatile redukovane uslove za vršenje abortusa uglavnom se isti dozvoljava zbog očuvanja zdravlja žene, njenog života ili socio-ekonomskih razloga. Abortus je dozvoljen ukoliko je to neophodno da bi se spasio život žene u: Avganistanu, Antigvi i Barbudi, Bangladešu, Butanu, Brazilu, Čileu, Dominici, Gvatemali, Indoneziji, Iranu, Irskoj, Obali Slonovače, Kiribatiju, Libanu, Libiji, Malaviju, Maliju, Meksiku, Mijanmaru, Nigeriji, Omanu, Panami, Paragvaju, Papua Novoj Gvinei, Solomonovim ostrvima,

opravdavaju se pravom na život nerođenog deteta. Međutim, ograničenje reproduktivnih prava žena ne može se pravdati prenatalnim pravom na život u vezi sa čim je Evropski sud za ljudska prava izneo mišljenje. U slučaju *R.H. v Norway* otac nerođenog deteta smatrao je da majka želeći da izvrši abortus krši pravo fetusa na život. Evropski sud za ljudska prava je pravo na život tumačio kao pravo na život lica koja su rođena i da se pod kršenjem prava na život ne može smatrati pravo fetusa na život budući da se u okviru sintagme „svako ima pravo na život“ termin „svako“ ne može odnositi na one koji nisu rođeni, odnosno fetus u konkretnom slučaju.²²

Reproduktivna prava žena predstavljaju jedan od segmenata prava na život. Shodno tome pravo na život ne može biti ostvareno u punom obimu ukoliko države ženama ne obezbede adekvatne uslove za preveniranje trudnoće ili njen prekid²³.

2.2. Pravo na zdravlje

Pravom na zdravlje garantuje se uživanje najvišeg standarda psihičkog i fizičkog zdravlja uključujući i pravo na seksualno i reproduktivno zdravlje.²⁴ Suštinski deo prava na zdravlje žena upravo je pravo na seksualno i reproduktivno zdravlje. Ovo pravo podrazumeva skup prava i sloboda. Pod slobodom u okviru ovog prava podrazumeva se sloboda prilikom donošenja odluka i prilikom izbora u vezi sa pitanjima koja se odnose na sopstveno telo, seksualno i reproduktivno zdravlje. Da bi sloboda bila ostvarena nijedan izbor ili odluka ne

Somaliji, Južnom Sudanu, Šri Lanci, Sudanu, Siriji, Tanzaniji, Timoru Leste, Tuvalu, Ugandi, Ujedinjenim Arapskim Emiratima, Venecueli i Jemenu. Abortus u svrhu očuvanja fizičkog i/ili mentalnog zdravlja žene dozvoljen je u: Algeriji, Bocvani, Kolumbiji, Eritreji, Esvatiniju, Gambiji, Gani, Izraelu, Jamajci, Liberiji, Malaziji, Mauricijusu, Mozambiku, Namibiji, Nauru, Novom Zelandu, Svetom Kitsu i Nevisu, Svetoj Luciji, Samoju, Sejšelima, Sijera Leoneu, Tajlandu i Trinidadu i Tobagu. U cilju očuvanja fizičkog zdravlja abortus je dozvoljen u: Argentini, Bahamima, Beninu, Boliviji, Burkinu Faso, Burundiju, Kamerunu, Centralnoafričkoj Republici, Čadu, Komorosu, Kostarici, Džibutiju, Ekvadoru, Ekvatorijalnoj Gvinjei, Etiopiji, Grenadi, Jordanu, Keniji, Kuvajtu, Lesotu, Lihtenštajnu, Maldivima, Monaku, Maroku, Nigeru, Pakistanu, Peruu, Poljskoj, Kataru, Ruandi, Saudijskoj Arabiji, Južnoj Koreji, Togu, Vanuatu i Zimbabveu. Abortus je dozvoljen ukoliko je to potrebno da bi se očuvalo zdravlje ili iz socioekonomskih razloga u: Barbadosu, Belizeu, Kipru, Fidžiju, Finskoj, Hong Kongu Islandu, Indiji, Japanu, Svetom Vinsentu i Grenadinu, Tajvanu, Ujedinjenom Kraljevstvu, Zambiji. *Ibid.*

²² *R. H. v Norway*, Application No. 17004/90. Preuzeto sa <https://www.globalhealthrights.org/wp-content/uploads/2016/12/H.-v.-NORWAY.pdf>, posećen 10.8.2021.

²³ Prekid trudnoće, odnosno abortus bez ispunjavanja zakonom propisanih uslova dozvoljen je u: Belorusiji, Belgiji, Bosni i Hercegovini, Bugarskoj, Kambodži, Kanadi, Hrvatskoj, Kubi, Češkoj, Danskoj, Estoniji, Francuskoj, Nemačkoj, Grčkoj, Gvajani, Mađarskoj, Italiji, Kazahstanu, Kirgistanu, Latviji, Litvaniji, Luksemburgu, Moldaviji, Mongoliji, Crnoj Gori, Nepal, Holandiji, Severnoj Koreji, Severnoj Makedoniji, Norveškoj, Portugaliji, Rumuniji, Rusiji, Srbiji, Singapuru, Slovačkoj, Sloveniji, Južnoafričkoj republici, Španiji, Švedskoj, Švajcarskoj, Tadžikistanu, Tunisu, Turskoj, Turkmenistanu, Ukrajini, Sjedinjenim Američkim Državama, Uzbekistanu i Vijetnamu. *Ibid.*

²⁴ Zakon o ratifikaciji Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (dalje: PESK), Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori, broj 7/71, čl. 12.

sme biti doneta pod uticajem nasilja ili prinude, ili kao rezultat diskriminacije. Pod pravom se podrazumeva mogućnost nesmetanog pristupa zdravstvenim ustanovama i informacijama koje imaju za cilj uživanje najvišeg standarda seksualnog i reproduktivnog zdravlja.²⁵ S tim u vezi države moraju preduzeti sve mere kako bi se iskorenile društvene norme i stereotipi vezani za rodne uloge budući da negativno utiču na autonomiju i ravnopravnost žena u sferi seksualnog i reproduktivnog zdravlja.²⁶

2.3. Pravo na život bez mučenja, zlostavljanja, nehumanog ili degradirajućeg ponašanja ili kažnjavanja

Zabrana torture²⁷, mučenja drugog okrutnog, nehumanog i ponižavajućeg ponašanja ili kažnjavanja,²⁸ nameće rigorozne i apsolutne obaveze državama širom sveta, kako prema muškarcima tako i u odnosu na žene. Tokom generativnog doba žene se suočavaju sa određenim oblicima zlostavljanja u vezi sa njihovom seksualnošću i reproduktivnim kapacitetima i odlukama. U okviru ovog prava zahteva se od država da spreče svako mučenje, zlostavljanje, ponižavajuće ponašanje koje je usmereno ka ženama, a odnosi se na njihovu reproduktivnu funkciju. S tim u vezi neophodno je zakonima zabraniti prisilnu sterilizaciju, prisilne abortuse i spektar prisilnih intervencija koje se često sprovode nad ženama tokom porođaja bez njihovog informisanog pristanka.²⁹ Ova postupanja dovode do psihičkog i fizičkog bola i patnje posebno kada ne predstavljaju odluku koju je žena donela slobodnom voljom. U vezi sa sterilizacijom bez informisanog pristanka žene nad kojom se vrši stav je zauzeo i Evropski sud za ljudska prava. U slučaju *I. G. and others v. Slovakia* pripadnici romske nacionalnosti izvršena je sterilizacija tokom porođaja carskim rezom.

²⁵ General comment No. 22 (2016) on the right to sexual and reproductive health (article 12 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights), paragraf 5. Preuzeto sa <https://digitallibrary.un.org/record/832961>, posećen 11.9.2021.

²⁶ *Ibid.*, para., 25-30.

²⁷ Pod torturom se podrazumeva svaki akt kojim se jednom licu namerno nanose bol ili teške fizičke ili mentalne patnje u cilju dobijanja od njega ili nekog trećeg lica obaveštenja ili priznanja ili njegovog kažnjavanja za delo koje je to ili neko treće lice izvršilo ili za čije izvršenje je osumnjičeno, zastrašivanja tog lica ili vršenja pritiska na njega ili zastrašivanja ili vršenja pritiska na neko treće lice ili iz bilo kojeg drugog razloga zasnovanog na bilo kom obliku diskriminacije ako taj bol ili te patnje nanosi službeno lice ili bilo koje drugo lice koje deluje u službenom svojstvu ili na njegov podsticaj ili sa njegovim izričitim ili prećutnim pristankom. Taj izraz se ne odnosi na bol ili patnje koje su rezultat isključivo zakonitih sankcija, neodvojivih od tih sankcija ili koje te sankcije prouzrokuju. Zakon o ratifikaciji Konvencije protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni ili postupaka, Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori, broj 9/91, čl. 1, st. 1.

²⁸ Prema EKLJP, čl. 3 za zabranu mučenja koristi se sledeća formuacija „niko ne sme biti podvrgnut mučenju, ili nečovečnom ili ponižavajućem ponašanju“; „Niko ne može biti podvrgnut mučenju ili svirepim, nehumanim ili unižavajućim kaznama ili postupcima. Posebno je zabranjeno da se neko lice podvrgne medicinskom ili naučnom eksperimentu bez njegovog slobodnog pristanka“, PGP, op. cit., čl. 7; „Niko ne sme biti podvrgnut mučenju ili svirepom, nečovečnom ili ponižavajućem postupku ili kazni“, UD, op. cit., čl. 5.

²⁹ Council of Europe (2017) op. cit., str. 52.

Nakon što se probudila iz anestezije lekar joj je rekao da potpiše saglasnost u vezi sa carskim rezom budući da zbog hitnosti to nije obavljeno na dan porođaja. Podnositeljka predstavke je potpisala ne znajući da je zapravo potpisala saglasnost za sterilizaciju koja joj je prethodno izvršena bez njenog znanja. Sve to je saznala nakon što su usledile komplikacije zbog kojih joj je bilo ugroženo zdravlje. U vreme sterilizacije podnositeljka predstavke imala je samo 16 godina tako da je bila potrebna i saglasnost roditelja za obavljanje sterilizacije koja nije postojala. Osim toga to je bio njen drugi porođaj a kako više nije mogla imati dece to je dovelo do stalnog straha da će je partner ostaviti. Sud je zauzeo stav da je došlo do kršenja čl. 3 EKLJP koji se odnosi na zabranu mučenja. S tim u vezi sud je konstatovao da je sterilizacija u kontekstu porođaja carskim rezom, kada je izvršena mimo potrebe za spasavanjem života i kada za nju nije dobijen prethodni informisani pristanak podnositeljke i zakonskog staratelja, nespojiva sa poštovanjem ljudske slobode i dostojanstva. Uzevši u obzir godine podnositeljke predstavke, i okolnost da pripada marginalizovanoj grupi stanovništva Sud je procenio da se radi o ponižavajućem postupanju.³⁰ Takođe je uočeno da su žene izložene različitim oblicima verbalnog zlostavljanja i diskriminacije u zdravstvenim ustanovama za zaštitu seksualnog i reproduktivnog zdravlja što može dovesti do osećaja poniženja i psihičke boli.³¹ Osim toga, države su obavezne da obezbede uslove kako bi sve žrtve seksualnog nasilja imale pristup zdravstvenim ustanovama što obuhvata i pristup sredstvima za kontracepciju kao i obavljanje bezbednih abortusa.³² Pravo žene na slobodu od zlostavljanja obuhvata i legalizovani abortus kako radi zaštite zdravlja i života žena tako i zbog drugih okolnosti koje mogu dovesti do narušavanja njihovog fizičkog i psihičkog zdravlja. Tako je Komitet za ljudska prava Ujedinjenih nacija zaključio da se radi o povredi člana 7 PGP koji se odnosi na zabranu mučenja u slučaju *Mellet v. Ireland*. Naime, državljanka Irske kojoj je u 21. nedelji trudnoće otkriven poremećaj ploda nije mogla da izvrši abortus budući da on u Irskoj nije bio dozvoljen ni pod kojim okolnostima. Lekari su joj saopštili da će plod umirati u njenom telu kako trudnoća bude napredovala. U slučaju da se dete rodi živo neće biti sposobno za vanmaterični život. Lekari su joj sugerisali da može otići u neku drugu zemlju gde je abortus dozvoljen što je ona i učinila budući da se nosila sa teškom boli nakon saznanja o bolesti ploda. Komitet je utvrdio da je to što nije mogla da izvrši abortus u svojoj zemlji kod nje uzrokovalo bol i patnju koje se prema težini mogu

³⁰ *I. G. and others v Slovakia*, Application no. 15966/04, presuda od 13. novembra 2012, para. 112-126. Preuzeto sa <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-114514%22%7D>], posećen 14.2.2022.

³¹ Council of Europe (2017) *op. cit.*, str. 52.

³² *Ibid.*; Cook, J. R. (1993) International Human Rights and Women's Reproductive Health, *Studies in Family Planning*, 24(2), str. 79-80.

okarakterisati kao zlostavljanje, odnosno kao nehumano i ponižavajuće postupanje.³³ O sličnom slučaju raspravljano je i pred Evropskim sudom za ljudska prava (*R. R. v. Poland*). Podnositeljski predstavke je u 18. nedelji trudnoće saopšteno da fetus ima određene malformacije. Iako su lekari sumnjali da postoje problemi u razvoju fetusa nisu uradili potrebne genetske testove kako bi na osnovu rezultata podnositeljka predstavke mogla da donese informisanu odluku u vezi sa prekidom ili nastavkom trudnoće. Lekari su imali negativan stav prema abortusu te su odlagali ultrazvučni pregled i genetska testiranja sve do momenta kada se prema zakonu više nije mogao obaviti prekid trudnoće³⁴. Sud je zaključio da je došlo do povrede čl. 3 EKLJP budući da se podnositeljka predstavke sve vreme nalazila u strahu jer lekari nisu ozbiljno shvatili probleme fetusa koji su uočeni ultrazvučnim pregledom. Iako su znali koji je zakonski rok za vršenje abortusa oni su podnositeljku predstavke upućivali na različite lekare ne učinivši ništa kako bi genetsko testiranje bilo realizovano. Zbog navedenih okolnosti Sud je odlučio da se u konkretnom slučaju radi o ponižavajućem ponašanju.³⁵

Zabrana mučenja i zlostavljanja je apsolutne prirode i tamo gde se propustima ili postupcima država ograničava seksualno i reproduktivno zdravlje žena, autonomno donošenje odluka, fizički ili psihički integritet dolazi do kršenja prava na zabranu od mučenja. Pravo žena na život bez zlostavljanja, mučenja, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja uvek mora imati prednost i ne sme biti pokušaja da se ta prava „uravnoteže“ s drugim pravima ili državnim interesima.³⁶

2.4. Pravo na privatnost

Pravo na privatnost ili pravo na poštovanje porodičnog života³⁷ obuhvata niz elemenata koji se odnose na seksualno i reproduktivno zdravlje i život žena, uključujući pravo na

³³ Human Rights Committee, Views adopted by the Committee under article 5 (4) of the Optional Protocol, concerning communication No. 2324/2013 (CCPR/C/116 /D/2324/2013), od 17. Novembra 2016., para. 5.3-5.5. Preuzeto sa <https://juris.ohchr.org/Search/Details/2152>, posećen 20.9.2021.

³⁴ Prema Zakonu o planiranju porodice koji je u to vreme važio u Poljskoj abortus je bio dozvoljen pod sledećim okolnostima: 1) ako trudnoća ugrožava zdravlje trudne žene, 2) ako rezultati prenatalnog testa i drugih medicinskih testova ukazuju na postojanje oštećenja fetusa ili neke bolesti i 3) ukoliko je trudnoća rezultat izvršenja krivičnog dela. Prekid trudnoće moguće je izvršiti do momenta kada je plod sposoban za vanmaterični život. *R. R. v. Poland* Application no. 27617/04, presuda od 28. novembra 2011. godine, para. 67. Preuzeto sa <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22%3A%22001-104911%22%7D>, posećen 20.9.2021.

³⁵ *Ibid.*, para. 153-162.

³⁶ Council of Europe (2017) *op. cit.*, str. 53.

³⁷ „Svako ima pravo na poštovanje svog privatnog i porodičnog života, doma i prepiske.“, EKLJP, čl. 8; „Niko ne može biti predmet samovoljnih ili nezakonitih mešanja u njegov privatni život, u njegovu porodicu, u njegov

psihički i fizički integritet, ličnu autonomiju, lični razvoj, uspostavljanje i razvijanje odnosa sa drugim ljudima, donošenje odluke o tome da li će postati roditelj i izabrati okolnosti pod kojima će postati roditelj.³⁸

Što se tiče fizičkog integriteta žene u kontekstu reproduktivnih prava značajno je pomenuti slučaj *Tysiac v. Poland* o kome je odlučivao Evropski sud za ljudska prava. Podnositeljka predstavke je žena koja pati od miopije, bolesti oka, čiji je stepen oboljenja srednje težine. Žena koja ima dvoje dece ostala je trudna po treći put i znajući svoje oboljenje obratila se lekarima koji su ustanovili da trudnoća i porođaj predstavljaju veliki rizik za njen vid. Bez obzira na sve okolnosti oftalmolozi su odbili da daju svoje mišljenje na način koji bi omogućio vršenje abortusa u skladu sa zakonom predviđenim uslovima. Na sledećem pregledu ustanovljeno je da je došlo do drastičnog pogoršanja vida, odnosno porasta dioptrije i podnositeljka predstavke je primljena na kliniku za ginekologiju gde joj je rečeno da se može poroditi carskim rezom i nije uzeto u razmatranje vršenje abortusa, što je preporučio lekar opšte prakse, kako bi se sačuvalo zdravlje trudne žene što je jedan od zakonom propisanih uslova. Tokom trudnoće došlo je do dodatnih poremećaja vida te je nakon porođaja stepen invaliditeta ocenjen kao težak budući da je počela da gubi vid i preporučeno joj je da nauči Brajevu azbuku. Sud je zauzeo stav da je došlo do povrede člana 8 EKLJP te da država nije poštovala pozitivne obaveze u vezi sa pravom na abortus i uopšteno u vezi sa poštovanjem prava na privatni život što je rezultiralo povredom fizičkog integriteta podnositeljke predstavke.³⁹

Pred Evropskim sudom za ljudska prava odlučivalo se i o okolnostima kao što je odluka o tome da li će neko postati roditelj ili ne, odnosno o suprotstavljenim interesima partnera. Primer za to je slučaj *Evans v. the United Kingdom*. Muškarac i žena koji su bili u vanbračnoj zajednici odlučili su se na oplodnju *in vitro* pri čemu su oboje dali saglasnost za korišćenje spermatozoida, odnosno jajnih ćelija. Međutim, do momenta kada je trebalo da se obavi oplodnja (period od dve godine pošto se žena lečila od raka) oni su prekinuli partnerstvo. To je rezultiralo time da je muškarac povukao svoju saglasnost. Takvu odluku nije očekivala njegova bivša partnerka što je bio razlog za pokretanje postupka tokom koga je tvrdila da joj

stan ili njegovu prepisku, niti nezakonitih povreda nanesenih njegovoj časti ili njegovom ugledu. Svako lice ima pravo na zaštitu zakona protiv ovakvih mešanja ili povreda.“, PGP, čl. 17.

³⁸ *Evans v. the United Kingdom* Application no. 6339/05. Presuda od 10. aprila 2007. godine, para. 71. Preuzeto sa <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-80046%22%5D%7D>, posećen 20.9.2021.

³⁹ *Tysiac v. Poland* Application no. 5410/03. Presuda od 20. marta 2007. godine, para. 106-130. Preuzeto sa <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22tabview%22:%5B%22document%22%5D%2C%22itemid%22:%5B%22001-79812%22%5D%7D>, posećen 10.10.2021.

je povređeno pravo da postane roditelj, odnosno da se radi o mešanju u privatni život pojedinca i povredi čl. 8 EKLJP. Evropski sud za ljudska prava je zaključio da majčinstvo kao i očinstvo ne mogu biti prisilni i da je pravo genetskog oca da odluči da ne postane roditelj. U slučaju vantelesne oplodnje svoj pristanak može povući do momenta pristupanja oplodnji.⁴⁰

Sud je, takođe, utvrdio povredu prava na privatnost u vezi sa okolnostima pod kojima će se postati roditelj. Naime, u slučaju *Ternovszky v. Hungary* podnositeljka predstavke želela je da se umesto u bolnici porodi kod kuće što nije bilo zabranjeno zakonom uzimajući u obzir pravo majke na samoopredeljenje, ali su postojale i zakonske prepreke da se ovo pravo i ostvari. Zapravo prema Zakonu o zdravstvenoj zaštiti porođaj kod kuće bio je dozvoljen, dok s druge strane uslovi za porođaj kod kuće nisu bili zakonski regulisani tako da je postojala zabrana zdravstvenim radnicima da sudeluju u istom. Upravo zbog kontradiktornih odredbi Sud je doneo odluku da se radi o povredi čl. 8 EKLJP.⁴¹

U okviru prava na poštovanje porodičnog života, odnosno prava na privatnost Sud je odlučivao i u vezi sa sukobljenim pravima majke i oca, odnosno pravom na abortus i interesima potencijalnog oca. U slučajevima *Boso v. Italy* i *R. H. v. Norway* podnosioci predstavki smatrali su da im je povređeno pravo na zasnivanje porodice i pravo na poštovanje porodičnog života iz razloga što su trudne žene, uprkos njihovom protivljenju, odlučile da prekinu trudnoću. Zauzet je stav da se pravo na poštovanje porodičnog života oca ne može tumačiti toliko široko da bi obuhvatilo i pravo da bude konsultovan u vezi sa abortusom. Kada se žena odlučuje na abortus neophodno je uzeti u obzir njena prava budući da se trudnoća, odnosno njen nastavak ili prekid tiču prvenstveno trudne žene.⁴² U slučaju *W.P. v. the United Kingdom* sud je zaključio da je činjenica da otac ima pravo da bude otac detetu. Međutim, potencijalni otac nema pravo da zbog toga primora ženu čije zdravlje može biti dovedeno u opasnost da prihvati i snosi taj rizik i rodi dete.⁴³ Do sličnog zaključka Sud je došao i u slučaju *P. and S. v. Poland* gde je postojala sumnja da je majka imala uticaj na svoju maloletnu ćerku da prekinu trudnoću do koje je došlo usled silovanja. Iako je za vršenje abortusa kod maloletnica potrebna i saglasnost roditelja Sud je konstatovao da se zakonsko

⁴⁰ *Evans v. the United Kingdom*, op. cit., para. 26.

⁴¹ *Ternovszky v. Hungary* Application no. 67545/09. Presuda od 14. decembra 2010. godine, para. 21-27. Preuzeto sa <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-102254%22%7D>, posećen 11.10.2021.

⁴² *Boso v. Italy* Application no. 50490/99, para. 2. Preuzeto sa <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22appid%22:%5B%2250490/99%22%2C%22itemid%22:%5B%22001-23338%22%7D>, posećen 3.1.2022; *R. H. v. Norway*

⁴³ *W.P. v. the United Kingdom* Application no. 8416/78. Presuda od 13. maja 1980, para. 6. Preuzeto sa <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-74270%22%7D>, posećen 3.1.2022.

starateljstvo ne može smatrati kao pravo roditelja maloletne osobe da donose odluke u vezi sa njihovim reproduktivnim izborima i da se na odgovarajući način mora uzeti u obzir i autonomija maloletnice u sferi reprodukcije.⁴⁴

Pravo na privatnost ili pravo na poštovanje porodičnog života nije apsolutnog karaktera zbog čega države mogu da dozvole ograničenje ovog prava. Međutim ta ograničenja ne mogu biti proizvoljna već moraju težiti legitimnom cilju, moraju biti neophodna i proporcionalna.⁴⁵

2.5. Jednaka prava žena i muškaraca i život bez diskriminacije

Ženama je često uskraćeno jednako uživanje svojih ljudskih prava što proizilazi iz tradicionalnog poimanja žena kao slabijeg pola. Ovo dalje vodi ka otvorenoj ili prikrivenoj diskriminaciji. Zbog toga se ravnopravnost polova⁴⁶ i život bez diskriminacije⁴⁷ kao osnovna ljudska prava imaju shvatiti i kao ljudska prava žena. U skladu sa navedenim države su obavezne da *de facto* i *de iure* osiguraju ravnopravnost žena i da im pruže zaštitu od diskriminacije. Ove obaveze odnose se i na seksualna i reproduktivna prava i zdravlje žena i mogu se sagledati iz ugla različitih garantovanih prava. Tako, recimo, kada govorimo o neravnopravnosti/diskriminaciji žena u kontekstu sklapanja braka i porodičnih odnosa države su obavezne da osiguraju jednake uslove u vezi sa minimalnom starosnom dobi za sklapanje braka. To znači da minimalna starosna dob mora biti ista i za žene i za muškarce. Osim toga, neophodno je obezbediti uslove kojima bi se u potpunosti ostvarila sloboda izbora bračnog partnera kako za muškarce tako i za žene. Pored toga neophodno je uložiti sve napore kako bi se iskorenio običaj sklapanja dečijih brakova.⁴⁸ Navedeno proizilazi iz činjenice da u odnosu na žene postoje očekivanja da budu majke, da brinu o deci, mužu i porodici što predstavlja

⁴⁴ *P. and S. v. Poland* Application no. 57375/08. Presuda od 30. oktobra 2012. godine, para. 109. Preuzeto sa <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-114098%22%5D%7D>, posećen 3.1.2022.

⁴⁵ Council of Europe (2017) op. cit., str. 55.

⁴⁶ „Države članice ovog pakta obavezuju se da obezbede podjednako pravo muškarcima i ženama da uživaju sva građanska i politička prava formulisana u ovom paktu.“, PGP, op. cit. čl. 3; „Države članice ovog pakta obavezuju se da obezbede jednako pravo muškarcima i ženama da uživaju sva ekonomska, socijalna i kulturna prava koja su nabrojana u ovom paktu.“, Zakon o ratifikaciji Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori, broj 7/71, čl. 3.

⁴⁷ Čl. 14 EKLJP zabranjena je diskriminacija po bilo kom osnovu, kao što su pol, rasa, boja kože, jezik, veroispovest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno poreklo, veza s nekom nacionalnom manjinom, imovno stanje, rođenje ili drugi status.

⁴⁸ Committee on economic, social and cultural rights (2005), *General comment no. 16, The equal right of men and women to the enjoyment of all economic, social and cultural rights (art. 3 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights)*, para. 27. Preuzeto sa <https://www.refworld.org/docid/43f3067ae.html>, posećen 7.1.2022.

prepreku rodnoj ravnopravnosti, uključujući i pravo na seksualno i reproduktivno zdravlje.⁴⁹ U vezi sa eliminacijom diskriminacije žena u oblasti seksualnog i reproduktivnog zdravlja jeste i dostupnost kontraceptivnih sredstava u cilju preveniranja neželjenih trudnoća, kao i legalizacija abortusa, zabrana genitalnog sakaćenja žena, seksualnog nasilja uključujući i silovanje u braku.⁵⁰ Rečju, potrebno je obezbediti puno poštovanje prava žene da donosi autonomne odluke u vezi sa svojim seksualnim i reproduktivnim zdravljem. Pored navedenog neophodno je obezbediti puno poštovanje privatnog života žena kada su u pitanju njihove reproduktivne funkcije, odnosno zabraniti zakone koji zahtevaju saglasnost muža za vršenje sterilizacije. Zatim je potrebno zabraniti mešanje u privatnost žena od strane poslodavaca, odnosno zabraniti da poslodavci zahtevaju test na trudnoću kao uslov za zaposlenje i osigurati da žene koje su majke ili žele da postanu majke imaju jednake uslove rada kao i njihove kolege muškog pola.⁵¹

U cilju ostvarivanja jednakih prava muškaraca i žena nije dovoljno da države stvore zakonski okvir deklarativnog karaktera već je potrebno ukloniti stvarne prepreke koje ugrožavaju, ometaju ili na drugi način umanjuju mogućnosti da žene u potpunosti uživaju garantovana reproduktivna prava.

⁴⁹ Committee on Economic, Social and Cultural Rights (2016) *General comment No. 22 (2016) on the right to sexual and reproductive health (article 12 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights)*, para., 27. Preuzeto sa <https://digitallibrary.un.org/record/832961>., posećen 11.2.2022.

⁵⁰ *Ibid.*, str. 28-29.

⁵¹ UN Human Rights Committee (HRC) (2000), *CCPR General Comment No. 28: Article 3 (The Equality of Rights Between Men and Women)*, para. 20. Preuzeto sa <https://www.refworld.org/docid/45139c9b4.html>, posećen 11.2. 2022.

DRUGI DEO

REPRODUKTIVNA KONTROLA

Kontrola rađanja nije nov fenomen budući da je ljudsko društvo uvek težilo ka tome da na neki način utiče na svoju brojnost bez obzira na to da li su radi takve kontrole posezali za nekom vrstom kontracepcije ili putem abortusa i infanticida kao učestalije oblike kontrole rađanja te se smatra da kontrola rađanja nije bila nepoznanica čak i za populaciju kamenog doba.⁵² Pa iako je kontrola rađanja pratilac ljudskog društva od njegovog najranijeg perioda to ne znači da su žene slobodnom voljom odlučivale o upotrebi metoda kontrole rađanja i donosile odluke o (ne)rađanju niti da to čine i u savremenom svetu. Osim toga, nisu svi muškarci postajali očevi svojom voljom, odnosno nema garancija da njihovo očinstvo nije proizvod manipulacije kontrolom rađanja od strane pojedinih žena. Nepostojanje autonomije volje prilikom donošenja reproduktivnih odluka međunarodno je prepoznato kao reproduktivna kontrola. Reproductivnom kontrolom grubo se krše reproduktivna prava. Ona je nepoželjna i štetna društvena pojava kojoj se posvećuje sve više pažnje od strane naučne i stručne javnosti. Stoga ćemo u ovom delu rada izložiti postojeće definicije predmetnog problema, ukazati na terminologiju koja se u vezi sa istraživanim fenomenom može sresti u literaturi i probleme koji je prate kao i na prevalencu reproduktivne kontrole u svetu.

1. Definisane, oblici reproduktivne kontrole i terminološki problemi

1.1. Definisane pojma

Termin reproduktivna kontrola (eng. *reproductive control*) prvi put je upotrebljen 2010. godine s ciljem da se pojmovno odredi i definiše niz različitih ponašanja kojima se zadire u reproduktivnu autonomiju žena, kako od partnera muškog pola tako i od roditelja, vršnjaka i stručne medicinske javnosti.⁵³ U istom periodu počinje da se koristi i termin reproduktivna prinuda (eng. *reproductive coercion*). Pod reproduktivnom prinudom jedni autori podrazumevaju pokušaje muškaraca da utiču na nastupanje trudnoće ili da utiču na nastavak trudnoće koja je nastupila ili na njen prekid, odnosno da kontrolišu ishod trudnoće različitim

⁵² Himes, N.E. (1932) Birth control in Historical and Clinical Perspective, *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 160(1), str. 49

⁵³ Moore, M. A., Frohwirth, L., Miller, E. (2010). Male reproductive control of women who have experienced intimate partner violence in the United States, *Social Science and Medicine*, 70(11), str. 1738. Preuzeto sa <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0277953610001681>, posećen 20.4.2020.

ponašanjima koja se mogu manifestovati kao psihički pritisak, mešanje u odluke o kontracepciji kao i primena sile ili pretnje s istom namerom.⁵⁴ Drugi autori reproduktivnu prinudu definišu kao svaki čin „moći i kontrole u partnerskom odnosu koji je povezan sa reproduktivnim zdravljem“ pri čemu ističu da je ovaj fenomen ograničen na heteroseksulane partnere.⁵⁵

U cilju boljeg razumevanja reproduktivne kontrole/prinude neophodno je analizirati navedene definicije, ukazati na njihove prednosti i nedostatke kao i na postojeća ili moguća rešenja kojima bi se rešile manjkavosti. S tim u vezi polazimo od definicije koja je povezana s prvoupotrebljenim terminom „reproduktivna kontrola“. Termin reproduktivna kontrola koristi se kako bi se ukazalo na nepoželjna ponašanja kojima žene mogu biti izložene tokom generativnog doba, a koja su u suprotnosti sa njihovim reproduktivnim željama i planovima. Pomenuta definicija uključuje sintagmu „niz različitih ponašanja kojima se zadire u reproduktivnu autonomiju žena“ što ukazuje na neodređeni broj indikatora reproduktivne kontrole koji mogu biti identifikovani u nekom narednom periodu, nekim budućim istraživanjima. Osim toga, definicijom reproduktivne kontrole obuhvaćen je širok krug lica koja mogu uticati na slobodno donošenje odluke žene u vezi sa (ne)rađanjem te se pored partnera muškog pola u toj ulozi mogu naći roditelji žene i/ili njenog partnera, vršnjaci ili zdravstveni radnici. Međutim, ovom definicijom nisu obuhvaćeni drugi članovi porodice iako su rezultati istraživanja koje je realizovano pre nastanka predmetne definicije ukazali da se osim recimo svekrvi i majki i snahe mogu mešati u reproduktivne odluke žena.⁵⁶ Prema definiciji koja je predmet analize žrtva može biti samo osoba ženskog pola tokom generativnog doba. Ulogu počinioca mogu preuzeti osobe oba pola koje su u različitim interpersonalnim relacijama sa žrtvom. Tako se kao počinitelj može naći partner žene bez obzira na to da li se radi o intimnom, bračnom ili vanbračnom partneru i bez obzira na to da li se radi o bivšem ili sadašnjem partneru.⁵⁷ Pored toga reproduktivnu kontrolu mogu učiniti i roditelji žene kao i roditelji njenog partnera, ali i vršnjaci kao i zdravstveni radnici pri čemu se potonjima krug počinitelja širi van okvira emotivno-seksualnih i rodbinskih veza.

⁵⁴ Miller, E., Silverman, G. J. (2010). Reproductive coercion and partner violence: implications for clinical assessment of unintended pregnancy, *Expert Review of Obstetrics & Gynecology*, 5(5), str. 511. Preuzeto sa <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3282154/pdf/nihms250246.pdf>, 3.4.2020.

⁵⁵ Chamberlain, L., Levenson, R. (2010). *Addressing intimate partner violence, reproductive and sexual coercion: a guide for obstetric, gynecologic, and reproductive health care settings*. San Francisco: The American College of Obstetricians and Gynecologists, str. 6.

⁵⁶ Clark, C.J., et al. (2008). *op. cit.*, str. 127

⁵⁷ Chamberlain, L., Levenson, R. (2010) *op. cit.*, str. 7

Definicije koje proizilaze iz termina „reproduktivna prinuda“ možemo svrstati u dve grupe. Prvoj grupi pripada definicija koje sužava krug aktivnih subjekata u odnosu na definiciju koja proističe iz pojma „reproduktivna kontrola“. Moglo bi se reći da ova definicija reproduktivne prinude predstavlja konkretizaciju uopštenih formulacija kao što su: „zadiranje u reproduktivnu autonomiju žena“ i „svaki čin moći i kontrole...povezan sa reproduktivnim zdravljem“. S tim u vezi ovom definicijom navodi se da pokazatelji reproduktivne prinude poput psihičkog pritiska, primene sile i/ili pretnje moraju biti u vezi sa nastupanjem trudnoće ili ishodom trudnoće koja je nastupila što nesumnjivo predstavlja pozitivan iskorak u bližem određivanju formi ispoljavanja reproduktivne prinude i boljem razumevanju konkretnog fenomena. Ono što bismo naveli kao nedostatak ove definicije jeste ekskluzivni karakter s obzirom na to da se kao počinoci reproduktivne prinude mogu naći samo partneri muškog pola.

U drugu grupu uvrstili bismo definiciju koja ima sličnosti i razlike s prethodnom. Tačnije i prema ovoj definiciji reproduktivna prinuda će postojati samo ako se radi o partnerskom odnosu i to heteroseksualnom partnerskom donosu bez obzira na to da li se radi o intimnom, vanbračnom ili bračnom partnerstvu bivšem ili sadašnjem, dok se razlika uočava prilikom određivanja kruga lica koja se mogu smatrati žrtvama reproduktivne prinude. Što se tiče oblika ispoljavanja reproduktivne prinude oni se ovom definicijom opisuju neodređeno kao „svaki čin moći i kontrole“ u heteroseksualnom partnerskom odnosu koji se ne može posmatrati van konteksta reproduktivnog zdravlja. Ovako postavljena rodno neutralna definicija implicira da ulogu aktivnog subjekta može preuzeti i žena koja je u partnerskom odnosu sa muškarcem, odnosno da i muškarac može biti žrtva reproduktivne prinude.

Na osnovu navedenog jasno je da ne postoji jedinstvena definicija reproduktivne kontrole/prinude kao i jedinstven terminološki pristup. Posmatrajući navedene definicije, onu koja je proistekla iz pojma reproduktivna kontrola i onih koje proizilaze iz pojma reproduktivna prinuda, uočavamo da svaka od definicija ima određene nedostatke. Kao što smo već naveli nedostaci se odnose na isključivanje pojedinih članova porodice iz kruga mogućih učinilaca reproduktivne kontrole, ali i ograničavanje kruga partnera isključivo na heteroseksualna partnerstva što je uostalom karakteristično i za definicije reproduktivne prinude. Kako bi proširili krug potencijalnih učinilaca reproduktivne kontrole pojedini autori koriste termin reproduktivna kontrola od strane drugih (eng. *reproductive controle by*

others)⁵⁸. Pod reproduktivnom kontrolom od strane drugih podrazumeva se svaki uticaj na reproduktivnu autonomiju žene, odnosno na nastupanje trudnoće i kontrolu ishoda trudnoće od strane intimnih partnera muškog pola, od strane članova šire porodice ne praveći razliku da li je porodica žene ili muškarca kao i ne sužavajući krug članova porodice recimo samo na roditelje. Ono što je inovacija u ovakvom shvatanju reproduktivne kontrole jeste i proširivanje pojma u kontekstu organizovanih kriminalnih aktivnosti u kom slučaju se kao počinioci mogu pojaviti i lica koje su uključena u prostituciju (npr. makroi) kao i lica koja su uključena u trgovinu ljudima u kontekstu seksualne eksploatacije.⁵⁹ Ipak, ova definicija ne pokazuje neutralnost po pitanju seksualne orijentacije. S tim u vezi nailazimo na autore koji koriste termin reproduktivna prinuda pri čemu u potencijalne učinioce reproduktivne prinude uvrštavaju i lezbijske, gej, biseksualne i transrodne partnere/ke.⁶⁰ Međutim, nijedna od postojećih definicija ne odražava reproduktivnu kontrolu/prinudu u njenoj ukupnosti uključujući i neutralnost kako rodnu tako i u vezi sa seksualnom orijentacijom.

Uzimajući u obzir prethodno navedeno mogli bismo zaključiti da su kompleksan karakter reproduktivne kontrole/prinude i nedovoljna istraženost pojave glavni „krivci“ za izostanak jedinstvene definicije i upotrebe jedinstvene terminologije.

1.1.1. Muškarci kao žrtve reproduktivne kontrole

Reproduktivna prava, kao što je već obrazloženo, predstavljaju širi pojam od prava na rađanje ili neradañje što je pojedine autore opredelilo za definiciju prema kojoj pored žena i muškarci mogu biti žrtve reproduktivne kontrole/prinude. S tim u vezi smatramo poželjnim i opravdanim da na ovom mestu damo obrazloženje koje ide u prilog mišljenju da i muškarci nisu uvek u mogućnosti da slobodnom voljom donose sopstvene reproduktivne odluke te da i oni mogu biti žrtve reproduktivne kontrole/prinude.

U prilog mišljenju koje i muškarce kandiduje za žrtve reproduktivne kontrole/prinude idu i istraživanja čiji rezultati potvrđuju postojanje neželjenog oćinstva.⁶¹ Naime, iako kod

⁵⁸ Rowlands, S., Walker, S. (2019) Reproductive control by others: Means, perpetrators and effects, *BMJ Sexual & Reproductive Health*, 45(1), str. 65. Preuzeto 21.9.2021 sa <https://srh.bmj.com/content/familyplanning/45/1/61.full.pdf>

⁵⁹ *Ibid.*

⁶⁰ Park, J., et al. (2016) Reproductive coercion: uncloaking and imbalance of social power, *American Journal of Obstetrics and Gynecology*, 214, 1, str. 74-78

⁶¹ Black, M.C., et al. (2011) *The National Intimate Partner and Sexual Violence Survey (NISVS): 2010 Summary Report*. Atlanta, GA: National Center for Injury Prevention and Control, Centers for Disease Control and Prevention. Preuzeto sa https://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/nisvs_report2010-a.pdf, posećen 11.2.2021.

muškaraca ne postoji biološka mogućnost za ostvarivanjem trudnoće ipak postoje situacije u kojima se muškarci mogu naći nezavisno od svojih reproduktivnih želja i namera, za šta se u stranoj literaturi koristi termin prisilno očinstvo (eng. *forced fatherhood*)⁶². O prisilnom očinstvu možemo govoriti u onim slučajevima kada je do trudnoće došlo putem prevarnih radnji, emocionalnom manipulacijom ili upotrebom sile ili pretnje.⁶³ Dakle, nije nemoguće da muškarci budu žrtve reproduktivne kontrole/prinude s obzirom na to da i žene mogu svojim ponašanjem uzrokovati situacije u kojima se muškarci „saglašavaju“ sa trudnoćom svoje partnerke koju ne žele. Autori koji izražavaju skepsu po pitanju reproduktivne kontrole/prinude nad muškarcima ne negiraju da ona postoji i da je štetna i nepoželjna, ali navode da se u ovim slučajevima radi o potpuno drugačijem iskustvu naglašavajući da je reproduktivna kontrola/prinuda nad ženama rezultat straha i kontrole.⁶⁴ Sa ovakvim mišljenjem mogli bismo se delimično saglasiti. Nesumnjivo je da postoje velike razlike između reproduktivne kontrole/prinude nad ženama i prisilnog očinstva kao reproduktivne kontrole/prinude nad muškarcima. Ta razlika uslovljena je biološkim pozicijama žena i muškaraca što žene neumitno dovodi u daleko nepovoljniji položaj. Trudnoća kao i njen prekid predstavljaju distinktivni i otežavajući faktor koji pogađa isključivo žene. Muškarac može biti otac detetu koje nije želeo, ali ne mora učestvovati u njegovom životu i svakako taj život neće nastajati u njegovom telu, neće menjati njegovo telo, neće uticati na njegovo zdravstveno stanje, rečju ne može mu se desiti ništa od onoga sa čim se žena suočava ili se može suočiti tokom trudnoće, tokom porođaja kao i nakon njega što može direktno ugroziti život i zdravlje majke, ali ne i život i zdravlje oca. Posmatrano iz ovog ugla ne možemo a da se ne složimo s autorima koji smatraju da je reproduktivna kontrola/prinuda nad ženama drastično drugačija od onoga što se smatra reproduktivnom kontrolom nad muškarcima. Kada ovi autori govore o strahu i kontroli kojima su izložene žene žrtve reproduktivne kontrole/prinude svoje mišljenje temelje na tome da su žene u strahu od fizičkog, psihičkog, seksualnog kao i ekonomskog nasilja ukoliko se ne „povinuju“ reproduktivnim željama partnera ili članova svoje ili partnerove porodice⁶⁵ pri čemu se istovremeno nalaze u situaciji gde su njihove reproduktivne želje i namere u potpunosti ignorisane čak i onda kada im je

⁶² Tarzia, L., Hegarty, K. (2021) A conceptual re-evaluation of reproductive coercion: centring intent, fear and control, *Reproductive Health*, 18(1), str. 2. Preuzeto sa https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8077849/pdf/12978_2021_Article_1143.pdf, posećen 14.2.2022.

⁶³ *Ibid.*; Willie, T.C., et al. (2021) Birth Control Sabotage as a Correlate of Womens Sexual Health Risk: An Exploratory Study, *Womens Health Issues*, 31(2), str. 157-163. Preuzeto sa <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/33218751/>, posećen 10.12.2021.

⁶⁴ Tarzia, L., Hegarty, K. (2021) *op.cit.*, str 2.

⁶⁵ Tarzia, L., Hegarty, K. (2021) *op.cit.*, str. 2

data mogućnost da ih izraze. Međutim, čini se da pomenuti autori zanemaruju činjenicu da se reproduktivna kontrola/prinuda nad ženama ne događa samo u nasilnim vezama što dalje znači da i prema muškarcu ne mora biti usmeren nasilni čin kako bi se mogao smatrati žrtvom reproduktivne kontrole/prinude što je slučaj sa prisilnim očinštvom. Naravno ne možemo prenebregnuti okolnosti kao što su postojanje straha i kontrole kroz koje žene prolaze u okviru reproduktivne kontrole/prinude pri čemu kontrola i strah ne moraju nužno biti u vezi sa nekom formom nasilja, ali uvek postoje. S druge strane nasilje u partnerskim odnosima ne pogađa samo žene tako da i muškarci koji su žrtve partnerskog nasilja mogu biti izloženi i strahu i kontroli koje ovi autori sagledavaju isključivo kao ponašanja koja su karakteristična za muškarce.

Shodno navedenom smramo da između reproduktivne kontrole/prinude nad ženama i reproduktivne kontrole/prinude nad muškarcima postoje velike razlike, ali da predmetni fenomen ne možemo vezivati samo žene, već da se i muškarci mogu smatrati njegovim žrtvama.

1.2. Oblici reproduktivne kontrole

Neujednačen terminološki pristup prate i delimično neujednečena mišljenja u vezi sa formama ispoljavanja. U literaturi su najčešće zastupljena dva oblika: prinuda u vezi sa trudnoćom (eng. *pregnancy coercion*) i *birth control sabotage/contraception sabotage* što bi se doslovno prevelo kao sabotaža kontrole rađanja. Ipak, umesto termina sabotaža kontrole rađanja koristićemo opisni termin *sprečavanje kontrole rađanja* koji je više u duhu srpskog jezika. Moramo napomenuti da je navedena podela koja se odnosi na oblike reproduktivne kontrole/prinude nastala na osnovu rezultata istraživanja koja su bila usmerena na reoduktivnu kontrolu koju vrše muškarci nad svojim partnerkama. Međutim, kako u ovom delu disertacije težimo obuhvatnom sagledavanju reproduktivne kontrole/prinude to ćemo nastojati da već postojeće forme ispoljavanja predmetnog fenomena dovedemo u vezu i sa onim ponašanjima koja su usmerena prema ženama od strane članova partnerove i/ili njihove porodice, od strane partnerki u netradicionalnim partnerskim odnosima kao i sa ponašanjima koja mogu biti usmerena prema muškarcima.

Pod prinudom u vezi sa trudnoćom, kao oblikom reproduktivne kontrole/prinude muškarca nad svojom partnerkom, podrazumevaju se različite taktike kojima muškarac vrši pritisak na ženu da ostane trudna, da nastavi ili prekine trudnoću ili se radi o upotrebi sile i/ili

pretnje sa istom namerom.⁶⁶ Kao podoblik prinude u vezi sa trudnoćom prepoznat je pritisak u vezi sa trudnoćom (eng. *pregnancy pressure*) koji se manifestuje različitim ponašanjima muškaraca čija je osnova u emocionalnoj manipulaciji i brojnim varijetetima povezanim sa njom. Kao što proizilazi iz upotrebljenog termina ovaj podoblik reproduktivne kontrole/prinude ne uključuje neku vrstu prinude što nužno ne znači da se u datim okolnostima može posmatrati samo kao prost pritisak koji je moguće lako izbeći. Za drugi podoblik koristi se termin prinuda na trudnoću pod kojim se podrazumeva primena sile i/ili pretnje koja bi posledično dovela do nastupanja trudnoće, njenog nastavka ili prekida.⁶⁷ Ponašanja koja se mogu okarakterisati kao pritisak u vezi sa trudnoćom i prinudu na trudnoću mogu biti usmerena ka ženama i od strane članova uže i šire porodice i od strane partnerki u istopolnim partnerstvima. Bez obzira na to što muškarci ne mogu ostati trudni njihove partnerke ili članovi porodice mogu vršiti pritisak ili posegnuti za nekom vrstom prinude u cilju da nastupi trudnoća žene s muškarcem koji ne želi dete u datom trenutku ili ga ne želi sa trenutnom partnerkom ili ne želi decu uopšte. Naravno, ponašanja koja će biti usmerena prema ženi ili prema muškarcu posmatrana s aspekta prinude u vezi sa trudnoćom prilagođena su svojstvom odnosa koji postoji na relaciji učinilac - žena i učinilac – muškarac.

Sprečavanje kontrole rađanja uključuje niz ponašanja kojima se utiče na odluke o kontracepciji pri čemu izostaje upotreba sile i pretnje. U ovom slučaju govorimo o onim ponašanjima koja bi se mogla klasifikovati kao manipulacija muškaraca kako svojom metodom kontracepcije tako i kontracepcijom koju žena koristi ili želi i planira da koristi ili opstrukcijom iste kao i sva ostala ponašanja koja bi mogla odgovarati cilju koji je nastupanje trudnoće. Kao i kod prethodnog oblika reproduktivne kontrole/prinude i sprečavanje kontrole rađanja nije isključivo vezano za muškarca kao počinioca i ženu kao žrtvu. Naime, i ovaj vid predmetnog fenomena može biti usmeren kako prema ženama tako i prema muškarcima ne samo u okviru intimnih partnerskih odnosa, već i u okviru porodičnih odnosa, dok će konkretno ponašanje kojim se utiče na neku od metoda kontrole rađanja zavisiti od brojnih faktora koji postoje na relaciji počinitelj – žrtva.

Pojedini autori u okviru prvog oblika reproduktivne kontrole/prinude, odnosno prinude u vezi sa trudnoćom posebno izdvajaju kontrolu ishoda trudnoće kao podvrstu.⁶⁸ Drugi autori u okviru reproduktivne kontrole/prinude razlikuju tri oblika. Ovi autori su saglasni da su

⁶⁶ Chamberlain, L, Levenson, R. (2010). *op. cit.*, str. 6.

⁶⁷ Moore, M. A., Frohwirth, L., Miller, E. (2010). *op. cit.*, str. 1739.

⁶⁸ Nikolajski, C., et al. (2015) Race and reproductive coercion: A qualitative assessment, *Womens Health Issues*, 25(3), str. 217. Preuzeto sa <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4430345/>, posećen 28.4.2020.

prinuda u vezi sa trudnoćom i sprečavanje kontrole rađanja dva zasebna oblika s tim što kontrolu ishoda trudnoće izdvajaju kao poseban treći oblik.⁶⁹ Pod kontrolom ishoda trudnoće podrazumeva se svako ponašanje kojim se utiče na reproduktivnu autonomiju žene nakon što je trudnoća nastupila i može biti povezan sa prekidom trudnoće ili nastavkom trudnoće. Sagledavanjem suštine ovog oblika reproduktivne kontrole/prinude jasno je da samo žena može biti žrtva kontrole ishoda trudnoće, dok se kao počinitelj može javiti kako intimni partner bez obzira na pol tako i članovi porodice partnera/ke.

Tabela 1. *Oblici ispoljavanja reproduktivne kontrole/prinude i njihovi indikatori*

Reproduktivna kontrola/prinuda		
Oblik	Indikatori	
	Ponašanja usmerena ka ženama	Ponašanja usmerena ka muškarcima
Prinuda u vezi sa trudnoćom	Pritisak u vezi sa trudnoćom	<ul style="list-style-type: none"> - kada (se) govori ženi da će je partner ostaviti ukoliko ne ostane trudna,⁷⁰ - kada (se) govori ženi da će partner naći drugu s kojom će dobiti dete ukoliko ne ostane trudna,⁷¹ - optuživanje žene da je neverna jer odbija seksualni odnos budući da putem seksualnog odnosa može biti ostvarena
		<ul style="list-style-type: none"> - kada žena govori muškarcu da će ga ostaviti ukoliko ne dobiju dete ili kada mu neko od članova porodice predstavlja takvu mogućnost kao izvesnu, - kada žena

⁶⁹ Miller, E., Silverman, G. J. (2010) *op. cit.*, str. 511; Levésque, S., Rousseau, C., Dumerchat, M. (2020) Influence of the Relational Context on Reproductive Coercion and the Associated Consequences, *Violence Against Women*, 0(00), str. 2

⁷⁰ Moore, M. A., Frohwirth, L., Miller, E. (2010). *op. cit.*, str. 1739.; Chamberlain, L., Levenson, R. (2010). *op. cit.*, str. 7; Gupta, J., et al. (2012) Abuse from in-laws and associations with attempts to control reproductive decisions among rural women in Côte d'Ivoire: a cross-sectional study, *BJOG*, 119, str. 1060. Preuzeto sa <https://obgyn.onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1471-0528.2012.03401.x>, posećen 12.10.2020.

⁷¹ *Ibid.*

	<p>namera muškarca da žena zatrudni,⁷²</p> <p>- vređanje i ponižavanje žene koja ne želi da ostane trudna iako je u braku,⁷³</p>	<p>muškarcu govori da će naći drugog partnera s kojim će osnovati porodicu ili kada mu neko od članova porodice ukazuje na istu s namerom da pristane na trudnoću partnerke i slična ponašanja.</p>
Prinuda na trudnoću	<p>- upućivanje pretnji ženi da će biti fizički povređena ukoliko ne pristane na trudnoću,⁷⁴</p> <p>- upotreba sile ili pretnje kako bi došlo do seksualnog odnosa,</p> <p>- upotreba sile ili</p>	<p>- upućivanje pretnji partneru da će biti fizički povređen ukoliko ne pristane na želju partnerke da ostane trudna,</p>

⁷² *Ibid.*

⁷³ Gupta, J., et al. (2012) *op. cit.*, str. 1060.

⁷⁴ Moore, M. A., Frohwirth, L., Miller, E. (2010). *op. cit.*, str. 1739.; Chamberlain, L., Levenson, R. (2010). *op. cit.*, str. 7; Capelletti, M. M., Gatimu, K. J., Shaw, G. (2014) *Exposing reproductive coercion: A toolkit for awareness raising, assessment and intervention*, FWHC, NCADV, NOMAS, str. 7. Preuzeto sa <https://www.communitysolutionsva.org/files/RCtoolkit%281%29.pdf>, posećen 4.6.2020.

	<p>pretnje u cilju ostvarivanja seksualnog odnosa bez kondoma,⁷⁵</p> <p>- prisiljavanje žene da nastavi seksualni odnos bez kondoma iako je isti započet sa kondomom pri čemu je to dogovoreni način kontracepcije,⁷⁶</p>	<p>- upotreba sile ili pretnje prema muškarcu i/ili pretnja da će se nauditi članovima njegove porodice ukoliko ne pristane na trudnoću partnerke i slična ponašanja.</p>
<p>Kontrola ishoda trudnoće</p> <p>Pritisak u vezi sa abortusom</p>	<p>- muškarac govori ženi da će je ostaviti ukoliko ne pristane na abortus,</p> <p>- muškarac govori ženi da će je ostaviti ukoliko izvrši abortus,</p> <p>- muškarac optužuje ženu da ga ne voli ili da ga vara te da je to razlog zbog koga želi abortus,</p> <p>- uskraćivanje novca za abortus⁷⁷</p>	<p>/</p>

⁷⁵ *Ibid.*

⁷⁶ *Ibid.*

⁷⁷ Burry, K., Thorburn, N., Jury, A.(2018) *Reproductive coercion in Aotearoa New Zealand*, National Collective of Independent Women's Refuges:Wellington, str. 12

	<p>Prinuda u vezi sa abortusom</p>	<ul style="list-style-type: none"> - pretnja fizičkim povređivanjem ili fizičko povređivanje žene koje može uzrokovati pobačaj, - pretnje da će povrediti ženu ili njoj bliske osobe ukoliko ne pristane na abortus, - upotreba sile ili pretnje kako bi žena nastavila trudnoću koja je nastupila⁷⁸
<p>Sprečavanje kontrole rađanja</p>	<ul style="list-style-type: none"> - neprimetno uklanjanje kondoma tokom seksualnog odnosa,⁷⁹ - oštećenje kondoma koji je namenjen za upotrebu tokom seksualnog odnosa (recimo bušenje rupa),⁸⁰ - odbijanje upotrebe kondoma, ali na način koji ne uključuje silu i pretnju, uz različite taktike i manipulacije emocijane prirode (recimo optuživanje 	<ul style="list-style-type: none"> - kada žena govori muškarcu da koristi kontracepcij u namenjenju ženama i da bez ikakve bojazni može doći do ejakulacije unutar vagine, - kada žena izbuši kondom i

⁷⁸ *Ibid.*, str. 13

⁷⁹ Moore, M. A., Frohwirth, L., Miller, E. (2010) *op. cit.*, str. 1739.; Chamberlain, L., Levenson, R. (2010). *op. cit.*, str. 7; Capelletti, M. M., Gatimu, K. J., Shaw, G. (2014) *op. cit.*, str. 7

⁸⁰ *Ibid.*

žene za neverstvo	dozvoli
ukoliko zahteva	ejakulaciju
upotrebu kondoma), ⁸¹	unutar
- muškarac govori ženi	vagine ⁸⁷ ,
da je upotreba pilula	- kada žena
za kontracepciju štetna	iskoristi
za njeno zdravlje, ⁸²	sadržaj
- nepoštovanje	kondoma
dogovora u vezi sa	kako bi
prekinutim snošajem	zatrudnela ⁸⁸ ,
koji je dogovoreni	- kada se žena
metod zaštite od	lažno
trudnoće, ⁸³	predstavlja u
- oduzimanje pilula za	smislu da
kontracepciju i	kaže
njihovo uništenje, ⁸⁴	muškarcu da
- uskraćivanje novca za	je nepolodna
nabavku	ili da je
kontracepcije, ⁸⁵	sterilisana i
- zabranjivanje ženi da	slična
koristi kontracepciju, ⁸⁶	ponašanja s

⁸¹ Moore, M. A., Frohwirth, L., Miller, E. (2010). *op. cit.*, str. 1739

⁸² *Ibid.*

⁸³ Moore, M. A., Frohwirth, L., Miller, E. (2010). *op. cit.*, str. 1739; Capelletti, M. M., Gatimu, K. J., Shaw, G. (2014) *op. cit.*, str. 7

⁸⁴ Miller, E., *et al.* (2007) Male Partner Pregnancy-Promoting Behaviors and Adolescent Partner Violence: Findings From a Qualitative Study With Adolescent Females, *Ambulatory Pediatrics*, 7, str. 363; Moore, M. A., Frohwirth, L., Miller, E. (2010). *op. cit.*, str. 1739

⁸⁵ *Ibid.*

⁸⁶ Gupta, J. *et al.* (2012) *op. cit.*, 1060; McCauley, H.L. *et al.* (2014) Mental health impacts of reproductive coercion among women in Côte d'Ivoire, *International Journal of Gynecology and Obstetrics*, 127(1), str. 56. Preuzeto sa <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5783185/>, posećen 12.12.2021.

⁸⁷ Kao primer možemo navesti ženu iz Nemačke koja je pomoću izbušenog kondoma ostala trudna i to rekla svom pratneru. Žena je optužena za seksualni napad, iako je Sud bio u nedoumici povodom kvalifikacije dela. Videti: Ostala trudna na prevaru, dečko je tužio: zatvor. Preuzeto sa <https://direktno.rs/magazin/ljubav/411986/trudna-na-prevaru-decko-je-tuzio.html>, posećen 1.7.2022. Isto se desilo i u Srbiji samo što bušenje kondoma od strane žene nije dobilo sudski epilog, već je došlo do stupanja u brak. Videti: Stanimirović, M. (2021) Bušila kondom da bi ostala trudna! Žene svašta rade da bu uhvatile muškarce – a Dea je stvarno preterala. Preuzeto sa <https://www.espreso.co.rs/showbiz/zvezde/910373/kolumna-stomak-trudnoca-udaja-kondom>, posećen 1.7.2022.

⁸⁸ Žena, koja je radila kao čistačica u hotelu u Las Vegasu, uzela je iz korpe za smeće iskorišćeni kondom i sadržaj istog ubacila u svoju vaginu. Na taj način ostala je trudna i rodila dete za koje je kasnije potvrđeno da je

- lažno predstavljanje muškarca da je sterilisan ili nepolodan i slična ponašanja.	namerom da žena zatrudni.
--	---------------------------

Ispoljavanje određenih ponašanja kojima se utiče na reproduktivne odluke kako žena tako i muškaraca možemo dovesti u vezu sa tri vremenska intervala: pre seksualnog odnosa, tokom seksualnog odnosa i nakon nastupanja trudnoće.

Tabela 2. *Klasifikacija reproduktivne kontrole/prinude prema periodu ispoljavanja i nepoželjnim ponašanjima*⁸⁹

Vremenski interval tokom

**koga dolazi do
reproduktivne**

kontrole/prinude

Nepoželjna ponašanja

Pre seksualnog odnosa s ciljem nastupanja trudnoće	<ul style="list-style-type: none"> - vršenje pritiska i/ili prisile nad ženom da ostane trudna, - izražavanje namere da se žena učini trudnom, - posmatranje i praćenje žene kako bi se uočili eventualni znaci trudnoće, - vršenje pritiska na ženu da ostane trudna u kratkom periodu nakon gubitka trudnoće, - optuživanje žene za neverstvo ukoliko koristi pilule za kontracepciju, - optuživanje žene da je neverna ukoliko je njena namera da apstinira a sve u cilju ostvarivanja seksualnog odnosa, - muškarac govori ženi da će je ostaviti ukoliko ne ostane trudna,
---	--

dete čoveka čiji je kondom ukraden. Videti: Did a Hotel Cleaner Who Stole Sperm from a Used Condom Win Child Support? Preuzeto sa <https://www.vanguardngr.com/2019/11/woman-who-impregnated-self-with-stolen-semen-from-billionaire-wins-child-support-battle/>, posećen 1.7.2022

⁸⁹ Moore, M. A., Frohwirth, L., Miller, E. (2010). *op. cit.*, str. 1755. Tabela je modifikovana za potrebe disertacije s obzirom na to da originalna tabela obuhvata samo ona ponašanja koja su usmerena ka ženama.

- muškarac govori ženi da će naći drugu s kojom će dobiti dete ukoliko ona ne ostane trudna,
- pretnja fizičkim nasiljem ukoliko žena ne želi trudnoću,
- bacanje kontraceptivnih pilula u toalet,
- traženje pilula za kontracepciju s namerom njihovog uništenja,
- odbijanje da se prekine seksualni odnos iako je prekinut snošaj bio dogovoreni način kontracepcije,
- odbijanje da se učestvuje u podeli troškova za nabavku pilula za kontracepciju,
- nametanje sterilizacije,
- ubeđivanje žene da pilule za kontracepciju mogu naškoditi njenom zdravlju i fizičkom izgledu,
- žena govori muškarcu da će ga ostaviti ukoliko ne ostane trudna,
- žena govori muškarcu da će naći drugog koji će s njom želeći dete,
- lažno predstavljanje nemogućnosti da se imaju deca zbog nepolodnosti ili sterilizacije što mogu činiti kako muškarci tako i žene.

Tokom seksualnog odnosa

- silovanje,
- prisiljavanje na nezaštićen seksualni odnos,
- prisiljavanje žene na nastavak seksualnog odnosa nakon što je došlo do pucanja kondoma,
- seksualni odnos bez zaštite sa ženom koja je u snu,
- skidanje kondoma bez znanja žene,
- namerno oštećenje kondoma pre njegove upotrebe (npr. bušenje rupa),
- odbijanje muškarca da koristi kondom,
- optuživanje žene za neverstvo ukoliko želi da muškarac koristi kondom,
- uklanjanje prstena koji se koristi za kontracepciju iz ženine vagine,
- odbijanje prekinutog snošaja iako je to bio dogovoreni način kontracepcije,

<p>Nakon nastupanja trudnoće</p>	<ul style="list-style-type: none"> - prihvatanje žene da muškarac ejakulira u vaginu uz obrazloženje da koristi neki od oblika kontracepcije namenjene ženama ili da se nalazi u fazi menstrualnog ciklusa kada su neplodni dani, - pokušaj oplođenja korišćenjem sadržaja kondoma u koji je muškarac ejakulira bez njegovog znanja. <div style="background-color: #e0e0e0; padding: 5px;"> <ul style="list-style-type: none"> - odbijanje da se učestvuje u troškovima abortusa, - vršenje pritiska na ženu da rodi, - vršenje pritiska na ženu da ne rodi, - branjenje ženi da izvrši abortus, - pretnje da će ženu fizički povrediti kako bi došlo do gubitka trudnoće ukoliko ne pristane na abortus, - nastavak već postojećeg fizičkog nasilja nad ženom s ciljem da isto dovede do pobačaja ili usmrćenja fetusa, - opstruiranje zakazanih termina za abortus (što za posledicu ima vršenje abortusa u kasnijoj fazi trudnoće ili prekraćenje zakonom određenog vremenskog okvira u kome je moguće izvršiti abortus), - uskraćivanje pristupa prenatalnoj nezi </div>
---	--

Na osnovu prethodno izloženog (Tabela 2) uočavamo da su metode kojima se muškarci i žene korsite prilagođene cilju koji žele da postignu s fokusom na vremenski interval tokom koga je moguće ostvariti cilj pri čemu u potpunosti ignorišu mišljenje i želje partnera. Ipak žena je u nepovoljnijem položaju jer ako se ostvari namera muškarca u njenom telu će se razvijati trudnoća ili će trpeti posledice prekida trudnoće⁹⁰.

1.3. Terminološke nedoumice – reproduktivna kontrola ili reproduktivna prinuda

Kao što smo već izložili jedinstven terminološki pristup predmetnom problemu ne postoji, ali je u literaturi prednost data terminu reproduktivna prinuda. Ipak, sagledavajući

⁹⁰ Kada kažemo posledice prekida trudnoće prvenstveno mislimo na posledicu koja proizilazi iz samog čina prekida trudnoće koji je ništa drugo do operacija kojoj žena ne bi bila podvrgnuta da je muškarac poštovao njeno pravo na odlučivanje o reprodukciji. S obzirom na to da je prekid trudnoće operacija tokom ili nakon obavljenog abortusa može doći do drugih posledica koje mogu dovesti i do nemogućnosti žene da ima potomstvo.

kako same termine tako i forme ispoljavanja istraživanog fenomena ne možemo da ne postavimo pitanje u vezi sa tim koji je termin prigodniji.

Kako bismo došli do odgovora na ovo pitanje polazimo od značenja termina kontrola i prinuda s obzirom na to da su oni krajnje odrednice problema koji je predmet našeg istraživanja.

Termin kontrola potiče od francuske reči *contrôle* i označava kontrolnik, nadzor, dvostruki registar kako bi se izbegle kontrole, nadgledanje ili prevlast nad pojedincem, organizacijom i slično.⁹¹ Ovaj termin u socijalnoj interakciji ima užu dimenziju kao usmeravanje ponašanja osobe ili uslovljavanje, izazivanje da uradi ono što druga osoba želi, imati moć nad nečim i slično. U stranoj literaturi nailazimo i na termine *coercive control* i *controlling behavior* koje možemo prevesti kao kontrolišuća ponašanja. Navedeni termini definisani se kao niz ponašanja koja imaju za cilj da anuliraju autonomiju volje, odnosno mogućnost donošenja odluka u skladu sa svojim namerama osobi u odnosu na koju su ispoljena. To se najčešće postiže kombinacijom različitih taktika kao što su: zastrašivanje, izolacija, degradacija, nadzor, eksploatacija i slično. Ova ponašanja najčešće su usmerena ka ženama. Kontrolišuća ponašanja nisu nimalo bezazlena s obzirom na to da su usmerena ka svim životnim sferama uključujući porodične i prijateljske odnose, kao i poslovne relacije.⁹² Ovakva ponašanja mogu se shvatiti i kao mreža u koju muškarac pokušava da uplete svoju partnerku s ciljem potpune kontinuirane kontrole. Njima se ozbiljno može ograničiti sloboda donošenja odluka o sopstvenom životu. Abrogacija društvenih i ličnih kapaciteta postiže se putem uspostavljanja ili iskorišćavanja već postojeće emocionalne zavisnosti, pri čemu partner ne mora nužno biti nasilan, posebno ne fizički.⁹³

Prinuda je kompleksna društvena pojava koja ima različite oblike i uglavnom je prisutna u onim odnosima koji su opterećeni sukobima interesa. U osnovnoj manifestaciji prinuda predstavlja određeni društveni odnos u kome učestvuju dve strane, odnosno dva subjekta čiji

⁹¹ Vujaklija, M. (1980) *Leksikon stranih reči i izraza*, Prosveta, Beograd, str. 461.

⁹² Ansara, D. L., Hindin M. J. (2010). Formal and informal help-seeking associated with women's and men's experiences of intimate partner violence in Canada, *Social Science & Medicine*, 70(7), str. 1011–1018; Kelly B. J., Johnson P. M. (2008) Differentiation among types of intimate partner violence: research, update and implications for interventions, *Family Court Review*, 46(3), str. 481; Lehmann P., Simmons A. C., Pillai, K. V. (2012) Coercive Control in Abusive Relationships, *Violence Against Women*, 18(8), str. 915; Loveland, E. J., Radhavan, C. (2017) Coercive Control, Physical Violence, and Masculinity, *Violence and Gender*, 4(1), str. 6; Stark, E. (2006) Commentary on Johnson's "Conflict and Control: Gender Symmetry and Asymmetry in Domestic Violence", *Violence Against Women*, 12(11), str. 1021-1023.

⁹³ Johnson, E. M. (2009) Redefining Harm, Reimagining Remedies, and Reclaiming Domestic Violence Law, *University of California, Davis Law Review*, 42(4), str. 1121-1122; Stark, E. (2006), *op. cit.*, str. 1022.

se položaj, uloga i interesi dijametralno razilaze.⁹⁴ Prinuda predstavlja određeni interpersonalni odnos u koji neminovno stupaju dva subjekta, tako da jedan od njih obavezno stvara i primenjuje prinudu na koji način dobija aktivnu ulogu, dok drugi najčešće trpi posledice primene prinude u takvom odnosu i njegova uloga je pasivna.⁹⁵ S tim u vezi prinuda može biti posmatrana kao društvena pojava i kao krivičnopravni pojam. Prinudu kao društvenu pojavu možemo shvatiti kao ponašanje čiji je cilj da se neko ubedi da uradi ono što nije voljan da uradi. Prinuda u krivičnopravnom smislu predstavlja pritisak na volju nekog lica i kada je izvršena od strane čoveka može se ispoljiti u vidu sile ili pretnje.⁹⁶

Posmatrajući kontrolu i prinudu kao oblike društvenih ponašanja uočavamo da među njima postoji terminološka, ali ne i suštinska razlika. Međutim, krivičnopravno shvatanje pojma prinude podrazumeva upotrebu sile ili pretnje koje mogu, ali ne moraju biti deo kontrole ili prinude posmatranih kroz prizmu društvenih ponašanja. Posmatrano s aspekta istraživačkog problema kontrola i prinuda kao nepoželjna društvena ponašanja obuhvataju različite pritiske i manipulacije kao što slučaj kada muškarac govori ženi da će je ostaviti ukoliko ne ostane trudna, ili kada joj govori da će pronaći drugu s kojom će dobiti dete, kada partnerkinu želju za korišćenjem neke od metoda kontrole rađanja dovodi u vezu sa njenim neverstvom, neprimetno skidanje kondoma tokom seksualnog odnosa i slično. Ovakva ponašanja ne karakteriše sila ili pretnja, ali iste mogu biti uključene kako bi se uticalo na odluke u vezi sa reprodukcijom. S druge strane ponašanja poput fizičkog povređivanja koje bi dovelo do pobačaja ili upotrebe fizičke sile kako bi došlo do seksualnog odnosa bez upotrebe kondoma ili fizičkog povređivanja žene ukoliko kaže da ne želi trudnoću u tom trenutku ili je ne želi sa njim ili kada muškarac preti ženi da će povrediti nju ili člana njene porodice ukoliko ne ostane trudna i slično obuhvataju silu i pretnju shvaćenu u krivičnopravnom smislu. Navedeno nas upućuje na zaključak da je kontrola širi pojam, dok je prinuda u krivičnopravnom smislu uži pojam. S tim u vezi smatramo da bi termin reproduktivna kontrola bio adekvatniji jer obuhvata i reproduktivnu prinudu ako i kada prinudu posmatramo s krivičnopravnog aspekta. Iako smatramo da se terminom reproduktivna prinuda ukazuje na ozbiljnost i težinu kršenja reproduktivnih prava, ipak prednost dajemo terminu reproduktivna kontrola.

⁹⁴ Jović, M. (2002) Prinuda u krivičnom pravu, *Bezbednost*, 44(2), str. 268

⁹⁵ *Ibid.*, str. 269.

⁹⁶ Jović, M.(2011) *Krivično pravo – opšti deo*, Univerzitet u Novom Pazaru, Novi Pazar, str. 224-225.

U ovoj disertaciji koristićemo termin reproduktivna kontrola a istu ćemo definisati kao svako ponašanje muškarca koje je usmereno ka partnerki s ciljem da nastupi trudnoća ili da se utiče na ishod trudnoće. Kada su u pitanju oblici reproduktivne kontrole priklonićemo se autorima koji razlikuju tri oblika, odnosno prinudu u vezi sa trudnoćom, kontrolu ishoda trudnoće i sprečavanje kontrole rađanja.

2. Pregled rezultata realizovanih istraživanja

Protekla decenija predstavlja prekretnicu u proučavanju reproduktivne kontrole. Naime, u ovom periodu raste interesovanje naučne i stručne javnosti za karakteristike i specifičnosti ovog fenomena, tako da istraživanja postaju učestalija. Iako je predmet istraživanja ovog rada reproduktivna kontrola nad ženama od strane partnera muškog pola u ovom delu izložićemo podatke ne samo o prevalenci reproduktivne kontrole nad ženama od strane partnera muškog pola već i od strane članova partnerove porodice kao i u homoseksualnim partnerstvima. Osim toga, prikazaćemo i rezultate istraživanja na osnovu kojih su dobijeni podaci o prevalenci reproduktivne kontrole nad muškarcima. S obzirom na to da je reproduktivna kontrola fenomen o kome se u Srbiji ne govori smatramo potrebnim da problemu pristupimo sa svih aspekata.

2.1. Reproductivna kontrola nad ženama od strane partnera muškog pola

Prvo istraživanje reproduktivne kontrole čiji su rezultati bili od krucijalnog značaja za nastajanje definicije i dalje proučavanje ovog fenomena bilo je vezano za utvrđivanje potencijalne veze između nasilnih ponašanja muškaraca i neplaniranih i/ili neželjenih trudnoća. Tom prilikom dobijeni su rezultati koji su potvrdili ispitivanu vezu, ali i otvorili pitanja koja se odnose na nepoželjna ponašanja muškaraca kojima su žene izložene, a sve u cilju nastupanja trudnoće ili kontrolisanja ishoda trudnoće koja je nastupila, kao i pitanja koja bi trebalo da daju jasniju sliku o tome da li su takvim ponašanjima izložene samo žene koje su žrtve partnerskog nasilja ili se ista mogu ispoljiti i u nenasilnim partnerskim odnosima. Na osnovu rezultata istraživanja identifikovana su nepoželjna ponašanja muškaraca koja su kasnije uvrštena u upitnik kojim se procenjuje postojanje reproduktivne kontrole. Gotovo sva dostupna istraživanja u vezi sa reproduktivnom kontrolom realizovana su na teritoriji Sjedinjenih Američkih Država (dalje: SAD) tako da su podaci o prevalenci ovog fenomena u ostalim delovima oskudni ili uopšte ne postoje.

Sva istraživanja, čije ćemo rezultate izložiti u nastavku, sprovedena su korišćenjem jedinstvenog upitnika.⁹⁷ Pitanja se odnose na prinudu u vezi sa trudnoćom i sprečavanje kontrole rađanja, ali izostaju pitanja u vezi sa kontrolom ishoda trudnoće.

Tabela 3. *Prevalenca reproduktivne kontrole nad ženama od strane partnera muškog pola*

Dostupni podaci o istraživanju	Prevalenca reproduktivne kontrole	
	N	%
U periodu od 2004 do 2005 god., realizovano je istraživanje putem polustrukturiranih intervjuja kojim su obuhvaćene 53 žene sa prethodnim iskustvom partnerskog nasilja starosne dobi 15 do 20 god. ⁹⁸	14	26.4
Tokom 2007. god., realizovano je istraživanje putem polustrukturiranih intervjuja na uzorku od 71 žene starosne dobi 18 do 49 god. Istraživanjem su obuhvaćene žene žrtve partnerskog nasilja iz SAD-a koje su se nalazile u skloništu za žrtve nasilja, klinici za abortus i klinici za planiranje porodice. ⁹⁹	53	74.6
Studija preseka sprovedena je u periodu od avgusta 2008 do marta 2009. god., u 5 klinika za planiranje porodice u Severnoj Kaliforniji na uzorku od 1292 žene starosne dobi 16 do 29 god. ¹⁰⁰	170	13.5
U periodu od avgusta 2008 do marta 2009. god., realizovana je studija preseka kojom su obuhvaćene 1234 žene starosne dobi 16 do 29 godina.	320	25.9

⁹⁷ Upitnikom su obuhvaćena sledeća pitanja: 1) Da li Vam je ikada bivši ili sadašnji partner rekao da ne koristite išta od metoda za kontrolu rađanja (pilula, prsten i drugo)?; 2) Da li Vam je ikada bivši ili sadašnji partner rekao da će Vas ostaviti ukoliko ne zatrudnite?; 3) Da li Vam je ikada bivši ili sadašnji partner rekao da će dobiti dete s nekom drugom ukoliko ne zatrudnite?; 4) Da li Vas je ikada bivši ili sadašnji partner fizički povredio ukoliko se niste složili s tim da zatrudnite?; 5) Da li je ikada bivši ili sadašnji partner vršio pritisak na Vas ili Vas prisilio da ostanete trudni?; 6) Da li je ikada Vaš bivši ili sadašnji partner skinuo kondom tokom seksualnog odnosa kako biste ostali trudni?; 7) Da li je Vaš bivši ili sadašnji partner ikada bušio rupe na kondomu kako biste ostali trudni?; 8) Da li Vaš bivši ili sadašnji partner ikada namerno oštetio kondom kako biste ostali trudni?; 9) Da li je Vam je bivši ili sadašnji partner ikada oduzeo kontracepciju (npr. pilule) ili Vas sprečio da odete u zdravstvenu ustanovu po kontracepciju a sve kako biste ostali trudni?; 10) Da li Vas je ikada bivši ili sadašnji partner naterao da imate seksualni odnos bez kondoma kako biste ostali trudni? Miller, E., et al. (2010) *op. cit.*, str. 318

⁹⁸ Miller, E., et al. (2007) *op. cit.*, str. 360-366

⁹⁹ Moore M, Frohwirth L, Miller E (2010) *op. cit.*, str. 1740

¹⁰⁰ Kazmerski, T., et al. (2015) Use of Reproductive and Sexual Health Services Among Female Family Planning Clinic Clients Exposed to Partner Violence and Reproductive Coercion, *Matern Child Health J*, 19(7), str. 1490-1496.

Studija je realizovana u 5 zdravstvenih centara u siromašnom delu San Franciska. ¹⁰¹		
Studija preseka sprovedena je u oktobru 2010. god., u ruralnom delu Obale Slonovače (Afrika) na uzorku od 981 žene minimalne starosne dobi od 18 god. ¹⁰²	182	18.6
Randomizovana kontrolisana studija realizovana je tokom septembra i oktobra 2010. god., u 24 sela koja pripadaju ruralnom delu Obale Slonovače (Afrika). Uzorkom su obuhvaćene 953 žene starije od 18 god. ¹⁰³	176	8.5
U periodu od juna 2010 do januara 2013. god., sprovedeno je kvalitativno istraživanje putem polustrukturiranih intrervjua u 7 klinika za reproduktivno zdravlje koje se nalaze u siromašnim delovima zapadne Pensilvanije. Uzorkom je obuhvaćeno 66 žena starosne dobi 18 do 45 god. ¹⁰⁴	25	38
U periodu od oktobra 2011 do novembra 2012. god., sprovedeno je randomizovano kontrolisano istraživanje u 24 klinike za planiranje porodice u zapadnoj Pensilvaniji (SAD) na uzorku od 3539 žena starosne dobi 16 do 29god. ¹⁰⁵	182	5.1
U periodu od oktobra 2011 do novembra 2012 god., realizovano je istraživanje putem samointervjua u 24 klinike za reproduktivno zdravlje u zapadnoj Pensilvaniji (SAD). Uzorkom je obuhvaćeno 2228 žena i to 841 starosne dobi 16 do 19 god., i 1387 žena starosne dobi 20 do 24 god. ¹⁰⁶	140	6.2

¹⁰¹ Holliday, N. C., et al. (2017) Racial/Ethnic Differences in Women's Experiences of Reproductive Coercion, Intimate Partner Violence, and Unintended Pregnancy, *Journal of Women's Health*, 26(8), str. 829-830.

¹⁰² Falb, L. K et al. (2014) Reproductive coercion and intimate partner violence among rural women in Côte d'Ivoire: a cross-sectional study, *Afr J Reprod Health*, 18(4), str. 61-69. Preuzeto sa <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5783178/>, posećen 13.4.2020.

¹⁰³ McCauley, H.L. et al. (2014) *op. cit.*, str. 56.

¹⁰⁴ Nikolajski, C., et al. (2015) *op. cit.*, str. 217

¹⁰⁵ Miller, E., et al. (2014) Recent reproductive coercion and unintended pregnancy among female family planning clients, *Contraception*, 89, str. 122-128. Preuzeto sa <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4018410/>, posećen 12.10.2020.

¹⁰⁶ Jones, E. K. et al. (2016) Abusive Experiences and Young Women's Sexual Health Outcomes: Is Condom Negotiation Self-Efficacy a Mediator?, *Perspect Sex Reprod Health*, 48(2), str. 57-64. Preuzeto sa <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4909564/>, posećen 11.11.2021.

Studija preseka sprovedena je u periodu od januara do maja 2012. god., u bolnici za žene i decu u državi Road Ajlend (SAD), na uzorku od 641 žene starosne dobi 18 do 44 god. ¹⁰⁷	103	16
Studija preseka sprovedena je od jula 2011 do avgusta 2012. god., u zdravstvenom centru u Bronksu (Njujork-SAD) na uzorku od 97 žena starosne dobi 18 do 45 god. ¹⁰⁸	23	23.7
Tokom zimskog semestra 2012. god., realizovana je studija preseka na većem državnom univerzitetu na severoistoku SAD. Uzorak je sačinjen od 972 studentkinje starosne dobi 18 do 25 god. ¹⁰⁹	76	8
Sekundarna analiza rezultata dobijenih istraživanjem koje je obavljeno tokom školske 2012/2013 god., obuhvatila je 550 učenica starosne dobi 14 do 19 god., u severnoj Kaliforniji (SAD). ¹¹⁰	66	12
U periodu od januara 2012 do februara 2014 god., sprovedeno je istraživanje putem intervjuja u Atlanti (Džordžija – SAD). Uzorak je sačinjen od 560 afroamerikanki starosne dobi 18 do 24 god. ¹¹¹	/	23%
Na osnovu rezultata istraživanja na nacionalnom nivou u 6 država SAD koje je sprovedeno od 2012 do 2015 god., realizovana je retrospektivna studija. Uzorak čine 20.252 žene koje su postale majke tokom perioda istraživanja i koje imaju između 18 i 29 godina. ¹¹²	285	1.1
U periodu od februara do juna 2014.god., realizovana je studija preseka na uzorku od 149 siromašnih žena, starosne dobi 18 do 25 godina. ¹¹³	83	38.2

¹⁰⁷ Clark, M. L. et al. (2014) Reproductive coercion and co-occurring intimate partner violence in obstetrics and gynecology patients, *Am J Obstet Gynecol*, 210 (42), str. e1-8. Preuzeto sa [https://www.ajog.org/article/S0002-9378\(13\)00960-5/fulltext](https://www.ajog.org/article/S0002-9378(13)00960-5/fulltext), posećen 10.4.2020.

¹⁰⁸ Phillips, J.S., Bennett, A.H., Khan, A. (2016) Reproductive coercion: an under-recognized challenge for primary care patients, *Family Practice*, 33(3), str. 286-289.

¹⁰⁹ Sutherland, A. M., Fantasia, C.A., Fontenot, H. (2015) Reproductive Coercion and Partner Violence among College Women, *JOGNN*, 44(2), str. 218-227

¹¹⁰ Hill, A.L. et al. (2019) Reproductive Coercion and Relationship Abuse Among Adolescents and Young Women Seeking Care at School Health Centers, *Obstetrics & Gynecology*, 134(2), str. 355. Preuzeto sa sa <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6687410/>, posećen 22.8.2021.

¹¹¹ Rosenbaum, E. J., DiClemente, J.R. (2020) Reproductive coercion sometimes works: evaluating whether young African-American women who experience reproductive coercion or birth control sabotage are more likely to become pregnant, *Health Services and Outcomes Research Methodology*, 20, str. 266, 271. Preuzeto sa https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7384393/pdf/10742_2020_Article_213.pdf, posećen 10.11.2021.

¹¹² Samankasikorn, W., et al. (2018) Relationships of Reproductive Coercion and Intimate Partner Violence to Unintended Pregnancy, *JOGNN*, 48, str. 50-58.

¹¹³ Alexander, A. K., et al. (2016) Reproductive Coercion, Sexual Risk Behaviors, and Mental Health Symptoms among Young Low-Income Behaviorally Bisexual Women: Implications for Nursing Practice, *J Clin Nurs*. 25(23-24), str. 3538. Preuzeto sa <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5565394>, posećen 20.9.2020.

U periodu od aprila 2014 do januara 2016. god., realizovano je telefonsko istraživanje na nacionalnom nivou kojim su obuhvaćene žene veteranke u Pitsburgu (SAD). Uzoak je sačinjen od 1241 žene starosne dobi 18 do 44 god. ¹¹⁴	139	11.2
Istraživanje kojim je obuhvaćeno 149 seksualno aktivnih maloletnica (14 do 17 god.) realizovano je putem intervjua u periodu od jula 2015 do februara 2016. god., u okviru srednjoškolskih zravstvenih centara u Bronksu (Njujork-SAD). ¹¹⁵	29	19
Na fakultetima širom Kanade u periodu od marta 2017 do maja 2018. god., realizovano je istraživanje putem dubinskih intervjua na uzorku od 21 žene starosne dobi 18 do 29 god. ¹¹⁶	15	71.4
U periodu od 2015 do 2016. god., sprovedeno je istraživanje na uzorku od 136 žena. Uzorak su činile žene koje se nalaze u hraniteljskim porodicama u Severnoj Pensilvaniji. Starosna dob ispitanica kreće se od 16 do 24 godine. ¹¹⁷	41	30.1
Retrospektivna analiza podataka dobijenih putem upitnika (telefonski, <i>online</i>) u periodu od januara 2015 do jula 2017 god., na uzorku od 2577 žena iz Kvinslenda (Australija) ¹¹⁸	183	6.2
Studija preseka sprovedena je u periodu od aprila do juna 2016. god., u ruralnom delu Nigerije na uzorku od 1072 udate adolescentkinje, starosne dobi 13 do 19 god. ¹¹⁹	109	10.1
U periodu od juna do decembra 2017. god., sprovedeno je istraživanje u klinikama u Delaveru (SAD). Uzorak je sačinjen od 240 žena starosne	/	30

¹¹⁴ Rosenfeld, E.A. et al. (2018) Male Partner Reproductive Coercion among Women Veterans, *Am J Obstet Gynecol.*, 218(2), str. 239.e1–239.e8. Preuzeto sa <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5807143/>, posećen 15.12.2021

¹¹⁵ Northrige, L. J. et. al. (2017) Reproductive Coercion in High School-Aged Girls: Associations with Reproductive Health Risk and Intimate Partner Violence, *Journal of Pediatric and Adolescent Gynecology*, 30(6), str. 604-605

¹¹⁶ Lévesque, S., Rousseau, C., Dumerchat, M. (2020) *op. cit.*, str. 1-23

¹¹⁷ PrettyJohn, M.E. et al. (2021) Reproductive coercion, intimate partner violence, and pregnancy risk among adolescent women with a history of foster care involvement, *Child Youth Serv Rev*, str. 120. Preuzeto sa <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7945984/pdf/nihms-1648089.pdf>, posećen 11.1.2022.

¹¹⁸ Price, E., et al. (2019) Experiences of Reproductive Coercion in Queensland Women, *Journal of Interpersonal Violence*, 00 (0), str. 1-21

¹¹⁹ Silverman, G. J., et al. (2020) Associations of reproductive coercion and intimate partner violence with overt and covert family planning use among married adolescent girls in Niger, *EClinical Medicine*, 22. str. 2,3 Preuzeto sa [https://www.thelancet.com/journals/eclinm/article/PIIS2589-5370\(20\)30103-6/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/eclinm/article/PIIS2589-5370(20)30103-6/fulltext), posećen 22.10.2021.

dobi 15 do 45 god., koje su se na osnovu samoprocene izjašnjavale o iskustvu reproduktivne kontrole. ¹²⁰		
Kvalitativno istraživanje kojim je obuhvaćeno 20 žena starosne dobi 16 do 20 godina realizovano je u nekoliko zdravstvenih centara u Tihuani u Meksiku. Istraživanje je trajalo od septembra 2017 do januara 2018. godine. ¹²¹	19	95
Studija preseka sprovedena u periodu od januara do avgusta 2018. god. u zdravstvenom centru za primarnu zaštitu siromašnih (SAD), na uzorku od 482 žene starosne dobi 15 do 45 god. ¹²²	81	16.8
Na fakultetu umetnosti u Njujorku (SAD) sprovedeno je istraživanje koje je obuhvatilo 223 žene ¹²³	66	29.6
Klaster randomizivanom studijom koja je ralizovana u 8 školskih zdravstvenih ustanova u Kaliforniji (SAD) obuhvaćene su seksualno aktivne maloletnice (14 – 19 god.) ¹²⁴	70	12.4
Žene starosne dobi od 14 do 45 god., na severozapadu SAD učestvovala su u istraživanju kojim su podaci dobijani na dva načina: putem anonimnog elektronskog upitnika kojim je obrazovan uzorak od 84 žene i intervjuom lice u lice u zdravstvenim centrima na koji način je obrazovan uzorak od 1978 žena. ¹²⁵	79	3.7

¹²⁰ Skracic, I., Lewin, B. A., Steinberg, R. J.(2021) Types of Lifetime Reproductive Coercion and Current Contraceptive Use, *Journal of Women's Health*, 8, str. 1079, 1082. Preuzeto sa <https://www.liebertpub.com/doi/pdfplus/10.1089/jwh.2020.8784>, posećen 14.12.2021.

¹²¹ Uysal, J. et al. (2020) "At Least I Didn't Get Raped": A Qualitative Exploration of IPV and Reproductive Coercion among Adolescent Girls Seeking Family Planning in Mexico, *Journal of Interpersonal Violence*, 37(7-8), str. 4742-4746.

¹²² Grace, K. T. et al. (2020) Reproductive Coercion, Intimate Partner Violence, and Unintended Pregnancy Among Latina Women, *Journal of Interpersonal Violence* 0(0), str. 1–33,. Preuzeto sa <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8162928/>, posećen 12.5.2021.

¹²³ Katz, J. et al. (2017) Reproductive Coercion by Male Sexual Partners: Associations With Partner Violence and College Women's Sexual Health, *Journal of Interpersonal Violence*, 32 (21), str. 3301–3320. Preuzeto sa <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7144871/>, posećen 15.2.2020.

¹²⁴ McCauley, L.H., et al. (2014) Differences by Sexual Minority Status in Relationship Abuse and Sexual and Reproductive Health Among Adolescent Females, *J Adolesc Health*, 55(5), str. 652-658. Preuzeto sa <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6707724/>, posećen 22.4.2021.

¹²⁵ Thaller, J., Messing, J.T. (2016) Reproductive Coercion by an Intimate Partner: Occurrence, Associations, and Interference with Sexual Health Decision Making, *Health & Social Work*, 41(1), str. e11-e19. Preuzeto sa <https://academic.oup.com/hsw/article/41/1/e11/2356428>, posećen 20.5.2021.. U tabeli su prikazani zbirni rezultati ovog istraživanja. Od 84 žene koje su popunile elektronski upitnik njih 13 (15.5%) imalo je iskustvo reproduktivne kontrole, dok je 65 (3.3%) žena od 1978 koje su učestvovala u intervjuu licem u lice doživelo reproduktivnu kontrolu.

Intervjuima licem u lice, longitudinalnom studijom, obuhvaćene su 172 žene minimalne starosne dobi 18 godina koje žive srednje-atlantskoj regiji SAD-a i potražile su pomoć zbog nasilnih partnera. ¹²⁶	46	26.7
Klaster randomizovana studija sprovedena je u severnoj Pensilvaniji (SAD) i obuhvatila je 3123 žene starosne dobi 16 do 29 godina. ¹²⁷	144	4.6
Studija preseka realizovana je u Baltimoru (Merilend - SAD) u tri ginekološke klinike. Studijom je obuhvaćeno 130 žena starosne dobi 18-29 godina. ¹²⁸	36	27.7

Na osnovu izloženih rezultata (Tabela 3) uočavamo da prevalenca reproduktivne kontrole nad ženama od strane partnera muškog pola ima veliki raspon koji se kreće od 1% do čak 74%. Sa reproduktivnom kontrolom mogu se susresti sve žene tokom generativnog doba ne isključujući i seksualno aktivne maloletnice.

Osim istraživanja za koja je korišćen jedinstveni upitnik, a koja se odnose na reproduktivnu kontrolu generalno, u literaturi nailazimo i na istraživanja na osnovu čijih rezultata dobijamo podatke o rasprostranjenosti pojedinih oblika reproduktivne kontrole ili podoblika.

U periodu od oktobra 1998 do juna 1999. godine sprovedeno je istraživanje u Čikagu (SAD). Istraživanjem su obuhvaćene mlade žene čija je starosna dob između 11 i 21 godine a koje su koristile usluge dve zdravstvene ustanove. Uzorkom su obuhvaćene 474 žene a podaci o sprečavanju kontrole rađanja dobijeni su putem intervjua. Postojanje sprečavanja kontrole rađanja u periodu od 12 meseci pre intervjua određivano je pozitivnim izjašnjavanjem na jedno od 6 postavljenih pitanja.¹²⁹ Čak 51% ispitanica doživelo potvrdilo je da je doživelo neki od varijeteta sprečavanja kontrole rađanja.¹³⁰

¹²⁶ Fleury-Steiner, R.E., Miller, S.L. (2020) Reproductive Coercion and Perceptions of Future Violence, *Violence Against Women*, 26(10), str. 1235

¹²⁷ McCauley, L.H., et al. (2015) Sexual and Reproductive Health Indicators and Intimate Partner Violence Victimization Among Female Family Planning Clinic Patients Who Have Sex with Women and Men, *Journal of Women's Health*, 24(8), str. 624. Preuzeto sa <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4545318/pdf/jwh.2014.5032.pdf>, posećen 11.12.2020.

¹²⁸ Paterno, M. T., et al. (2018) Exploring reproductive coercion in relationship contexts among young adult, primarily African American women at three women's health clinics, *Journal of Interpersonal Violence*, 0(00), str. 6

¹²⁹ Upitnikom su obuhvaćena sledeća pitanja: 1) Da li Vam je partner rekao da želite da koristite neku od metoda kontrole rađanja kako biste imali seksualne odnose sa drugim muškarcima?; 2) Da li Vam je partner rekao da biste dobijanjem bebe uvek imali deo njega i on deo Vas?; 3) Da li Vam je partner rekao da ukoliko dobijete dete nikada nećete morati da brinete da će Vas ostaviti jer će uvek biti tu?; 4) Da li Vam je partner

U San Francisku (SAD) sprovedeno je istraživanje koje je trajalo od februara do maja 2007. god. Istraživanjem su obuhvaćene 53 žene, minimalne starosne dobi 18 godina koje su u tom periodu bile korisnice usluga sigurne kuće.¹³¹ Od ukupnog broja ispitanica njih 30 (56.6%) imalo je iskustvo sa sprečavanjem kontrole rađanja.¹³²

U periodu od januara do decembra 2010. godine, realizovano je istraživanje putem telefonskog intervjua čiji uzorak predstavlja slučajni reprezentativni nacionalni uzorak u SAD-u.¹³³ Iskustvo reproduktivne kontrole procenjeno je davanjem pozitivnog odgovora na najmanje jedno od dva pitanja: Da li je Vaš sadašnji ili bivši partner pokušavao da ostanete trudni onda kada Vi to niste želeli? i Da li je Vaš sadašnji ili bivši partner odbio da koristi kondom?¹³⁴ Učešće u istraživanju uzelo je 22590 žena starijih od 18 godina. Od ukupnog broja ispitanica 8.9% imalo je iskustvo reproduktivne kontrole.¹³⁵

Tokom februara 2017. godine, realizovano je eksplorativno *online* istraživanje kojim je obuhvaćeno 675 žena koje su odlazile u zdravstvene ustanovu za planiranje roditeljstva u tri grada Konektikata (SAD). Istraživanjem su prikupljeni podaci o rasprostranjenosti sprečavanja kontrole rađanja kao jednog od oblika reproduktivne kontrole nad ženama od strane partnera muškog pola. Minimalna starosna dob respondentkinja postavljena je na 17 godina. Od ukupnog broja ispitanica njih 111 (16.4%) izjasnilo se da je tokom života bilo suočeno sa sprečavanjem kontrole rađanja.¹³⁶

U periodu od nekoliko meseci 2018. god., realizovano je istraživanje reproduktivne kontrole u Velingtonu na Novom Zelandu. Prilikom realizacije ovog kvalitativno-kvantitativnog istraživanja korišćen je polustrukturirani intervju koji su obavljani licem u lice, putem telefona ili skajpa. Uzorak je sačinjen od žena koje su dolazile u kliniku za planiranje porodice i/ili su koristile usluge službi za seksualno zdravlje. Učešće u istraživanju mogle su uzeti ispitanice starije od 16 god.¹³⁷ Uzorkom je obuhvaćena 161 žena. Ispitanicama su

rekao da ćete roditi bebu ako ga stvarno volite?; 5) Da li Vam je partner ikada zabranio da koristite neku od metoda kontrole rađanja? i 6) Da li Vas je partner ikada prisilio na nezaštićen seksualni odnos? Center for Impact Research (2000) *Domestic violence and birth control sabotage: a report from the teen parent project*, Chicago:Center for Impact Research, str. 4. Preuzeto sa <https://www.issuelab.org/resources/363/363.pdf>, posećen 10.10.2020.

¹³⁰ *Ibid.*, str. 18

¹³¹ Theil de Bocanegra, H. et al. (2010) Birth Control Sabotage and Forced Sex: Experiences Reported by Women in Domestic Violence Shelters, *Violence Against Women*, 16(5), str. 602-603

¹³² *Ibid.*, str. 606

¹³³ Black, M.C., et al. (2011) *op. cit.*, str. 101

¹³⁴ *Ibid.*, str. 108

¹³⁵ *Ibid.*, str. 48

¹³⁶ Willie, T.C. et al. (2021) *op. cit.*, str.

¹³⁷ Burry, K., Thorburn, N., Jury, A.(2018) *op.cit.*, str. 7

postavljena tri pitanja u vezi sa reproduktivnom kontrolom na osnovu kojih je ispitanica eliminisana ili uključena u dalji proces istraživanja. Pitanja su sledeća: Da li Vas je partner ikada sprečio da koristite kontracepciju?, Da li je Vaš partner ikada pokušao da ošteti, uništi Vaše sredstvo za kontracepciju? i Da li je Vaš partner ikada vršio pritisak ili Vas prisiljavao da ostanete trudni?¹³⁸ Kontrolu u vezi sa korišćenjem kontracepcije doživelo je 83.6% ispitanica.¹³⁹ Manipulisanje kontracepcijom doživelo je 59.5% ispitanica.¹⁴⁰ Prinudu u vezi sa trudnoćom doživelo je 63.4% ispitanica.¹⁴¹ Pritisak u vezi sa abortusom doživelo je 34.8% ispitanica.¹⁴² Prinudu na abortus doživelo je 31.7% ispitanica.¹⁴³

2.2. Reproductivna kontrola nad ženama od strane drugih

Iako reproduktivna kontrola nad ženama od strane partnera muškog pola privlači najviše pažnje naučne i stručne javnosti u literaturi nailazimo na manji broj istraživanja na osnovu kojih dobijamo podatke o rasprostranjenosti ovog fenomena u kom slučaju se kao učinioci ne pojavljuju partneri muškog pola, već se radi o članovima njihove porodice ili kada su žene imale iskustvo reproduktivne kontrole u partnerskoj zajednici koja nije heteroseksualnog tipa.

2.2.1. Reproductivna kontrola nad ženama od strane članova partnerove porodice

Istraživanja na osnovu čijih rezultata bi se dobila jasnija slika o rasprostranjenosti reproduktivne kontrole nad ženama od strane članova partnerove porodice još uvek su retka i usmerena na područje Afrike i Azije uzimajući u obzir specifičnosti tih područja za koja su karakteristična višegeneracijska domaćinstva u okviru kojih postoji izražena hijerarhija koja starijim članovima porodice obezbeđuje ulogu donosioca odluka pa i onih u vezi sa reprodukcijom.¹⁴⁴ Kako bi se dobili podaci o reproduktivnoj kontroli od nad ženama od

¹³⁸ *Ibid.*, str. 10

¹³⁹ Kontrolom u vezi sa korišćenjem kontracepcije obuhvaćena su ponašanja kao što je odbijanje upotrebe kondoma, nedavanje novca za nabavku pilula za kontracepciju, zabranjivanje partnerki da koristi kontracepciju, govorenje partnerki da će se ugojiti od pilula za kontracepciju pri čemu je partner odbijao korišćenje kondoma, uklanjanje kondoma tokom seksualnog odnosa i slično. *Ibid.*

¹⁴⁰ Manipulisanje kontracepcijom podrazumeva sledeća ponašanja: bušenje rupa na kondomu, nepoštovanje dogovora u vezi sa prekinutim snošajem, bacanje pilula za kontracepciju, otkazivanje termina kod lekara koje je partnerka zakazala kako bi dobila kontracepciju i slično. *Ibid.*, str. 11

¹⁴¹ *Ibid.*

¹⁴² *Ibid.*, str. 12

¹⁴³ *Ibid.*, str. 13

¹⁴⁴ Rowlands, S., Walker, S. (2019) *op. cit.*, str. 64

strane članova partnerove porodice korišćen je jedinstven anketni upitnik za područje Afrike.¹⁴⁵

Tokom oktobra 2010. godine sprovedena je studija preseka kojim je obuhvaćena 981 žena. U istraživanje su uključene žene koje imaju najmanje 18 godina i žive u nekoj od ruralnih oblasti Obale Slonovače. Da bi učestvovala u istraživanju ispitanice su morale da budu u partnerskom odnosu bez obzira na to da li s partnerom žive u istom domaćinstvu ili ne žive. Rezultati dobijeni istraživanjem ukazali su na to da su 62 žene, odnosno da je 6.3% ispitanica imalo iskustvo reproduktivne kontrole od strane članova partnerove porodice.¹⁴⁶ Najviše ispitanica koje su doživele iskustvo reproduktivne kontrole, čak 64.5%, izjasnilo se da je neko od članova partnerove porodice rekao njihovom partneru da ostavi ženu ukoliko ne ostane trudna, a isti procenat njih je potvrdilo da je partneru rečeno da ima dete s drugom ukoliko ona ne ostane trudna. Najmanji broj ispitanica (3.2%) potvrdilo je da im je rečeno da im neće biti dozvoljeno da jedu ukoliko ne ostanu trudne.¹⁴⁷

Randomizovanom kontrolisanom studijom obuhvaćena su 24 sela koja pripadaju ruralnom delu Obale Slonovače. Istraživanje je sprovedeno tokom septembra i oktobra 2010. godine. U istraživanju su učestvovala 953 žene minimalne starosne dobi 18 godina. Od ukupnog broja ispitanica 5.5% ili 52 žene izjasnile su se da su doživele neki od oblika reproduktivne kontrole od strane nekog od članova porodice njihovog partnera.¹⁴⁸

¹⁴⁵ Upitnik sadrži sledeća pitanja: 1) Da li Vam je ikada neko od članova partnerove porodice rekao da ne koristite nijedan metod kontrole rađanja? ; 2) Da li je ikada neko od članova partnerove porodice rekao Vašem partneru da Vas spreči ukoliko želite da koristite neki od metoda kontrole rađanja?; 3) Da li je ikada neko od članova partnerove porodice rekao Vašem partneru da Vas ostavi ukoliko ne ostanete trudni?; 4) Da li je ikada neko od članova partnerove porodice rekao Vašem partneru da dobije dete s nekom drugom ukoliko niste ostali trudni?; 5) Da li je ikada neko od članova partnerove porodice rekao Vašem partneru da Vas fizički povredi ukoliko ne ostanete trudni?; 6) Da li Vam je ikada od članova partnerove porodice bilo zabranjeno da jedete ukoliko niste ostali trudni?; 7) Da li Vas je ikada neko od članova partnerove porodice vređao ili ponižavao zato što niste ostali trudni?; 8) Da li Vas je ikada neko od članova partnerove porodice prisiljavao ili vršio pritisak na Vas da ostanete trudni?; 9) Da li Vam je ikada neko od članova partnerove porodice zabranio da budete u kući zato što niste ostali trudni? Gupta, J. et al. (2012) *op. cit.*, str. 1060.

¹⁴⁶ *Ibid.*, str. 1062.

¹⁴⁷ 48.4% ispitanica bilo je ponižavano ili vređano ukoliko nisu ostale trudne, 40.7% ispitanica trpelo je pritisak ili je prisiljavano da zatrudni, 30.7% ispitanica saglasilo se s tim da im je rečeno da ne koriste neku vrstu kontracepcije, 22.6% potvrdilo je da je partneru rečeno da ih spreči u korišćenju kontracepcije, dok se 16.1% složilo s tim da su članovi partnerove porodice govorili partneru da ženu fizički povredi ukoliko ne ostane trudna. 6.7% žena doživelo je da im bude rečeno da im se neće dozvoliti da napuste kuću ako ne ostanu trudne. *Ibid.*

¹⁴⁸ McCauley, H.L., et al. (2014a) Mental health impacts of reproductive coercion among women in Côte d'Ivoire, *International Journal of Gynecology and Obstetrics*, 127, str. 56. Preuzeto sa <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5783185/pdf/nihms903684.pdf>, posećen 30.3.2020.

Određivanje prevalence reproduktivne kontrole nad ženama od strane članova partnerove porodice na području Indije vršeno je putem upitnika koji je sačinjen od 8 pitanja.¹⁴⁹

U periodu od avgusta do oktobra 2016. godine realizovano je istraživanje u 49 oblasti Utar Padeša. Tokom ovog istraživanja intervjuisano je 1770 udatih žena starosne dobi 15 do 49 godina. Reproductivnu kontrolu od strane članova muževne porodice doživelo je 214 žena ili 12.3% od ukupnog broja ispitanica.¹⁵⁰

Na osnovu rezultata izloženih istraživanja možemo zaključiti da je reproduktivna kontrola nad ženama od strane nekog od članova partnerove porodice više zastupljena u Indiji nego u Africi. Ipak ove podatke moramo uzeti s rezervom s obzirom na to da raspoložemo rezultatima jako malog broja istraživanja koja ne moraju nužno biti pokazatelj stvarnog stanja.

2.2.2. Reproductivna kontrola nad ženama u okviru homoseksualnih i biseksualnih partnerstava

Mali broj istraživanja koji prati reproduktivnu kontrolu nad ženama od strane nekog od članova partnerove porodice karakterističan je i za reproduktivnu kontrolu nad ženama u okviru netradicionalnih partnerskih odnosa.

U periodu od februara do jula 2014. godine, u SAD-u realizovana je studija preseka. Uzorak čini 149 žena starosne dobi od 18 do 25 godina. Ispitanice su mogle biti uključene u ukupan uzorak ukoliko su posetile neki od tri nutricionista centra za žene, decu i odojčad, ili organizaciju koja je posrednik između zdravstvenog centra i siromašnijih žena ili centar za obrazovanje i zapošljavanje mladih. Od ukupnog uzorka 107 žena se izjasnilo kao heteroseksualno, dok su se 42 žene izjasnile kao biseksualne. Reproductivnu kontrolu

¹⁴⁹ Pitanja su sledeća: 1) Da li Vam je ikada neko od članova partnerove porodice zabranio ili Vam nije dao dozvolu da posetite zdravstvenu ustanovu kako biste dobili neku od metoda za planiranje porodice? ; 2) Da li Vam je neko od članova partnerove porodice sakrio, uništio ili oduzeo neku od metoda za planiranje porodice?; 3) Da li Vam je iko od članova partnerove porodice rekao da ćete biti napušteni ukoliko sprečavate ili odlažete trudnoću?; 4) Da li Vam je iko od članova partnerove porodice rekao da ćete biti pretučeni ukoliko sprečavate ili odlažete trudnoću?; 5) Da li Vam je iko od članova partnerove porodice rekao da je korišćenje metoda za planiranje porodice protivno religiji i kulturi?; 6) Da li Vam je iko od članova partnerove porodice rekao da je korišćenje metoda za planiranje porodice svojstveno ženama koje stupaju u seksualne odnose osim sa muževima i sa drugim muškarcima?; 7) Da li Vam je iko od članova partnerove porodice rekao da ne možete koristiti metode za planiranje porodice zato što niste rodili nijednog sina ili ih niste rodili dovoljno? I 8) Da li Vam je neko od članova porodice zabranio da koristite kontracepciju? Silverman, G. J. et al. (2019) *op. cit.*, str. 3

¹⁵⁰ *Ibid.*, str. 4

doživelo je 55.7% žena, odnosno njih 83.¹⁵¹ Moramo napomenuti da u odnosu na navedeno istraživanje postoje ograničenja koja se odnose na pol partnera koji je učinio reproduktivnu kontrolu. S tim u vezi ne raspolažemo podacima o tome da li su žene bile izložene reproduktivnoj kontroli od strane partnera muškog ili ženskog pola, ali svakako ovo istraživanje predstavlja iskorak kada je u pitanju reproduktivna kontrola a nalazi se u ovom delu rada upravo zbog toga što su njime obuhvaćene i biseksualne žene.

U periodu od oktobra 2011 do novembra 2012. godine sprovedeno je randomizovano kontrolisano istraživanje u 24 klinike za planiranje porodice u zapadnoj Pensilvaniji (SAD) na uzorku od 3539 žena starosne dobi 16 do 29 god. Podaci dobijeni ovim istraživanjem obuhvatili su žene koje su imale seksualne odnose samo sa muškarcima i žene koje su imale seksualne odnose i sa muškarcima i sa ženama, odnosno biseksualne. Od ukpunog uzorka 332 žene izjasnile su se kao biseksualne. Među ovom kategorijom ispitanica reproduktivnu kontrolu doživela je 31 žena (9.3%). Podaci o polu osobe koja je ispoljila neki od oblika reproduktivne kontrole nad ispitanicama izostaju, ali i ovo kao i prethodno istraživanje ukazuje na mogućnost reproduktivne kontrole od strane istopolnih partnera.¹⁵²

Kvalitativno istraživanje koje je realizovano u SAD-u okviru centra koji pruža usluge zaštite beskućnicima kao i mladim lezbijskim, gej, biseksualnim i transrodnim osobama obuhvatilo je 14 ispitanica koje su se identifikovale kao afroamerikanke i lezbijke. Starosna dob ispitanica kreće se od 15 do 24 godine. Istraživanjem koje je sprovedeno putem polustrukturiranih intervjuja dobijeni su podaci da su sve ispitanice koje u lezbijskom partnerstvu preuzimaju ulogu ženskog partnera, koja je identična ulozi žene u heteroseksualnim partnerstvima, imale dozvolu za trudnoću od strane partnerki koje su se identifikovale sa ulogom muškarca u okviru heteroseksualnih partnerstava.¹⁵³ Lezbijke koje se deklarišu kao muškarci u partnerskom odnosu donose odluku o tome kada je pravo vreme da njihove partnerke ostanu trudne tako da se smatraju donosiocima odluka u vezi sa trudnoćom svojih partnerki.¹⁵⁴

¹⁵¹ Alexander, A. K., et al. (2016) Reproductive Coercion, Sexual Risk Behaviors, and Mental Health Symptoms among Young Low-Income Behaviorally Bisexual Women: Implications for Nursing Practice, *J Clin Nurs.* 25(23-24), str. 3533–3544. Preuzeto sa <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5565394>, posećen 20.9.2020. Iskustvo reproduktivne kontrole nad ženama od strane muškaraca

¹⁵² McCauley, L.H., et al. (2015) *op. cit.*, str. 624.

¹⁵³ Reed, J.S., et al. (2011) Good gay females and babies' daddies: Black lesbian community norms and the acceptability of pregnancy, *Culture, Health & Sexuality*, 13(7), str. 761. Preuzeto sa <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/21512921/>, posećen 10.10.2020.

¹⁵⁴ *Ibid.*

Iako su istraživanja u okviru lezbijskih i biseksualnih partnerstava retka na osnovu njih dobijamo bazične podatke koji idu u prilog mišljenjima da se reproduktivna kontrola ne događa samo u okviru heteroseksualnih partnerstava te da bi definisanje predmetnog problema trebalo da bude rodno neutralno.

2.3. Reproductivna kontrola nad muškarcima

Za razliku od reproduktivne kontrole nad ženama od strane partnera muškog pola koja je relativno istražen fenomen podaci o rasprostranjenosti reproduktivne kontrole nad muškarcima od strane žena svode se na svega dve studije.

U periodu od jula 2007 do februara 2011. godine u SAD-u realizovana je prospektivna longitudinalna studija u kojoj su učestvovali mladi roditelji starosne dobi 16 do 21 godine.¹⁵⁵ Od 296 muškaraca koji su obuhvaćeni uzorkom 31 (11%) doživeo je neki od oblika reproduktivne kontrole sa trenutnom partnerkom, odnosno majkom deteta, dok je 48 (16%) ispitanika doživelo reproduktivnu kontrolu od bivše partnerke.¹⁵⁶

Drugo istraživanje realizovano je u periodu od januara do decembra 2010. godine, i predstavlja slučajni nacionalni reprezentativni uzorak u SAD-u. Podaci su dobijani putem telefonskog intervjua pri čemu je donja starosna granica za učešće u istraživanju postavljena na 18 godina. Iskustvo reproduktivne kontrole određivano je na osnovu dva pitanja: Koliko je Vaših partnera sadašnjih ili bivših pokušalo da ostane u drugom stanju iako Vi niste želeli da zatrudni? i Koliko je Vaših partnera sadašnjih ili bivših odbilo da koristi kondom kada ste Vi želeli da ga koristite? U istraživanju su učestvovala 18584 muškarca od kog broja je 10.4%

¹⁵⁵ Prilikom merenja stope reproduktivne kontrole nad muškarcima u ovom istraživanju ispitanici su davali odgovore na sledeća pitanja: 1) Da li je majka deteta ikada pokušavala da ostane trudna iako vi to niste želeli?; 2) Da li Vam je partnerka rekla da će prestati da koristi kontracepciju ili da Vi prestanete s korišćenjem iste?; 3) Da li Vam je partnerka rekla da želi da ostane trudna?; 4) Da li Vam je partnerka ikada pretila da će Vas ostaviti ukoliko se ne slažete sa njenom željom da ostane trudna?; 5) Da li Vam je partnerka ikada rekla da će Vas fizički povrediti ili Vas je fizički povredila zato što se niste složili sa njenom željom da ostane trudna?; 6) Da li Vaša partnerka insistirala na seksualnom odnosu bez kondoma? i 7) Da li Vam je partnerka ikada rekla da će dobiti dete s drugim ukoliko ne želite da ostane trudna? Willie, T.C., et al. (2019) Investigating Intimate Partner Violence Victimization and Reproductive Coercion Victimization among Young Pregnant and Parenting Couples: a longitudinal study, *Psychol Violence*, 9(3), str. 284. Preuzeto sa <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6510245/pdf/nihms863621.pdf>, posećen 10.10.2021.

¹⁵⁶ Od ukupnog broja ispitanika sprečavanje kontrole rađanja od trenutne partnerke doživelo je njih 8, pritisak u vezi sa trudnoćom 20, dok su se sa ometanjem prilikom upotrebe kondoma susrela 3 ispitanika, a njih 10 se izjasnilo da su partnerke insistirale na nekorišćenju kondoma. Sa nekom od ranijih partnerki 11 ispitanika doživelo je sprečavanje kontrole rađanja, pritisak u vezi sa trudnoćom njih 25, ometanje korišćenja kondoma njih 20, dok je insistiranje na nekorišćenju kondoma doživelo 10 ispitanika. *Ibid.*, str. 285

potvrdilo da je njihova partnerka želela da zatrudni iako oni to nisu želeli, dok se 3.8% ispitanika izjasnilo da su partnerke odbijale korišćenje kondoma.¹⁵⁷

Rezultati izloženih istraživanja upućuju na zaključak da nezanemarljiv broj muškaraca doživljava reproduktivnu kontrolu od strane svojih partnerki.

¹⁵⁷ Black, M.C., et al. (2011) *op. cit.*, str. 101, 108, 48

TREĆI DEO

REPRODUKTIVNA KONTROLA KAO OBLIK NASILJA NAD ŽENAMA

Nasilje nad ženama nije konstrukt savremenog sveta već partilac ljudskog društva od njegovih najranijih perioda. Ono predstavlja demarkacionu liniju iscrtanu od strane patrijarhalnog društva, liniju koja deli svet na muški i ženski pri čemu je negativna disproporcija moći na ženskoj strani. Žene su oduvek percipirane kao slabe i ranjive što je pozicija u kojoj je bilo lako eksploatisati njima u svim sferama života, pa i onim najintimnijim kao što je (ne)rađanje. Činjenica da žene imaju sposobnost da rađaju, dovela je do povezivanja žena sa prirodom i prirodnim ciklusima. Ta fiziološka specifičnost žena korišćena je kroz celu istoriju čovečanstva da bi se objasnile i opravdale različite pozicije polova. Jedna od osnovnih pretpostavki patrijarhata bila je da muškarac raspolaže ženskim telom i svim njegovim proizvodima, dok je funkcija žene da sprovede ono za šta je biološki determinisana i da svoje proizvode svojevolljno podari muškarcu.¹⁵⁸ Tokom istorije primarna uloga žene je bila da rađa. Čini se da se ta uloga zadržala i u savremenom društvu. Žena nije imala pravo da odlučuje o sopstvenoj reprodukciji jer je autoritet muškarca nad njom bio, i još uvek je, snažan i uticajan. Muškarac je gospodar i njegova uloga je da naređuje, dok je žena sluga te samim tim mora da sluša.¹⁵⁹ Ideologija materinstva vekovima se konstituiše uz pomoć sistema patrijarhalne kulture, religije i dominantnih sistema vrednosti, morala i normi, koji na taj način stvaraju i održavaju poželjni kulturni obrazac koji ženama ne daje mogućnost slobodnog izbora o (ne)rađanju.¹⁶⁰ Kontrola nad ženskim telom i njenom seksualnošću i dalje jedna od najsnažnijih poluga patrijarhata i jedno od najmoćnijih sredstava njegovog održavanja.¹⁶¹

Bez obzira na sve napore koji su učinjeni da bi se prepoznalo, preveniralo i sankcionisalo nasilje nad ženama ono ne samo da i dalje postoji, već ga karakterišu takvi oblici koji egzistiraju kao deo društvenog konformizma. Jedan od njih je i reproduktivna

¹⁵⁸ Vasiljević, L. (2008) Feminističke kritike pitanja braka, porodice i roditeljstva, U: Adrijana Zaharijević (ur), *Neko je rekao feminizam? Kako je feminizam uticao na žene XXI veka*, Beograd: Heinrich Böll Stiftung, str. 100-101

¹⁵⁹ Kričković Pele, K. (2014) *Vantelesna oplodnja: rodne i društvene kontroverze*, Novi Sad: Pokrajinski zavod za rodnu ravnopravnost polova i ACIMSI- Centar za rodne studije, str. 14.

¹⁶⁰ *Ibid.*, str. 9.

¹⁶¹ *Ibid.*, str. 19.

kontrola koja je nedovoljno istražen oblik nasilja nad ženama, te samim tim i nasilje koje ostaje u senci.

U cilju boljeg razumevanja reproduktivne kontrole kao jednog od oblika nasilja nad ženama u ovom delu disertacije pored osvrt na istorijski položaj žena posmatran iz ugla prokreacije ukazaćemo na postojeće međunarodne dokumente koji se odnose na zaštitu žena od nasilja i na koji način je nasilje nad ženama u njima shvaćeno. Ovakav pristup omogućiće nam da u završnici ovog dela dobijemo odgovor zbog čega reproduktivna kontrola predstavlja jedan od oblika nasilja nad ženama.

1. Osvrt na položaj žene tokom istorije s aspekta prokreacije

Viši društveni položaj muškarca postojao je još u primitivnom društvu budući da je muškarac bio lovac, hranitelj porodice, dok je žene imala podređeni položaj. Njen položaj ne menja se i u društvu koje počinje da se bavi zemljoradnjom i stočarstvom. Međutim, ono što ženi postaje dodatni teret jeste njena mogućnost da rađa. Naime, zemljoradnja i stočarstvo imaju primarni značaj za egzistenciju društva te veći broj potomaka postaje od vitalnog značaja. Muž je imao potpuno vlasništvo nad ženom tako da ju je mogao ustupiti drugome kao čin gostoprimstva što se navodi kao običaj kod Eskima.¹⁶² Žena nije bila posmatrana kao ljudsko biće koje ima pravo da donosi odluke u skladu sa svojim shvatanjima, već kao stvar, kao poklon gostu, kao sluškinja muškarca što je jasan pokazatelj da je i reprodukcija bila određena potrebama i željama muškarca pa i društva jer je podela društvenih uloga vršena na osnovu bioloških kriterijuma¹⁶³.

I u robovlasničkom društvu položaj žene nije značajno nadilazio njenu reproduktivnu svrhu. Hamurabijevim zakonikom nisu na isti način tretirane žene koje rađaju i žene koje nisu rodile. Primera radi muž je mogao razmeniti ženu za dug koji je napravio s tim što je žena nakon tri godine bila puštana na slobodu. Ukoliko se radi o robinji koja je muškarcu robovlasniku rodila decu a koju je kasnije neko drugi otkupio za novac onda njen gospodar plaća onom ko ju otkupio kako bi ponovo bila njegova, dok robinju koja mu nije rodila decu

¹⁶² Nikolić-Ristanović, V. (1989) *Žene kao žrtve kriminaliteta*, Beograd: Naučna knjiga, str. 14.

¹⁶³ Vasiljević, L. (2008) *op. cit.*, str. 101

nije imao pravo da otkupljuje.¹⁶⁴ Osim toga, muž se može razvesti od žene koja mu nije rodila decu uz uslov da joj vrati miraz kao i poklon koji je dao njenom ocu ili staratelju kako bi pokazao ozbiljnost namere da je oženi.¹⁶⁵ U ovom slučaju svrha braka nije postignuta, budući da bračni par nema dece. Pravo da takav brak prekine ima isključivo muž pri čemu nije od značaja da li uzrok nerađanja leži u njoj ili mužu. Ipak, smatralo se da žena nije kriva za razvod braka u kome nije bilo potomaka.¹⁶⁶ S druge strane onoj koja je rodila decu¹⁶⁷ vraćan je miraz, davala joj se polovina muževljevog imanja kako bi ih odgajala. Kada deca odrastu davala su deo nasleđa majci i tada je mogla izabrati čoveka za koga se želi udati.¹⁶⁸ Bez obzira na to što krivica za razvod braka nije pripisivana ženi koja nije podarila potomstvo očigledan je nejednak položaj u poređenju sa ženom koja nije rodila decu čak i onda kada muškarac sa njom nije u braku.

Smatra se da je položaj žene u Egiptu bio najpovoljniji za taj period. Većina njih bile su domaćice, brinule o kući, deci i porodici te su bile vezane za status muža kada je u pitanju njihov društveni identitet. Uprkos tome, u javnoj i društvenoj sferi njihova prava bila su jednaka pravima muškaraca. Seksualni odnosi pre braka bili su društveno prihvatljivi za oba pola.¹⁶⁹ Postoje mišljenja da je postojala korelacija između trudne žene u Egiptu i određenih ograničenja što nije bilo karakteristično za žene koje nisu bile trudne. S tim u vezi zastupljeno je mišljenje da moć žena u Egiptu¹⁷⁰ nije proizilazila iz sposobnosti rađanja.¹⁷¹ Ipak, ukoliko žena nije podarila naslednike muž je mogao dobiti dete s robinjom koje bi u tom slučaju imalo sva prava kao da ga je rodila žena, a ne robinja.¹⁷²

¹⁶⁴ Hamurabijev zakonik, čl. 117 - 119. Preuzeto sa <https://ucionicaistorije.files.wordpress.com/2011/11/d185d0b0d0bcd183d180d0b0d0b1d0b8d198d0b5d0b2-d0b7d0b0d0bad0bed0bdd0b8d0ba.pdf>, posećen 3.3. 2021

¹⁶⁵ Stanimirović, V. (2011) Novi pogled na Hamurabijev zakonik (II deo), *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, 2, str. 96.

¹⁶⁶ *Ibid.*, str. 97.

¹⁶⁷ Uzimajući u obzir važnost rađanja dece i posvećenice (*naditu*) koje su se udavale, ali nisu smele da rađaju praktikovao je običaj da mlađe ili usvojene sestre (*šugitu*) rađaju decu s mužem posvećenice. Ukoliko bismo ulogu *šugitu* stavili u kontekst savremenog sveta onda bi ona bila pandan surogat majkama. Tako da su i *šugitu* i *naditu* imale veća prava od žene koja nije rodila. *Ibid.*

¹⁶⁸ *Ibid.*

¹⁶⁹ Varadharajulu, D. S. (2020) The Burden of a Child: Examining the Effect of Pregnancy on Women's Power in Ancient Egypt and Greece, *International Social Science Review*, 96(4), str. 8. Preuzeto sa <https://digitalcommons.northgeorgia.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1483&context=issr>, posećen 3.1.2022.

¹⁷⁰ Moć žena u Egiptu proizilazila je iz činjenice da su smatrane članovima društva i kao takve imale su potpuno pravo da uzimaju aktivno učešće u privatnom i javnom životu. Sposobnost rađanja nije imala nikakav uticaj na njihova prava budući da je pripisivana muškarcima, odnosno smatralo se da su muškarci bili ti koji ženama daju mogućnost da rađaju, da su muškarci kreatori plodnosti. *Ibid.*, str. 14.

¹⁷¹ *Ibid.*, str. 13.

¹⁷² Škorić, M. (2005) Incest u starom Egiptu, *Sociološki pregled*, 4, str. 431-442.

Status žene u Rimu razlikovao se od toga da li je pripadala višem društvenom sloju ili plebejcima. Žene viših društvenih slojeva bile su pod muževom vlašću, dok su žene iz nižih društvenih slojeva koje su ulazile u brak sa sobom jednakima imale ravnopravniji položaj u braku.¹⁷³ Izostanak političke i pravne sposobnosti žena doveo je do jedne vrste „pobune“. Zapravo, jedna grupa žena odlučuje da prestane s poštovanjem tradicionalnih vrednosti, dok druga nastavlja da ih se pridržava. To je period kada dolazi do povećanog broja razvoda, ali i učestalijih odbijanja materinstva.¹⁷⁴ Seksualna aktivnost se izjednačava sa brakom iako se dešava i van braka.¹⁷⁵ Uprkos tome, žena se i dalje posmatra kroz prizmu njenih reproduktivnih sposobnosti. Njena uloga je da rađa decu kako bi pomogla naciji.¹⁷⁶ Plodnost se povezivala sa opštim dobrom što je ženi koja rađa davalo privid višeg statusa.¹⁷⁷

Grčko društvo bilo je strogo patrijarhalno te je primarna uloga žene bila da rađa naslednike, posebno mušku decu. Svrha braka i žene u njemu bila je rađanje dece. Postojao je ogroman pritisak na žene da rađaju jer su muškarci bili strogo kažnjavani ukoliko su u braku u kome nije bilo potomaka.¹⁷⁸ Činjenica je da je prokreacija bila izuzetno važna, ali postojale su žene kojima nije bilo dozvoljeno da rađaju. One su nazivane *hetere*. Bile su jedine žene u Grčkoj kojima je bilo dozvoljeno da se obrazuju, ali ne i da rađaju i sklapaju brakove budući da je njihov način života opisivao kao „slobodan“ te je nailazio na moralnu osudu.¹⁷⁹ Ono što je zanimljivo, uzimajući u obzir značaj rađanja, jeste to da je abortus bio dostupan Grkinjama. Predstavljao je njihov izbor što upućuje na zaključak da je žena mogla imati određenu kontrolu nad svojim telom.¹⁸⁰

¹⁷³ Stanojević, O. (2003) *Rimsko pravo*, Beograd: Službeni list SCG, str. 170.

¹⁷⁴ De Beauvoir, S. (1956) *The second sex*, London: Lowe and Brydone, str. 128.

¹⁷⁵ Flemming, R. (2021) Fertility control in ancient Rome, *Women's History Review*, 30(6), str. 898. Preuzeto sa <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/09612025.2020.1833491>, posećen 3.1.2022

¹⁷⁶ Mosier-Dubinsky, J. (2013) Women in Ancient Rome, *Johnson County Community College Honors Journal* 4(2), str. 12. Preuzeto sa https://scholarspace.jccc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1040&context=honors_journal, posećen 14.1.2022.

¹⁷⁷ Hin, S. (2007) Family Matters: Economy, Culture and Biology: Fertility and Its Constraints in Roman Italy, *Princeton/Staford Working Papers in Classic Paper*, str. 12. Preuzeto sa <https://www.princeton.edu/~pswpc/pdfs/hin/100704.pdf>, posećen 11.1.2022.

¹⁷⁸ Bardis, D. P. (1964) The Ancient Greek Family, *Social Science*, 39(3), str. 160. Preuzeto sa <https://www.jstor.org/stable/23907609>, posećen 14.1.2022; O'Neal, W. J. (1993), The Status of Women in Ancient Athens, *International Social Science Review*, 68 (3), str. 119. Preuzeto sa https://www.yourhomeworksolutions.com/wp-content/uploads/edd/2020/01/o_neal_status_of_women_in_athens.pdf, posećen 14.1.2022; Parker, R (2005) *Polytheism and Society at Athens*, Oxford, str. 276.

¹⁷⁹ Krstec, T. (2008) *Pravo na obrazovanje žena*, U: Adrijana Zaharijević (ur), Neko je rekao feminizam? Kako je feminizam uticao na žene XXI veka, Beograd: Heinrich Böll Stiftung, str. 58.

¹⁸⁰ Varadharajulu, S. D. (2020) *op. cit.*, str. 8

Srednji vek sa sobom nosi jak religijski uticaj na sve oblasti života što se odražava i na položaj žene u društvu. I dalje je dominantna njena podređena uloga što se najbolje ogleda u shvatanjima da je žena stvorena radi muškarca, a ne muškarac radi žene, ali i kroz poimanje žene kao „slučajnog“ bića, kao nepotpunog i nedovršenog muškarca.¹⁸¹ Rečju, žena nije imala nikakva prava. Udavana je bez svoje saglasnosti, čak i više puta, i percipirana kao vlasništvo muškarca, a ne kao ličnost koja ima svoja prava, makar i ograničena.¹⁸²

Dominacija muškaraca i patrijarhalne porodice nastavlja da obitava i u feudalnom društvu. Žena je i dalje pod muškom vlašću. Potreba feudalaca za povećanjem radne snage predstavlja pogodno tle za patrijarhalnu kontrolu nad ženom i njenom reproduktivnom funkcijom.¹⁸³ Period kasnog feudalizma sa sobom nosi „pomak“ u vezi sa položajem žena i muškaraca. Naime, neudata devojka imala je jednaka prava kao i muškarac, ali to se odnosilo na devojku, ne i na udatu ženu. Prelazak iz statusa devojke u status žene značio je i drastično pogoršanje položaja budući da žena dolazi pod vlast muškarca koji tada ima pravo da bude nasilan, da raspoláže ženinom imovinom, da donosi odluke o reprodukciji.¹⁸⁴ Dalje, tokom neposredno bliske istorije položaj žena nije mnogo napredovao. I kada su dobijale određena prava bile su u neravnopravnom položaju. Tako je u Franačkoj razvod bio moguć ukoliko to zahteva muž, dok žena nije imala to pravo.¹⁸⁵ U Vizantiji razvod braka bio je dozvoljen i ženi i muškarcu, ali se iz odredbi koje se odnose na razloge zbog kojih se brak može razvesti nedvosmisleno ukazuje na svrhu braka i ulogu žene u njemu. Naime, muž je mogao tražiti razvod braka ukoliko je kod žene došlo do pobačaja.¹⁸⁶ To nam govori da brak bez potomstva ne ostvaruje svoju funkciju i da je uloga žene u braku da mužu podari potomke. Opštenemački krivični zakonik (Karolina) iz 1532. godine propisuje smrtnu kaznu za majku koja svojevolum ubije dete koje je živo rođeno. Kazna se izvršavala tako što se živa žena, odnosno majka zakopa a potom probije kolcem. Druga mogućnost bila je utapanje majke ukoliko postoje „pogodne vode“.¹⁸⁷ Silovanje žena bilo je kažnjivo smrću, ali u praksi je to bilo drugačije te je žena mogla biti strože kažnjena u odnosu na silovatelja. Ovo potvrđuje primer udovice kojoj je muškarac upao u kuću i silovao je. On je kažnjen sa 5 susa, dok je

¹⁸¹ Bovoar, S (1959) *op. cit.*, str. 129-130

¹⁸² Tošić, D. (2019) *Savremeni koncept nasilja nad ženama*, doktorska disertacija, Pravni fakultet, Niš, str. 16

¹⁸³ Applications of Folbre's Analysis: Fertility Change. Preuzeto sa <https://uregina.ca/~gingrich/mar1298.htm>, posećen 4.11.2021.

¹⁸⁴ Tošić, D. (2019) *op. cit.*, str. 16.

¹⁸⁵ *Ibid.*, str. 17.

¹⁸⁶ *Ibid.*, str. 18.

¹⁸⁷ *Ibid.*, str. 19.

njena kazna iznosila 15 susa jer je dozvolila da dođe do seksa.¹⁸⁸ Navedene odredbe ukazuju na neravnopravan položaj žena i muškaraca tog vremena u Nemačkoj, ali i na značaj rađanja. Uzmimo hipotetički primer koji ćemo posmatrati kroz navedene norme. Recimo da je žena silovana i da je kao posledica silovanja nastupila trudnoća. Kako je neprijavlivanje silovanja u tom periodu bilo učestalo ukoliko bi žena rodila a zatim i izvršila čedomorstvo, nad njom bi bila izvršena smrtna kazna. Čak i da je prijavila silovanje silovatelj je, suprotno propisanoj kazni, mogao biti novčano kažnjen, dok bi ona bila živa zakopana i probodena kolcem ili utopljena. Položaj žena u Engleskoj i Francuskoj nije se razlikovao od položaja koji su žene generalno imale u tom istorijskom periodu. Žena je i dalje bila pod vlašću muškarca. Čak i kada su žene uključivane u proces rada zarađivale su manje od muškaraca. Njihov rad nije vrednovan kao i rad muškaraca iako su radile teške poslove i po 17 sati dnevno pri čemu su istovremeno vodile brigu o domaćinstvu i deci. O legitimnom nasilju nad ženama govori i činjenica da je u Engleskoj iznad bračne postelje stajao bič koji je muž imao pravo da koristi svaki put kada je smatrao da za tim ima potrebe, svaki put kada bi žena prigovorila ili bila „neposlušna“.¹⁸⁹ S tim u vezi žena je mogla biti neposlušna i kada bi odbila seksualni odnos ili kada bi se kojim slučajem usudila da odlučuje o upotrebi kontracepcije ili da iznese svoje mišljenje rađanju.

„Trend“ neravnopravnog položaja žena nije zaobišao Srbiju. Mesto žene u patrijarhalnom srpskom društvu određeno je ulogom koju ima u porodici. Tradicionalna podela uloga obezbedila je muškarcima neravnopravnu prednost u svim segmentima života. Smatralo se da je žena „prirodnim sponama“ bila vezana za rađanje i odgajanje dece.¹⁹⁰ Podela uloga na muške i ženske, odnosno žena da rađa, a muškarac da radi doprinosi održavanju ženske potčinjenosti i poslušnosti.¹⁹¹ Žena nije bila cenjena kao član društva, ali su joj majčinstvo, rad, vaspitanje dece obezbeđivali poštovanje u okviru porodice.¹⁹² Rečju, uloga žene u društvu je krajnje marginalizovana do momenta kada postaje majka jer je ženu priroda „oblikovala“ da bude majka. Potčinjenost žene mužu još više dolazi do izražaja sa primanjem hrišćanstva¹⁹³ budući da ono nalaže da žena treba da ima strah od muža, da izbegava da ga navodi na greh, ali da u mužu traži svoj spas. Podređenost žene ogledala se čak i u pravoslavnim propisima po kojima bi žena za vreme polnog odnosa trebalo da bude

¹⁸⁸ *Ibid.*

¹⁸⁹ *Ibid.*, str. 21.

¹⁹⁰ Redžić, F. S. (2011) O društvenom statusu žene u dosrednjevekovnoj i srednjevekovnoj Srbiji, *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Prištini*, 41, str. 519.

¹⁹¹ Ilijić, N. (1999) *Istorija zadruge kod Srba*, Beograd: Službeni list SRJ, str. 33.

¹⁹² Redžić, F. S. (2011) *op. cit.*, str. 520.

¹⁹³ Levin, I. (2006) *Seksualnost i društvo kod pravoslavnih Slovena od X do XVIII veka*, Beograd: Karpos, str. 48.

ispod muža.¹⁹⁴ Seksualnost se smatrala grešnom sem kada je u svrhu reprodukcije. Brak u srednjevekovnoj Srbiji nije bi pravno regulisan sve do Dušanovog zakonika¹⁹⁵. Do tada je do braka dolazilo otmicom devojke, kupovinom ili ugovorom, odvođenjem žene kod mladoženje, dok su nešto kasnije roditelji donosili odluku o tome za koga će se udati njihova ćerka. Nakon udaje žena je postajala svojina muža.¹⁹⁶ Sledi, da je život žene do udaje bio u rukama oca, a nakon udaje u rukama muža. Podređeni položaj žene ogledao se i u običaju koji je postojao u to vreme prema kome je žena koja je ostala udovica činila samoubistvo, odnosno „samostalno zadavljenje“¹⁹⁷. Takav običaj nije se vezivao za muškarce jer je muško dete a samim tim i muškarac predstavljao naslednika, glavu porodice a žensko dete sramotu i teret.¹⁹⁸ Ipak treba uzeti u obzir da je položaj žena zavisio i od njihovog društvenog statusa, tako da su žene iz viših društvenih slojeva imale određena, doduše vrlo ograničena prava kao i pravičniju zaštitu. To se jasno vidi iz propisivanja krivičnog dela silovanja gde je zaprećena kazna povezana sa pripadnošću određenom staležu. Ukoliko su silovatelj i žrtva istog staleža kazna je bila sakaćenje odsecanjem ruku ili rasecanejm nosa, ali ako bi muškarac iz nižeg staleža (sebar) silovao ženu iz višeg staleža (vlastelinku), onda bi bio kažnjen vešanjem.¹⁹⁹ Ipak, iako je Dušanovim zakonikom bilo propisano silovanje očigledno je da se nije odnosilo na muškarca višeg sloja koji bi silovao ženu nižeg sloja budući da se ta mogućnost ne spominje. Takođe, žene višeg statusa uživale su pravnu zaštitu časti što nije bio slučaj sa ženama nižeg statusa.²⁰⁰

Srpski Građanski zakonik iz 1844²⁰¹ vrlo jasno ukazuje na neravnoopravan položaj muškaraca i žena. Prema čl. 109 muž se smatra glavom i starešinom kuće te je njegova dužnost da upravlja kućom i imanjem, dok je dužnost žene, prema čl. 110, da sluša svoga muža, ispunjava njegove naredbe, da prati muža i pomaže mu u svemu s posebnom pažnjom na očuvanju porodičnog doma i dece. Žena nije smela napustiti muža te je postojala obaveza svih, srodonika, roditelja, mesne vlasti, da je prijave. Cilj prijavljivanja bilo je mirenje s mužem pri čemu se nisu uzimale u obzir ne samo ženine želje već i razlozi zbog kojih je

¹⁹⁴ Redžić, F.S. (2011) *op. cit.*, str. 521.

¹⁹⁵ Članom 2 ovog zakonika propisano je sledeće: „ vlastela i drugi ljudi da se ne žene bez blagoslova od svog arhijereja, ili da se blagoslove od onih koje su arhijereji postavili, izabravši ih za duhovnike“. Preuzeto sa https://www.harmonius.org/sr/pravni-izvori/jugoistocna-evropa/javno-pravo/srbija/Dusanov_zakonik.pdf, posećen 14.9.2021.

¹⁹⁶ Redžić, F. S. (2011) *op. cit.*, str. 521.

¹⁹⁷ Stojičić, S. (2002) *Državno-pravna istorija srpskog naroda – istorijske sveske*, Niš, str. 10.

¹⁹⁸ Redžić, F. S. (2011) *op. cit.*, str. 523.

¹⁹⁹ Dušanov zakonik, čl. 53.

²⁰⁰ *Ibid.*, čl. 54.

²⁰¹ Preuzeto sa https://www.harmonius.org/sr/pravni-izvori/jugoistocna-evropa/privatno-pravo/srbija/Srpski_gradjanski_zakonik_1844.pdf, posećen 11.12.2021.

odlučila da ga napusti. Na nju se moralo uticati na sve načine kako bi uvidela sve koristi koje život s mužem nosi sa sobom.²⁰² Na osnovu ovakvog normiranja ne možemo očekivati da je stvarni položaj žene bio povoljniji i da je mogla slobodnom voljom da donosi odluke o rađanju.

Na osnovu svega prethodno navedenog možemo zaključiti da žena kao i sfera njene reprodukcije kroz istoriju figurira kao vlasništvo muža pa i svih drugih, osim nje same.

2. Reproductivna kontrola kao oblik nasilja nad ženama – savremeni svet i stari obrasci ponašanja

Istorijski razvoj društva kao i položaja žene u njemu popločan je nepobitnim napretkom, ali opstanak patrijarhalnih obrazaca stoji kao negativan podsetnik da je ravnopravnost polova u civilizovanom svetu i dalje upitna. Žene i dalje nisu u potpunosti slobodne da odlučuju o svom telu, o sopstvenoj reprodukciji. Dobrovoljno majčinstvo trebalo bi da bude izbor same žene, jer jedino žena treba da odlučuje o sopstvenoj reproductivnosti što podrazumeva da žena ne sme biti podređena nekom drugom.²⁰³ Sve dok se žena posmatra kroz prizmu svojih reproductivnih sposobnosti postojaće mogućnost da žena – majka istovremeno bude žena – žrtva reproductivne kontrole, žena žrtva nasilja.

2.1. *Nasilje nad ženama i reproductivna kontrola u međunarodnim dokumentima*

Nasilje nad ženama ne poznaje granice kako geografske tako i demografske. Rasprostranjenost ovog fenomena i posledice koje prozilaze iz njega uticale su na kreiranje brojnih međunarodnih dokumenata s ciljem da države obezbede adekvatne zakonske uslove za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama. S tim u vezi se i reproductivna kontrola prepoznaje kao jedan od oblika nasilja nad ženama.

2.1.1. Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena

²⁰² *Ibid.*, čl. 108

²⁰³ Stevanović, J. (2008) *Reproductivna prava u Srbiji*, U: Adrijana Zaharijević (ur.) *Neko je rekao feminizam? Kako je feminizam uticao na žene XXI veka*, Beograd: Heinrich Böll Stiftung, str. 91.

Pre nešto više od četiri decenije Generalna skupština Ujedinjenih nacija usvojila je ne samo najznačajniji već i pravno obavezujući dokument Konvenciju o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama (dalje: CEDAW).²⁰⁴ Moglo bi se reći da je CEDAW korak ispred ostalih međunarodnih instrumenata koji se odnose na ukidanje diskriminacije i zaštitu prava žena. Novi aspekti u tretiranju diskriminacije, kao što je apostrofiranje koncepta jednakosti, diferenciranje neposredne i posredne diskriminacije kao i u tom kontekstu uočavanje rodno neutralnih pravnih normi i njenih posledica, predstavljaju kvalitativni skok.²⁰⁵ CEDAW diskriminaciju žena opisuje kao svaku razliku, isključenje ili ograničenje koje je vezano za pol, čiji su cilj i posledica ugrožavanje ili onemogućavanje priznanja, ostvarenja ili vršenja ljudskih prava i osnovnih sloboda od strane žena, bez obzira na bračno stanje, na osnovu ravnopravnosti žena i muškaraca.²⁰⁶ Daljim tekstom CEDAW imperativ je na stvaranju pozitivne klime u državama s ciljem da se postigne *de facto* i *de jure* ravnopravnost muškaraca i žena kako u javnom tako i u privatnom životu što se odnosi na garancije ostvarivanja ljudskih prava i osnovnih sloboda. S tim u vezi neophodno je postići promene u društvenim i kulturnim običajima čija je osnova u rodnim ulogama prema kojima se inferiornost i superiornost vezuju za jedan ili drugi pol.²⁰⁷ Dalje, CEDAW uspostavlja obavezu jednakosti muškaraca i žena u svim segmentima političkog i javnog života. Osim toga, priznaju se jednaka prava muškarcima i ženama kako po pitanju njihovog državljanstva tako i kada je u pitanju državljanstvo dece.²⁰⁸ Članom 10 CEDAW upućuje na obavezu stvaranja podjednakih uslova žena i muškaraca u oblasti obrazovanja kao i u pogledu karijere i profesionalnog usmeravanja. Zatim se prirodno nadovezuje na oblast rada gde je takođe neophodno stvoriti uslove za jednake šanse kada je u pitanju zapošljavanje žena i muškaraca i svih prava koja proizilaze iz radnog odnosa. Posebna pažnja posvećena je i sprečavanju diskriminacije u oblasti rada koje su vezane za stupanje žene u brak ili zbog materinstva.²⁰⁹ Tako su prema CEDAW, u okviru odredbi koje se odnose na brak, države potpisnice obavezne da obezbede jednaka prava ženama i muškarcima da slobodno i odgovorno

²⁰⁴ Generalna skupština Ujedinjenih nacija rezolucija 34/180 od 18. Decembra 1979. godine. Stupila na snagu 3. Septembra 1981. godine. Ratifikovana Zakonom o ratifikaciji Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena (CEDAW), Sl. list SFRJ- Međunarodni ugovori, br. 11/81

²⁰⁵ Žunić, N. (2017) Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena i njena uloga u artikulaciji koncepta diskriminacije i artikulaciji političkih prava žena, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu*, 76, str. 172.

²⁰⁶ CEDAW, čl. 1.

²⁰⁷ *Ibid.*, čl. 2-5.

²⁰⁸ *Ibid.*, čl. 6-9.

²⁰⁹ *Ibid.*, čl. 11.

odlučuju o planiranju porodice²¹⁰, kao i da imaju pristup informacijama, obrazovanju i sredstvima koja će im omogućiti da se koriste ovim pravima.²¹¹ Pored navedenog države imaju obavezu da obezbede jednake uslove žena i muškaraca u oblasti zdravlja, socijalnog i ekonomskog osiguranja pri čemu se upućuje na posebne probleme s kojima se suočavaju žene na selu i da se moraju obezbediti uslovi kako bi se sve odredbe Konvencije mogle primeniti i na ovu grupu žena.²¹² U finišu CEDAW ukazuje se na obavezu država da priznaju jednaka prava ženama pred zakonom kao i muškarcima, kao i jednaka prava po svim pitanjima koja se odnose na brak i porodične odnose.²¹³

Ono što možemo uočiti jeste to da se u tekstu CEDAW nigde ne spominje nasilje nad ženama i da se nijedna odredba ne odnosi na isto. Međutim, nasilje nad ženama prožima svaki član CEDAW iako nigde nije eksplicitno spomenuto što je i objašnjeno donošenjem Opšte preporuke br. 19.

2.1.1.1. Opšta preporuka br. 19 Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena (Nasilje nad ženama)²¹⁴

U Preporuci br. 19 dato je objašnjenje u vezi sa tim kako je u CEDAW shvaćeno nasilje nad ženama. Naime, definicija diskriminacije uključuje i nasilje zasnovano na razlici u polovima, odnosno nasilje koje je usmereno prema ženi zato što je žena ili nasilje koje u većoj meri utiče na žene nego na muškarce. Nasilje uključuje dela koja nanose fizički, mentalni ili seksualni bol ili patnju, pretnje takvim delima, prinudu i druge vidove

²¹⁰ Ključni slučaj u vezi sa reproduktivnim pravima žena o kojima je rešavao Komitet za eliminisanje diskriminacije nad ženama je *A.S. v. Hungary*. Podnositeljka predstavke je romske nacionalnosti koja je tvrdila da je bila žrtva prisilne sterilizacije u bolnici u Mađarskoj. Ona je majka troje dece. U četvrtoj trudnoći, u 9. mesecu, došlo je do smrti fetusa zbog čega je trebalo da se uradi hitan carski rez. Međutim, lekar je dao podnositeljki predstavke da potpiše formular koji ona nije razumela a koji se odnosio na to da se saglašava sa sterilizacijom. Nakon što je u Mađarskoj iskoristila sva pravna sredstva obratila se Komitetu za eliminisanje diskriminacije žena koji je utvrdio da je Mađarska prekršila prava podnositeljke predstavke A. S. i to: 1) pravo na potpuni informisani pristanak u vezi sa medicinskim procedurama; 2) pravo na informacije o prirodi sterilizacije (o efektima, rizicima i posledicama), i njenoj sposobnosti da rađa na način koji je njoj razumljiv, 3) pravo da dobije informacije o planiranju porodice i kontraceptivnim sredstvima, bilo neposredno pre operacije, ili mesecima pre nego što se operacija desila i 4) pravo na slobodno odlučivanje o broju dece. Iako se u ovom slučaju radi o prisilnoj sterilizaciji koja je izvršena u zdravstvenoj ustanovi i koja se ne može pripisati reproduktivnoj kontroli od strane partnera muškog pola, budući da podnositeljku predstavke partner nije prisilio na sterilizaciju, ipak se radi o jenom vidu reproduktivne kontrole uzimajući u obzir šire shvatanje. Ono što je od suštinskog značaja kod ove odluke jeste prepoznavanje reproduktivne kontrole kroz stav da je podnositeljki predstavke uskraćeno pravo na slobodno odlučivanje o sopstvenoj reprodukciji. Communication No. 4/2004, CEDAW/C/36/D/4/2004. Preuzeto sa <https://www.escri-net.org/caselaw/2009/v-hungary-communication-no-42004-cedawc36d42004>, posećen 10.10.2021.

²¹¹ čl. 16, st. 1, tačka e.

²¹² *Ibid.*, čl. 10-14.

²¹³ *Ibid.*, čl. 15 i 16.

²¹⁴ Preuzeto sa: https://www.womenngo.org.rs/images/CEDAW/opsta_preporuka_br19.pdf, posećen 3.1.2022

ograničenja slobode. Nasilje koje je zasnovano na razlici polova može da prekrši određene odredbe CEDAW bez obzira na to da li se u odredbama izričito spominje nasilje.²¹⁵ Dalje se Preporukom ukazuje na to da se diskriminacija ne odnosi samo na države kroz neadekvatne zakone, već da je može učiniti bilo koje lice, preduzeće ili organizacija.²¹⁶ Tačka 22 Opšte preporuke br. 19, koja je u vezi sa delom CEDAW koji se odnosi na zabranu diskriminacije žena u braku, ukazuje na to da prisilna sterilizacija i abortus negativno deluju na fizičko i mentalno zdravlje žena i narušavaju njihovo pravo da odlučuju o broju dece i razmaku između porođaja. U vezi sa tim zauzet je stav da države potpisnice treba da obezbede preduzimanje mera za sprečavanje prisile rađanja i reprodukcije, i da se postaraju da žene ne budu prinuđene da zatraže takve opasne medicinske zahvate kao što je nelegalni abortus zato što ne postoje odgovarajuće usluge za kontrolu rađanja.²¹⁷

2.1.1.2. Opšta preporuka br. 21 Ravnopravnost u braku i porodičnim odnosima²¹⁸

Opštom preporukom br. 21 detaljnije se razrađuju pitanja državljanstva bračnih partnera, ravnopravnost pred zakonom s posebnom pažnjom na garantovanje pravne sposobnosti žena u građanskim stvarima kao i jednakih uslova u braku i porodičnim odnosima. S aspekta istraživačkog problema od značaja je član 16 (1) (e) ove preporuke. U njemu se navodi da: „...obaveze koje žene imaju u pogledu rađanja i odgajanja dece utiču na njihovo pravo na obrazovanje, zaposlenje i druge aktivnosti koje se odnose na lični razvoj. Ove obaveze takođe nameću ženama teret neravnomerno raspoređenog rada. Broj dece i vremenski razmak između porođaja imaju sličan uticaj na živote žena i utiču takođe na njihovo fizičko i mentalno zdravlje, kao i na zdravlje njihove dece. Iz ovih razloga, žene imaju pravo da odlučuju o broju dece i o vremenskom razmaku između porođaja.“ Osim toga, govoreći o neravnopravnosti žena i muškaraca kada su u pitanju reproduktivna prava poziva se na izveštaje koji pokazuju da postoje slučajevi prisile koji ostavljaju ozbiljne posledice na žene, kao što su prisilne trudnoće, abortusi ili sterilizacija. S tim u vezi zaključuje se da odluka o tome da li će žena imati decu ili ne, ipak ne sme da bude ograničena od strane supruga, roditelja, partnera ili vlasti, mada je poželjno da se donosi uz konsultovanje sa bračnim drugom ili partnerom.

²¹⁵ Opšta preporuka br. 19 Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena (Nasilje nad ženama), op.cit., tačka 6.

²¹⁶ *Ibid.*, tačka 9.

²¹⁷ Opšti protokol br. 19, op. cit., tačka 23(m).

²¹⁸ Preuzeto sa: <http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2013/04/Op%C5%A1te-preporuke-Komiteta-za-ukidanje-svih-oblika-diskriminacije-%C5%BEena.pdf>, posećen 3.1.2022.

2.1.2. Deklaracija o eliminaciji nasilja prema ženama²¹⁹

Generalna skupština usvojila je Deklaraciju o eliminaciji nasilja prema ženama decembra 1993. godine. Prvim članom Deklaracije definiše se nasilje nad ženama kao svaki akt polno zasnovanog nasilja koji rezultira ili može da ima za rezultat fizičku, seksualnu ili psihičku štetu ili patnje žena, uključujući pretnje takvim aktima, ograničenje ili proizvoljno lišavanje slobode, bez obzira da li proizlazi iz javnog ili privatnog života.²²⁰ Uočavamo da su kao oblici nasilja navedeni fizičko, seksualno i psihičko koji se članom 2 bliže određuju kojom prilikom se napominje da nasilje nije ograničeno u odnosu na sledeće:

- Fizičko, seksualno i psihološko nasilje koje se javlja u porodici, uključujući batinanje, seksualnu zloupotrebu ženske dece u domaćinstvu, nasilje vezano za miraz, bračno silovanje, žensko genitalno sakaćenje i druge tradicionalne prakse štetne za žene, nebračno nasilje i nasilje povezano sa eksploatacijom;
- Fizičko, seksualno i psihološko nasilje koje se dešava u okvirima opšte zajednice, uključujući silovanje, seksualnu zloupotrebu, seksualno iznuđivanje i ponižavajući rad, u obrazovnim ustanovama i na drugim mestima, promet ženama i prisilnu prostituciju;
- Fizičko, seksualno i psihološko nasilje učinjeno ili oprosteno od strane države, ma gde da se desilo.

Daljim tekstom posmatranog dokumenta države se pozivaju da osude sve oblike nasilja nad ženama bez uvažavanja običaja, praksi i religijskih shvatanja, da prepoznaju i eliminišu nedostatke u zakonodavstvima koji mogu negativno uticati na žene i njihova prava, da posvete pažnju senzibilisanju službi i organa uključenih u borbu protiv nasilja nad ženama, da se posvete prevenciji. Jednostavnije rečeno države bi trebalo da ulažu maksimalne napore u stvaranju uslova za adekvatan preventivni i represivni pristup nasilju nad ženama kako u javnom tako i u privatnom diskursu.

Deklaracijom se upućuje na osnovne oblike nasilja i neke običaje koji su široko rasprostranjeni tako da ne iznenađuje što se ni u jednom članu decidirano ne spominje reproduktivna kontrola. Ovakav pristup nasilju nad ženama obuhvata sva ponašanja koja

²¹⁹ Deklaracija o eliminaciji nasilja prema ženama - Nasilje nad ženama – *Prepreka u razvoju, Međunarodni dokumenti* (2005) Beograd: Autonomni ženski centar, str. 3. Preuzeto sa <http://www.womenngo.org.rs/publikacije-dp/medjunarodni%20dokumenti.pdf>, posećen 3.3.2022.

²²⁰ *Ibid.*, str. 39.

muškarci mogu ispoljiti prema svojim partnerkama, a koja se odnose na reproduktivnu autonomiju iako nisu eksplicitno navedena.

2.1.3. Pekinška deklaracija i Platforma za akciju

Jedan od značajnih dokumenata u borbi protiv nasilja i diskriminacije žene jeste i Pekinška deklaracija usvojena u Pekingu 1995. godine na sednici Ujedinjenih nacija. Ovom deklaracijom nasilje nad ženama shvaćeno je kao „...svaki akt nasilja zasnovan na polnim razlikama koji dovodi, ili će verovatno dovesti, do psihičkog, fizičkog ili polnog ugrožavanja ili patnje žena, uključujući i pretnje takvim aktima, prisilu ili samovoljno oduzimanje slobode, bilo da se to dešava u javnom ili privatnom životu. S tim u vezi izdvajaju se fizičko, seksualno i psihološko nasilje do koga može doći kako u privatnom tako i u javnom životu.“²²¹ Najvećim delom Pekinške deklaracije potvrđuju se sva prava koja su garantovana ženama kroz prethodne dokumente, ali ima i novela. Tako se, za razliku od prethodnih dokumenata, jasno navodi da je silovanje u braku nasilje nad ženama kao i da su ženska prava ljudska prava.²²² I Pekinška deklaracija prepoznaje kršenje reproduktivnih prava žena a samim tim i reproduktivnu kontrolu kao oblik nasilja nad ženama propisujući nasilne trudnoće, nasilne sterilizacije, nasilne prekide trudnoće, nasilno korišćenje kontracepcije, ubijanje ženske dece i prenatalni izbor pola.²²³ Dalje, ovom deklaracijom ženama se garantuju veća ovlašćenja i napredovanje žena, uključujući i pravo na slobodu misli, savesti, veroispovesti i uverenja, što doprinosi moralnim, etičkim duhovnim i intelektualnim potrebama žena i muškaraca, pojedinačno ili u zajednici s drugima time im garantujući mogućnost ostvarenja njihovih punih potencijala u društvu i oblikovanja njihovih života u skladu sa njihovim vlastitim aspiracijama.²²⁴

2.1.4. Rezolucija Komisije za ljudska prava 2003/45 Eliminacija nasilja nad ženama

Rezolucijom Komisije za ljudska prava 2003/45 Eliminacija nasilja nad ženama²²⁵ osuđuju se svi oblici nasilja nad ženama budući da se njime krše ljudska prava i osnovne slobode žena i da se nasiljem nad ženama umanjuje ili poništava njihovo uživanje tih prava i

²²¹ Tačka 113, *Ibid.*, str. 49.

²²² *Ibid.*, tačka 113(a) i 14, 46 i 49.

²²³ *Ibid.*, tačka 115, 49

²²⁴ Tošić, D. (2019) *op.cit.*, str. 63.

²²⁵ Nasilje nad ženama – *Prepreka u razvoju, Međunarodni dokumenti* (2005) *op. cit.*, str. 59.

sloboda.²²⁶ Ovom Rezolucijom strogo se osuđuje nasilje nad ženama učinjeno u situacijama oružanog sukoba, kao što su ubistvo, silovanje, uključujući sistematično silovanje, seksualno ropstvo, nasilnu trudnoću i zahteva efikasno reagovanje na ovakve prekršaje međunarodnih ljudskih prava i humanitarnog prava.²²⁷ Iako se nasilna trudnoća navedenom Rezolucijom posmatra u kontekstu oružanih sukoba to ne znači da je ograničena samo na njih i da se zbog toga ima smatrati više bitnom. Svi oblici nasilja nad ženama nailaze na osudu i zahtevaju podjednaku pažnju prilikom formiranja društvenih i zakonodavnih preduslova usmerenih ka njihovom eliminisanju.

2.1.5. Dokumenti Saveta Evrope

Najznačajniji dokument Saveta Evrope istovremeno i jedini koji je obavezujuć za države od kojih je ratifikovan jeste Konvencija o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija)²²⁸. Ovom Konvencijom nasilje nad ženama definisano je kao „ kršenje ljudskih prava i oblik diskriminacije nad ženama i predstavlja sva dela rodno zasnovanog nasilja koja dovode do ili mogu da dovedu do: fizičke, seksualne, psihičke, odnosno, finansijske povrede ili patnje za žene, obuhvatajući i pretnje takvim delima, prinudu ili proizvoljno lišavanje slobode, bilo u javnosti bilo u privatnom životu.“²²⁹ Članom 39. Konvencije uspostavlja se obaveza države da inkriminiše prinudni abortus, odnosno abortus žene bez njenog prethodnog i informativnog pristanka i prinudnu sterilizaciju, odnosno operaciju u svrhu ili uz ishod onemogućavanja prirodne reprodukcije kod žene bez njenog informativnog pristanka ili razumevanja procedure. Na ovaj način direktno se ukazuje na zabranu reproduktivne kontrole, iako se u ovom slučaju ta zabrana odnosi isključivo na zdravstvene radnike. Ipak, Konvencija putem uspostavljanja obaveze države na inkriminaciju, recimo, seksualnih akata do kojih je došlo bez pristanka koji je dobrovoljno i slobodnom voljom dat²³⁰ na indirektan način inkriminiše i reproduktivnu kontrolu nad ženama od strane partnera muškog pola.

Od strane Evropske unije doneti su i drugi dokumenti kao što su: Deklaracija o politici suprotstavljanja nasilju prema ženama u demokratskoj Evropi²³¹, zatim Preporuka 1450

²²⁶ *Ibid.*, tačka 7, str. 62.

²²⁷ *Ibid.*, tačka 15, str. 65.

²²⁸ Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori, br. 012/13.

²²⁹ *Ibid.*, čl. 3, tačka a

²³⁰ *Ibid.*, čl. 36.1

²³¹ *Declaration on Policies for Combating Violence against Women in a Democratic Europe*. Preuzeto sa http://www.europrofem.org/contri/2_04_en/en-gend/05en_gen.htm, posećen 5.10.2021.

(2000) Nasilje nad ženama u Evropi²³², Preporuka 1582 (2000) Nasilje nad ženama u porodici²³³, Preporuka Rec(2002)5 Odbora Ministara zemljama članicama za zaštitu žena od nasilja²³⁴, Preporuka 1681 (2004)1 Kampanja za borbu protiv nasilja nad ženama u porodici u Evropi²³⁵. Navedeni dokumenti Saveta Evrope ne pokazuju suštinsku razliku u odnosu na dokumente usvojene od strane Ujedinjenih nacija. Tako se ovim dokumentima ukazuje na značaj i potrebu zakonskog regulisanja nasilja nad ženama, otklanjanje tradicionalnih obrazaca koji odražavaju neravnopravnost polova i koji su osnova za nastanak i nastavak nasilja nad ženama. Zatim se konkretizuju radnje koje bi države trebalo da preduzmu kako zakonska regulativa u vezi sa sankcionisanjem nasilja nad ženama ne bi ostala „mrtvo slovo na papiru“ pri čemu se posebno naglašava potreba senzibilisanja svih aktera koji su uključeni u procesuiranje porodičnog nasilja, potreba za jačanjem civilnog sektora i većim učešćem u kreiranju društvene svesti koja izlazi iz tradicionalnog okvira. Ukratko, navedenim dokumentima uopšteno se upućuje na sve nedostatke koji su primećeni u praksi s bližim uputima na koji način bi mogli biti prevaziđeni. Među prethodno navedenim dokumentima jedino u Preporuci Rec(2002)5 uočavamo odredbe koje se jasno dovode u vezu sa reproduktivnom kontrolom. Tako se Preporukom Rec(2002)5 naglašava da države moraju preduzeti dodatne mere koje se odnose na slobodu izbora u vezi sa reprodukcijom, odnosno da bi trebalo da zabrane prisilne sterilizacije ili pobačaje, kontracepciju nametnutu pretnjom ili silom, kao i prenatalnu selekciju na osnovu pola.

3. Reproductivna kontrola nad ženama od strane partnera muškog pola kao oblik nasilja nad ženama

S aspekta posmatranih međunarodnih dokumenata nasilje u porodici predstavlja jedan od najpodmuklijih oblika nasilja nad ženama.²³⁶ Nasilje koje doživljavaju žene podstaknuto je tradicionalnim načinima razmišljanja te je neophodno minimalizovati predrasude i otkloniti

²³² *Recommendation 1450 (2000) Violence Against Women in Europe.* Preuzeto sa <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=16783&lang=en>, posećen 5.10.2021.

²³³ *Recommendation 1582 (2002) Domestic Violence Against Women.* Preuzeto sa <http://assembly.coe.int/nw/xml/xref/xref-xml2html-en.asp?fileid=17055&lang=en>, posećen 5.10.2021.

²³⁴ *Recommendation Rec(2002)5 of the Committee of Ministers to member states on the protection of women against violence.* Preuzeto sa https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805e2612, posećen 5.10.2021.

²³⁵ *Recommendation 1681 (2004) Campaign to combat domestic violence against women in Europe.* Preuzeto sa <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17273&lang=en>, posećen 5.10.2021.

²³⁶ *Ibid.*, tačka 23.

patrijarhalne obrasce ponašanja kao bi se postiglo društveno i zakonsko okruženje u kome preovladava pozitivan odnos prema jednakosti polova. Podizanje na viši nivo nasilja nad ženama u okviru porodičnih odnosa, u odnosu na nasilje nad ženama generalno, ne umanjuje ozbiljnost nasilja nad ženama van porodičnih odnosa. Ovakvo poimanje ima svoju osnovu u činjenici da bi porodica trebalo da predstavlja okruženje u kome se žena oseća najsigurnije, a najčešće je bezbednost žene najniža u porodici koju karakterišu nasilni odnosi. Žene svih starosnih doba, različitih nivoa obrazovanja i različitih ekonomskih prilika doživljavaju nasilje. Nekada je upravo starosna dob, nivo obrazovanja ili ekonomska zavisnost odlučujući faktor zbog koga žene ostaju u nasilnim odnosima ili, pak, može biti od velikog uticaja prilikom donošenja odluke o izlasku iz nasilnog odnosa, posebno kada je žena ekonomski nezavisna. Svi navedeni međunarodni dokumenti, eksplicitno ili implicitno, sadrže i odredbe koje se odnose na reproduktivnu kontrolu. U posmatranim dokumentima prisila na rađanje i generalno prisila u bilo kojoj sferi reprodukcije predstavlja diskriminatorno ponašanje usmereno ka ženama, koje je istovremeno i nasilje nad ženama.

Tokom višedecenijskog proučavanja i suprostavljanja nasilju nad ženama iskristalisalo se nekoliko opšteprihvaćenih formi, tj. psihičko, fizičko, seksualno i ekonomsko nasilje. Reproductivno kontrolu možemo dovesti u vezu sa svakim od navedenih oblika.

Reproduktivna kontrola kao psihičko nasilje. Psihičko nasilje moglo bi se shvatiti kao narušavanje samopoštovanja jednog lica i sposobnosti za samostalan život i odlučivanje što dovodi do osećanja stida i poniženja kod žrtve.²³⁷ Njime se verbalno narušava psihički integritet nekog lica te, između ostalog, uključuje pretnju i/ili prinudu. Psihičko nasilje, iako se može dešavati nezavisno od drugih oblika nasilja neretko im prethodi ili je njihov pratilac. Samostalno prisutano, ili u kombinaciji sa drugim oblicima nasilja, psihičko nasilje ima ključnu ulogu u „slamanju otpora“ i u obezbeđivanju „dobrovoljne žrtve“.²³⁸ „Teže“ forme nasilja (fizičko i seksualno) nisu nužne u postizanju moći i kontrole nad partnerkom, osim kao potencijalna pretnja, sa realnom mogućnošću realizacije, koja ženu drži u stalnom strahu za život i zdravlje.²³⁹ Ovaj vid nasilja obuhvata i emocionalno nasilje koje podrazumeva zastrašivanje, pretnje, ucene, emocionalnu manipulaciju pri čemu nasilnik nije bio, ni fizički, ni seksualno, nasilan u prošlosti²⁴⁰ s ciljem da se osoba dehumanizuje i sistematski uruši

²³⁷ Ostojić, E. (1999) *Drugi pogled na svet – Ne živeti sa nasiljem*, Zenica: Medica, str. 108-110.

²³⁸ Ignjatović, T. (2011) *Nasilje prema ženama u intimnom partnerskom odnosu: Model koordiniranog odgovora zajednice*, Beograd: Rekonstrukcija Ženski fond, str. 43

²³⁹ *Ibid.*

²⁴⁰ Lukić, M. (2003) *Kriminološka analiza nasilja u porodici*, magistarska teza, Pravni fakultet, Niš, str. 31

njeno samopouzdanje²⁴¹. Emocionalno nasilje je vrlo teško za prepoznavanje s obzirom na to da ga karakteriše visok nivo suptilnosti. Manifestuje se na različite načine: vređanje, ponižavanje, omalovažavanje, ignorisanje, prekid komunikacije, pretnje nanošenjem povreda ili povređivanjem bliskih osoba, emocionalne pretnje, ucene i optužbe, zastrašivanje, izolacija, kontrolisanje i uskraćivanje slobode kretanja i ostvarivanja kontakta sa porodicom i prijateljima, ophođenje prema žrtvi kao prema predmetu vlasništva nasilnika i slično.²⁴² Sagledavajući reproduktivnu kontrolu s aspekta psihičkog nasilja uočavamo da je obuhvaćena predmetnim oblikom nasilja nad ženama. Kada partner kontroliše reproduktivnu sferu života to čini kako bi onemogućio svaku samostalnu odluku žene o sopstvenoj reprodukciji, pri čemu različita ponašanja muškaraca stvaraju osećaj stida i poniženja kod žrtve. Primera radi, muškarac koji je dobio ćerku ili više njih, a koji „priznaje“ samo muške potomke može ponižavati ženu govoreći joj da je nesposobna da rodi naslednika i da će je oterati iz kuće ukoliko ne rodi naslednika i slično. Takvo ponašanje kod žene može izazvati osećaj niže vrednosti, nesposobnosti da odgovori zahtevima partnera što može rezultirati „pristajanjem“ da rađa sve do ispunjenja svoje „obaveze“. Dalje, muškarac koji želi da dobije dete, bez obzira na namere žene, može se koristiti emocionalnim ucenama ili manipulacijama poput govorenja partnerki da će je ostaviti ili naći drugu ako ne ostane trudna ili joj govoreći da će roditi dete ako ga stvarno voli i slično. Ostvarivanje reproduktivne kontrole putem pretnje povređivanjem kao psihičkog nasilja može se dovesti u vezu recimo sa pretnjama trudnoj ženi da će je povrediti kako bi izgubila bebu. Zatim, ukoliko muškarac želi dete i iz tog razloga je protiv kontracepcije koju žena želi da koristi, može je optuživati da je neverna ili ako je došlo do trudnoće koja je neželjena od strane muškarca mogu nastupiti optužbe da je trudnoća proistekla iz neverstva žene i slično.

Reproduktivna kontrola kao fizičko nasilje. Fizičko nasilje podrazumeva namernu upotrebu sile, u situacijama realnog rizika od povrede tela drugog lica bez obzira na to da li je povreda nastala.²⁴³ Ono se manifestuje primenom fizičke snage ili sile prema drugom licu radi nanošenja ili pokušaja nanošenja telesnih povreda.²⁴⁴ Izvršenje fizičkog nasilja neposredno povređuje, odnosno ugrožava telesni integritet žrtve, ali dovodi i do niza

²⁴¹ Follingstad, D. R., DeHart, D.D. (2000) Defining psychological abuse of husbands toward wives: contexts, behaviors, and typologies, *Journal of Interpersonal Violence*, 15(9), str. 910

²⁴² Ignjatović, T. (2002) op. cit, str. 43-44; Krstinić, D., Vasiljković, J. (2019) Oblici nasilja u porodici, *Pravo – teorija i praksa*, 7-9, str. 73; Petrušić, N., Konstantinović Vilić, S. (2012) *Vodič kroz sistem porodičnopravne zaštite od nasilja u porodici*, Beograd: Autonomni ženski centar, str. 32-34

²⁴³ Dutton, M. (1992) *Women response to Battering, Empowering and Healing the Battered Women: A model for Assessment and Intervention*, New York: Spring Publishing str. 17-20

²⁴⁴ Krstinić, D., Vasiljković, J. (2019) op. cit., str. 70.

psihičkih posledica, kao što je strah ili psihička bol, koje narušavaju njeno duševno zdravlje i/ili spokojstvo.²⁴⁵ Fizičko nasilje manifestuje se: šamaranjem, prebijanjem, guranjem, čupanjem kose, davljenjem, šutiranjem nogama, bacanjem na zid ili pod, povređivanjem oštrim i tupim predmetima, savijanjem i lomljenjem ruku, nosa, vilice, nanošenjem opekotina cigaretom, upaljačem, vatrom, vreloom vodom i slično, povređivanjem tela nožem, oružjem ili oruđem itd.²⁴⁶ Sagledana kroz prizmu fizičkog nasilja reproduktivna kontrola može se ispoljiti kroz brojne modalitete fizičkog povređivanja žene ukoliko se suprotstavi muškarcu u vezi sa nastupanjem trudnoće. Takođe, do fizičkog povređivanja žene može doći kada recimo žena želi da prekine trudnoću koja je nastupila mimo želja muškarca te žena želi da nastavi trudnoću koju muškarac ne želi u kom slučaju se fizička sila usmerava ka stomaku trudne žene ili žena može biti gurnuta niz stepenice i slično. Pored navedenog, telesni integritet žene može biti ugrožen i kada joj je primera radi partner zabranio upotrebu pilula za kontracepciju a onda saznao da ih i dalje koristi ili kada nasilno izvuče spiralu koju je lekar implementirao u matericu itd.

Reproduktivna kontrola kao seksualno nasilje. Seksualno nasilje dugo vremena nije bilo percipirano kao nasilje u okviru partnerskih odnosa, posebno u braku. Razlog za to nalazi se u tradicionalnom vaspitanju kojim nije bila podržana individualizacija žene u braku tako da nije postojala jasna granica između potreba i želja žene i njenih bračnih dužnosti.²⁴⁷ Ovaj oblik nasilja podrazumeva niz seksualnih radnji kojima se dominira, manipuliše, pretili ženi ili je usmereno na njeno povređivanje i/ili kontrolu. Kad je u pitanju seksualno nasilje, pored „klasičnog“ silovanja, u ovu kategoriju nasilja spada svaki vid prisiljavanja na seksualni odnos, pri čemu sama prisila (prinuda) može biti ostvarena upotrebom fizičke sile da bi se predupredio ili slomio eventualni otpor žrtve, zastrašivanjem, pretnjom da će biti napadnuta sama žrtva ili njoj bliska osoba, ispoljavanjem besa, vikanjem, lomljenjem stvari i drugim radnjama.²⁴⁸ Osim nasilne inicijacije seksualnog odnosa, seksualno nasilje postoji i kada je osoba nemoćna da shvati prirodu čina, ne može da odbije učešće u seksualnom odnosu zbog uticaja alkohola ili narkotika²⁴⁹ kao i kada za seksualni čin ne postoji pristanak osobe. Seksualno nasilje u kontekstu reproduktivne kontrole podrazumeva različita ponašanja muškaraca koja mogu biti usmerena na nastupanje trudnoće. Tako se žena može suočiti sa

²⁴⁵ Bojić, B., Radovanov, A. (2018) Nasilje među intimnim partnerima, *Kultura polisa*, 35, str. 449; Petrušić, N., Konstantinović Vilić, S. (2012) op. cit., str. 30

²⁴⁶ Petrušić, N., Konstantinović Vilić, S. (2012) op. cit., str. 30; Ristanović Nikolić, V. (ur.) (2002) *Porodično nasilje u Srbiji*, Beograd: Viktimološko društvo Srbije i Prometej Beograd, str. 65

²⁴⁷ Pejak-Prokeš, O. (2006). Nasilje u porodici, *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, 78(1-2), str. 54.

²⁴⁸ Petrušić, N., Konstantinović Vilić, S. (2012) op. cit., str. 31

²⁴⁹ Bojić, B., Radovanov, A. (2018) op. cit., str. 451.

prinudnim seksualnim odnosom ili prinuditi na seksualni odnos bez upotrebe kondoma. Zatim može biti suočena sa odbijanjem prekinutog snošaja kao dogovorenog meoda kontrole rađanja ili pristajanja muškarca na seksualni odnos sa kondomom koji će skinuti tokom odnosa bez znanja partnerke itd.

Reproduktivna kontrola kao ekonomsko nasilje. Ekonomsko nasilje prepoznaje se kao kontekst, odnosno faktor nasilja, kao posledica izloženosti drugim oblicima nasilja i kao nezavisni oblik nasilja prema ženama u porodici, odnosno način na koji nasilnik postiže kontrolu i dominaciju nad partnerkom.²⁵⁰ Istovremeno, želja žene za ekonomskom nezavisnošću predstavlja faktor rizika za pojavu nasilja, a njegova očigledna posledica je onesposobljavanje žene za samostalnu egzistenciju, šta se percipira i kao najčešći razlog ostanka u zajednici sa nasilnikom.²⁵¹ Ekonomsko nasilje ogleda se u nesrazmeri ekonomskih resursa koja podrazumeva da jedan od partnera ima kontrolu nad finansijama druge osobe,²⁵² odnosno kontroliše se i ograničava pristup žene finansijskim sredstvima. Pod ekonomskim nasiljem najčešće se podrazumevaju sledeća ponašanja: kontrolisanje zarade, trošenje novca isključivo za zadovoljenje sopstvenih potreba, zabrana da se raspolaže sopstvenim, odnosno zajedničkim prihodima, nametanje obaveze stalnog podnošenja detaljnih izveštaja o trošenju novca itd.²⁵³ Ekonomsko nasilje u cilju ostvarivanja reproduktivne kontrole može se ispoljiti kao: odbijanje muškarca da plati pilule za kontracepciju, odbijanje muškarca da da ženi novac za abortus ukoliko ona nema sopstvene prihode. Ukoliko žena ima sopstvene prihode muškarac joj može uskratiti da raspolaže njima tako da nije u mogućnosti da sebi obezbedi neku vrstu kontracepcije ili da abortira ukoliko to želi. Takođe, muškarci mogu uskraćivati ženi novac recimo za autobusku kartu kako bi otišla u zdravstvenu ustanovu radi dobijanja kontracepcije ili zakazivanja termina za prekid trudnoće, što pogađa žene koje žive van gradskih područja. Ekonomsko nasilje može se ispoljiti i kao forsiranje više trudnoća u kratkom vremenskom intervalu na koji način se ženi onemogućava pravo na rad i sopstvene prihode i slično.

Na osnovu svega prethodno izloženog možemo zaključiti da je reproduktivna kontrola obuhvaćena svim oblicima nasilja nad ženama. Neraskidiva veza između reproduktivne kontrole i psihičkog, fizičkog, seksualnog i ekonomskog nasilja nad ženama ogleda se u

²⁵⁰ Ignjatović, T. (2002) *op. cit.*, str. 44.

²⁵¹ *Ibid.*

²⁵² Adams, E. A et al. (2008) Development of the scale of economic abuse, *Violence Against Women*, 14(5), str. 573.

²⁵³ Petrušić, N, Konstantinović Vilić, S. (2012) *op. cit.*, str. 34

činjenici da nesrazmerno pogađaju žene, da su usmerena prema ženi zato što je žena, odnosno da se radi o nasilju koje je skopčano sa pozicijom moći koja je na strani muškarca. Nesumnjivo je da reproduktivna kontrola rodno asimetrična na štetu žena. Naime, u slučaju ovog oblika nasilja nad ženama ne govorimo samo o statističkim pokazateljima već i o faktu da partner koji samostalno odlučuje o tome da li će žena roditi, kada će i koliko dece roditi donosi odluku u skladu sa svojim reproduktivnim preferencijama pri čemu se trudnoća ili prekid trudnoće dešavaju u telu žene i on se ni na koji način ne suočava sa mogućim posledicama. Dalje, reproduktivna kontrola proizilazi iz činjenice da trudnoća može nastati jedino u telu žene što nedvosmileno ukazuje na to da se u ovom slučaju radi o nasilju koje je usmereno prema ženi isključivo zato što je žena, jer jedino ona može da rađa. Takođe, predmetni fenomen ne može se posmatrati van okvira disproporcije moći jer su muškarci tradicionalno donosioci odluka, kako u javnom tako i u privatnom životu. Reproductivna kontrola samo je jedan od delova slagalice koji bi trebalo da popuni praznine u razumevanju nasilja nad ženama. Reproductivnu kontrolu karakteriše i jedna specifičnost, odnosno to što je usmerena na kontrolisanje reproduktivne sfere života žena. Takva kontrola podrazumeva različita ponašanja muškaraca. Bez obzira na to da li se manifestuje kroz psihičko, fizičko, seksualno i/ili ekonomsko nasilje, cilj muškarca je da ima potomstvo ukoliko to želi i kada to želi ili da nema potomstvo ako to ne želi pri čemu ne ostvaruje kontrolu nad sobom i sopstvenim telom već nad telom žene. S tim u vezi reproduktivna kontrola može se posmatrati i kao poseban oblik nasilja nad ženama, odnosno kao reproduktivno nasilje nad ženama koje bismo mogli posmatrati i kao „alfu i omegu“ nasilnika u ostvarivanju potpune kontrole nad životom žene-žrtve.

ČETVRTI DEO

REPRODUKTIVNA KONTROLA ŽENA OD STRANE PARTNERA MUŠKOG POLA U ZAKONODAVSTVU REPUBLIKE SRBIJE

U savremenom svetu reproduktivna prava pripadaju kako ženama tako i muškarcima. Tako i zakonodavni okvir u Srbiji prepoznaje reproduktivna prava i u skladu sa tim pruža garancije za njihovo ostvarivanje.

Reproduktivna kontrola samo je jedan od oblika nasilja nad ženama, odnosno reproduktivno nasilje nad ženama i kao takva predstavlja kršenje reproduktivnih prava žena. S tim u vezi osnovno pitanje na koje je potrebno odgovoriti u ovom delu disertacije odnosi se na mogućnost, kako građanskopravne tako i krivičnopravne, zaštite žena, žrtava reproduktivne kontrole. Ipak, pre nego što se upustimo u analizu sankcija predviđenih građanskim i krivičnim pravom kratko ćemo se osvrnuti na norme koje se odnose na rađanje i nerađanje budući da su reprezent poimanja reproduktivne uloge žena u našoj društvenoj dimenziji i u uskoj vezi sa predmetom disertacije.

1. Sloboda odlučivanja o (ne)rađanju u zakonodavnom okviru Republike Srbije

Reproduktivna prava podjednako su ljudska prava i žene i muškarca, a sloboda odlučivanja o (ne)rađanju je deo reproduktivne slobode samo ako su žene stvarno slobodne da donose samostalno odluke, bez pomena o bilo kakvoj prisili. Pravno gledano, ova pitanja su utemeljena u ustavnim garancijama kojima se proklamuje sloboda odlučivanja o rađanju. Sloboda odlučivanja o rađanju predstavlja jednu od onih sloboda koje su jasan indikator statusa ženskih ljudskih prava u ustavnom sistemu i stvarne spremnosti javnih vlasti da ova prava garantuju u punoj meri i osiguraju mogućnost njihovog korišćenja i njihovu efektivnu zaštitu.²⁵⁴

Među malobrojnim ustavima kojima se izričito garantuje sloboda odlučivanja o rađanju²⁵⁵ je i Ustav Srbije iz 2006. godine.²⁵⁶ Članom 63 propisano je da „svako ima pravo

²⁵⁴ Pajvančić, M. (2010) *Ustavni okvir ravnopravnosti polova*, Novi Sad: Pravni fakultet u Novom Sadu, Centar za izdavačku delatnost, str. 86.

²⁵⁵ Pajvančić, M. (2009) *Komentar Ustava Republike Srbije*, Beograd: Konrad Adenauer, str. 85.

²⁵⁶ Sloboda odlučivanja o rađanju prvi put se uređuje najvišim pravnim aktom donošenjem Ustava iz 1974. godine. Članom 191, stavom 1 propisano je „pravo je čoveka da slobodno odlučuje o rađanju dece“. Sloboda odlučivanja o rađanju nije apsolutne prirode s obzirom na to da može biti ograničena ukoliko je takvo

da slobodno odluči o rađanju dece“ te da „ Republika Srbija podstiče roditelje da se odluče na rađanje dece i pomaže im u tome“. ²⁵⁷ Prilikom garancije prava na slobodno odlučivanje o rađanju u Ustavu se koristi neutralna formulacija „svako“ što ostavlja mogućnost da se na različit način interpretiraju subjekti ovog prava. ²⁵⁸ Pitanja na koja ćemo odgovoriti u daljem tekstu, a koja neminovno proizilaze iz odredbe Ustava, su: Da li govorimo o subjektu ili subjektima prava na (ne)rađanje?, Da li su rađanje, nerađanje, roditeljstvo i planiranje porodice sinonimi?, Da li je formulacija „sloboda odlučivanja o rađanju“ adekvatna?

1.1. Sloboda odlučivanja o rađanju

Za razliku od Ustava, Porodični zakon je decidan kada je u pitanju titular prava na rađanje. Tako je članom 5 propisano da „žena slobodno odlučuje o rađanju“. ²⁵⁹ Sagledavanjem predmetne ustavne i porodičnopravne norme uočavamo postojanje nesaglasja, iako je pre usvajanja Ustava usvojen Porodični zakon kojim je vrlo jasno određen titular prava na rađanje. ²⁶⁰ Čini se da bi budući Građanski zakonik trebalo da reši ambivalentnu pravnu situaciju u vezi sa subjektom prava na rađanje, ali na štetu žena. Naime, prilikom izrade Nacrta Građanskog zakonika nije se vodilo računa o širem kontekstu i pozitivnom porodičnopravnom rešenju već je u isti uvršten član 2216 kojim se propisuje „ žena, kao i muškarac slobodno odlučuju o rađanju dece“. ²⁶¹

Tragajući za odgovorom koji bi nam pojasnio razloge prihvatanja odredbi koje ženu vraćaju u tradicionalnu ulogu majki ²⁶² uočavamo da se iste pravdaju usklađivanjem sa međunarodnim konvencijama i savremenim tendencijama u evropskom pravu. ²⁶³ Tako postoji mišljenje da je garantovanje prava na rađanje isključivo ženi protivno mnogobrojnim

ograničenje neophodno da bi se zaštitilo zdravlje. (Ustav Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, čl. 1. st., 2. Preuzeto sa <http://mojustav.rs/wp-content/uploads/2013/04/Ustav-SFRJ-iz-1974.pdf>, posećen 10.1.2022.) Ustavom iz 1990. godine sloboda odlučivanja o rađanju predviđena je na isti način kao i u Ustavu iz 1974. godine s tim što se ne govori ni o kakvim ograničenjima ove slobode. (Ustav Republike Srbije, čl. 27. Preuzeto sa <http://mojustav.rs/wp-content/uploads/2013/04/Ustav-iz-1990.pdf>, posećen 10.1.2022.). Naredni Ustav iz 1992. godine i Ustav iz 2003. godine kao i Povelja o ljudskim i manjinskim pravima i građanskim slobodama koja se smatra sastavnim delom Ustava iz 2003. godine ne sadrže odredbe o slobodi odlučivanja o rađanju.

²⁵⁷ Ustav Republike Srbije, Sl. glasnik RS, br. 98/2006 i 115/2021.

²⁵⁸ Pajvnčić, M. (2009) *op. cit.*, str. 86

²⁵⁹ Porodični zakon, Sl. glasnik RS, br. 18/2005, 72/2011 - dr. zakon i 6/2015

²⁶⁰ Pajvančić, M. (2009) *op. cit.*, str. 86

²⁶¹ Nacrt Građanskog zakonika. Preuzeto sa <https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/260615/260615-nacrt-gradjanskog-zakonika.html>, posećen 11.1.2022.

²⁶² Pejović, D. (2016) Sloboda odlučivanja o rađanju dece u nacrtu Građanskog zakonika Republike Srbije, *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, str. 223

²⁶³ Nacrt Građanskog zakonika (Obrazloženje-Porodični odnosi), str. 690

međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima.²⁶⁴ Draškić se poziva na član 23 PGP²⁶⁵ i čl. 12 EKLJP²⁶⁶. Pomenuti članovi odnose se na brak i porodicu i ni pod kojim okolnostima se ne mogu posmatrati toliko široko da bi se tumačili kao garantovanje muškarcu prava na rađanje. Štaviše, svako upućivanje međunarodnih konvencija na postizanje ravnopravnosti među polovima odnosi se na postizanje jednakosti žena sa muškarcima, a ne suprotno. Osim toga, u prethodnom delu disertacije izložili smo različite međunarodne dokumente prema kojima je pravo na slobodno odlučivanje o rađanju isključivo pravo žene.

Ukoliko uzmemo u obzir činjenicu da se trudnoća odvija u telu žene kao i to da prema navedenim odredbama muškarac može odlučivati o rađanju onda se jezičkim tumačenjem može izvesti zaključak da bi i muškarac legitimno mogao da donosi odluke o tome kada će žena ostati trudna i koliko puta. U literaturi postoje mišljenja da su muškarac i žena titulari prava na rađanje, te da je vršenje ovog prava od strane muškarca, uzimajući u obzir biološke predispozicije, uvek uslovljeno saglasnošću žene²⁶⁷. S navedenim mišljenjem ne možemo se saglasiti, iako potencira dobrovoljni pristanak žene na trudnoću. Kao što smo već predočili, reproduktivnu kontrolu karakterišu različita ponašanja, od kojih neka imaju karakter prevarnih radnji, tako da muškarcu uopšte nije potrebna saglasnost žene za trudnoću. Osim toga, nasilan muškarac ne razgovara sa ženom o tome kada i da li želi da rodi decu već svoje reproduktivne namere ostvaruje putem straha i kontrole. Nedopustivo je jemčiti muškarcu pravo na rađanje budući da mu biološki nije data mogućnost da zatrudni, a samim tim i da rodi.

1.2. Sloboda odlučivanja o nerađanju

Drugi problem koji proizilazi iz jezičkog tumačenja predmetnih normi vezan je za nerađanje. Sloboda odlučivanja o rađanju ukoliko pripada ženi i muškarcu ukazuje i na postojanje dvojnog subjekta kada je u pitanju sloboda odlučivanja o nerađanju, budući da su rađanje i nerađanje dve strane istog prava i ne mogu se posmatrati nezavisno. Da li muškarac

²⁶⁴ Draškić, M. (2015) *Porodično pravo i prava deteta*, Beograd:Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, str. 19.

²⁶⁵ 1. Porodica je prirodna i osnovna ćelija društva i ima pravo na zaštitu društva i države.; 2. Priznaje se pravo na stupanje u brak i zasnivanje porodice muškarcima i ženama zrelim za brak.; 3. Nikakav brak se ne može zaključiti bez slobodnog i punog pristanka budućih supružnika.; 4. Države ugovornice ovog Pakta preduzeće odgovarajuće mere radi obezbeđenja jednakosti u pravima i dužnostima supružnika u odnosu na brak, za vreme braka i prilikom njegovog raskida. Ako dođe do raskida braka doneće se odluke kako bi se deci obezbedila potrebna zaštita.

²⁶⁶ Muškarci i žene odgovarajućeg uzrasta imaju pravo da stupaju u brak i zasnivaju porodicu u skladu s unutrašnjim zakonima koji uređuju vršenje ovog prava.

²⁶⁷Draškić, M. (2010) *op. cit.*, str. 45.

može odlučiti da ne rađa? Koliko god pitanje izlazilo iz okvira logike ono ima smisla ako pođemo od toga da se i muškarcu, doduše implicitno, jemči pravo na nerađanje. Besmislenost odredbe Ustava i potencijalne norme Građanskog zakonika jasno se ogleda u odredbama koje se odnose na uslove i postupak prekida trudnoće. Prema Zakonu o postupku prekida trudnoće u zdravstvenim ustanovama²⁶⁸ prekid trudnoće može se izvršiti samo na zahtev trudne žene. Ukoliko je osoba ženskog pola²⁶⁹ mlađa od 16 godina ili je žena potpuno lišena poslovne sposobnosti, potrebna je pismena saglasnost roditelja, odnosno staraoca ili saglasnost nadležnog organa starateljstva ukoliko se ista ne može pribaviti od roditelja ili staraoca.²⁷⁰ Ograničenje prava na prekid trudnoće vezuje se za zdravstveno stanje žene i gestacijsku starost trudnoće. Tako se prekid trudnoće neće izvršiti ukoliko bi se njime teže narušilo zdravlje žene ili joj se ugrozio život.²⁷¹ Prekid trudnoće moguće je izvršiti do 10. nedelje trudnoće. Nakon toga prekid trudnoće će se izvršiti: 1) ukoliko se na osnovu medicinskih indikacija utvrdi da se na drugi način ne može spasiti život ili otkloniti teško narušavanje zdravlja žene, 2) ukoliko se na osnovu naučno-medicinskih saznanja može očekivati da će se dete roditi sa teškim telesnim ili duševnim nedostacima, 3) ukoliko je do začeća došlo izvršenjem krivičnog dela (silovanje, obljuba nad nemoćnim licem, obljuba nad maloletnim licem, obljuba zloupotrebom položaja, zavođenje i rodoskrnavljenje).²⁷² Prekid trudnoće moguć je samo uz pismenu saglasnost trudne žene.²⁷³ Odredbama, prema kojima se prekid trudnoće može izvršiti isključivo na zahtev žene i uz njenu pismenu saglasnost, nedvosmisleno je da je pravo na nerađanje autonomno pravo žene. Ovakav pristup zasniva se na dva principa. Prvi princip vezan je za telesni integritet žene ili telesno samoodlučivanje po kome žena treba da kontroliše svoje telo. Drugi je baziran na socijalnoj poziciji žene, i ima u vidu „istorijski i moralni argument“ prema kome je žena u mogućnosti da rađa decu i neguje ih, te zato upravo ona treba da odlučuje o kontracepciji, abortusu ili rađanju dece.²⁷⁴ Izbor zakonodavca, koji isključuje zabranu abortusa i ženu određuje za titulara prava²⁷⁵, bez svake

²⁶⁸ Sl. glasnik RS, br. 16/95 i 101/2005 - dr. zakon

²⁶⁹ U čl. 2, st. 2 kojim se uređuje subjekt prava na prekid trudnoće za ženu mlađu od 16 godina ili ženu lišenu poslovne sposobnosti koristi se termin „lice“ što je potpuno nelogično i nedosledno posmatrajući stav 1 istog člana. Ako se pravo na prekid trudnoće vezuje isključivo za ženu onda se dosledno mora koristiti termin osoba ženskog pola ili devojčica, ali ne termin „lice“ jer lice može biti svako ljudsko biće.

²⁷⁰ *Ibid.*, čl. 2

²⁷¹ *Ibid.*, čl. 3

²⁷² *Ibid.*, čl. 6.

²⁷³ *Ibid.*, čl. 9

²⁷⁴ Konstantinović Vilić, S.(2010) *Feministička shvatanja o abortusu*, U: Konstantinović Vilić, S., Petrušić, N. (ur.) *Žene, zakon i društvena stvarnost* (knjiga druga), Niš: Sven, str. 33

²⁷⁵ Mišljenja smo da se zabranom abortusa kreira pravna klima koja je bazirana na tradicionalno uspostavljenoj moći muškaraca koja seže toliko daleko da muškaracima daje legitimno pravo da „rađaju“ tako što se kriminalizuje pravo žene da odlučuje o sopstvenom telu i reprodukciji. Pod takvim okolnostima možemo

sumnje ukazuje na to da je neodrživo široko određenje slobode odlučivanja o rađanju, a samim tim i nerađanju. Pravo na abortus je lično, dispozitivno, neutuđivo i neimovinsko pravo, koje pripada isključivo trudnici²⁷⁶ te bi široko određena sloboda odlučivanja o (ne)rađanju mogao tumačiti i kao pokušaj uvođenja zabrane abortusa na „mala vrata“.

1.3. *Titular(i) prava na (ne)rađanje*

Sagledavanjem svega prethodno navedenog nameće se zaključak da se prilikom kreiranja spornih odredbi o slobodnom odlučivanju u vezi sa rađanjem pošlo od učestale opšte, a istovremeno veoma uske i upitne podele reproduktivnih prava na rađanje i nerađanje. Ovako usko shvaćena reproduktivna prava rezultiraju i određenim nelogičnostima kao što je stavljanje znaka jednakosti između pojmova koji, svakako, nisu sinonimi. Prva nelogičnost skopčana je sa veoma širokim poimanjem rađanja i nerađanja. Druga se ogleda u tome što formulacije „svako slobodno odlučuje o rađanju“ i „žena, kao i muškarac slobodno odlučuju o rađanju“ nadilaze biološke zakonitosti. Treća nelogičnost je u neposrednoj vezi sa prethodne dve i odnosi se na pojmove „planiranje porodice“ i „roditeljstvo“, s jedne strane i „rađanje“ i „nerađanje“, s druge strane, između kojih se stavlja znak jednakosti, što ne odgovara pravnoj realnosti. No, krenimo redom. Reproductivna prava obuhvataju najmanje tri komponente: sloboda odlučivanja o tome da li će neko imati dece, vremenu kada će ih dobiti kao i njihovom broju, pravo na informisanost i na sredstva kojima se reguliše fertilitet i pravo na kontrolu sopstvenog tela²⁷⁷, s tim što je pravo na slobodno donošenje reproduktivne odluke najbitniji element u korpusu reproduktivnih prava i sloboda²⁷⁸. Rađanje je, prema ustaljenom mišljenju u nas, obuhvaćeno reproduktivnim pravima kao donošenje odluke o tome da li će neko imati dece, vremenu kada će ih dobiti i njihovom broju. Ali, ukoliko pođemo od toga da rađanje podrazumeva „donošenje deteta na svet“ putem porođaja onda je jasno da rađanje nije moguće ukoliko ne postoji žena koja je trudna i koja je putem porođaja rodila dete, što, svakako isključuje muškarca kao subjekta rađanja. Uostalom, prema porodičnopravnoj odredbi majkom deteta smatra se žena koja ga je rodila²⁷⁹, dok se za oca deteta ne koristi termin „rodio“, već se smatra muž majke deteta, kada je dete rođeno u

govoriti o strukturalnom nasilju nad ženama kojim se promovise dvojni titular prava na rađanje, bez obzira na to što se zabrana abortusa opravdava pravom na život nerođenog deteta.

²⁷⁶ Petrušić, N. (2010) *Jurisprudencija Evropskog suda za ljudska prava u zaštiti reproduktivnih prava*, U: Konstantinović Vilić, S., Petrušić, N. (ur.) *Žene, zakon i društvena stvarnost* (knjiga druga), Niš: Sven, str. 88

²⁷⁷ Mršević, Z. (1994) *Ženska prava su ljudska prava*, Beograd,:SOS telefon za žene i decu žrtve nasilja, Autonomni ženski centar protiv seksualnog nasilja, Centar za ženske studije i komunikaciju, str. 166.

²⁷⁸ Petrušić, N. (2010) *op. cit.*, str. 84.

²⁷⁹ PZ, čl. 42

braku²⁸⁰. Shodno navedenom, u kontekstu reprodukcije, muškarac može odlučivati o tome na koji način će sprečiti potencijalno neželjeno očinstvo ili doprineti nastupanju željenog očinstva, s tim što potonje ne bi smelo da postoji bez dobrovoljnog pristanka žene jer bi se u tom slučaju moglo govoriti o jednom obliku reproduktivne kontrole. Muškarac svoje telo može kontrolisati do nastupanja trudnoće²⁸¹ budući da je trudnoća prirodno iscertana granica čije je prelaženje, putem uticaja na ishod trudnoće, obuhvaćeno reproduktivnom kontrolom. S tim u vezi muškarac, uostalom kao i žena, ima pravo da reguliše sopstvenu fertilitetnost kako ne bi imao neželjenu decu ili da pristupi biomedicinski potpomognutoj oplodnji²⁸² kako bi imao željenu decu ukoliko ih ne može dobiti prirodnim putem. Međutim, muškarac, bar dok mu savremena medicina to ne bude omogućila, ne može da rađa. Ako muškarac ne može da zatrudni, ne može da rodi onda ne može da odlučuje o rađanju, a samim tim i o nerađanju. Sledeća nelogičnost proizilazi iz termina „svako“ koji Ustav vezuje za slobodno odlučivanje o rađanju, odnosno garantuje svakom. Odredbe Nacrta Građanskog zakonika pravo na rađanje jemči kako ženi tako i muškarcu, iako je jasno da tako nešto biološki nije moguće. Sporni termin ne samo da ne odgovara prirodnoj podeli reproduktivnih uloga već se, posmatrano s aspekta reproduktivne kontrole, može smatrati potencijalno štetnim za žene. Nepotrebno široko tumačenje slobode odlučivanja o rađanju unosi i konfuziju kada su u pitanju termini „planiranje porodice“ i „roditeljstvo“. Naime, pomenuti termini posmatraju se kao jedan od segmenata slobode odlučivanja o rađanju za šta, na osnovu svega prethodno navedenog, ne nalazimo utemeljenje. Tako na osnovu ustavne odredbe proizilazi da svako lice, dakle i istopolni partneri, može planirati porodicu i postati roditelj što je šire određenje u odnosu na Nacrt Građanskog zakonika koji za to kvalifikuje ženu i muškarca. Međutim, sam Ustav (čl. 62) kao i Porodični zakon (čl. 3, st. 1 i čl. 4) ne prepoznaju istopolna partnerstva

²⁸⁰ Dalje, zakonodavac je prpisao da se ocem deteta koje je rođeno u roku od 300 dana od dana prestanka braka smatra se muž majke deteta iz tog braka ako je brak prestao smrću muža i ako majka nije sklopila novi brak u tom roku; ocem deteta koje je rođeno u novom braku smatra se muž majke deteta iz tog braka; Ocem deteta koje je rođeno van braka smatra se muškarac čije je očinstvo utvrđeno priznanjem, odnosno čije je očinstvo utvrđeno pravnosnažnom sudskom presudom. PZ, čl. 45

²⁸¹ Ovo proizilazi i iz odredbi Zakona o biomedicinski potpomognutoj oplodnji (dalje: ZBPMO), Sl. glasnik RS, br. 40/2017 i 113/2017 - dr. Zakon. Naime, čl. 28, st. 1 reguliše povlačenje pismenog pristanka kod biomedicinski potpomognute oplodnje koje je moguće sve do momenta dok se semene ili jajne ćelije, zigoti, odnosno embrioni ne unesu u telo žene. Navedeno govori u prilog tome da muškarac ne može nakon što je izvršena potpomognuta oplodnja, bez obzira na ishod začeća, posebno kada je do začeća došlo da promeni svoju odluku i kaže kako ipak ne želi da bude otac. Tumačenjem po analogiji ovo se odnosi i na začeće do koga je došlo prirodnim putem. Muškarac bi svoje reproduktivno pravo, da odlučuje o tome da li će imati decu ili ne, trebalo da koristi na način koji minimalizuje štetu u vidu neželjenog očinstva, odnosno nastupanja trudnoće kod žene, a ne da neželjeno očinstvo prevenira prisiljavanjem žene na abortus.

²⁸² U slučaju muškarca biomedicinski potpomognuta oplodnja podrazumeva lečenje nepolodnosti kao i odlaganje do kasnije upotrebe svojih reproduktivnih ćelija zbog postojanja mogućnosti smanjenja ili gubitka reproduktivne funkcije. Da bi upotrebio svoje reproduktivne ćelije uslov je da muškarac u tom trenutku bude u bračnoj ili vanbračnoj zajednici. ZBPMO, čl. 25, st. 1 i 3.

već vanbračnu ili bračnu zajednicu definišu isključivo kao heteroseksualnu. Ovo ne predstavlja prepreku za postojanje istopolnih partnerstava, a u određenim slučajevima i postojanja roditeljem u okviru njih. Zapravo, mislimo na lezbijska partnerstva budući da se radi o ženama od kojih jedna, ili obe, mogu postati majke prirodnim putem, odnosno sa nekim muškarcem koga, recimo, nikada neće obavestiti o trudnoći. U tom slučaju jedna partnerka je biološka majka detetu, dok je druga roditelj, ali je za nju roditeljstvo lična, ne i pravna kategorija.²⁸³ Takođe, slobodna žena može se ostvariti kao majka putem biomedicinski potpomognute oplodnje. Kada je u pitanju biomedicinski potpomognuta oplodnja slobodna žena joj može pristupiti samo izuzetno, iako se iz zakonskih odredbi ne može zaključiti koji bi to poseban uslov činio jednu slobodnu ženu podobnom za istu.²⁸⁴ Zauzimanjem ovakvog stava, shvatanje o dvojnog titularu prava na rađanje postaje neodrživo iz razloga što ne postoji potreba za postojanjem drugog subjekta s obzirom na to da odluku može doneti samo žena, bez participacije muškarca²⁸⁵. Istopolni partneri muškog pola ni u kom slučaju ne bi mogli biti kandidati za potpomognutu oplodnju, što nije pitanje koje bi trebalo posebno razmatrati, budući da je prirodna funkcija njihovih reproduktivnih organa oplodnja, a ne trudnoća i rađanje. Ipak, muškarac bi, ukoliko bude prihvaćen Nacrt Građanskog zakonika, mogao postati roditelj nezavisno od toga da li je u bračnoj ili vanbračnoj zajednici, ali, svakako, ne bi mogao da zatrudni, iznese trudnoću i rodi dete. Naime, Nacrtom Građanskog zakonika predviđeno je surogat materinstvo, odnosno rađanje za drugog koje bi prevashodno trebalo da pomogne heteroseksualnim bračnim ili vanbračnim partnerima da se ostvare kao roditelji.²⁸⁶ Ovo pravo mogao bi imati i muškarac koji živi sam, ukoliko postoje naročito opravdani razlozi koje bi utvrđivao sud u vanparničnom postupku.²⁸⁷ Navedenoj odredbi možemo uputiti reči hvale jer predstavlja pozitivan istup u cilju postizanja rodne jednakosti muškaraca s aspekta prava na roditeljstvo. S tim u vezi je i mogućnost kako

²⁸³ Pravo na usvojenje deteta jednog od partnera u istopolnim zajednicama od strane drugog partnera koji nije biološki roditelj nije predviđeno ni u Predlogu nacrtu zakona o istopolnim zajednicama. Preuzeto sa <https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/080321/080321-vest18.html>, posećen. 11.1.2022.

²⁸⁴ ZBPMO, čl. 25, st. 2. Stavom 3 već pomenutog člana uslovi koje bi slobodna žena trebalo da ispuni kako bi se moglo razmatrati o potpomognutoj oplodnji su sledeći: da je sposobna da vrši roditeljsku dužnost i u takvom psihosocijalnom stanju na osnovu koga se opravdano može očekivati da će biti sposobna da obavlja roditeljske dužnosti, u skladu sa zakonom, i u interesu deteta. S obzirom na to da ove uslove možemo protumačiti kao opšte, odnosno da bi njihovo ispunjenje moglo biti prvi korak ka sticanju prava na potpomognutu oplodnju. Smatramo da je zakonodavac trebalo bliže da objasni specifične uslove budući da koristi izraz „izuzetno“.

²⁸⁵ Antić, I. (2017) Žena – mašina za rađanje (Pravna i etička problematika abortusa), *Godišnjak Fakulteta bezbednosti*, 1, str. 485

²⁸⁶ Nacrt Građanskog zakonika, čl. 2272

²⁸⁷ *Ibid.*, čl. 2277, st. 4-5. Ipak, alternativa ovom članu ne sadrži odredbu kojom bi slobodan muškarac mogao postati roditelj uz pomoć surogat majke.

slobodne žene, tako i slobodnog muškarca da formiraju roditeljski odnos pravnim putem, odnosno da usvoje dete, iako je predviđena samo izuzetno.²⁸⁸

Zaključujemo da ustavotvorac i zakonodavac slobodu odlučivanja o rađanju poistovećuju sa korpusom reproduktivnih prava što nije poželjno i daleko je od adekvatnog. Rađanje i nerađanje samo su jedan od segmenata reproduktivnih prava. Posmatrano iz ugla žene rađanje i nerađanje obuhvataju sva garantovana reproduktivna prava pa i planiranje porodice, odnosno roditeljstvo. Međutim, s aspekta muškaraca ne možemo govoriti o rađanju i nerađanju već o pravu da se imaju željena deca i pravu da se nemaju neželjena deca koja opet obuhvataju različita reproduktivna prava, među kojima su i planiranje porodice i roditeljstvo. Dalje, planiranje porodice i roditeljstvo načelno su garantovani svima, ali kao što smo već izložili, prema pozitivnim odredbama vezuju se za ženu i muškarca koji su u bračnoj ili vanbračnoj zajednici, izuzetno do toga može doći kada je u pitanju slobodna žena ili slobodan muškarac. Ukoliko bude prihvaćen Nacrt Građanskog zakonika pravo na slobodno roditeljstvo imaće i muškarac. Ipak, i u tom slučaju i svom najširem shvatanju, sloboda odlučivanja o rađanju neće biti garantovana svakom licu, sem u slučaju da se pravno regulišu istopolne zajednice i usvojenje dece od strane istopolnih partnera, što ne možemo očekivati u bliskoj budućnosti. Uzimajući u obzir sve do sada navedeno smatramo da kada se radi o slobodi odlučivanja o rađanju ona mora pripadati isključivo ženi. Isti stav zauzimaju i drugi autori. Tako prema jednom mišljenju ustavna garancija slobode odlučivanja o rađanju dece koja pretpostavlja istinsku slobodu odlučivanja može biti formulisana samo kao pravo žene da slobodno odlučuje o rađanju.²⁸⁹ Prema drugom mišljenju „Ustav Republike Srbije, iako pruža značajne garancije koje treba da doprinesu sprečavanju i zabrani diskriminacije žena i njihovoj jednakosti, sadrži i značajnu manjkavost kada je reč o odlučivanju žena o rađanju dece jer predviđa „da svako ima pravo da slobodno odluči o rađanju dece“. Slobodu odlučivanja o rađanju dece, međutim trebalo bi odrediti kao pravo koje pripada isključivo ženi, a takvo rešenje sadržano je u Porodičnom zakonu“. ²⁹⁰ Prema trećem mišljenju slobodu odlučivanja o rađanju trebalo bi odrediti kao isključivo pravo žena jer po svojim biološkim

²⁸⁸ Porodični zakon, čl. 101, st. 3.

²⁸⁹ Pajvančić, M. (2010) *op. cit.*, str. 87.

²⁹⁰ Strategija prevencije zaštite od diskriminacije, Službeni glasnik RS, br. 55/05, 71/05–ispravka, 101/07, 65/08, 16/11, 68/12 – US i 72/12 32

predispozicijama raspoložu funkcijom rađanja te bi davanje slobode nekom drugom, osim ženi, dovelo do narušavanja njenog ličnog integriteta.²⁹¹

Garancija prava muškarcu da slobodno odlučuje o rađanju, uzimajući u obzir činjenicu da žene i u savremenom svetu nisu uvek u mogućnosti da slobodno odlučuju o sopstvenoj reprodukciji, mogla bi se shvatiti i kao pravno saglašavanje sa nasiljem nad ženama što svakako nije intencija ustavotvorca i zakonodavca. Skloni smo mišljenju da se krivac za problematične odredbe, kojima se muškarcima priznaje veći obim reproduktivnih prava od onih kojim ih je priroda obdarila, može tražiti u uskim pravničkim krugovima koji nisu rodno senzibilni, ili zato što se na mogućnost usvajanja predmetnog rešenja, ne gleda ozbiljno.²⁹² Iako ne možemo očekivati da sporne odredbe „zažive“ prema njihovom jezičkom i logičkom tumačenju, smatramo da bi trebalo pristupiti njihovim korekcijama. S tim u vezi jedino prihvatljivo, kada se radi o slobodi odlučivanja o rađanju, je to da se ona odredi kao pravo žene, odnosno da budući Građanski zakonik zadrži još uvek važeću odredbu Porodičnog zakona. Takođe, smatramo da bi ustavnu odredbu trebalo preimenovati tako da se ne odnosi na slobodu odlučivanja o rađanju već na planiranje porodice što bolje odražava ne samo smisao reproduktivnih prava, već i pravnu realnost.

2. Zaštita žena od reproduktivne kontrole u nacionalnom pravnom okviru

Pojedini autori postavljaju pitanje šta će biti u situaciji kada žena želi da rodi dete a muškarac ne želi, ko će naterati ženu koja želi da rodi ili da prekine trudnoću.²⁹³ Odgovor na to pitanje nalazi se u reproduktivnoj kontroli, odnosno patrijarhalnim obrascima ponašanja koji su dovela do toga da uticaj muškaraca na reproduktivne odluke žena egzistira kao deo društvenog konformizma. Smatramo da bi pomenuto pitanje trebalo preformulisati tako da dobijemo odgovor u vezi sa tim da li partner može naterati ženu da rodi ili da ne rodi bez ikakvih posledica, osim, možda, moralne osude društva. S tim u vezi u daljem tekstu disertacije sagledaćemo kakve su legislativne mogućnosti za zaštitu žena od reproduktivne kontrole.

²⁹¹ Kosanović, M., Gajin, S., Milenković, D. (2010) *Zabrana diskriminacije u Srbiji i ranjive društvene grupe*, Beograd:Sapient, str. 77.

²⁹² Pejović, D. (2016) Sloboda odlučivanja o rađanju dece u nacrtu Građanskog zakonika Republike Srbije, *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, str. 218.

²⁹³ *Ibid.*, str. 223.

2.1. *Porodičnopravna zaštita žena od reproduktivne kontrole počinjene partnera muškog pola*

Reproduktivno nasilje nad ženama, odnosno reproduktivna kontrola nad ženama od strane partnera muškog pola može se posmatrati kroz odredbe koje se odnose na zaštitu od nasilja u porodici ukoliko su kumulativno ispunjena dva uslova. Prvi uslov odnosi se na to da partnerski status koji vezuje žrtvu i nasilnika mora biti prepoznat kao porodični odnos, onako kako je određen Porodičnim zakonom. Članovima porodice, koji uživaju zaštitu od nasilja u porodici, imaju se smatrati: supružnici ili bivši supružnici; deca, roditelji i ostali krvni srodnici, te lica u tazbinskom ili adoptivnom srodstvu, odnosno lica koja vezuje hraniteljstvo; lica koja žive ili su živela u istom porodičnom domaćinstvu; vanbračni partneri ili bivši vanbračni partneri kao i lica koja su međusobno bila ili su još uvek u emotivnoj ili seksualnoj vezi, odnosno koja imaju zajedničko dete ili je dete na putu da bude rođeno, iako nikada nisu živela u istom porodičnom domaćinstvu.²⁹⁴ Porodičnopravno određenje porodice obuhvata sve varijetete partnerskih odnosa u kojima dolazi do reproduktivne kontrole, odnosno bračne partnerske odnose, vanbračne partnerske odnose, seksualno-emotivne veze u kojima je došlo do reproduktivne kontrole, pri čemu, bivstvovanje na istoj adresi, nepostojanje zajedničkog deteta, kao i činjenica da je porodični odnos prestao, ne predstavlja eliminacioni faktor. Drugi uslov, da bi reproduktivna kontrola nad ženama od strane partnera muškog pola mogla biti obuhvaćena nasiljem u porodici, vezan je za porodičnopravno poimanje istog, odnosno da se ispoljeno ponašanje partnera muškog pola može podvesti pod nasilje u porodici. Zakonodavac definiše nasilje u porodici kao ponašanje kojim jedan član porodice ugrožava telesni integritet, duševno zdravlje i spokojstvo drugog člana porodice.²⁹⁵ Nasiljem u porodici smatra se: nanošenje ili pokušaj nanošenja telesne povrede; izazivanje straha pretnjom ubistva ili nanošenja telesne povrede članu porodice ili njemu bliskom licu; prisiljavanje na seksualni odnos; navođenje na seksualni odnos ili seksualni odnos sa licem koje nije navršilo 14 godina života ili nemoćnim licem; ograničavanje slobode kretanja ili komuniciranja sa trećim licima kao i vređanje, svako drugo drsko, bezobzirno i zlonamerno ponašanje.²⁹⁶ S obzirom na to da zakonodavac koristi termin „naročito“ kada navodi ponašanja koja će se smatrati nasiljem u porodici jasno je da se njihov krug ne ograničava samo na ona koja su taksativno navedena, te da će se nasiljem u porodici smatrati i svaki drugi oblik ugrožavanja

²⁹⁴ PZ, čl. 197, st. 3.

²⁹⁵ *Ibid.*, st. 1

²⁹⁶ *Ibid.*, čl. 197, st. 2

telesnog integriteta i duševnog zdravlja ili spokojstva što se ogleda u sintagmi „svako drugo drsko, bezobzirno i zlonamerno ponašanje“. Pojedini autori, definišući nasilje u porodici kao „ponašanje koje se ispoljava kroz kontinuiranu upotrebu sile, pretnje ili zloupotrebe članova porodice“²⁹⁷ ukazuju na to da počinioci nasilja mogu biti daleko inventivniji u poređenju sa ponašanjima koje predviđa zakonodavac. Upravo zbog toga što se ne mogu unapred predvidjeti sve varijacije nasilničkog ponašanja zakonodavac se opredelio da, *exempli causa*, navede samo pojedine, najučestalije oblike nasilja²⁹⁸. Ovako apstraktno i široko definisanje nasilja u porodici čini se predstavlja valjan pravni osnov za pružanje porodičnopravne zaštite od nasilje u porodici ženama koje su doživele reproduktivnu kontrolu od strane partnera muškog pola. Pitanje je samo da li svako od ponašanja, koja su karakteristična za reproduktivnu kontrolu, može biti obuhvaćeno porodičnim nasiljem. S tim u vezi u nastavku ćemo analizirati ona ponašanja koja se smatraju nasiljem u porodici s aspekta reproduktivne kontrole kako bismo ispitali da li su sva, odnosno najčešća ponašanja koja su indikatori reproduktivne kontrole obuhvaćena pojmom nasilja u porodičnopravnom smislu. Nanošenje ili pokušaj nanošenja telesne povrede je prvo imenovano nasilno ponašanje člana porodice predviđeno porodičnopravnom odredbom. S aspekta reproduktivne kontrole možemo govoriti o ponašanjima partnera muškog pola kao što je šamaranje, čupanje kose, zavrtnanje ruku, šutiranje, davljenje, povređivanje oštrim i tupim predmetima ili predočavanje da će žena biti povređena na neki od prethodno navedenih načina, gađanje različitim predmetima na način da je povređivanje ostalo u pokušaju i brojna druga ponašanja u cilju da se putem njih žena primora na nastupanje trudnoće koju ne želi ili da se primora na nastavak trudnoće koja je nastupila. Takođe, ukoliko žena želi da prekine trudnoću koja je nastupila, mimo želja muškarca, može doći do šutiranja u stomak ili udaranja u stomak kako bi se izazvao pobačaj, ili guranja niz stepenice, kao i brojna druga ponašanja koja muškarcu mogu omogućiti ostvarenje svoje namere koja je vezana za prekid trudnoće. Dalje, zakonodavac pod nasiljem u porodici podrazumeva izazivanje straha pretnjom ubistva ili nanošenja telesne povrede članu porodice ili njemu bliskom licu. U cilju ostvarivanja nekog od oblika reproduktivne kontrole muškarac može koristiti verbalne pretnje da će ubiti ili telesno povrediti ženu ili njoj blisko lice, recimo roditelje, braću, sestre, dete ili decu koju žena već ima, ukoliko ona odbija da zatrudni, odbija da nastavi trudnoću ili da pristane na abortus ili joj gestikulacijom ili na drugi način predočiti šta će se desiti njoj ili njoj bliskom licu ukoliko ostane pri svojoj odluci

²⁹⁷ Draškić, M. (2007) *Porodično pravo i prava deteta*, Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, str. 71

²⁹⁸ Petrušić, N., Konstantinović Vilić, S. (2012) *op. cit.*, str. 26.

o nastupanju, prekidu ili nastavku trudnoće. Seksualno nasilje prema članu porodice, pa i partnerki, jeste svaka povreda polne slobode i polnog morala, što uključuje svaki vid degradiranja i ponižavanja na seksualnoj osnovi, a ne samo povredu seksualne slobode, odnosno protivpravnu obljubu.²⁹⁹ Kada je u pitanju prisiljavanje na seksualni odnos, iz ugla reproduktivne kontrole, možemo govoriti o ponašanjima muškarca koja su usmerena na nastupanje trudnoće koju žena ne želi. S tim u vezi žena može biti prisiljena na seksualni odnos, kao i na seksualni odnos bez upotrebe kondoma ili na nastavak seksualnog odnosa bez kondoma, iako je započet uz kondom kao dogovoreni metod zaštite od neželjene trudnoće. Kada ograničavanje slobode kretanja ili komuniciranja sa trećim licima posmatramo kroz prizmu reproduktivne kontrole mogli bismo govoriti recimo o zabranjivanju ženi da ode u zdravstvenu ustanovu kako bi dobila neki oblik kontracepcije ili kako bi zatražila prekid trudnoće ili, pak, kada muškarac uskraćuje ženi novac koji joj je potreban da ode u zdravstvenu ustanovu zbog prethodno navedenih razloga i slično. Pod vređanjem, u smislu reproduktivne kontrole, podrazumevamo spektar uvreda koje imaju za cilj da se žena dovede u takvo psihičko stanje da ispuni reproduktivne namere muškarca, protiv svoje volje. To se može postići tako što muškarac ženu naziva najrazličitijim pogrđnim imenima ukoliko zatraži da koristi kontracepciju, ili ukoliko je trudna, a muškarac ne želi dete, pogrđna imena mogu biti sredstvo za postizanje cilja koji je prekid neželjene trudnoće i slično. Zakonodavac predviđa i drsko, bezobzirno i zlonamerno ponašanje kao radnje kojim se ugrožava telesni integritet i duševno zdravlje ili spokojstvo. Prema stavu sudske prakse „... drskost, bezobzirnost i zlonamernost su suštinska obeležja nasilja u porodici, koja ga jasno razlikuju od dozvoljenog ponašanja. To su pravni standardi, čiju sadržinu treba da popuni sud svojim sudom vrednosti. To znači da će sud, koristeći objektivna merila i uzimajući u obzir sve specifične, objektivne i subjektivne okolnosti konkretnog slučaja, zauzeti stav da li je konkretna radnja, odnosno ponašanje, takvo da se može smatrati drskim, bezobzirnim i zlonamernim ponašanjem.“³⁰⁰ „Zlonamerno ponašanje“ uključuje postojanje određenog cilja kod nasilnika.³⁰¹ Ukoliko pođemo od stava sudske prakse koji se odnosi na „nultu“ toleranciju na nasilje i s tim u vezi neophodnost da se nasiljem u porodici smatra svako ponašanje koje odstupa od standarda normalnog ophođenja i komuniciranja sa članovima

²⁹⁹ Petrušić, N., Konstantinović Vilić, S. (2012) *op. cit.*, str. 31

³⁰⁰ Rešenje Apelacionog suda u Beogradu, Gž2 br. 366/10 od 17. 5. 2010. godine. Sličan stav zauzeo je i Vrhovni kasacioni sud u presudi Rev. 5008/2019 od 12.12.2019

³⁰¹ Vlašković, V. (2009) Pravo na zaštitu od nasilja u porodici kao subjektivno građansko pravo, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, 1, str. 253

porodice³⁰², onda ne uočavamo prepreku da emocionalne ucene, različite taktike i manipulacije koje su karakteristične za reproduktivnu kontrolu budu okarakterisane kao nasilje u porodici. Tako bismo mogli govoriti o porodičnom nasilju kada partner govori ženi da će je ostaviti ukoliko ne zatrudni, ne nastavi trudnoću koja je nastupila ili je ne prekine, kada optužuje svoju partnerku da je trudnoća rezultat njenog neverstva što ima za cilj da ona promeni svoju odluku o nastavku trudnoće i izvrši abortus koji želi jedino muškarac ili kada implicira na promiskuitet žene ukoliko želi da koristi kontracepciju i slično. Drsko, bezobzirno i zlonamerno ponašanje „pokriva“ i uklanjanje kondoma tokom seksualnog odnosa bez znanja žene, bušenje rupa na kondomu koji će se koristiti tokom seksualnog odnosa, nepoštovanje dogovora u vezi sa prekinutim snošajem kada je on dogovoreni metod zaštite od trudnoće, odbijanje upotrebe kondoma uz različite taktike i manipulacije emocionalne prirode, kao što je , na primer, ubeđivanje žene da zbog ljubavi i međusobnog povrenja ne bi trebalo upotrebljavati kondom ili bilo koji drugi oblik kontracepcije.

Na osnovu svega prethodno navedenog možemo zaključiti da su najčešći indikatori reproduktivne kontrole obuhvaćeni radnjama koje je zakonodavac prepoznao kao nasilje u porodici, ali nismo sigurni da bi kao takve bile i kvalifikovane. Naime, obaveza je suda da utvrdi da li je konkretno ponašanje lica za koje se tvrdi da je učinilac nasilja, u konkretnom slučaju to je partner muškog pola, zaista preduzeo određene radnje prema svojoj partnerki, potom i da te radnje kvalifikuje kao nasilje, pri čemu se prilikom donošenja odluke u obzir moraju uzeti kako način i sredstva izvršenja, tako i oblik i intenzitet ponašanja koje je nastupilo, kao i sve okolnosti koje će uticati na pozitivnu ili negativnu odluku suda o pokretanju i vođenju postupka. Mišljenja smo da kvalifikovanje određenih načina izvršenja reproduktivne kontrole ne bi bilo problematično kada je u pitanju „klasično“ ugrožavanje telesnog i psihičkog integriteta. Međutim, komplikacije bi mogla izazvati ona ponašanja muškaraca koja podrazumevaju emocionalne ucene i različite taktike kojima se utiče na reproduktivnu odluku žene. Pitanje je da li bi bušenje kondoma ili njegovo skidanje tokom seksualnog odnosa bez znanja žene ili nepoštovanje dogovora o prekinutom snošaju kao metodi kontracepcije ili bilo koje mešanje u metode kontracepcije, od strane suda bili prepoznati i kvalifikovani kao nasilje u porodici. Tu možemo svrstati i emocionalne ucene kao što je govorenje ženi da će biti ostavljena ukoliko ne zatrudni, ne nastavi trudnoću ili je ne prekine, ali i govorenje ženi da uopšte ne bi trebalo da koristi kontracepciju. Daleko jednostavnija situacija bi bila u slučajevima kada je neko od navedenih, ili sličnih ponašanja,

³⁰² *Ibid.*

praćeno nekim drugim, učestalijim, oblikom nasilja. Uzmimo kao primer slučaj gde devojka želi da ostvari porodičnopravnu zaštitu jer je njen momak skidnuo kondom tokom seksualnog odnosa pri čemu tvrdi da je to činio u cilju nastupanja trudnoće, što je kod nje izazvalo uznemirenje budući da ne želi trudnoću. Pri tome tokom njihove seksualno-erotivne veze muškarac nije ispoljio nijedan drugi oblik nasilja. Da li bi sud, u slučaju da je dokazao da među njima postoji seksualno-erotivna veza i da se mogu smatrati članovima porodice³⁰³, prepoznao da se radi o porodičnom nasilju na koje je potrebno reagovati kako bi se muškarac sprečio ne samo da nastavi sa takvim ponašanjem, već i da ne počne sa ispoljavanjem nekog od drugih oblika nasilja. Čini se da bi žena u ovom slučaju ostala bez porodičnopravne zaštite od nasilja u porodici. Više je razloga koji nas opredeljuju za navedeno mišljenje. Kao prvi, ujedno i ključni razlog, navešćemo to što se u Srbiji ne govori o reproduktivnoj kontroli. Nismo sigurni da bi sud ovakvo ponašanje muškarca smatrao nasilnim. Veća je verovatnoća da bi se neki od „blažih“ načina izvršenja reproduktivne kontrole, u najboljem slučaju, smatrali društveno nepoželjnim oblikom ponašanja, a ne nasiljem u porodici. Osim toga, ukoliko ne postoje dokazi koji bi potvrdili ženine navode da je muškarac skinuo kondom bez njenog pristanka, ili da je isti bušio, postupak za zaštitu od nasilja u porodici rezultirao bi dijametralno suprotstavljenim iskazima te bi muškarac mogao tvrditi da je kondom slučajno spao tokom seksualnog odnosa ili da on nije izbušio kondom. Navedeno je momenat kada bi do punog izražaja trebalo da dođe primena pravila *culpa lata dolo equiparatur*, tj. gruba nepažnja izjednačena je s namerom³⁰⁴, jer ukoliko bi izostala njegova primena, a usled nedostatka drugih dokaza, muškarac se ne bi mogao smatrati učiniocem nasilja. Naime, skidanje kondoma tokom seksualnog odnosa bez znanja i pristanka žene moglo bi se podvesti

³⁰³ I dok bračni odnos koji postoji ili je postojao nije teško dokazati problem postoji prilikom utvrđivanja suživota žrtve i nasilnika ili njihovog prethodnog bivstvovanja u istom domaćinstvu, kao i utvrđivanje da među njima postoji odnosno da je ranije postojala vanbračna zajednica, emocionalna ili seksualna veza, kad je to među strankama sporno, podrazumeva izvođenje jednog ili više dokaza. Tako je za utvrđivanje vanbračne zajednice potrebno kumulativno ostvarenje dva uslova: da postoji trajnija zajednica života i namera lica da zajednica bude trajna. Ipak, članu porodice koji ne uspe da dokaže postojanje vanbračne zajednice sa izvršiocem nasilja neće biti uskraćeno pravo na zaštitu od nasilja u porodici ako je sa izvršiocem nasilja živeo/la u istom porodičnom domaćinstvu. S više problema skopčano je utvrđivanje emocionalne ili seksualne veze. Erotivnu vezu je lakše utvrditi s obzirom na to da se ona javno manifestuje te se kao dokazno sredstvo može koristiti saslušanje svedoka. Međutim, problem može nastati ukoliko se radi o seksualnoj ili erotivnoj vezi lica istog pola koji prikrivaju svoj odnos kako bi se zaštitili od osude sredine i diskriminacije. Kad je u pitanju seksualna veza, posebno seksualna veza između istopolnih lica i seksualna veza između lica različitog pola koja nije rezultovala rođenjem deteta, sud je ograničen u izboru dokaznih sredstava, s obzirom na to da je seksualni čin sakriven od javnosti, tako da se ponekad kao jedini dokaz može koristiti saslušanje stranaka. Petrušić, N., Konstantinović Vilić, S. (2012) *op. cit.*, str. 38-39.

³⁰⁴ Babić, I. (2014) *Nasilje u porodici i mere zaštite*, U: Kolarić D. (ur) *Nasilje u Srbiji - uzroci, oblici, posledice i društvena reakcija*, Naučno-stručni skup sa međunarodnim učešćem, Beograd: Kriminalističko-policijska akademija, Fondacija „Hans Zajdel“, str. 52; Stanković, O., Vodinić, V. (1996) *Uvod u građansko pravo*, Beograd: Nomos, str. 218.

pod zlonamerno ponašanje s obzirom na to da je cilj mukarca nastupanje trudnoće. Ukoliko bi sud prihvatio da je kondom slučajno spao tokom seksualnog odnosa, onda se ne bi moglo govoriti o zlonamernom ponašanju, već o gruboj nepažnji kod koje, po pravilu, izostaje cilj³⁰⁵. Dalje, da li bi se skidanje kondoma tokom seksualnog odnosa, bušenje kondoma ili nepoštovanje dogovora u vezi sa prekinutem snošajem kao metodom kontracepcije uopšte percipiralo, čak, i kao nasilje najnižeg intenziteta i kakva bi bila procena rizika od ponavljanja, pod uslovom da je kvalifikovano kao nasilje u porodici. Kada odgovor na ovo pitanje zatražimo u sudskoj praksi nailazimo na suprotne stavove. Tako su sudovi zauzimali stav da nasilje u porodici mora imati vremenski kontinuitet bez obzira na to da li se manifestuje kao ugrožavanje ili narušavanje duševnog zdravlja i spokojstva ili telesnog integriteta³⁰⁶, te ako se radi samo o incidentu, a ne modelu ponašanja, sud neće izreći meru zaštite od nasilja u porodici³⁰⁷ budući da je svrha određivanja mera zaštite da dovedu do prestanka kontinuiranog nasilja³⁰⁸. Mišljenja smo da određivanje mera zaštite kod kontinuiranog nasilja može biti zakasnela reakcija te da će mere zaštite teško ostvariti svoju svrhu. Sudska praksa zauzima i stav prema kome nije neophodan određeni kontinuitet da bi se neko ponašanje kvalifikovalo kao nasilje u porodici, već je u određenim situacijama dovoljan i jedan akt ponašanja koji ima karakter nasilja u porodici³⁰⁹. Ono što smatramo problematičnim kod ovog stava, generalno, kao i s aspekta reproduktivne kontrole, jeste da jedan čin nasilja neće uvek biti kvalifikovan jer se u presudi koristi sintagma „u određenim situacijama“. To nas navodi na mišljenje da se za „blaže“ oblike porodičnog nasilja, kao i reproduktivne kontrole, zahteva repetitivnost nasilnih radnji što, uostalom, proizilazi i iz literature gde nalazimo mišljenje prema kome je dovoljan i jedan akt nasilja koji se sastoji u ozbiljnoj pretnji ubistvom, telesnoj povredi ili povredi seksualne slobode i dostojanstva.³¹⁰ Istini za volju pitanje je i koliko žena će prijaviti nasilje, pa i ono reproduktivno, nakon jednog nasilnog čina, pod uslovom da ga prepoznaju, sem, možda, ako je nasilje visokog intenziteta. Stoga, smatramo delimično opravdanim mišljenje da se ne može unapred odrediti

³⁰⁵ Vlašković, V. (2008) *op. cit.*, str. 253

³⁰⁶ Presuda Vrhovnog suda Srbije, Rev. 3235/2008 od 18.12.2008. godine

³⁰⁷ Presuda Apelacionog suda u Beogradu, Gž.2 782/2010 od 6.12.2010. godine

³⁰⁸ Presuda Vrhovnog suda Srbije, Rev 744/2009 od 1.4. 2009. godine

³⁰⁹ Presuda Okružnog suda u Novom Sadu, Gž. 2816/2008 od 21.5.2008. godine i Presuda Vrhovnog kasacionog suda, Rev. 2844/2010, od 26. 5. 2010. godine

³¹⁰ Panov, S. (2008) *Porodično pravo*, Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Službeni glasnik, str. 721-722.

da li porodično nasilje podrazumeva stanje ili pojedinačni akt³¹¹ budući da to zavisi od sveukupnih okolnosti slučaja.

Ukoliko bi se oblici reproduktivne kontrole kvalifikovali kao nasilje u porodici a počinioc i žrtva reproduktivne kontrole procenili kao članovi porodice, onda bi prema počiniocu nasilja mogla biti izrečena neka od mera zaštite predviđenih *in concreto*. Tako je zakonodavac propisao sledeće mere: izdavanje naloga za iseljenje iz porodičnog stana ili kuće, bez obzira na pravo svojine odnosno zakupa nepokretnosti; izdavanje naloga za useljenje u porodični stan ili kuću, bez obzira na pravo svojine odnosno zakupa nepokretnosti; zabrana približavanja članu porodice na određenoj udaljenosti; zabrana pristupa u prostor oko mesta stanovanja ili rada člana porodice i zabrana daljeg uznemiravanja člana porodice. Zakonom je predviđena vremenska limitiranost mera zaštite, tako da se može izreći na maksimalno godinu dana. Kako bi se ostvarila svrha mera zaštite iste se mogu produžavati sve dok ne prestanu razlozi zbog kojih su određene.³¹² Ako su prestali razlozi zbog kojih je mera određena ista može prestati i pre isteka perioda na koji je određena.³¹³ Vreme provedeno u pritvoru i svako lišenje slobode u vezi sa krivičnim delom odnosno prekršajem uračunava se u vreme trajanja mere zaštite od nasilja u porodici.³¹⁴ Prilikom traženja i određivanja mera zaštite³¹⁵ od nasilja u porodici neophodno je da sud uoči kako izostanak adekvatne i pravovremene reakcije na nasilje doprinosi da se ono nastavi, poprimi dramatičnije oblike i izazove još teže posledice.³¹⁶ Uvrede, ponižavanja i šamaranja vrlo brzo zamenjuju mnogo teži oblici nasilja, koji se, neretko, završavaju ubistvom žrtve ili nasilnika. Zbog toga je neizostavno određivanje mera zaštite i kad nasilje nije poprimilo teže oblike ispoljavanja.³¹⁷ Iz ugla reproduktivne kontrole to bi značilo da, kao prvo, istu treba prepoznati, potom odrediti meru zaštite, čak i u slučaju da se radi o „blažem“ obliku, jer reproduktivno nasilje, ma koliko „benigno“ bilo, može biti „početna stanica“ za druge oblike nasilja ili „teže“ oblike reproduktivnog nasilja. Prilikom procene stepena opasnosti od ponavljanja reproduktivne kontrole, a samim tim i određivanja odgovarajuće mere zaštite,

³¹¹ Draškić, M. (2008) Nasilje u porodici: prva presuda Vrhovnog suda Srbije, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, 2, str. 346

³¹² PZ, čl. 199

³¹³ *Ibid.*, čl. 200.

³¹⁴ *Ibid.*, čl. 198

³¹⁵ U vezi sa određivanjem mere zaštite stav je zauzeo i Apelacioni sud u Beogradu rešenjem GŽ2 br. 771/10, od 17. 11. 2010. godine. „Mere zaštite od nasilja u porodici, kao i njihov broj i vrsta, odmeravaju se u skladu sa utvrđenim stepenom verbalnog nasilja koje je nasilnik ispoljio prema žrtvi nasilja, preduzetim fizičkim napadima, težini povreda i uznemiravanju koje žrtva nasilja trpi od nasilnika, kao i procenom opasnosti od ponavljanja nasilja.“

³¹⁶ Petrušić, N., Konstantinović Vilić, S. (2012) *op. cit.*, str. 48

³¹⁷ *Ibid.*

trebalo bi poći od toga da muškarac koji počinje ili nastavlja da vrši kontrolu nad ženom putem nastupanja ili prekida trudnoće neće odustati od svojih namera nakon jednog pokušaja, sem ukoliko nije ostvario cilj iz prvog puta. S tim u vezi vrlo je moguće da se ne bi ostvarila svrha³¹⁸ izricanjem samo jedne mere zaštite.

Porodičnopravna zaštita žena od reproduktivne kontrole, uostalom kao i zaštita od nasilja u porodici generalno, predstavlja preventivni vid zaštite kojim se sprečava eskalacija nasilja³¹⁹. Uzimajući u obzir specifičnost reproduktivne kontrole, nesenzibilisanost suda za ovu vrstu porodičnog nasilja, činjenicu da žrtve reproduktivne kontrole nisu samo žene već i muškarci kao i da krug počinitelaca nasilja može obuhvatiti i druge članove porodice, a ne samo muškarca ili ženu koji su u seksualno-emosivnom, bračnom ili vanbračnom partnerstvu, smatramo da bi član 197 Porodičnog zakona trebalo novelirati. S tim u vezi sadašnji stav 3 trebalo bi numerisati kao stav 5, bez ikakvih izmena. Dosadašnji član 3 trebalo bi da glasi: „Nasilje u porodici, u smislu ovog zakona, jeste i reproduktivna kontrola tj. svako ponašanje kojim jedan član porodice ugrožava reproduktivnu autonomiju drugog člana porodice.“ Nakon stava 3, kojim se definiše reproduktivna kontrola kao oblik nasilja u porodici, dodaje se stav 4 koji ima za cilj da uputi na najučestalija ponašanja, pri čemu se ne ograničava samo na njih. Stav 4 trebalo bi da glasi: „Reproduktivnom kontrolom, u smislu stava 3 ovog člana, smatra se naročito: „Upotreba sile ili pretnje koja bi trebalo da dovede do nastpanja trudnoće, njenog prekida ili nastavka; zastrašivanje i vršenje pritiska koje bi trebalo da dovede do nastupanja trudnoće, njenog prekida ili nastavka; namerno oštećenje, uništenje ili manipulisanje sredstvima kontracepcije; namerno sprečavanje pristupu informacijama

³¹⁸ Što se tiče svrhe mera zaštite Vrhovni sud Srbije u presudi Rev. 849/2006, od 8. 6. 2006. godine, dao je sledeće obrazloženje: „...Trebalo imati u vidu da zakonom predviđene mere zaštite nisu samo kazna za učinioca nasilja u porodici. One imaju i preventivno dejstvo, jer opominju i upozoravaju učinioca na to kakve ga zakonske posledice očekuju za slučaj da ubuduće ponovi svoje delo, pa kao takve deluju i u cilju sprečavanja ponavljanja nasilničkog ponašanja. Zato određene mere zaštite ne smeju biti lake, bezbolne i beznačajne za učinioca, već naprotiv – stroge, efikasne i svrsishodne, kako bi mogle ostvariti svoj cilj na planu prevencije, kako posebne, tako i opšte, a njihov krajnji cilj je zaštita porodice, kao osnovne, ali i najznačajnije zajednice ljudskog društva, porodice kao celine, ali i svakog njenog člana pojedinačno. One ne štite samo žrtve nasilja, već i počinioca, jer ih svojim postojanjem i delovanjem osujećuju u ponavljanju takvog nedozvoljenog ponašanja i sledom toga zaštićuju od ponovnog trpljenja zakonskih posledica. Za žrtve porodičnog nasilja ove mere zaštite treba da obezbede mir, spokoj i bezbednost za određeni vremenski period, život bez straha od daljeg nasilja, oslobađanje od trauma i oporavak od zadobijenih povreda. Za obe strane zajedno ta određena vremenska i prostorna distanca treba da obezbedi stvaranje uslovâ za iznalaženje rešenja u cilju prevazilaženja nastale situacije i stabilizacije međusobnih odnosa.“ Slično nalazimo i u rešenju Apelacionog suda u Beogradu Gž2 br. 144/2011, od 9. 3. 2011. godine i Presudi Apelacionog suda u Novom Sadu, Gž2 br. 281/11 od 26. 5. 2010. godine „Svrha zaštitnih porodičnopravnih mera jeste da se njihovom primenom spreči ponovno izvršenje nasilja u porodici, da se obezbedi nužna zaštita fizičkog i psihičkog integriteta, zdravlja i lične bezbednosti člana porodice izloženog nasilju, kao i da se otklone okolnosti koje pogoduju ili podstiču ponavljanje nasilja, odnosno izvršenje drugih vidova nasilja.“

³¹⁹ Presuda Apelacionog suda u Beogradu, Gž2 366/2010 od 17.5.2010. godine, Presude Vrhovnog kasacionog suda, Rev 2249/2016 od 15.12.2016. godine i Rev 3629/2018 od 21.6.2018. godine

vezanim za reproduktivno zdravlje, kao i svako drugo drsko, bezobzirno i zlonamerno ponašanje. U vezi sa prethodno navedenim novelirani član 197 Porodičnog zakona trebalo bi da glasi:

- 1) Nasilje u porodici, u smislu ovog zakona, jeste ponašanje kojim jedan član porodice ugrožava telesni integritet, duševno zdravlje ili spokojstvo drugog člana porodice.
- 2) Nasiljem u porodici, u smislu stava 1 ovog člana, smatra se naročito:
 1. nanošenje ili pokušaj nanošenja telesne povrede;
 2. izazivanje straha pretnjom ubistva ili nanošenja telesne povrede članu porodice ili njemu bliskom licu;
 3. prisiljavanje na seksualni odnos;
 4. navođenje na seksualni odnos ili seksualni odnos sa licem koje nije navršilo 14. godinu života ili nemoćnim licem;
 5. ograničavanje slobode kretanja ili komuniciranja sa trećim licima;
 6. vređanje, kao i svako drugo drsko, bezobzirno i zlonamerno ponašanje.
- 3) Nasilje u porodici, u smislu ovog zakona, jeste i reproduktivna kontrola tj. svako ponašanje kojim jedan član porodice ugrožava reproduktivnu autonomiju drugog člana porodice.
- 4) Reproductivnom kontrolom, u smislu stava 3 ovog člana, smatra se naročito:
 1. upotreba sile ili pretnje koja bi trebalo da dovede do nastpanja trudnoće, njenog prekida ili nastavka;
 2. zastrašivanje i vršenje pritiska koje bi trebalo da dovede do nastupanja trudnoće, njenog prekida ili nastavka;
 3. namerno oštećenje, uništenje ili manipulisanje sredstvima kontracepcije;
 4. namerno sprečavanje pristupa informacijama vezanim za reproduktivno zdravlje, kao i svako drugo drsko, bezobzirno i zlonamerno ponašanje.³²⁰
- 5) Članovima porodice u smislu stava 1 i 3 ovog člana smatraju se:
 1. supružnici ili bivši supružnici;
 2. deca, roditelji i ostali krvni srodnici, te lica u tazbinskom ili adoptivnom srodstvu, odnosno lica koja vezuje hraniteljstvo;

³²⁰ Prilikom određenja reproduktivne kontrole i ponašanja koja bi trebalo uvrstiti u čl. 197 Porodičnog zakona kao model nam je poslužio čl. 6320 Porodičnog zakona u Kaliforniji koji je ujedno prvi i, za sada, jedini Porodični zakon na svetu kojim su eksplicitno predviđene mere zaštite od porodičnog nasilja kada je došlo do reproduktivne kontrole. Videti: Family Code, , article 6320. Preuzeto sa https://leginfo.ca.gov/faces/codes_displayText.xhtml?lawCode=FAM&division=10.&title=&part=4.&chapter=2.&article=1, posećen 10.10.2021.

3. lica koja žive ili su živela u istom porodičnom domaćinstvu;
4. vanbračni partneri ili bivši vanbračni partneri;
5. lica koja su međusobno bila ili su još uvek u emotivnoj ili seksualnoj vezi, odnosno koja imaju zajedničko dete ili je dete na putu da bude rođeno, iako nikada nisu živela u istom porodičnom domaćinstvu.

Uvrštavanjem reproduktivne kontrole u čl. 197 Porodičnog zakona, s jedne strane, uspostavila bi se obaveza sudija da odrede mere zaštite u odnosu na različite oblike reproduktivne kontrole koji inače ne bi bili prepoznati te bi izostala i porodičnopravna reakcija, dok bi se, s druge strane, pružila zaštita ne samo ženama (bez obzira na njihovu seksualnu orijentaciju), već i muškarcima.

2.2. *Krivičnopravna zaštita žena od reproduktivne kontrole počinjene od partnera muškog pola*

Krivično pravo smatra se svojevrsnim *ultima ratio* normativnim mehanizmom u zaštiti određenih društvenih vrednosti, što znači da se krivičnopravna zaštita obezbeđuje, s jedne strane, samo u odnosu na veoma značajne vrednosti, te s druge strane, samo kada se takve vrednosti ne mogu uopšte, ili se ne mogu dovoljno efikasno zaštititi drugim, po pravilu „manje strogim“, odnosno represivnim ili „ozbiljnim“ pravnim mehanizmina. Neće se „posegnuti“ za krivičnim pravom, odnosno to ne bi bilo opravdano ako se isti ili sasvim sličan efekat može postići drugim oblastima prava.³²¹ Uzimajući u obzir da su reproduktivna prava jedna od osnovnih ljudskih prava jasno je da se radi o pravima koja uživaju i krivičnopravnu zaštitu. Međutim, ne postoji posebna inkriminacija, odnosno posebno krivično delo čiji su objekt zaštite reproduktivna prava i slobode. Ovo ne znači da izostaje krivičnopravni odgovor na reproduktivnu kontrolu, već da je zaštita pružena putem različitih krivičnih dela, pre svega krivičnog dela nasilje u porodici i krivičnog dela silovanje.

³²¹ Škulić, M. (2014) Nasilje u porodici: neki problemi zakonske inkriminacije i sudske prakse, U: Kolarić D. (ur) *Nasilje u Srbiji - uzroci, oblici, posledice i društvena reakcija*, Naučno-stručni skup sa međunarodnim učešćem, Beograd: Kriminalističko-policijska akademija, Fondacija „Hans Zajdel“, str. 34

2.2.1. Reproductivna kontrola i odnos sa krivičnim delom nasilje u porodici

Osim porodičnopravne, članovi porodice, uživaju i krivičnopravnu zaštitu od nasilja u porodici. Ovo krivično delo propisano je članom 194³²² i pripada grupi krivičnih dela protiv braka i porodice.

Kao osnovni oblik krivičnog dela nasilja u porodici zakonodavac propisuje: primenu nasilja, pretnju da će napasti na život ili telo, drsko ili bezobzirno ponašanje kojim se ugrožava spokojstvo, telesni integritet ili duševno stanje člana porodice. Minimalna zaprećena kazna za navedena ponašnja je tri meseca, dok je maksimalna tri godine zatvora.³²³ Na osnovu prethodno navedenog jasno je da zakonodavac predviđa tri radnje izvršenja: primenu nasilja, pretnju da će se napasti na život ili telo člana porodice i drsko ili bezobzirno ponašanje, što ima za posledicu ugrožavanja spokojstva, telesnog integriteta ili duševnog stanja drugog člana porodice. Prva radnja izvršenja, odnosno primena nasilja podrazumeva upotrebu fizičke snage kojom se povređuje telesni integritet drugog lica, oduzimanje slobode kretanja ili slobode da lice nesmetano odlučuje o svojim postupcima³²⁴, tj. odnosi se na svaku delatnost kojom se neposredno, stvarno i blisko ugrožava telesni i duševni integritet pasivnog subjekta³²⁵. Povreda telesnog integriteta, odnosno telesno povređivanje, u okviru osnovnog oblika dela, podrazmeva radnje usled kojih je nastupila obična laka telesna povreda.³²⁶ Sagledano iz ugla reproductivne kontrole mogli bismo govoriti o šamaranju žene, davljenju, udaranju kaišem, nanošenju opekotina i sl., s ciljem da „pristane“ na trudnoću, prekid trudnoće ili njen nastavak. Partner muškog pola koji ima nameru da žena prekinе trudnoću može je šutirati u stomak ili gurnuti niz stepenice kako bi na taj način izazvao pobačaj. Takođe, može koristiti fizičku snagu kako bi je sprečio da ode u zdravstvenu ustanovu radi prekida trudnoće. Druga radnja izvršenja, koju propisuje zakonodavac, jeste pretnja. Pretnja se sastoji u stavljanju u izgled nekog zla koje će snaći neko lice ili člana njegove porodice koja je upravljena na život ili telo. Ona mora biti ozbiljna, stvarna i ostvariva, sa gledišta

³²² Krivični zakonik (dalje:KZ), Sl. glasnik RS, br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019

³²³ KZ, čl. 194, st. 1

³²⁴ Delić, N. (2012) Krivičnopravni aspekt nasilje u porodici, U: Panov, S., Janjić Komar, M., Škilić, M. (ur.) *Nasilje u porodici*, Međunarodni naučni skup, Beograd:Pravni fakultet Univerzitet u Beogradu, str. 108

³²⁵ Jovašević, D., Đurđić, V. (2006) *Krivično pravo-posebni deo*, Beograd: Nomos, str. 101

³²⁶ Povreda ne treba da dove u pitanje život povređenog, da se radi o ozledi tela a ne o oštećenju ili uništenju njegovih delova ili organa, da povredom nije prouzrokovana opasnost za rad ili da je ona kratkotrajna, privremena, da je u pitanju lako i kratkotrajno narušenje zdravlja. Lukić, M., Jovanović, S. (2003) *Nasilje u porodici-nova inkriminacija*, Beograd:Autonomni ženski centar, str. 18. Preuzeto sa <https://www.womenggo.org.rs/publikacije/razvoj-dobrih-praksi/186-nasilje-u-porodici-nova-inkriminacija-2003>, posećen 10.3.2022.

onoga kome se preti.³²⁷ Ukoliko pretnja ne bi bila upravljena na život i telo onda bi se moglo govoriti o drskom i bezobzirnom ponašanju, a ne o pretnji u smislu ove radnje izvršenja.³²⁸ Pretnjom se utiče na voljnu komponentu čovekovog ponašanja, tj. njen cilj je da kod onog kome je upućena stvori, usmeri, učvrsti odluku da se neko ponašanje preduzme ili ne preduzme.³²⁹ Pretnja prouzrokuje ugrožavanje psihičkog integriteta što se ogleda u nanošenju duševne boli, patnje, izazivanja straha, nespokoјstva, ugroženosti, osećaja lične nesigurnosti.³³⁰ Tako bi se ovom radnjom izvršenja mogle obuhvatiti različite manifestacije reproduktivne kontrole, kao što su: upućivanje pretnje ženi da će biti pretučena ukoliko ne ostane trudna, ne prekine ili ne nastavi trudnoću koja je nastupila; upućivanje pretnje ženi da će fizički biti povređen neko od članova njene porodice ukoliko ne ostane trudna, ne prekine ili ne nastavi trudnoću koja je nastupila; pretnja partnera da će izvršiti samoubistvo ukoliko žena, recimo, ne nastavi trudnoću ili ne prekine istu i sl. Drsko i bezobzirno ponašanje propisani su kao treća radnja izvršenja. Drsko ponašanje je ono kojim se elementarna pravila kulturnog i uobičajenog ponašanja, kojim se prema drugom ispoljava vređanje, ignorisanje, spremnost za fizički obračun.³³¹ Bezobzirno ponašanje podrazumeva krajnje nepoštovanje nekog lica, njegovo fizičko i psihičko maltretiranje.³³² Drsko i bezobzirno ponašanje u kontekstu reproduktivne kontrole podrazumeva emocionalne ucene, taktike i manipulacije, recimo sredstvima za kontracepciju. Međutim, činjenično je da bi iste bile irelevantne s aspekta predmetnog krivičnog dela. Uostalom, sudska praksa zauzela je stav prema kome se napadom na duševni integritet ne može smatrati „...izjava okrivljene da će se iseliti i povesti zajedničko dete kod rođaka i da ga otac više neće videti“³³³ S tim u vezi ne bi se moglo smatrati radnjom izvršenja krivičnog dela nasilje u porodici i kada bi muž govorio ženi kako će je ostaviti ukoliko ne zatrudni, ne nastavi trudnoću ili je ne prekine. S druge strane smatramo da bi krivičnopravno bio relevantan slučaj gde muž govori trudnoj ženi kako će je izbaciti iz kuće ukoliko ne abortira, pri čemu viče, histeriše, lomi stvari po kući. Tada bi se ovakvo ponašanje muškarca moglo okarakterisati kao drsko i bezobzirno kojim se ugrožava duševni integritet žene. Gotovo da je nemoguće zamisliti krivičnopravnu intervenciju u slučaju da muž uništava ženine pilule za kontracepciju. Ali smatramo da bi na primer,

³²⁷ Stojanović, Z. (2013) O pojmu pretnje u krivičnom pravu, *NBP- Nauka, bezbednost, policija*, 18(2), str. 6

³²⁸ Turanjanin, V., Čorović, E., Čvorović, D. (2017) Domestic violence in Serbia, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu*, 77, str. 86

³²⁹ Stojanović, Z. (2013) *op. cit.*, str. 5

³³⁰ Lukić, M., Jovanović, S. (2003) *op. cit.*, str. 18

³³¹ Lazarević, Lj. (2006) *Komentar Krivičnog zakonika Republike Srbije*, Beograd:Službeni glasnik, str. 550; Simić, D. (2015) Krivičnopravna zaštita od nasilja u porodici, *Kultura polisa*, 12(27), str. 526

³³² *Ibid.*

³³³ Rešenje Okružnog suda u Beogradu, Kž. 3370/2005 od 29. 12.2005. godine

uništavanje pilula za kontracepciju, praćeno stiskanjem žene za vilicu uz viku da ga ništa ne može sprečiti da kad-tad rodi njegovo dete, moglo biti kvalifikovano kao nasilje u porodici, posebno ukoliko postoji kontinuitet sličnih ponašanja muža, jer se na taj način ostvaruje posledica dela koja se ogleda u ugrožavanju spokojstva žene, dok bi se ponašanje muža moglo podvesti pod drsko i bezobzirno ponašanje, kao jednu od alternativno predviđenih radnji izvršenja.

Pored osnovnog, zakonodavac predviđa i tri teža oblika. Za ostvarenje prvog težeg oblika neophodno je da je lice, tj. član porodice koristio oružje, odnosno opasno oruđe ili drugo sredstvo podobno da se telo teško povredi ili zdravlje teško naruši prilikom primene nasilja, petnje da će napasti na život ili telo člana porodice ili uz drsko ili bezobzirno ponašanje oružjem, odnosno opasnim oruđem ili drugim podobnim sredstvom ugrozio spokojstvo, telesni integritet ili duševno stanje člana porodice. Zaprećena kazna kreće se u rasponu od šest meseci do pet godina zatvora.³³⁴ U kontekstu reproduktivne kontrole prvi teži oblik mogao bi postojati ako, na primer, partner muškog pola, s kojim je žena u braku, vanbračnoj zajednici ili u seksualno-erotivnoj vezi, kuhinjskim nožem preti svojoj partnerki da će ubiti i nju i nerođeno dete ukoliko ne nastavi trudnoću koju ona ne želi.

Drugi teži oblik biće ostvaren ukoliko je nastupila teška telesna povreda ili teško narušavanja zdravlja ili je delo učinjeno prema maloletnom licu, pri čemu je neophodno da je do navednog došlo primenom nasilja, pretnjom da će napasti na život ili telo, drskim ili bezobzirnim ponašanje člana porodice što može biti praćeno korišćenjem oružja, opasnog oruđa ili drugog sredstva koje je podobno da se telo teško povredi ili zdravlje teško naruši. Za ovaj teži oblik zakonodavac je propisao kaznu zatvora u trajanju od najmanje dve i najviše deset godina.³³⁵ Kako je u pitanju krivično delo kvalifikovano težom posledicom neophodno je da kod učinioca postoji nehat u odnosu na tešku telesnu povredu, odnosno težu posledicu. S obzirom na to da će ovaj teži oblik dela biti ostvaren i ako je ono učinjeno prema maloletnom licu, to znači da učinilac treba da postoji svest o starosnoj dobi žrtve. Sagledan iz ugla reproduktivne kontrole ovaj oblik nasilja u porodici mogao bi biti ostvaren kada, recimo muž pretuče ženu i nanese joj teške telesne povrede, jer suprotno njegovim namerama, želi da abortira.

Treći najteži oblik postojaće ako je, usled primene nasilja, pretnje da će se napasti na život ili telo, drskim ili bezobzirnim ponašanjem nastupila smrt člana porodice, ili je do smrti

³³⁴ KZ, čl. 194, st. 2

³³⁵ KZ, čl. 194, st. 3

dovela upotreba oružja, opasnog oruđa ili drugog sredstva. Ukoliko je žrtva punoletni član porodice izreći će se kazna zatvora od pet do petnaest godina, a ako je član porodice maloletno lice učinilac će se kazniti kaznom zatvora od najmanje deset godina.³³⁶ I kod ovog oblika nasilja u porodici smrt člana porodice mora biti obuhvaćena nehatom učinioca, jer će se u suprotnom raditi o krivičnom delu teško ubistvo budući da je zakonodavac propisao umišljajno lišenje života člana porodice koga je učinilac prethodno zlostavljao³³⁷. U kontekstu reproduktivne kontrole moguće je da recimo usled svađe, nastale zbog toga što žena ne želi da abortira, muž gurne ženu niz stepenice usled kog pada nastupi njena smrt.

Za postojanje krivičnog dela, pored radnje izvršenja i posledice, neophodno je i posebno svojstvo aktivnog i pasivnog subjekta koje se ogleda u samom imenovanju krivičnog dela, tj. da je radnja preduzeta od strane člana porodice i prema članu porodice. Zakonodavac je, prilikom propisivanja osnovnog oblika dela, učinio propust nomotehničke prirode. Naime, kada govori o krugu lica koja se mogu smatrati učiniocem predmetnog krivičnog dela, zakonodavac, umesto termina „član porodice“ koristi odrednicu „ko“ koja je neodređena i kojom su obuhvaćena sva lica, između ostalog i članovi porodice. Bez obzira na to što logika dispozicije upućuje na to da aktivnog i pasivnog subjekta vezuje porodični odnos, smatramo da bi upotreba termina „član porodice“ bila adekvatnija, iako bi sama izmena bila kozmetičke, a ne suštinske prirode.

Krivičnopravno određenje porodice obuhvata: supružnike, njihovu decu, pretke supružnika u pavoju liniji krvnog srodstva, vanbračne partnere i njihovu decu, usvojioce i usvojenike, hranitelje i hranjenike, kao i: braću i sestre, njihove supružnike i decu, bivše supružnike i njihovu decu i roditelje bivših supružnika pod uslovom da žive u istom domaćinstvu, ali i lica koja imaju zajedničko dete ili je dete na putu da bude rođeno, iako nikad nisu živela u istom porodičnom domaćinstvu.³³⁸ Uočavamo da zakonodavac pruža zaštitu i licima koja nikad nisu živela u istom domaćinstvu, ukoliko imaju dete ili je ono na putu da bude rođeno, ali da zaštita izostaje³³⁹ bivšim supružnicima koji ne žive u istom domaćinstvu, kao i bivšim vanbračnim partnerima bez obzira na to da li žive ili ne žive u istom domaćinstvu. Potpuno je opravdano da zakonodavac pruža zaštitu od nasilja u porodici

³³⁶ *Ibid.*, čl. 194, st. 4

³³⁷ KZ, čl. 114, st. 10

³³⁸ KZ, čl. 112, st. 28

³³⁹ Ovde mislimo isključivo na zaštitu koja se ostvaruje putem krivičnog dela nasilja u porodici. Lica koja se prema krivičnopravnom određenju porodice ne mogu smatrati članom porodice svakako će biti zaštićena s obzirom na to da su gotovo sve radnje kojima ovo delo može biti izvršeno obuhvaćene drugim inkriminacijama. U tom slučaju moglo bi se raditi o lakim telesnim povredama, teškim telesnim povredama, prinudi i dr.

bivšim supružnicima koji žive u istom domaćinstvu, jer je njihov suživot najčešće poprište novih akata nasilja³⁴⁰ budući da nasilje nužno ne prestaje prestankom zajednice života, već se često i intenzivira, odnosno radi se o njegovom nastavku u novim okolnostima. Smatramo da je zakonodavac trebalo da ostane dosledan i bivše vanbračne partnere, koji žive u istom domaćinstvu, uvrsti u članove porodice, jer pravljenje razlike između ova dva oblika partnerstva implicira na zaključak da zakonodavac favorizuje bračnu zajednicu, što ima prizvuk patrijarhalnog, tradicionalnog pristupa porodičnosti³⁴¹. Neki autori stavljaju pod znak pitanja život u istom prostoru od strane bivših vanbračnih partnera, odnosno postavlja se pitanje mogu li se bivši vanbračni partneri koji žive u istom domaćinstvu smatrati bivšim.³⁴² Uporište za ovakvo mišljenje proizilazi iz jednog od konstitutivnih elemenata vanbračne zajednice, odnosno postojanja zajednice života koja, između ostalog, podrazumeva i život na istoj adresi³⁴³. Međutim, moramo uzeti u obzir da odsustvo formalnog uslova, odnosno zaključenja braka, zahteva i dokazivanje da vanbračna zajednica postoji, te se ne može po automatizmu izvoditi zaključak da vanbračni partneri koji žive na istoj adresi nisu bivši vanbračni partneri³⁴⁴. Članovima porodice ne smatraju se bivši supružnici koji ne žive u istom domaćinstvu, što se odnosi i na bivše vanbračne partnere. Isključujući navedene kategorije lica iz članova porodice zakonodavac postaje „slep“ na činjenicu da žrtve nasilja u porodici nekada prekidaju zajednicu života kako bi se zaštitile od nasilja, ali im to ne uspeva.³⁴⁵ Nasilje neretko kulminira u periodu razdvojenosti, jer učinilac želi da vrati svoj „predmet“ dominacije, po svaku cenu, te u tom cilju koristi psihičko i/ili fizičko nasilje.³⁴⁶ Shodno navednom, okolnost da bivši bračni ili vanbračni partneri ne žive u istom domaćinstvu ne bi trebalo da bude od presudnog značaja za utvrđivanje pripadnosti porodici.³⁴⁷ Nedostaci koji se upućuju krivičnompravnom pojmu porodice gotovo su minimalizovani kada je u pitanju

³⁴⁰ Jovanović, S. (2014) Problemi krivičnopravne reakcije na nasilje u porodici, U: Kolarić D. (ur) *Nasilje u Srbiji - uzroci, oblici, posledice i društvena reakcija*, Naučno-stručni skup sa međunarodnim učešćem, Beograd: Kriminalističko-policijska akademija, Fondacija „Hans Zajdel“, str. 248

³⁴¹ Jovanović, S. (2014) *op. cit.*, str. 248

³⁴² Đorđević, Đ. (2014) Krivičnopravna zaštita od nasilja u porodici, U: Kolarić D. (ur) *Nasilje u Srbiji - uzroci, oblici, posledice i društvena reakcija*, Naučno-stručni skup sa međunarodnim učešćem, Beograd: Kriminalističko-policijska akademija, Fondacija „Hans Zajdel“, str. 68

³⁴³ Draškić, M. (2011) *Porodično pravo i prava deteta*, Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, str. 172

³⁴⁴ Nije teško zamisliti da su vanbračni partneri tokom trajanja vanbračne zajednice zajedničkim materijalnim sredstvima kupili stan ili kuću i da nakon prestanka vanbračne zajednice silom prilika ostaju da žive u istom domaćinstvu, što se ni po čemu ne razlikuje od života bivših supružnika u istom domaćinstvu.

³⁴⁵ Jovanović, S. (2006) Krivičnopravna zaštita od nasilja u porodici: nova rešenja, *NBP- Nauka, bezbednost, policija*, 11(2), str. 90

³⁴⁶ Dimovski D. (2013), Zaštita žena u krivičnom pravu, U: Konstantinović Vilić (ur.) *Pravna klinika za zaštitu prava žena-norme i praksa*, Zbornik radova, Beograd: Autonomni ženski centar, Niš: Ženski istraživački centar za edukaciju i komunikaciju, str. 138

³⁴⁷ *Ibid.*

reproduktivna kontrola. Iako nije nezamislivo da, recimo, vanbračni partner, s kojim žena živi u istom prostoru, uništava na primer pilule za kontracepciju tako što će ih baciti, ipak je životno realnija, i odgovarajuća svrsi reproduktivne kontrole, situacija u kojoj muškarac, primenom nasilja, pretnjom ili drskim ili bezobzirnim ponašanjem, pokušava da ostvari uticaj na ishod trudnoće u kom slučaju zakonodavac partnere smatra članovima porodice, nezavisno od toga da li žive u istom domaćinstvu ili ne, budući da je jedan od ključnih faktor za pripadnost porodici dete koje je na putu da bude rođeno. S druge strane, kada bi nasilje, pretnja, drsko ili bezobzirno ponašanje bili usmereni na nastupanje trudnoće žene s kojom je muškarac u seksualno-emotivnoj vezi žena ne bi dobila zaštitu putem ovog krivičnog dela, ali bi, uzimajući u obzir posledicu koja je nastupila, mogla prijaviti neko drugo krivično delo, recimo lake ili teške telesne povrede ili pak, sliovanje, ukoliko je prinuđena na seksualni odnos.

Poseban oblik nasilja u porodici predstavlja kršenje mera zaštite od nasilja u porodici³⁴⁸ na koji način je ostvarena spona između porodičnopravne i krivičnopravne zaštite od nasilja u porodici, budući da su mere zaštite propisane Porodičnim zakonom, o čemu je već bilo reči. Poimanje člana porodice u vezi sa posebnim oblikom krivičnog dela nasilja u porodici otvara pitanje kako postupiti u slučaju kada je mera zaštite od nasilja u porodici izrečena u odnosu na lice koje je u seksualnoj ili emotivnoj vezi sa žrtvom, ili se radi o bivšim supružnicima koji ne žive u istom domaćinstvu ili bivšim vanbračnim partnerima, te lice prema kome je mera izrečena istu prekrši. Zakonodavac je zapretio novčanom kaznom i kaznom zatvora licu koje prekrši mere zaštite od nasilja u porodici određene od strane suda na osnovu zakona kojim se uređuju porodični odnosi. S obzirom na to da je norma jasna, a da je potreba za krivičnopravnom reakcijom i te kako opravdana, treba je primeniti i u ovakvom slučaju.³⁴⁹

Krivično delo nasilje u porodici moguće je izvršiti samo umišljajem. Kada je u pitanju repetitivnost nasilja, odnosno dilema koja postoji u vezi sa tim da li je za postojanje dela potrebna samo jedna radnja ili da se nasilje dešava u kontinuitetu zakonodavac je propisao sledeće: „kad je radnja krivičnog dela određena trajnim glagolom smatra se da je delo učinjeno, ako je radnja izvršena jednom ili više puta.“³⁵⁰. Uočavamo da će krivičnopravna reakcija zavisiti od svakog konkretnog slučaja, te da bi jedan čin nasilja bio relevantan ako po svojim osobenostima, sadržaju i subjektivnom odnosu upućuje na rizik ponovne

³⁴⁸ KZ, čl. 194, st. 5

³⁴⁹ Jovanović, S. (2014) *op. cit.*, str. 251

³⁵⁰ KZ, čl. 112, st. 30

viktimizacije.³⁵¹ Bez obzira na to da li je radnja izvršenja preduzeta jednom ili više puta, radiće se o jednom krivičnom delu.³⁵²

2.2.2. Reproductivna kontrola i odnos sa krivičnim delom silovanje

Krivično delo silovanja predstavlja centralno delo u grupi krivičnih dela protiv polnih sloboda. Ovo krivično delo propisano je tako da pored osnovnog oblika postoji jedan poseban oblik, koji se može smatrati lakšim, i dva kvalifikovana oblika.

Osnovni oblik predstavlja suštinu ovog krivičnog dela i sastoji se u prinudi na obljudu ili sa njom izjednačenim činom, upotrebom sile ili pretnjom da će se neposredno napasti na život ili telo tog ili njemu bliskog lica. Za osnovni oblik dela propisana je kazna zatvora od pet do dvanaest godina.³⁵³ Obljuba podrazumeva polni odnos između muškarca i žene usled koga dolazi do prodiranja muškog polnog organa u ženski polni organ (*emmissio in vaginam*).³⁵⁴ Kada govorimo o činu koji je izjednačen s obljudom isti možemo posmatrati u užem i širem smislu. Tako bi užim tumačenjem bilo obuhvaćeno svako prodiranje muškog polnog organa u analni otvor (*immissio in anus*) ili oralni otvor (*immissio in os*) žrtve bez obzira na pol, u cilju zadovoljenja polnog nagona.³⁵⁵ Širim tumačenjem s obljudom se može izjednačiti i uvlačenje predmeta ili drugih delova tela u vaginalni ili analni otvor žrtve.³⁵⁶ Upotrebom pojma „ko“ zakonodavac rodno neutralno određuje kako aktivnog tako i pasivnog subjekta silovanja. S tim u vezi možemo zaključiti da se silovanje ne percipira kao krivično delo za čije je postojanje nužno da je žena žrtva a muškarac izvršilac, te da se krivičnopravna zaštita pruža svim licima bez obzira na seksualnu orijentaciju ili bračni status. Na osnovu zakonske definicije silovanja jasno je da se radi o dvoaktnom nepravom složenom krivičnom delu³⁵⁷. Dvoaktnost se ogleda u radnji izvršenja koja se sastoji od prinude i obljudbe ili s njom izjednačenim činom. Nepravo složeno krivično delo proizilazi iz činjenice da obljudba ili s njom izjednačen čin nisu protivzakonite delatnosti, za razliku od prinude, suprotno pravom složenom krivičnom delu koje obuhvata više protivzakonitih delatnosti koje čine jedno

³⁵¹ Škulić, M. (2009) Krivično delo nasilje u porodici, U: Panov, S., Janjić-Komar, M, Škulić, M. (ur) *Nasilje u porodici*, zbornik sa naučnog skupa, Beograd:Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, str. 16

³⁵² Đorđević, D. (2014) *op. cit.*, str. 70; Presuda Okružnog suda u Subotici, Kž. 453/2008 od 22.7.2008. godine

³⁵³ KZ, čl. 178, st.1

³⁵⁴ Ivanović, R. A., Ivanović, B. A. (2014) Krivično djelo silovanja u krivičnom zakonodavstvu Crne Gore, *Pravne teme*, 2(3), str. 94

³⁵⁵ *Ibid.*; Marinković, D., Lajić, O. (2012) *Kriminalistička metodika*, Beograd: Kriminalističko-policijska akademija, str. 70

³⁵⁶ *Ibid.*

³⁵⁷ Jović, M. (2011) *Krivično pravo – posebni deo (skripta I)*, Novi Pazar: Univerzitet u Novom Pazaru, str. 107

krivično delo. Radi se o dve vrste delatnosti koje su čvrsto povezane i koje jedna drugoj daju novi kvalitet.³⁵⁸ Radnju izvršenja zakonodavac određuje alternativno, odnosno kao obljubu ili sa njom izjednačen čin uz neizostavno postojanje prinude kao sredstva za ostvarenje obljube ili sa njom izjednačenog čina. Prinuda podrazumeva upotrebu sile³⁵⁹ ili pretnje³⁶⁰ i treba da bude takvog intenziteta da slomi otpor žrtve. U slučaju silovanja prinuda se ne može posmatrati izolovano. Ona je konstitutivnog karaktera jer za cilj ima vršenje obljube ili s njom izjednačenog čina. U pitanju je funkcionalna prinuda usmerena ka slamanju otpora žrtve ili potpunom onemogućavanju otpora. Atribut „funkcionalna“ u odnosu na ovu prinudu označava da je ona ciljno usmerena – s jedne strane osnovni njen cilj je vršenje obljube, a s druge strane, cilj ove prinude je i slamanje otpora, odnosno demotivisanje žrtve da uopšte pruža otpor, čime se takođe omogućava prinudna obljuba.³⁶¹ Ona sila koja je u konkretnom slučaju bila dovoljna da savlada ispoljeni otpor ili eliminiše mogućnost pružanja otpora, predstavlja silu dovoljnog intenziteta u konkretnom slučaju.³⁶² Ipak, izostanak odbrambenih povreda na telu oštećenog lica, ne mora nužno značiti da su izostale sila i pretnja, odnosno da nisu ostvareni svi elementi koji su potrebni da bi se radnja mogla kvalifikovati kao silovanje.³⁶³ Sila ili pretnja moraju neposredno da prethode silovanju. Ukoliko to nije slučaj, odnosno ako se prethodi nekim budućim napadom na život ili telo³⁶⁴ neće se raditi o

³⁵⁸ Stojanović, Z. (2016) Silovanje bez prinude: Usaglašavanje KZ Srbije sa članom 36 Istanbulske konvencije, *NBP-Žurnal za kriminalistiku i pravo*, 1, str. 4

³⁵⁹ Sila može biti apsolutna ili kompulzivna. U slučaju apsolutne sile žrtva je potpuno onemogućena da preduzme bilo kakav voljni akt, pa se stoga i ne može postaviti pitanje pristanka/nepristanka. U slučajevima kompulzivne sile ili petnje lice nije onemogućeno da donosi odluku, ali je ta odluka iznuđena te stoga ne može biti dobrovoljna. Vešović, M. (2015) Nasilje u partnerskim odnosima i porodici (krivičnopravni aspekt), *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, 2-3, str. 176. Prema čl. 112 KZ, st. 12 silom se smatra i primena hipnoze ili omamljujućih sredstava, s ciljem da se neko protiv svoje volje dovede u nesvesno stanje ili onesposobi za otpor. Kada je reč o hipnozi žrtva se dovodi u nesvesno stanje što je čini nesposobnom za otpor. Hipnozom se parališu ili vidno smanjuju svesne i voljne sposobnosti osobe. Omamljujućim sredstvima (droga, alkohol i sl.) osoba se može dovesti u stanje nesvesnosti usled čega nije sposobna da pruži otpor. Memedović, N. (1988) *Krivično delo silovanja u jugoslovenskom pravu*, Beograd: Naučna knjiga, str. 125-127

³⁶⁰ Radi se o kvalifikovanoj pretnji koja podrazumeva neposredni napad na život ili telo žrtve ili njoj bliskog lica.

³⁶¹ Škulić, M. (2017) Krivično delo silovanja u Krivičnom pravu Srbije, *Crimen*, 3, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, 2-3, str. 403

³⁶² *Ibid.*

³⁶³ "Po nalaženju Apelacionog suda neosnovani su žalbeni navodi branioca optuženog, da nepostojanje odbrambenih povreda na telu oštećene i optuženog ukazuje na to da je izostala kako prinuda na obljubu, odnosno kvalifikovana pretnja, tako i otpor oštećene koji je trebalo da bude stvaran i trajan, a ne prividan i simulovan, da bi se radilo o krivičnom delu silovanja. Naime, kod krivičnog dela silovanja upotreba sile radi vršenja obljube ne mora da bude takvog intenziteta da ostavi fizičke tragove u vidu telesnih povreda na telu žrtve, već je dovoljna sila takvog intenziteta kojom se i pored toga što ne ostavlja tragove, ipak savladava otpor oštećene, dok pretnja treba da bude takva da žrtva, na osnovu svih okolnosti u konkretnom slučaju, osnovano drži da je pretnja ozbiljna i da izvršilac može da je ostvari." Presuda Apelacionog suda u Nišu, Kž. 2202/10 navedeno prema Vujičić, N. (2016) Krivičnopravni i kriminološki aspekti seksualnog nasilja u Republici Srbiji, *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, 1, str. 127

³⁶⁴ Lazarević, Lj. (2000) *Krivično pravo – posebni deo*, Beograd: Savremena administracija, str. 213

inkriminisanom seksualnom odnosu.³⁶⁵ Što se tiče otpora jasno je da ne predstavlja posebno obeležje predmetnog krivičnog dela budući da zakonodavac ne insistira na činjenici da žrtva pruža otpor učiniocu, jer postojanje otpora ukazuje na to da je upotrebljena sila, ali ne i obrnuto, odnosno izostanak otpora ne znači da sila nije upotrebljena³⁶⁶. U literaturi i sudskoj praksi prihvaćeno je da je dovoljan i očekivani otpor, tj. da nije potrebno da je otpor pružen ukoliko se mogao očekivati.³⁶⁷

U pogledu vinosti, silovanje se može izvršiti isključivo umišljajem. Svešću učinioca mora biti obuhvaćeno nepristajanje pasivnog subjekta, odnosno protivljenje na obljubu ili čin koji je sa njom izjednačen. Kada je kao radnja izvršenja preduzeta pretnja onda otpor i ne postoji budući da se njome slama volja pasivnog subjekta i on se ne upušta u aktivno pružanje otpora.³⁶⁸ Učinilac krivičnog dela silovanja mora biti svestan svog dela i hteti njegovo izvršenje, što znači da kod njega u konkretnoj situaciji mora postojati svest da pasivni subjekt ne pristaje dobrovoljno na obljubu ili sa obljubom izjednačeni čin, već da do toga dolazi usled primenjene prinude, a što učinilac i hoće. U subjektivnom smislu nije potrebno postojanje neke specifične namere izvršioca krivičnog dela silovanja, već je dovoljno da kod njega postoji direktni umišljaj.³⁶⁹

Poseban oblik silovanja sastoji se u obljubi ili sa njom izjednačenim činom uz primenu pretnje pri čemu je pretnja, za razliku od osnovnog oblika, usmerena ka otkrivanju nečega što bi škodilo časti i ugledu pasivnog subjekta ili njemu bliskog lica, ili se pasivnom subjektu pretilo drugim teškim zlom. S obzirom na to da se radi o lakšem obliku propisana je i niža kazna u odnosu na osnovni oblik. Tako se učinilac može kazniti zatvorom od minimalno dve i maksimalno deset godina.³⁷⁰

Za prvi teži oblik potrebno je da osnovni ili poseban oblik dela bude izvršen uz postojanje neke od kvalifikatornih okolnosti. Tako zakonodavac propisuje: nastupanje teške telesne povrede lica prema kome je delo izvršeno; da je delo izvršeno od strane više lica; da je delo izvršeno na naročito svirep ili naročito ponižavajuć način; da je izvršeno prema

³⁶⁵ S tim u vezi stav je zauzela i sudska praksa. „Činjenica je da optuženi nije preduzeo, iako je neposredno uputio pretnje i primenio silu prema oštećenoj, nijednu radnju usmerenu na vršenje obljube, do koje je došlo znatno kasnije i na drugom mestu, bez upotrebe sile ili pretnje.“ Presuda Apelacionog suda u Nišu. Kž.I 1228/10 od 15. 3. 2010. godine

³⁶⁶ Stojanović, Z. (2016) *op. cit.*, str. 7

³⁶⁷ *Ibid.*, str. 8

³⁶⁸ Škulić, M. (2017) *op. cit.*, str. 415

³⁶⁹ *Ibid.*

³⁷⁰ KZ, čl. 178, st. 2

maloletnom licu ili da je delo za posledicu imalo trudnoću. Propisana kazna je od pet do petnaest godina zatvora.³⁷¹

Drugi teži oblik, odnosno najteži oblik postojaće ukoliko je nastupila smrt lica prema kome je delo izvršeno ili ukoliko je delo učinjeno prema detetu, pri čemu će se učinilac kazniti zatvorom od najmanje deset godina ili doživotnim zatvorom.³⁷²

Kada su u pitanju kvalifikatorne okolnosti potrebno je da izvršilac u odnosu na težu posledicu ispolji nehat kao oblik krivice, jer bi usled postupanja s umišljajem postojao sticaj silovanja i teške telesne povrede, odnosno silovanja i ubistva ili teškog ubistva.³⁷³ Kada je kao posledica silovanja nastupila trudnoća nije od značaja da li je kod učinioca postojao nehat ili umišljaj budući da trudnoća ne predstavlja krivično delo, ali ako je učinilac umišljajno doveo do trudnoće silovane žene, to bi imalo značaj otežavajuće okolnosti.³⁷⁴

Sagledavanjem krivičnog dela silovanja s aspekta reproduktivne kontrole nad ženama od strane partnera muškog pola uočavamo da svaka primena prinude u cilju ostvarivanja obljube jeste silovanje, samo će od posledice ili oblika pretnje zavisti da li se radi o osnovnom, privilegovanom ili nekom od kvalifikovanih oblika. Dakle, krajnji cilj partnera muškog pola, odnosno nastupanje trudnoće, bio bi relevantan samo ukoliko bi trudnoća i nastupila pri čemu nije od značaja da li je muškarac delovao sa umišljajem u odnosu na nastupanje trudnoće. Takođe, delo će postojati bez obzira na interpersonalnu relaciju između žrtve i počinioca, što znači da nije od značaja da li su muškarac i žena u seksualno-erotivnoj vezi, vanbračnoj ili bračnoj zajednici. Međutim, u zavisnosti od momenta kada je upotrebljena sila i pretnja, ali i otpora žene postoje situacije koje će isključivati ovo krivično delo. Za ilustraciju možemo uzeti u obzir obljubu, odnosno seksualni odnos koji je počeo dobrovoljno. Dvoje partnera dobrovoljno se upušta u seksualni odnos pri čemu postoji dogovor da se koristi kondom u cilju zaštite od trudnoće. Tokom seksualnog odnosa žena primeti da muškarac ne poštuje dogovor i da je skinuo kondom. Ona želi da se seksualni čin momentalno prekine, ali muškarac upotrebljava fizičku snagu i nastavlja sa obljubom. U našoj literaturi je zastupljeno mišljenje da se ne bi moglo govoriti o silovanju, jer takva obljuba nije rezultat upotrebljene sile.³⁷⁵ Upotreba sile ili pretnje do koje je došlo u toku vršenja obljube ne stoji u uzročnoj

³⁷¹ KZ, čl. 178, st. 3

³⁷² KZ, čl. 178, st. 4

³⁷³ Škulić, M. (2003) *Maloletnici kao učinioci i kao žrtve krivičnih dela*, Beograd: Dosije, str. 421-423

³⁷⁴ Lazarević, J., Škulić, M. (2017) Nove inkriminacije protiv polne slobode u Krivičnom zakoniku Srbije, *Bilten Vrhovnog kasacionog suda*, 2, str. 133

³⁷⁵ Stojanović, Z. (2016) *op. cit.*, str. 10

vezi sa obljubom do koje je došlo uz saglasnost ženskog lica, prinuda je upotrebljena samo da se dobrovoljno započeta obljava i u fiziološkom smislu dovrši.³⁷⁶ Navedeno tumačenje nije samo degradirajuće za žene već je i upitno. Da li zaista možemo govoriti o nepostojanju uzročne veze između oblube i prinude koja nastupi nakon što je žena pristala na obljubu? Da li bi se repenticija mogla shvatiti kao dovršena obljava, a prinuda do koje je došlo u međuvremenu novom obljubom? Ako pođemo od toga da se obljava smatra dovršenom onda kada je fiziološki dovršena, tačnije kad muškarac ejakulira suočavamo se sa činjenicom da je zakonska odredba kreirana po meri muškarca budući da ima legitimno pravo, jer sankcija ne postoji, da završi obljubu kojoj se žena protivi usled okolnosti koje su nastale nakon penetracije.

Reproduktivna kontrola nije zasnovana samo i isključivo na upotrebi sile ili pretnje, ali su radnje, koje ne podrazumevaju prinudu, usmerene na nastupanje trudnoće i proizilaze iz seksualnog odnosa, odnosno zablude u koju muškarac dovodi ženu, a tiče se uslova seksualnog odnosa. Jedan od primera je i prethodno navdeni, odnosno skidanje kondoma tokom seksualnog odnosa pri čemu muškarac nije primenio fizičku snagu, kako bi se odnos nastavio, budući da je žena tek po završetku odnosa saznala da je bila u zabludi da je sve vreme zaštićena od moguće neželjene trudnoće. Za silovanje, ili bilo koje drugo krivično delo ovo je irelevantan događaj. Isto bi bilo i kada bi muškarac, na neki način, oštetiо kondom tokom seksualnog odnosa, recimo oštetiо njegov deo te ejakulirao u vaginu žene. Bez mogućnosti da traži pravdu pred sudom ostala bi i žena koju je muškarac obamnuo u vezi sa prekinutim snošajem kao zaštitom od trudnoće, odnosno kada je došlo do unošenja semena (*immisio seminis*). Čak i u slučaju da je tokom tog seksualnog odnosa ostala trudna pred ženom bi postojale dve mogućnosti: da rodi ili da abortira. Zapravo žena bi, trudnoćom ili abortusom, bila kažnjena za učešće u seksualnom odnosu usled koga je nastupila posledica u vidu trudnoće, koju žena nije želela, odnosno nije želela unošenje semena, a samim tim i trudnoću. Zaista ne možemo zamisliti da se, u okoštalom okviru patrijarhalnog društva, te i zakona, manipulacija kondomom ili neželjena ejakulacija mogu posmatrati kao ponašanja koja mogu ugroziti telesni i/ ili psihički integritet žene, ali i njene polne slobode i u krajnjoj liniji pravo da se, putem savesnog korišćenja kontracepcije, ne suočava s neželjenom trudnoćom.

Čini se da bi inkriminisanjem silovanja bez pristanka (oblube bez prinude), manipulacija dogovorenim metodom kontracepcije mogla biti obuhvaćena silovanjem. S

³⁷⁶ *Ibid.*

obzirom na to da je u našem pozitivnom krivičnom zakonodavstvu pristanak sledejući, a ne ključni element silovanja odgovor moramo potražiti u stranoj literaturi i sudskoj praksi.

Gotovo pre dve decenije pred Evropskim sudom za ljudska našao se slučaj *M.C v Bulgaria*³⁷⁷ u kome je rešavano o tome da li krivično delo silovanja mora biti determinisano prinudom. Sud je zauzeo stav da se silovanje ne može posmatrati samo u kontekstu sile i pretnje, već da ono podrazumeva svaki nedobrovoljni akt, uključujući odsustvo fizičkog otpora od strane žrtve. Iz stava suda nedvosmisleno proizilazi da je poimanje silovanja uz nužno postojanje sile ili pretnje rigidan pristup koji onemogućava delotvornu zaštitu polne slobode i fizičkog integriteta³⁷⁸.

Pod pristankom se podrazumeva svesno i voljno stupanje u seksualni odnos.³⁷⁹ Da li bi ovako definisanim pristanakom mogle biti obuhvaćene sledeće okolnosti: 1) kada je kondom namerno oštećen od strane muškarca pri čemu žena ne zna za to oštećenje, 2) kada je muškarac ejakulirao u vaginu žene iako je prekinut snošaj dogovoreni metod kontracepcije i 3) kada je kondom skinut tokom seksualnog odnosa bez pristanka žene.

Bušenje ili oštećenje kondoma od strane muškarca bez znanja žene samo je jedna od manifestacija sprečavanja kontrole rađanja koja bi trebalo da učini kontracepciju neefikasnom i dovede do trudnoće koju žena ne želi. O bušenju kondoma raspravljalo se pred sudom u Kanadi. U slučaju *R. v. Hutchinson* žena je prijavila svog partnera muškog pola koji je mimo njenog znanja prilikom seksualnog odnosa upotrebio kondom na kome je prethodno izbušio rupe što je rezultiralo trudnoćom koju žena nije želela i od koje je htela da se zaštititi koristeći kondom kao oblik kontracepcije. Sud je delo kvalifikovao kao polni napad i optuženog oglasio krivim. Prilikom odlučivanja u slučaju sud je trebalo da odgovori na dva pitanja koja su neraskidivo povezana, odnosno šta podrazumeva dobrovoljni pristanak na seksualni odnos i da li se obmana u vezi sa kontracepcijom može razmatrati kao odsustvo pristanka.³⁸⁰ Utvrđeno je da se pristanak na seksualni odnos ne može generalizovati, odnosno da osoba

³⁷⁷ Application no. 39272/98. Presuda od 4.12.2003. godine, para. 164-166. Preuzeto sa [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:\[%22M.C.%20v%20Bulgaria%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22M.C.%20v%20Bulgaria%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]}), posećen 11.12.2021.

³⁷⁸ Schulhofer, J. S. (2005). Rape in the twilight zone: When sex is unwanted but not illegal, *Suffolk University Law Review*, 2(38), 420. Preuzeto sa <https://cpb-us-e1.wpmucdn.com/sites.suffolk.edu/dist/3/1172/files/2005/03/SchulhoferFinal.pdf>, posećen 10.10.2021.

³⁷⁹ Chesser, B., Zahra, A. (2019) Stealthing: a criminal offence?, *Current Issues in Criminal Justice*, 31(2), str. 219; Cusack, M. C. (2012) Nonconsensual Insemination: Battery, *Reproductive System & Sexual Disorders*, 5(2), str. 90. Preuzeto sa https://silo.tips/queue/nonconsensual-insemination-battery?&queue_id=-1&v=1660937339&u=MTg4LjEYMC4xMDMuMTA=, posećen 3.3.2022.

³⁸⁰ *R. v. Hutchinson [2014] 1 SCR 346*, para. 20. Preuzeto sa <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/13511/index.do>, posećen 10.3.2022.

ne pristaje samo na seksualni odnos već je potrebno da dâ pristanak i u vezi sa drugim okolnostima koje se tiču seksualnog odnosa. Osoba ima pravo da slobodno odlučuje o seksualnim aktivnostima u koje želi da se upusti, te da partner ne može tu odluku donositi umesto nje, budući da se radi o njenom, ne o njegovom telu. S tim u vezi oštećena je trebalo da dâ pristanak na seksualni odnos sa oštećenim kondomom da bi pristanak bio validan.³⁸¹ U izloženom slučaju sud pristanak ne ceni kao prost pristanak na seksualni odnos već uzima u obzir dinamiku samog čina koji podrazumeva i određene okolnosti u vezi sa kojima mora postojati sloboda izbora oba, a ne samo jednog partnera.

Ejakulacija u vaginu žene kada je prekinut snošaj dogovoreni metod zaštite od trudnoće. U životnoj realnosti nisu retki slučajevi da žena pristaje na nezaštićen seksualni odnos, ali se dogovori sa partnerom da prekinut snošaj bude metoda zaštite od neželjene trudnoće. Kada muškarac ne ispoštuje dogovor već, protiv njene volje, ejakulira u vaginu takvo ponašanje je jedan od vidova reproduktivne kontrole, a samim tim i nasilje nad ženama, partnersko nasilje i nasilje u porodici. Osim toga, može se dovesti u vezu i sa krivičnim delom silovanja³⁸², što je potvrđeno dvema presudama u Ujedinjenom Kraljevstvu. Optuženi Džulijan Asanž (*Julian Assange*) je tokom svog boravka u Švedskoj upoznao ženu s kojom je stupio u seksualne odnose. Iako su seksualni odnosi bili dobrovoljni, dakle uz pristanak obe strane, oštećena je insistirala na upotrebi kondoma na šta je optuženi Asanž pristao. Ipak, oštećena nije imala poverenja te je tokom seksualnog čina više puta dodirivala koren njegovog polnog organa kako bi bila sigurna da nosi kondom, posebno nakon momenta kada je primetila da optuženi nešto radi sa kondomom pri repenetraciji. Međutim, nakon što je seksualni čin završen oštećena se suočila sa činjenicom da je optuženi ejakulirao u njenu vaginu. Usled navedenih okolnosti oštećena je odlučila da prijavi silovanje, budući da je pristala na zaštićeni seksualni odnos i sve vreme verovala da optuženi poštuje dogovor, što se ispostavilo kao obmana budući da je optuženi u nekom trenutku ošteti kondom što mu je kasnije omogućilo da ejakulira u vaginu oštećene. Sud je zaključio da se seksualni odnos sa kondomom razlikuje od seksualnog odnosa bez kondoma koji sa sobom nosi mogućnost zaraze nekom od seksualno prenosivih bolesti, kao i nastupanja neželjene trudnoće. Dalje, sud zaključuje da pristanak oštećene na seksualni odnos sa kondomom ne može optuženog dovesti u zabludu u vezi sa prirodom tog odnosa, tako da ne postoji opravdan razlog zbog koga bi smatrao da

³⁸¹ *Ibid.*, para. 88-90.

³⁸² Cusack, M. C. (2012) *op. cit.*, str. 129.

oštećena pristaje na seksualni odnos bez kondoma.³⁸³ Dakle, iako su optuženi i oštećena stupili u dobrovoljni seksualni odnos nepoštovanje dogovora, odnosno promjenjene okolnosti seksualnog čina zahtevale su i pristanak u vezi sa tim okolnostima do čega nije došlo, te je sud odlučio da se radi o silovanju. Iz obrazloženja presude prozilazi da pristanak koji je dat pre seksualnog odnosa ne znači i pristanak na sve ostale okolnosti samog seksualnog čina, odnosno da se pristanak može povući i nakon što je seksualni akt prestao zbog okolnosti u odnosu na koje oštećena nije dala svoj pristanak. U drugom slučaju sud je bio konkretniji kada je u pitanju ejakulacija za koju žena nije dala svoj pristanak. U ovom slučaju optuženi i oštećena su supružnici koji su učestvovali u dobrovoljnom seksualnom odnosu. Međutim, oštećena je zamolila optuženog da ne dođe do ejakulacije, odnosno da prekinut snošaj bude metoda zaštite od trudnoće, na šta je muž pristao, ali nije ispoštovao dogovor. Prilikom ocene dokaza sud se bazirao na slučaju *Asanz* gde je apostrofirano da je izbor u vezi sa okolnostima seksualnog odnosa od ključnog značaja za određivanje (ne)pristanka. Sud upućuje na to da se dokazi koji se odnose na „izbor“ i „slobodu izbora“ moraju tumačiti ekstenzivno. S tim u vezi sud zaključuje da se ne može govoriti o pristanku s obzirom na to da je oštećena kao uslov, na koji je optuženi pristao, postavila prekinut snošaj, odnosno ejakulaciju van njene vagine. Uzimajući u obzir da je optuženi svojom voljom odlučio da taj dogovor ne ispoštuje, a znajući da seksualnog odnosa ne bi bilo da je oštećena znala za njegovu nameru da ejakulira unutar vagine, sud je zaključio da se radi o krivičnom delu silovanja.³⁸⁴

Skidanje kondoma tokom seksualnog odnosa bez pristanka žene počinje da okupira pažnju naučne javnosti tek 2017. godine. Brodski je ovakvo ponašanje muškaraca nazvala *stealth* i ukazala na to da se istim narušava ne samo poverenje koje žena ima u svog partnera već i telesni integritet.³⁸⁵ Savremeni pristup silovanju koji pristanak, a ne prinudu, uzima kao demarkacionu liniju između dobrovoljnog seksualnog odnosa i silovanja mogao bi se sagledati kako kao rodno zasnovanog nasilja tako i kao silovanje.³⁸⁶ Prilikom dovođenja u vezu skidanja kondoma tokom seksualnog odnosa bez znanja i pristanka partnerke trebalo bi uzeti u obzir da se seksualni odnos sa kondomom transformiše u drugačiji seksualni odnos onog trenutka kad muškarac skine kondom, te pristanak na seksualni odnos sa kondomom ne

³⁸³ *Assange v Swedish Prosecution Authority* [2011] EWHC (Admin) 2849. Preuzeto sa <http://www.gdr-elsj.eu/wp-content/uploads/2012/06/High-Court-2-Novembre-2011-assange-approved-judgment-1.pdf>, 11.9.2021.

³⁸⁴ *R(F) v DPP & A* [2013] EWHC (Admin) 945, para. 26. Preuzeto sa <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/JCO/Documents/Judgments/f-v-dpp-judgment.pdf>, posećen 20.11.2021.

³⁸⁵ Brodsky, A. (2017) 'Rape-Adjacent': Imagining Legal Responses to Nonconsensual Condom Removal, *Columbia Journal of Gender and Law*, 32(2), str. 186. Preuzeto sa https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2954726, posećen 4.12.2021.

³⁸⁶ *Ibid.*, str. 187

podrazumeva i pristanak na seksualni odnos bez kondoma.³⁸⁷ Upravo je to razlog što se pojedini autori zalažu za kriminalizaciju sprečavanja kontrole rađanja³⁸⁸, a samim tim i skidanja kondoma bez pristanka partnerke, dok drugi predlažu da ovaj vid reproduktivne kontrole bude posebno inkriminisan³⁸⁹. Iako, skidanje kondoma tokom seksualnog odnosa nije posebno inkriminirano to ne znači da pred sudovima nije odlučivano u vezi sa ovim problemom. Tako je pred sudom u Nemačkoj (Berlin) doneta presuda kojom je muškarac osuđen na 8 meseci uslovne kazne. U ovom slučaju sud je delo kvalifikovao kao polni napad³⁹⁰, a ne silovanje pri čemu je kvalifikaciju dela obrazložio time što je seksualni odnos bio dobrovoljan. Ipak, od strane suda uzeto je u obzir da je skidanje kondoma nedozvoljeno budući da je predstavljao uslov seksualnog odnosa, te da je kod oštećene postojala mogućnost neželjene trudnoće ili zaraze nekom od seksualno prenosivih bolesti.³⁹¹ U vezi sa istim pitanjem raspravlja sud u Kanadi. Iako je u Kanadi već doneta presuda u vezi sa sličnim slučajem, odnosno bušenjem kondoma (*R. v. Hutchinson*) koju bi sud mogao uzeti u obzir, ipak presuda još uvek nije doneta mada je delo kvalifikovano kao polni napad.³⁹²

Na osnovu svega prethodno navedenog možemo zaključiti da je putem krivičnog dela silovanja omogućena delimična zaštita od reproduktivne kontrole, tj. svaki vid reproduktivne kontrole koji podrazumeva prinudu na obljubu predstavlja silovanje, dok će se nastupanje trudnoće smatrati otežavajućom okolnošću. Ipak, postoje oblici reproduktivne kontrole koji svakako predstavljaju narušavanje polnih sloboda, ali se ne mogu kvalifikovati kao silovanje. Iz tog razloga smatramo da bi predmetno krivično delo trebalo redefinisati tako da se obljuba

³⁸⁷ *Ibid.*, str. 191-192

³⁸⁸ Leung, N. (2015). Education not handcuffs: A response to proposals for the criminalization of birth control sabotage, *University of Maryland Law Journal of Race, Religion, Gender & Class*, 15(1), str. 146-169. Preuzeto sa <https://core.ac.uk/download/pdf/56360408.pdf>, posećen 2.10.2021; Rubinfeld (2013) The riddle of rape by deception and the myth of sexual autonomy, *The Yale Law Journal*, 122(6), 1375–1443. Preuzeto sa https://www.yalelawjournal.org/pdf/1153_3mf2xrp3.pdf, posećen 30.9. 2021.

³⁸⁹ Plunkett, L. (2014) Contraceptive sabotage, *Columbia Journal of Gender and Law*, 28(1), str. 97–143. Preuzeto sa https://scholars.unh.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1092&context=law_facpub, posećen 30.9.2021; Trawick, M. S. (2012) Birth Control Sabotage as Domestic Violence: A Legal Response, *California Law Review*, 100(3), str. 721-760.

³⁹⁰ Članom 177 Krivičnog zakonika Nemačke (*Strafgesetzbuch – StGB*) propisani su polni napad, polna prinuda i silovanje s tim što se pod polnim napadom podrazumeva obljuba ili sa njom izjednačen čin protivno volji pasivnog subjekta, odnosno bez njegovog pristanka, pri čemu je zaprećena kazna od šest meseci do pet godina. Što se tiče silovanja ono podrazumeva upotrebu prinude. Preuzeto sa https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/index.html, posećen 20.2.2022.

³⁹¹ "Stealthling": Berliner Polizist bekommt Bewährungsstrafe – weil er das Kondom abzog. Preuzeto sa <https://www.stern.de/neon/wilde-welt/gesellschaft/-stealthling---berliner-polizist-bekommt-bewaehrungsstrafe---weil-er-das-kondom-abzog-8498608.html>, posećen 5.5.2022

³⁹² *Kirkpatrick v. Her Majesty the Queen*, File No. 39287. Preuzeto sa <http://www.westcoastleaf.org/wp-content/uploads/2021/07/Without-supporting-lit-392887-Kirkpatrick-v-Her-Majesty-the-Queen-Motion-Intervention-WC-LEAF-SUITABLE-FOR-POSTING.pdf>, posećen 10.5.2022.

ili sa njom izjednačen čin vezuju za odsustvo pristanka žrtve, a ne za primenu prinude, ili propisati obljubu ili sa njom izjednačen čin bez pristanka žrtve kao novo krivično delo.

2.2.3. Reproductivna kontrola i njen odnos s drugim krivičnim delima

Sagledavajući reproductivnu kontrolu kroz krivična dela nasilje u porodici i silovanje uočavamo da su različite forme istraživanog fenomena „pokrivene“ navedenim krivičnim delima, ali ne u potpunosti. Tako kod krivičnog dela nasilje u porodici zapažamo problem koji se odnosi na poimanje porodice, dok je kod krivičnog dela silovanja problem u restriktivnom određenju dela, odnosno u izostanku pristanka kao centralnog elementa. Navedeni nedostaci sužavaju krivičnopravnu zaštitu ženama žrtvama reproductivne kontrole, ali nisu nerešivi. Pozitivni krivičnopravni okvir propisuje paletu krivičnih dela od kojih neka mogu biti od značaja žrtvama reproductivne kontrole.

Polazeći od toga da se reproductivnom kontrolom utiče na reproductivne odluke žena što se postiže ugrožavanjem kako psihičkog tako i fizičkog integriteta onda bi „pomoć“ trebalo zatražiti među obeležjima krivičnih dela protiv života i tela. Uzimajući u obzir da partneri muškog pola, u cilju nastupanja trudnoće neretko primenjuju fizičku snagu onda bi se u zavisnosti od posledice koja je nastupila moglo raditi o lakim ili teškim telesnim povredama. Navedena krivična dela bila bi od značaja kada su muškarac i žena u emotivno-seksualnoj vezi pri čemu nemaju dete i da žena u datom trenutku nije trudna jer bi se u tom slučaju radilo o krivičnom delu nasilje u porodici. Dakle, ako je muškarac išamarao svoju partnerku ili joj na drugi način naneo lake telesne povrede, o čijoj težini sud donosi lekar, mogao bi biti kažnjen novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine.³⁹³ Kada je u pitanju osnovni oblik dela gonjenje se preduzima po privatnoj tužbi.³⁹⁴ Ukoliko je laka telesna povreda nastala kao rezultat upotrebe oružja, opasnog oruđa ili drugog sredstva podobnog da se telo teško povredi ili zdravlje teško naruši učinilac se može kazniti zatvorom do tri godine³⁹⁵ s tim što mu se može izreći sudska opomena, ako je bio izazvan nepristojnim ili grubim ponašanjem oštećenog³⁹⁶. Ako je usled fizičkog povređivanja žene od strane partnera muškog pola, a u cilju nastupanja trudnoće, nastupila teška telesna povreda, odnosno ako joj je telo teško pvređeno ili zdravlje teško narušeno učinilac se može kazniti zatvorom od šest

³⁹³ KZ, čl. 122, st. 1

³⁹⁴ *Ibid.*, st. 4

³⁹⁵ *Ibid.*, st. 2

³⁹⁶ *Ibid.*, st. 3

meseci do pet godina.³⁹⁷ Kada je u pitanju reproduktivna kontrola nad ženama od strane partnera muškog pola nastupanje teških telesnih povreda nije isključeno, posebno zbog činjenice da reproduktivno nasilje ide „ruku pod ruku“ s drugim oblicima nasilja. Stoga nije isključeno da partner muškog pola može ženu teško telesno povrediti ili joj zdravlje naruši tako teško da joj je usled toga doveden u opasnost život ili joj uništen ili trajno oštećen ili oslabljen neki važan deo tela ili važan organ ili prouzrokovana trajna nesposobnost za rad ili trajno i teško narušeno zdravlje ili je došlo do unakaženosti nuškarac bi mogao biti kažnjen zatvorom od jedne do osam godina.³⁹⁸ Ukoliko bi nanošenje teških telesnih povreda ili teškog narušenja zdravlja dovelo do smrti žene muškarac bi se suočio sa kaznom zatvora od najmanje dve i najviše dvanaest godina.³⁹⁹ U slučaju da je teška telesna povreda ili teško narušenje zdravlja nastupilo usled nehata partnera muškog pola radilo bi se o privilegovanom obliku za koji je zaprećeno kaznom do tri godine zatvora⁴⁰⁰. Takođe, moguće je da muškarac običnu tešku telesnu povredu, osobito tešku telesnu povredu ili neku od navedenih teških telesnih povreda koja rezultira smrću žene učini na mah, odnosno kada je doveden bez svoje krivice u jaku razdraženost napadom, zlostavljanjem ili teškim vrešanjem od strane partnerke. U tom slučaju propisano je blaže kažnjavanje tako da se za običnu tešku telesnu povredu može kazniti zatvorom do tri godine, za osobito tešku telesnu povredu zatvorom od tri meseca do četiri godine, dok će zatvorom od šest meseci do pet godina biti kažnjen ako je nastupila smrt žene usled nanošenja obične teške telesne povrede ili osobito teške telesne povrede.⁴⁰¹ Ako je obična teška telesna povreda naneta maloletnom licu učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do osam godina, ili zatvorom od dve do dvanaest godina ako je nastupila osobito teška telesna povreda, ili zatvorom od pet do petnaest godina u slučaju smrti žene.⁴⁰²

Shodno navedenom možemo zaključiti da je zaštita od reproduktivne kontrole obezbeđena i ženama koje su s muškarcem u intimnom partnerskom odnosu i u onim slučajevima kada se ne mogu smatrati članovima porodice budući da nemaju zajedničko dete ili dete nije na putu da bude rođeno.

³⁹⁷ KZ, čl. 121, st. 1

³⁹⁸ *Ibid.*, st. 2

³⁹⁹ *Ibid.*, st. 3

⁴⁰⁰ *Ibid.*, st. 4

⁴⁰¹ *Ibid.*, st. 5

⁴⁰² Zakonom su iste kazne propisane i ako je žrtva bremenita žena što bi se s aspekta reproduktivne kontrole posmatralo kao nasilje u porodici a ne kao ovo krivično delo, kao i lice koje obavlja poslove od javnog značaja što je irelevantno za naš problem istraživanja. *Ibid.*, st. 6

PETI DEO (EMPIRIJSKI DEO)

REPRODUKTIVNA KONTROLA ŽENA OD STRANE PARTNERA MUŠKOG POLA U REPUBLICI SRBIJI

1. Metodološki okvir istraživanja

1.1. *Predmet i cilj istraživanja*

Predmet ovog istraživanja jeste iskustvo reproduktivne kontrole koja je izvršena nad ženama od strane njihovih partnera muškog pola. Predmet istraživanja proizilazi iz činjenice da je partnersko nasilje koje je usmereno ka ženama, iako globalni fenomen, još uvek nedovoljno istraženo. Osnovu za zauzimanjem ovakvog stava nalazimo u činjenici da je reproduktivna kontrola najkasnije prepoznati oblik nasilja nad ženama. Naime, uticaj na reproduktivne odluke žena, kao što smo već izložili, nije produkt savremenog sveta, ali je njegovo prepoznavanje i samostalno proučavanje uslovljeno stepenom razvoja ljudskog društva i sve većim značajem ljudskih prava žena u njemu. Uzimajući u obzir kompleksnost fenomena reproduktivne kontrole kao i činjenicu da još uvek nije istraživana u Srbiji cilj istraživanja definisaćemo kao naučno objašnjenje fenomenoloških karakteristika reproduktivne kontrole i osobnosti njenih žrtava, analizom podataka dobijenih od strane žena koje su uzele učešće u istraživanju. S tim u vezi postavili smo nekoliko specifičnih ciljeva:

- Odrediti prevalencu i odlike reproduktivne kontrole u posmatranom uzorku,
- Utvrditi karakteristike žrtava reproduktivne kontrole,
- Ispitati korelaciju između iskustva reproduktivne kontrole i iskustva drugog oblika partnerskog nasilja,
- Ispitati korelaciju između iskustva reproduktivne kontrole i starosne dobi ispitanica,
- Ispitati korelaciju između iskustva reproduktivne kontrole i obrazovnog nivoa ispitanica,
- Ispitati korelaciju između iskustva reproduktivne kontrole i radnog statusa ispitanica,

- Ispitati korelaciju između iskustva reproduktivne kontrole i partnerskog statusa ispitanica,
- Ispitati korelaciju između iskustva reproduktivne kontrole i veličine mesta iz kog dolazi ispitanica,
- Ispitati postojanje korelacije između iskustva reproduktivne kontrole i metode kontrole rađanja koju ispitanica koristi,
- Utvrditi specifičnosti svakog od oblika reproduktivne kontrole.

1.2. Hipoteze istraživanja

Hipoteze koje treba proveriti istraživanjem proističu iz predmeta istraživanja ove disertacije. S tim u vezi prilikom formiranja hipoteza fokus je na fenomenološkim karakteristikama reproduktivne kontrole, sociodemografskim karakteristikama žrtava kao faktora koji mogu doprineti viktimizaciji⁴⁰³, vezi između reproduktivne kontrole i sociodemografskih karakteristika žrtava, vezi između reproduktivne kontrole i iskustva drugog oblika partnerskog nasilja.

Sagledavanjem strukture uzorka istraživanja dobili smo osnovne informacije o sociodemografskim karakteristikama ispitanica, te na osnovu toga formirali određene pretpostavke, odnosno hipoteze koje se odnose na profil žrtve reproduktivne kontrole. Polazne pretpostavke u vezi sa fenomenološkim karakteristikama reproduktivne kontrole proizilaze iz rezultata dosadašnjih istraživanja ovog fenomena. Hipoteze, koje smo izrazili u obliku tvrdnji, su sledeće:

- H1 Reproductivna kontrola je zastupljenija među ispitanicama srednje generativne dobi,
- H2 Reproductivna kontrola je zastupljenija među ispitanicama višeg obrazovanja,
- H3 Reproductivna kontrola je zastupljenija među zaposlenim ispitanicama,
- H4 Reproductivna kontrola je zastupljenija među ispitanicama koje su u seksualno-emotivnoj vezi,

⁴⁰³ U viktimologiji se viktmogeni faktori vezuju za karakteristike ljudi, njihov odnos s drugim licima i okolnostima u kojima žive, a koje ih čini da budu izloženiji riziku viktimizacije nasiljem i drugim oblicima kriminaliteta, odnosno predstavljaju niži stepen zaštite od rizika viktimizacije. Fattah, E. (1991) *Understanding criminal victimisation: An introduction to theoretical victimology*, Scarborough: Prentice - Hall Canada Inc, str. 284

- H5 Reproductivna kontrola je zastupljenija među ispitanicama koje žive u velikim gradovima,
- H6 Reproductivna kontrola je zastupljenija među ispitanicama koje koriste prekinut snošaj kao metodu kontrole rađanja,
- H7 Prinuda u vezi sa trudnoćom je dominantan oblik reproductivne kontrole,
- H8 Najviše ispitanica doživelo je samo jedan oblik reproductivne kontrole,
- H9 Najzastupljeniji vid prinude u vezi sa trudnoćom je da muškarac govori ženi kako ne bi trebalo da koristi nijedan oblik kontracepcije,
- H10 Najzastupljeniji vid sprečavanja kontrole rađanja je skidanje kondoma tokom seksualnog odnosa bez znanja partnerke,
- H11 Najzastupljeniji vid kontrole ishoda trudnoće je kada partner natera ženu na abortus,
- H12 Žrtve reproductivne kontrole znatno češće su žrtve i drugog oblika partnerskog nasilja,
- H13 Iskustvo reproductivne kontrole korelira sa nižim stepenom obrazovanja,
- H14 Žene mlađe starosne dobi znatno češće su žrtve reproductivne kontrole,
- H15 Nezaposlene žene znatno češće imaju iskustvo reproductivne kontrole,
- H16 Žene koje su u seksualno-emotivnoj vezi znatno češće doživljavaju reproductivnu kontrolu ,
- H17 Žene koje žive u manjim gradovima znatno češće doživljavaju reproductivnu kontrolu,
- H18 Reproductivna kontrola je učestalija među ženama koje koriste kondom kao metodu kontrole rađanja,
- H19 Karakteristike žrtava razlikuju se u zavisnosti od oblika reproductivne kontrole.

Provera navedenih hipoteza omogućiće nam obuhvatan uvid u strukturu reproductivne kontrole na uzorku žena u Srbiji, imajući u vidu njen obim, oblike ispoljavanja i njihove osobenosti kao i strukturu žrtava ovog oblika partnerskog nasilja.

1.3. *Metod istraživanja*

Za potrebe istraživanja reproductivne kontrole nad ženama u Srbiji od strane partnera muškog pola koristićemo studiju preseka, dok je kao instrument korišćen anonimni anketni

upitnik koji je sačinjen u formi Gugl dokumenta. Slučajni uzorak je formiran metodom „grudve snega“ (eng. *snowball*) tako što smo link koji vodi do upitnika prosledili na *e-mail* adrese 20 žena sa molbom da isti popune ukoliko žele kao i da, bez obzira na to da li će učestvovati u istraživanju, proslede drugim ženama koje bi mogle biti zainteresovane za učešće u istraživanju. Uvodni deo anketnog upitnika imao je za cilj da pruži informaciju potencijalnim ispitanicama o tome da im je garantovana anonimnost i da će dobijeni podaci biti upotrebljeni isključivo u naučne svrhe. Istraživanje je sprovedeno u periodu od oktobra 2020 do marta 2022. godine.

Upitnikom su obuhvaćena 24 pitanja koja su podeljena u dve grupe. Prva grupa pitanja je opšteg karaktera i ima za cilj dobijanje podataka o sociodemografskim karakteristikama ispitanica. Druga grupa pitanja vazana je za identifikovanje reproduktivne kontrole. Većina pitanja je zatvorenog tipa tačnije 22 pitanja, dok su dva pitanja otvorenog tipa na koji način je omogućeno da ispitanice upišu broj godina starosti kao i da, ukoliko žele, podele svoje iskustvo u vezi sa reproduktivnom kontrolom.

Starosna dob, stepen obrazovanja, radni i partnerski status, mesto prebivališta i oblik zaštite od trudnoće koji ispitanica koristi predstavljaju varijable u vezi sa sociodemografskim karakteristikama.

Procena iskustva partnerskog nasilja izvršena je formiranjem varijable dihotomnog tipa tako da ispitanice mogu dati potvrđan ili odričan odgovor na postavljeno pitanje. Ispitanice koje su dale potvrđan odgovor kategorišu se kao žrtve partnerskog nasilja.

Da bismo identifikovali iskustvo reproduktivne kontrole i sagledali strukturu predmetnog problema u upitnik smo uvrstili 17 pitanja na koja je moguće odgovoriti potvrđno ili odrično. Većina pitanja preuzeta je iz upitnika koji je nastao za potrebe istraživanja ovog fenomena.⁴⁰⁴ Prinudu u vezi sa trudnoćom i sprečavanje kontrole rađanja procenjujemo na osnovu 12 pitanja (po 6 za svaki od oblika) koja su preuzeta iz upitnika, dok su pitanja u vezi sa kontrolom ishoda trudnoće kreirana od strane autorke disertacije i ispitanicama je postavljeno 5 pitanja.⁴⁰⁵

Dobijeni podaci obrađivani su u SPSS programu. Prilikom analize podataka koristili smo deskriptivnu statistiku odnosno frekvencije, procenite, aritmetičku sredinu, standardnu

⁴⁰⁴ Miller, E., et al (2010) Pregnancy coercion, intimate partner violence, and unintended Pregnancy, *Contraception*, 81(4), str. 318. Preuzeto sa <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2896047/pdf/nihms164544.pdf>, posećen 17.7. 2021.

⁴⁰⁵ Sadržaj upitnika i ponuđeni odgovori nalaze se u Prilogu

devijaciju kako bismo opisali uzorak i procenili prevalencu reproduktivne kontrole. Hi-kvadrat test koristili smo za testiranje hipoteze o distribuciji kategoričkih varijabli kao i za testiranje statističke nezavisnosti dveju varijabli. Prilikom testiranja statističkih hipoteza za donošenje odluke o statističkoj značajnosti uzet je nivo $p < 0.05$.

1.4. Uzorak istraživanja

Uzorak je sačinjen od 196 ispitanica. Najmlađa ispitanica ima 18 godina dok najstarija ima 63 godine. Prosečna starosna dob ispitanica 34.05 godine, pri čemu je standardno odstupanje 6.991.

Tabela 4. *Intervalna distribucija starosne dobi ispitanica*

Starosna dob prema kategorijama	N	%
18 – 25	15	7.7
26 – 34	84	42.9
35 - 44	81	41.3
45 i više	16	8.2
Ukupno	196	100

Primenom χ^2 testa možemo zaključiti da postoje značajne statističke razlike koje se odnose na distribuciju starosne dobi prema starosnim kategorijama ($\chi^2=97.714$, $df=3$, $p < 0.001$). Najmanji broj ispitanica ima između 18 i 25 godina (7.7%), dok je najviše ispitanica starije od 25 godina i mlađe od 35 godina (42.9%).

Tabela 5. *Obrazovni nivo ispitanica*

Nivo obrazovanja	N	%
Osnovna škola	5	2.6
Srednja škola	90	45.9
Viša škola	24	12.2
Fakultet	77	39.3
Ukupno	196	100

Primenom χ^2 testa utvrdili smo da postoji značajna statistička razlika kada je u pitanju nivo obrazovanja ispitanica iz našeg uzorka ($\chi^2=102.571$, $df=3$, $p<0.001$). Aproksimativno polovina žena iz našeg uzorka završila je srednju školu, dok se najmanje njih izjasnilo da je završilo osnovnu školu. Svaka treća ispitanica završila je fakultet, dok je jedna od deset završila višu školu (Tabela 5).

Tabela 6. *Distribucija ispitanica u odnosu na radni status*

Radni status	N	%
Zaposlena	139	70.9
Nezaposlena	57	29.1
Ukupno	196	100

Na osnovu rezultata prikazanih u Tabeli 6 uočavamo da su dve od tri ispitanice iz našeg uzorka u radnom odnosu, dok jedna od tri ispitanice nije zaposlena. Dobijeni rezultati ukazuju na postojanje značajne statističke razlike među našim ispitanicama kada je u pitanju radni status ($\chi^2=34.306$, $df=1$, $p<0.001$).

Tabela 7. *Partnerski status ispitanica*

Partnerski status	N	%
Slobodna	48	24.5
U vezi	59	30.1
Brak/vanbračna zajednica	89	45.4
Ukupno	196	100

Kada posmatramo partnerski status ispitanica uočavamo da je svaka peta ispitanica slobodna, odnosno da nema partnera. Jedna od tri ispitanice je u emotivno-seksualnom odnosu sa muškarcem, odnosno u vezi, dok je približno polovina žena iz našeg uzorka u braku ili vanbračnoj zajednici (Tabela 7). Izloženi rezultati ukazuju na značajne statističke razlike kada je u pitanju partnerski status žena iz našeg uzorka ($\chi^2=13.786$, $df=2$, $p=0.001$).

Tabela 8. *Distribucija ispitanica prema veličini mesta prebivališta*

Velčina mesta prebivališta	N	%
Najviše 10000 stanovnika	31	15.8
Više od 10000 manje od 50000 stanovnika	44	22.4

Više od 50000 manje od 100000 stanovnika	40	20.4
Preko 100000 stanovnika	81	41.3
Ukupno	196	100

Na osnovu izloženih rezultata (Tabela 8) možemo zaključiti da najviše ispitanica živi u nekom od gradova sa preko 100000 stanovnika. Svaka peta ispitanica živi u gradu koji ima manje od 100000 stanovnika i više od 50000 stanovnika, dok približno svaka četvrta ispitanica živi u gradu koji ima između 10000 i 50000 stanovnika. Najmanje njih živi u mestima koja imaju do 10000 stanovnika. Dobijeni rezultati ukazuju da postoji značajna statistička razlika u distribuciji ispitanica prema veličini mesta prebivališta ($\chi^2=29.673$, $df=3$, $p<0.001$).

Tabela 9. *Metoda kontrole rađanja koju ispitanica koristi*

Metoda kontrole rađanja	N	%
Prekinut snošaj	136	69.4
Kondom	46	23.5
Kontracepcija (pilula, dijafragma i dr.)	14	7.1
Ukupno	196	100

Dve od tri žene iz našeg uzorka oslanjaju se na prekinut snošaj kao metodu kontrole rađanja. svaka peta ispitanica koristi kondom, dok se najmanje naših ispitanica izjasnilo da koristi neki oblik kontracepcije koji je namenjen isključivo ženama, odnosno neku modernu metodu kontracepcije (Tabela 9). Ovi podaci ukazuju na postojanje značajne statističke razlike kada je u pitanju korišćenje neke od metoda kontrole rađanja u posmatranom uzorku ($\chi^2= 122.490$, $df=2$, $p<0.001$).

Tabela 10. *Iskustvo partnerskog nasilja*

Partnersko nasilje	N	%
Iskustvo partnerskog nasilja	63	32.1
Bez iskustva partnerskog nasilja	133	67.9
Ukupno	196	100

Sagledavanjem iskustva partnerskog nasilja među ispitanicama uočavamo da je jedna od tri ispitanice doživela partnersko nasilje, dok dve od tri ispitanice nisu imale takvo iskustvo (

Tabela 10). Uočenu razliku koja je statistički značajna možemo okarakterizirati kao pozitivnu budući da većina žena iz uzorka nije doživela nasilje od svog bivšeg ili sadašnjeg partnera ($\chi^2=25.000$, $df=1$, $p<0.001$).

Analizom izloženih rezultata koji se odnose na sociodemografske karakteristike ispitanica možemo zaključiti da prosečna žena iz našeg uzorka ima 34 godine, da je srednja škola najviši nivo obrazovanja koji je postigla, da je zaposlena i u braku, da živi u nekom od gradova sa preko 100000 stanovnika, da nije bila žrtva partnerskog nasilja, te da se oslanja na prekinut snošaj kao tradicionalnu metodu kontrole rađanja.

1.5. Ograničenja istraživanja

Rezultate istraživanja moramo posmatrati u svetlu određenih ograničenja. Naime, istraživanje putem *online* upitnika ne možemo „kontrolisati“ u nekoliko segmenata. Kao prvo ne možemo znati da li su zaista sve ispitanice punoletne. Kao drugo ograničenje koje prati *online* istraživanja navešćemo mogućnost popunjavanja upitnika više puta od strane iste osobe. Iako je upitnik kreiran tako da se može popuniti samo jednom ne možemo ga smatrati savršenim budući da postoji mogućnost da je jedna osoba ili više njih popunilo upitnik više puta pristupajući mu sa različitih računara ili *e-mail* adresa. Treće ograničenje odnosi se na to da je istraživanjem obuhvaćen uzorak koji nije reprezentativnog tipa tako da se dobijeni rezultati ne mogu generalizovati. Sledeće ograničenje odnosi se na to što je istraživanje vezano za celoživotno iskustvo reproduktivne kontrole tako da ne raspolažemo preciznim podacima koji se odnose na predmetni fenomen i sociodemografske karakteristike anketiranih žena. S tim u vezi je i ograničenje koje se odnosi na to što nemamo podatke da li je participantkinja doživela drugi oblik partnerskog nasilja u istom partnerskom odnosu u kome je doživela i reproduktivnu kontrolu. Bez obzira na sva ograničenja dobijeni podaci o istraživanom fenomenu svakako su od značaja prvenstveno u smislu njegovog identifikovanja a potom i određivanja obima i sagledavanja strukture.

2. Rezultati istraživanja reproduktivne kontrole nad ženama od strane partnera muškog pola u Republici Srbiji

2.1. Deskriptivni prikaz sociodemografskih karakteristika ispitanica sa iskustvom reproduktivne kontrole

Minimalna starosna dob ispitanica sa iskustvom reproduktivne kontrole je 22 godine što je nešto više u odnosu na minimalnu starost u ukupnom uzorku. Maksimalna starosna dob ispitanica sa iskustvom reproduktivne kontrole iznosi 63 godine što odgovara maksimalnoj starosnoj dobi u ukupnom uzorku. Prosečna starosna dob ispitanica sa iskustvom reproduktivne kontrole je 35.76 godina (SD=7.185) i nešto je viša u odnosu na prosečnu starosnu dob u ukupnom uzorku.

Tabela 11. *Intervalna distribucija starosne dobi ispitanica sa iskustvom reproduktivne kontrole*

Starosna dob prema kategorijama	N	%
18 – 25	2	2.5
26 – 34	33	41.7
35 - 44	32	40.5
45 i više	12	15.1
Ukupno	79	100

Gotovo podjednak broj ispitanica sa iskustvom reproduktivne kontrole pripada dvema starosnim kategorijama, odnosno ima između 26 i 44 godine, dok najmanje ispitanica ima više od 18 i manje od 26 godina (Tabela 11). Dobijeni rezultati ukazuju na to da postoji značajna statistička razlika u vezi sa starosnom distribucijom ispitanica ($\chi^2=35.481$, $df=3$, $p<0.001$) s obzirom na to da samo 21.5% (17 od 79) njih ima manje od 26 ili više od 44 godine.

Tabela 12. *Obrazovni nivo ispitanica sa iskustvom reproduktivne kontrole*

Stepen obrazovanja	N	%
Osnovna škola	5	6.4

Srednja škola	29	36.7
Viša škola	10	12.6
Fakultet	35	44.3
Ukupno	79	100

Na osnovu rezultata prikazanih u Tabeli 12. uočavamo da je reproduktivna kontrola najviše rasprostranjena među ispitanicama koje imaju fakultetsko obrazovanje budući da aproksimativno svaka druga ispitanica koja je završila fakultet istovremeno i žrtva reproduktivne kontrole. Jedna od tri ispitanice koje su završile srednju školu izjasnila se da je imala iskustvo reproduktivne kontrole, dok je približno jedna od deset ispitanica koje su doživele reproduktivnu kontrolu završila višu školu. Dobijeni rezultati pokazuju da postoji značajna statistička razlika u obrazovnom nivou žrtava reproduktivne kontrole ($\chi^2=31.937$, $df=3$, $p<0.001$) koja se ogleda u veoma niskoj zastupljenosti reproduktivne kontrole među ispitanicama koje su završile osnovnu školu i vrlo visokoj zastupljenosti predmetnog fenomena među fakultetski obrazovanim ispitanicama.

Tabela 13. *Distribucija ispitanica žrtava reproduktivne kontrole u odnosu na radni status*

Radni status	N	%
Zaposlena	57	72.1
Nezaposlena	22	27.9
Ukupno	79	100

Što se tiče radnog statusa ispitanica koje su imale iskustvo reproduktivne kontrole ne uočavamo razliku u odnosu na ukupan uzorak. Dobijeni rezultati ukazuju na postojanje značajne statističke razlike ($\chi^2=15.506$, $df=1$, $p<0.001$) koja se ogleda u tome da su dve od tri zaposlene ispitanice doživele reproduktivnu kontrolu, dok je jedna od tri bez zaposlenja (Tabela 13).

Tabela 14. *Partnerski status ispitanica sa iskustvom reproduktivne kontrole*

Partnerski status	N	%
Slobodna	19	24

U vezi	32	40.5
Brak/vanbračna zajednica	28	35.5
Ukupno	79	100

Posmatranjem rezultata koji se odnose na distribuciju reproduktivne kontrole s aspekta partnerskog statusa žrtava uočavamo postojanje razlike koje je statistički značajna ($\chi^2=3.367$, $df=2$, $p=0.186$). Dve od pet ispitanica koje su useksualno-erotivnoj vezi potvrdile su iskustvo s ovim oblikom nasilja nad ženama nasuprot svakoj četvoj ispitanici koja se izjasnila kao slobodna (Tabela 14).

Tabela 15. *Iskustvo reproduktivne kontrole prema veličini mesta prebivališta*

Velčina mesta prebivališta	N	%
Najviše 10000 stanovnika	6	7.6
Više od 10000 manje od 50000 stanovnika	24	30.4
Više od 50000 manje od 100000 stanovnika	21	26.6
Preko 100000 stanovnika	28	35.4
Ukupno	79	100

Značajna statistička razlika potvrđena je i u raspodeli žrtava reproduktivne kontrole prema mestu prebivališta ($\chi^2=14.013$, $df=3$, $p=0.003$). Reproductivnu kontrolu doživela je jedna od tri ispitanice koja živi u nekom od gradova sa preko 100000 stanovnika. Najmanje ispitanica koje žive u mestima manjim od 10000 stanovnika imalo je iskustvo reproduktivne kontrole. Ispitanice koje žive u gradovima koji imaju manje od 100000 a više od 50000 stanovnika i između 10000 i 50000 stanovnika gotovo ujednačeno su se izjašnjavale da su imale iskustvo reproduktivne kontrole (Tabela 15).

Tabela 16. *Metoda kontrole rađanja koju koriste ispitanice sa iskustvom reproduktivne kontrole*

Metoda kontrole rađanja	N	%
Prekinut snošaj	45	56.9
Kondom	26	32.9

Kontracepcija (pilula, dijafragma i dr.)	8	10.2
Ukupno	79	100

Nešto više od polovine ispitanica koje su doživele reproductivnu kontrolu oslanja se na prekinut snošaj. Jedna od tri ispitanice koje su imale iskustvo reproductivne kontrole izjasnila se da kao metodu kontrole rađanja koristi kondom, dok najmanje ispitanica koristi neki vid kontracepcije namenjen isključivo ženama (Tabela 16). Dobijeni rezultati proporcionalni su rezultatima ukupnog uzorka. Među metodama kontrole rađanja koje koriste ispitanice sa iskustvom reproductivne kontrole uočavamo značajne statističke razlike ($\chi^2=26.000$, $df=2$, $p<0.001$) s obzirom na to da tek jedna od deset žrtava koristi neki od oblika ženske kontracepcije.

Tabela 17. *Distribucija drugog oblika partnerskog nasilja u okviru reproductivne kontrole*

	Iskustvo nasilja	
	Da (N, %)	Ne (N, %)
Reproductivna kontrola (N= 79)	44 (55.7)	35 (44.3)

Rezultati koji se odnose na distribuciju drugog oblika partnerskog nasilja među ispitanicama koje su imale iskustvo reproductivne kontrole ne pokazuju razliku koja bi se mogla smatrati statistički značajnom ($\chi^2=1.025$, $df=1$, $p=0.311$). Najviše ispitanica suočilo se sa oba oblika partnerskog nasilja. Ipak, dobijeni rezultati su približno ujednačeni uzimajući u obzir da je nešto više od polovine žrtava reproductivne kontrole imalo iskustvo i s drugim oblikom partnerskog nasilja, dok nešto manje od polovine ispitanica koje su žrtve reproductivne kontrole nije potvrdilo iskustvo s drugim oblikom partnerskog nasilja (Tabela 17).

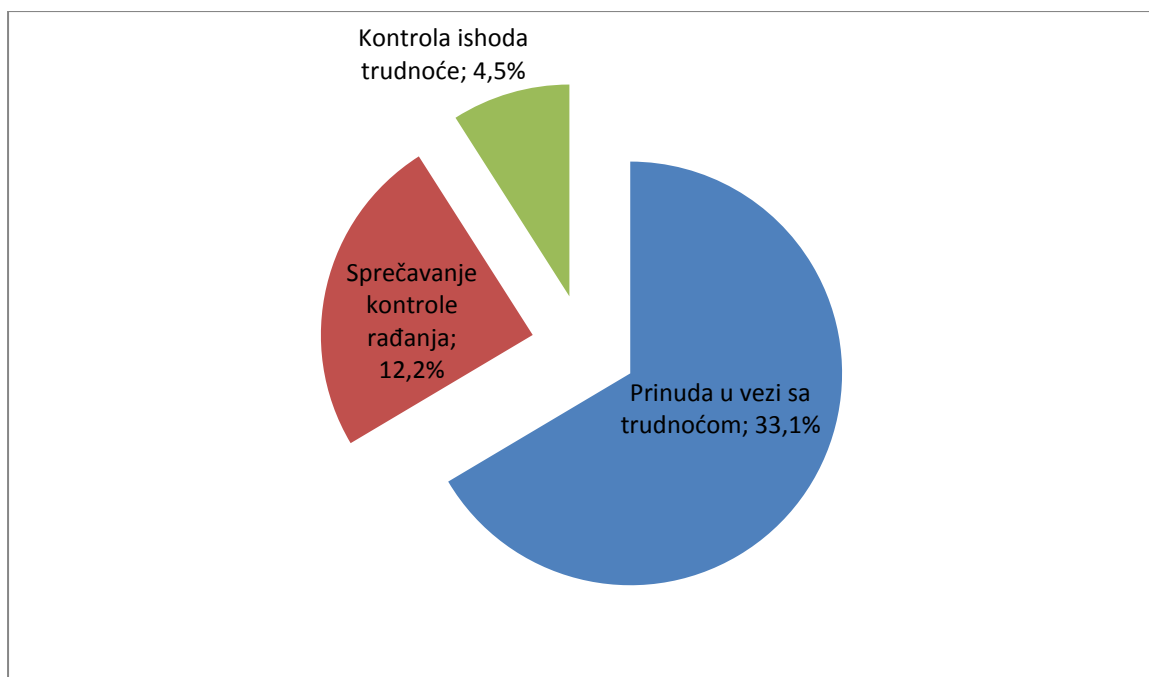
2.2. *Obim i struktura reproductivne kontrole*

Reproductivnu kontrolu doživelo je nešto više od trećine ispitanica iz našeg uzorka, odnosno 79 njih, dok su se dve od tri ispitanice, odnosno njih 117, izjasnile da nisu doživele reproductivnu kontrolu od strane bivšeg ili sadašnjeg partnera (Grafikon 1). Dobijeni rezultati ukazuju na to da postoji značajna statistička razlika među ispitanicama u korist onih koje nisu imale iskustvo reproductivne kontrole ($\chi^2=7.367$, $df=1$, $p=0.007$).

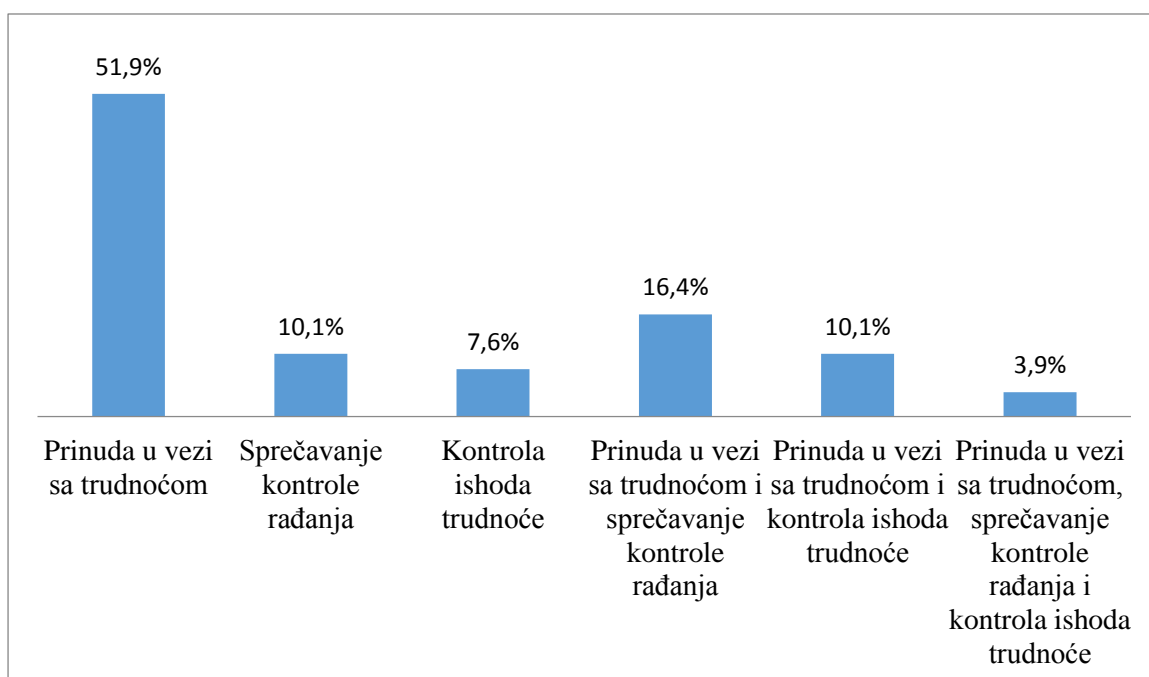
Od ukupnog broja ispitanica jedna od tri doživela je neku od formi prinude u vezi sa trudnoćom (33.1). Sprečavanje kontrole rađanja doživelo je 12.2% žena iz našeg uzorka, dok je kontrola ishoda trudnoće najmanje zastupljen oblik sa kojim se saglasilo 4.5% ispitanica (Grafikon 2). Analizom rezultata koji se odnose na distribuciju oblika reproduktivne kontrole možemo zaključiti da je prinuda u vezi sa trudnoćom najzastupljenija i da je ta zastupljenost statistički značajna ($\chi^2=51.449$, $df=2$, $p=0.001$) Ukoliko uzmemo u obzir da je 79 ispitanica doživelo reproduktivnu kontrolu uočavamo da je 55 ispitanica imalo iskustvo sa samo jednim od oblika reproduktivne kontrole, dok se 21 ispitanica izjasnila da je imala iskustvo sa dva oblika reproduktivne kontrole a 3 ispitanice su doživjele sva tri oblika predmetnog fenomena (Grafikon 3)



Grafikon 1. *Prevalenca reproduktivne kontrole*



Grafikon 2. Distribucija oblika reproduktivne kontrole



Grafikon 3. Reproaktivna kontrola prema oblicima ispoljavanja zasebno i u kombinaciji

Na osnovu izloženih rezultata (Grafikon 3) možemo zaključiti da je prinuda u vezi sa trudnoćom dominantan oblik reproduktivne kontrole, budući da je istu doživela 41 ispitanica. Aproximativno jedna od osam ispitanica doživela je sprečavanje kontrole rađanja, dok je jedna od deset doživela kontrolu ishoda trudnoće. Ispitanice koje su doživele više od jednog

oblika reproduktivne kontrole imale su iskustvo sa prinudom u vezi sa trudnoćom i jednim ili oba preostala oblika. Skoro svaka peta ispitanica doživela je prinudu u vezi sa trudnoćom i sprečavanje kontrole rađanja. Jedna od osam ispitanica doživela je prinudu u vezi sa trudnoćom i kontrolu ishoda trudnoće, dok su tri ispitanice doživele sva tri oblika reproduktivne kontrole.

2.2.1. Veza između reproduktivne kontrole i sociodemografskih karakteristika žrtava

Sagledavanjem rezultata koji se odnose na potencijalnu asocijaciju koja postoji između reproduktivne kontrole i drugog oblika partnerskog nasilja uočavamo da su dve od tri ispitanice koje su imale iskustvo partnerskog nasilja istovremeno i žrtve reproduktivne kontrole (44 od 63, 69.8%), dok je reproduktivnu kontrolu doživela aproksimativno svaka treća ispitanica (35 od 133, 26.3%) koja nije imala iskustvo s drugi oblikom partnerskog nasilja (Tabela 18.). Možemo zaključiti da je reproduktivna kontrola determinisana iskustvom partnerskog nasilja. Asocijacija koja postoji između navedenih oblika partnerskog nasilja pokazala se kao statistički značajna ($\chi^2=33.661$, $df=1$, $p<0.001$).

Tabela 18. *Reproduktivna kontrola i asocijacija sa drugim oblikom partnerskog nasilja*

Iskustvo nasilja	Reproduktivna kontrola		Ukupno
	Da (N, %)	Ne (N, %)	
Sa iskustvom nasilja	44 (55.7)	19 (16.2)	63 (32.1)
Bez iskustva nasilja	35 (44.3)	98 (83.8)	133 (67.9)
Ukupno	79 (100)	117 (100)	196 (100)

Analizom rezultata koji se odnose na asocijaciju između reproduktivne kontrole i starosne dobi uočavamo da je reproduktivna kontrola učestalija među ispitanicama koje imaju 44 ili više godina, budući da je čak 75% (12 od 16) ispitanica koje pripadaju ovoj starosnoj kategoriji doživelo neki od oblika reproduktivne kontrole (Tabela 19.). Ova veza pokazala se kao statistički značajna ($\chi^2=12.680$, $df=3$, $p=0.005$). Među ispitanicama koje su pored reproduktivne kontrole doživele i drugi oblik partnerskog nasilja najviše njih ima najmanje 35 a najviše 44 godine. Oba oblika partnerskog nasilja nešto su češća među ispitanicama koje imaju 45 ili više godina budući da su tri od četiri ispitanice doživele kako reproduktivnu kontrolu tako i drugi oblik partnerskog nasilja (8 od 9, 88.8%).

Tabela 19. *Veza između reproduktivne kontrole i starosne dobi*

Starosna dob	Reproduktivna kontrola (N=79)			Bez reproduktivne kontrole (N=117)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
18-25	2 (2.5)	1 (2.3)	1 (2.9)	13 (11.1)	3 (15.8)	10 (10.2)
26-34	34 (43)	17 (38.6)	17 (48.6)	50 (42.7)	7 (36.8)	43 (43.9)
35-44	31 (39.2)	18 (40.9)	13 (37.1)	50 (42.7)	8 (42.1)	42 (42.9)
≥45	12 (15.2)	8 (18.2)	4 (11.4)	4 (3.4)	1 (5.3)	3 (3.1)
Ukupno	79 (100)	44 (100)	35 (100)	117 (100)	19 (100)	98 (100)

Sagledavanjem asocijacije između reproduktivne kontrole i nivoa obrazovanja ispitanica možemo zaključiti da je ona statistički značajna ($\chi^2=10.716$, $df=3$, $p<0.013$). Naime, sve ispitanice koje su završile osnovnu školu (100%) imale su iskustvo sa reproduktivnom kontrolom, dok je najmanja učestalost među ispitanicama koje su završile srednju školu budući da je svaka treća (29 od 90, 32.2%) imala iskustvo reproduktivne kontrole (Tabela 20.). Reproductivna kontrola i drugi oblik partnerskog nasilja učestaliji su među ispitanicama koje su završile osnovnu školu s obzirom na to da je četiri od pet ispitanica (80%) potvrdilo iskustvo oba oblika partnerskog nasilja.

Tabela 20. *Veza između reproduktivne kontrole i nivoa obrazovanja*

Nivo obrazovanja	Reproduktivna kontrola (N=79)			Bez reproduktivne kontrole (N=117)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
Osnovna škola	5 (6.3)	4 (9.1)	1 (2.9)	/	/	/
Srednja škola	29 (36.7)	16 (36.4)	13 (37.1)	61 (52.1)	10 (52.6)	51 (52)
Viša škola	10 (12.7)	7 (15.9)	3 (8.6)	14 (12)	4 (21.1)	10 (10.2)
Fakultet	35 (44.3)	17 (38.6)	18 (51.4)	42 (35.9)	5 (26.3)	37 (37.8)
Ukupno	79 (100)	44 (100)	35 (100)	117 (100)	19 (100)	98 (100)

Analizom rezultata koji se odnose na potencijalnu asocijaciju između reproduktivne kontrole i radnog statusa ispitanica koje su imale iskustvo sa istom uočavamo da je 40.3%

među zaposlenim ispitanicama potvrdno odgovorilo na ovo pitanje s tim što je reproduktivna kontrola identično rasprostranjena i među ispitanicama koje nisu zaposlene. S tim u vezi možemo zaključiti da ne postoji asocijacija među ispitivanim varijablama ($\chi^2=0.000$, $df=1$, $p=0.993$). Ukoliko sagledavamo odnos između reproduktivne kontrole, drugog oblik partnerskog nasilja i radnog statusa uočavamo da su oba oblika partnerskog nasilja neznatno učestalija među zaposlenim ispitanicama, odnosno da je 70.8% (34 od 48) zaposlenih i 66.6% (10 od 15) nezaposlenih ispitanica potvrdilo iskustvo oba oblika nasilja iako statistički značajna veza nije potvrđena (Tabela 21.).

Tabela 21. *Veza između reproduktivne kontrole i radnog statusa*

Radni status	Reproduktivna kontrola (N=79)			Bez reproduktivne kontrole (N=117)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
Zaposelna	56 (70.9)	34 (77.3)	22 (62.9)	83 (70.9)	14 (73.7)	69 (70.4)
Nezaposlena	23 (29.1)	10 (22.7)	13 (37.1)	34 (29.1)	5 (26.3)	29 (29.6)
Ukupno	79 (100)	44 (100)	35 (100)	117 (100)	19 (100)	98 (100)

Kada sagledavamo asocijaciju između reproduktivne kontrole i partnerskog statusa ispitanica uočavamo da postoji zavisnost posmatranih varijabli ($\chi^2=6.603$, $df=2$, $p=0.037$). S tim u vezi reproduktivna kontrola je i statistički učestalija među ispitanicama koje su u seksualno-emotivnoj vezi s obzirom na to da je svaka druga ispitanica koja se izjasnila da je u vezi istovremeno i žrtva reproduktivne kontrole (31 od 59, 52.5%). Reproductivna kontrola u braku korelira sa namanjom učestalošću (28 od 89, 31.5%). Iskustvo drugog oblika partnerskog nasilja i reproduktivne kontrole najrasprostranjenije je među ispitanicama koje su u vezi i ujedno znatno češće s obzirom na to da je 85% (18 od 23) ispitanica koje su imale iskustvo drugog oblika partnerskog nasilja doživelo i reproduktivnu kontrolu (Tabela 22.).

Tabela 22. *Veza između reproduktivne kontrole i partnerskog statusa*

Partnerski status	Reproduktivna kontrola (N=79)			Bez reproduktivne kontrole (N=117)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)

Slobodna	20 (25.3)	12 (27.3)	8 (22.9)	28 (23.9)	7 (36.8)	21 (21.4)
U vezi	31 (39.2)	18 (40.9)	13 (37.1)	28 (23.9)	3 (15.8)	25 (25.5)
Brak/vanbračna zajednica	28 (35.4)	14 (31.8)	14 (40)	61 (52.1)	9 (47.4)	52 (53.1)
Ukupno	79 (100)	44 (100)	35 (100)	117 (100)	19 (100)	98 (100)

Svaka druga ispitanica (52.5%, 24 od 44) koja živi u mestu sa najmanje 10000 i najviše 50000 stanovnika imala je iskustvo reproduktivne kontrole (Tabela 23.). Ovaj podatak ukazuje na postojanje veze između iskustva reproduktivne kontrole i veličine mesta u kome ispitanica živi. Svaka peta ispitanica koja živi u mestu sa manje od 10000 stanovnika doživela je neki od oblika reproduktivne kontrole. Zaključujemo da je reproduktivna kontrola statistički učestalija među ispitanicama koje žive u manjim gradovima, dok je najređa u mestima sa najviše 10000 stanovnika ($\chi^2=12.944$, $df=3$, $p=0.005$). Kombinacija reproduktivne kontrole i drugog oblika partnerskog nasilja nešto je učestalija među ispitanicama koje žive u gradovima sa najviše 50000 stanovnika budući da je 81.2% (13 od 16) ovih ispitanica imalo iskustvo sa oba oblika partnerskog nasilja.

Tabela 23. *Veza između reproduktivne kontrole i veličine mesta u kome ispitanica živi*

Mesto u kome živi	Reproduktivna kontrola (N=79)			Bez reproduktivne kontrole (N=117)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
≤10000	6 (7.6)	4 (9.1)	2 (5.7)	25 (21.4)	3 (15.8)	22 (22.4)
≥10000 ≤50000	24 (30.4)	13 (29.5)	11 (31.4)	20 (17.1)	3 (15.8)	17 (17.3)
≥50000 ≤100000	21 (26.6)	10 (22.7)	11 (31.4)	19 (16.2)	4 (21.1)	15 (15.3)
≥100000	28 (35.4)	17 (38.6)	11 (31.4)	53 (45.3)	9 (47.4)	44 (44.9)
Ukupno	79 (100)	44 (100)	35 (100)	117 (100)	19 (100)	98 (100)

Što se tiče veze između metode kontrole rađanja koju ispitanica koristi i iskustva reproduktivne kontrole uočavamo da je ona statistički značajna ($\chi^2=9.621$, $df=2$, $p=0.008$). Među ispitanicama koje se oslanjaju na prekinut snošaj kako bi sprečile neželjene i neplanirane trudnoće svaka treća (45 od 136, 33.1%) doživela je neki od oblika reproduktivne

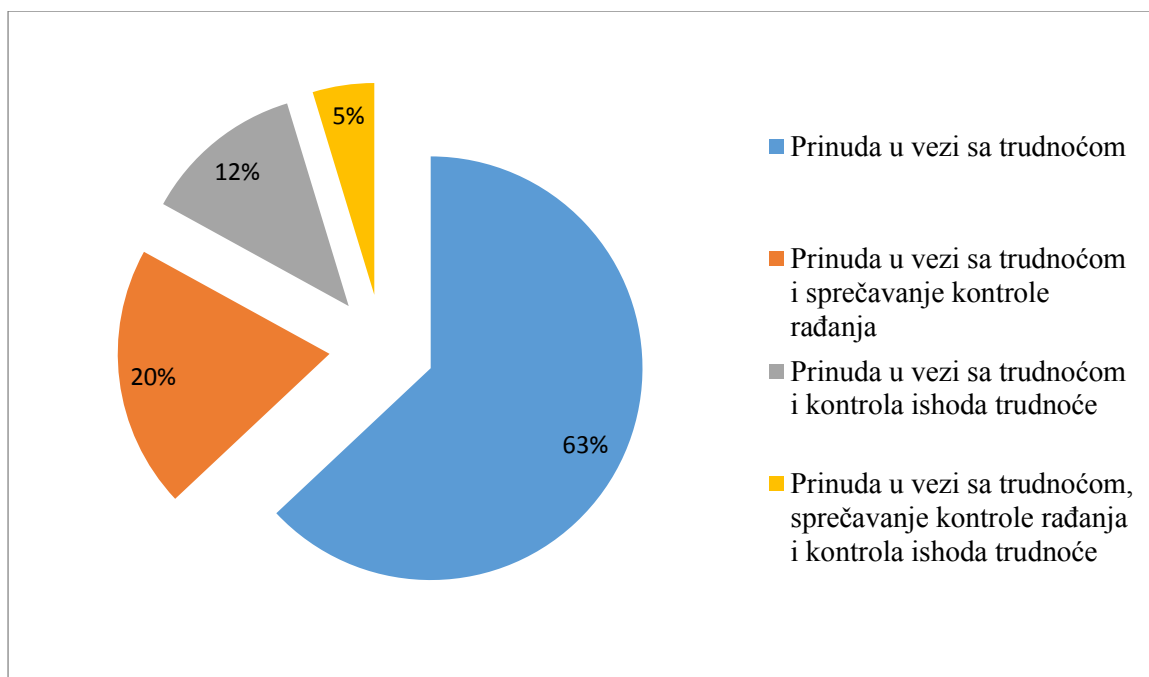
kontrole (Tabela 24). Svaka druga ispitanica koja koristi kondom (29 od 46, 56.5%), kao i svaka druga koja koristi neki oblik kontracepcije namenjen ženama (8 od 14, 57.1%) potvrdile su iskustvo reproduktivne kontrole. Jednostavnije rečeno, reproduktivnu kontrolu znatno češće su doživele ispitanice koje koriste kondom ili neki oblik ženske kontracepcije. Posmatranjem iskustva drugog oblika partnerskog nasilja i reproduktivne kontrole iz ugla metode kontrole rađanja zaključujemo da su oba oblika partnerskog nasilja učestalija među ispitanicama koje koriste kondom kao metodu kontrole rađanja (12 od 13, 92.3%).

Tabela 24. *Veza između reproduktivne kontrole i metode kontrole rađanja koju ispitanica koristi*

Metoda kontrole rađanja	Reproduktivna kontrola (N=79)			Bez reproduktivne kontrole (N=117)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
Prekinut snošaj	45 (57)	28 (63.6)	17 (48.6)	91 (77.8)	17 (89.5)	74 (75.5)
Kondom	26 (32.9)	12 (27.3)	14 (40)	20 (17.1)	1 (5.3)	19 (19.4)
Kontracepcija (pilula, dijafragma i sl.)	8 (10.1)	4 (9.1)	4 (11.4)	6 (5.1)	1 (5.3)	5 (5.1)
Ukupno	79 (100)	44 (100)	35 (100)	117 (100)	19 (100)	98 (100)

2.3. *Prinuda u vezi sa trudnoćom*

Sa iskustvom prinude u vezi sa trudnoćom saglasilo se 65 ispitanica. Od tog broja 41 ispitanica doživela je samo prinudu u vezi sa trudnoćom, 13 njih doživelo je prinudu u vezi sa trudnoćom i sprečavanje kontrole rađanja, 8 ispitanica je pored prinude u vezi sa trudnoćom doživelo i kontrolu ishoda trudnoće, dok su tri ispitanice doživele prinudu u vezi sa trudnoćom, sprečavanje kontrole rađanja i kontrolu ishoda trudnoće (Grafikon 4).



Grafikon 4. *Prinuda u vezi sa trudnoćom i odnos sa drugim oblicima reproduktivne kontrole*

Na osnovu rezultata izloženih u Tabeli 25. uočavamo da se u okviru prvog oblika reproduktivne kontrole, odnosno prinude u vezi sa trudnoćom najviše ispitanica izjasnilo da im je bivši ili sadašnji partner rekao kako ne bi trebalo da koriste nijedan oblik kontracepcije. Svakoj petoj ispitanici iz našeg uzorka (N=196) partner je rako kako ne bi trebalo da koristi kntracepciju. Jednu od deset ispitanica partner je prisiljavao ili vršio pritisak na nju kako bi zatrudnela, odnosno partner je rekao kako će je ostaviti ako ne zatrudni. Najmanje ispitanica izjasnilo se da ih je partner fizički povredio zato što su se suprotstavile njegovoj želji da ostanu trudne u periodu u kome je partner to želeo (5 od 196, 2.5%). Uočavamo da su ispitanice više bile izložene pritisku u vezi sa trudnoćom kao podoblikom reproduktivne kontrole u poređenju sa prinudom na trudnoću kao drugim podoblikom. Partneri muškog pola više su ispoljavali ponašanja koja se mogu okarakterisati kao psihičko nasilje u poređenju sa ponašanjima koja uključuju primenu fizičke sile, odnosno fizičko nasilje.

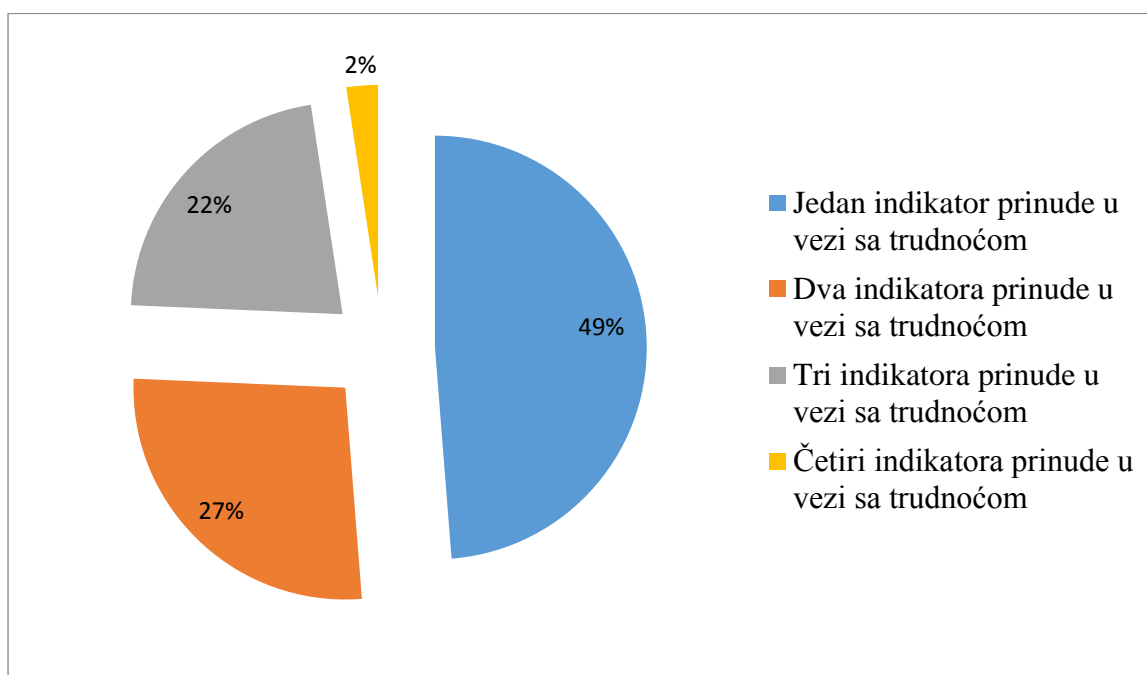
Tabela 25. *Zastupljenost pojedinačnih oblika ispoljavanja prinude u vezi sa trudnoćom u istraživačkom uzorku*

Prinuda u vezi sa trudnoćom*	N	%
Da li Vam je partner ikada rekao da će Vas ostaviti ako ne	23	11.7

zatrudnite?		
Da li Vam je partner ikada rekao da će naći drugu ukoliko ne zatrudnite?	14	7.1
Da li Vas je partner ikada prisilio ili vršio pritisak na Vas da zatrudnite?	25	12.7
Da li Vas je partner ikada naterao da imate seksualni odnos bez kondoma s namerom da ostanete trudni iako u tom periodu niste želeli trudnoću?	10	5.1
Da li Vas je partner ikada fizički povredio jer ste se suprotstavili njegovoj želji da ostanete trudni budući da u tom periodu niste želeli trudnoću?	5	2.5
Da li Vam je partner ikada rekao da uopšte ne bi trebalo da koristite kontracepciju?	43	21.9

*-odgovori na više pitanja nisu međusobno isključeni

Gotovo polovina ispitanica koje su doživele prinudu u vezi sa trudnoćom izjasnila se da je imala iskustvo sa jednim indikatorom ovog oblika reproduktivne kontrole (20 od 41). Prema svakoj četvrtoj ispitanici partner je ispoljio dva ponašanja koja pripadaju prinudi u vezi sa trudnoćom (11 od 41), dok je jedna od pet ispitanica doživela tri oblika ponašanja (9 od 41). Jedna ispitanica imala je iskustvo sa četiri različita oblika ponašanja koja su pokazatelji prinude u vezi sa trudnoćom (Grafikon 5).



Grafikon 5. *Repetitivnost indikatora prinude u vezi sa trudnoćom*

Među ispitanicama koje su doživele samo jedan od indikatora prinude u vezi sa trudnoćom najviše njih je potvrdilo da im je partner rekao kako ne bi trebalo da koriste nijedan oblik kontracepcije (16 od 20). Dve ispitanice su potvrdile da im je partner rekao da će ih ostaviti ukoliko ne zatrudne i po jedna ispitanica je doživela da joj je partner rekao da će naći drugu ako ne zatrudni, odnosno partner je vršio pritisak ili je prisiljavao na trudnoću.

Posmatranjem rezultata koji se odnose na asocijaciju između prinude u vezi sa trudnoćom i drugog oblika partnerskog nasilja uočavamo da je asocijacija statistički značajna, odnosno da postoji veza između prinude u vezi sa trudnoćom i iskustva drugog oblika partnerskog nasilja ($\chi^2=30.885$, $df=1$, $p<0.001$). Dve od tri ispitanice (38 od 63, 60.3%) koje su bile izložene partnerskom nasilju doživele su i ovaj oblik reproduktivne kontrole (Tabela 26).

Tabela 26. *Prinuda u vezi sa trudnoćom i asocijacija sa drugim oblikom partnerskog nasilja*

Iskustvo nasilja	Prinuda u vezi sa trudnoćom		Ukupno
	Da (N, %)	Ne (N, %)	
Sa iskustvom nasilja	38 (58.5)	25 (19.1)	63 (32.1)
Bez iskustva nasilja	27 (41.5)	106 (80.9)	133 (67.9)
Ukupno	65 (100)	131 (100)	196 (100)

Srednja starosna dob ispitanica koje su doživele prinudu u vezi sa trudnoćom je 36.35 godina ($SD=6.705$). Ovaj oblik reproduktivne kontrole doživela je svaka druga ispitanica koja ima između 26 i 34 godine (29 od 84, 46.6%). Ispitanice koje imaju minimum 18 i najviše 25 godina najmanje su se izjasnile kao žrtve prinude u vezi sa trudnoćom (1 od 15, 6.7%). Analizom rezultata koji se odnose na asocijaciju između prinude u vezi sa trudnoćom i starosne dobi ispitanica uočavamo da postoji veza koja je statistički značajna ($\chi^2=14.419$, $df=3$, $p=0.002$). Prinudu u vezi sa trudnoćom doživele su dve od tri ispitanice koje imaju najmanje 45 godina (11 od 16, 68.8%). Ovaj oblik reproduktivne kontrole najmanje je zastupljen među ispitanicama koje imaju između 18 i 25 godina (1 od 15, 1.5%). Posmatrano iz ugla prinude u vezi sa trudnoćom u sprezi sa iskustvom drugog oblika partnerskog nasilja ispitanice koje imaju 45 ili više godina najčešće su bile izložene i jednom i drugom obliku nasilja nad žnama. Čak 77.7% (7 od 9) doživelo je prinudu u vezi sa trudnoćom i drugi oblik partnerskog nasilja (Tabela 27.)

Tabela 27. *Prinuda u vezi sa trudnoćom i asocijacija sa starosnom dobi ispitanica*

Starosna dob	Prinuda u vezi sa trudnoćom (N=65)			Bez prinude u vezi sa trudnoćom (N=131)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
18-25	2 (3.1)	1 (2.6)	1 (3.7)	14 (10.7)	4 (16)	10 (9.4)
26-34	28 (43.1)	15 (39.5)	13 (48.1)	55 (42)	8 (32)	47 (44.3)
35-44	24 (36.9)	15 (39.5)	9 (33.3)	57 (43.5)	11 (44)	46 (43.4)
≥45	11 (16.9)	7 (18.4)	4 (14.8)	5 (3.8)	2 (8)	3 (2.8)
Ukupno	65 (100)	38 (100)	27 (100)	131 (100)	25 (100)	106 (100)

Među ispitanicama koje su doživele prinudu u vezi sa trudnoćom najviše njih završilo je fakultet (28 od 65, 43.1%). Svaka treća ispitanica koja je imala iskustvo prinude u vezi sa trudnoćom završila je srednju školu (23 od 65, 35.4%). Kada je u pitanju testiranje nezavisnosti dveju varijabli možemo zaključiti da je prinuda u vezi sa trudnoćom vezana za nivo obrazovanja ($\chi^2=8.437$, $df=3$, $p=0.038$). Ispitanice koje su završile osnovnu školu znatno češće su potvrđivale iskustvo prinude u vezi sa trudnoćom (4 od 5, 80%). Prinuda u vezi sa trudnoćom znatno je ređa među ispitanicama koje su završile srednju školu (23 od 90, 25.6) (Tabela 28). Drugi oblik partnerskog nasilja i prinuda u vezi sa trudnoćom češće su među ispitanicama koje su završile osnovnu školu (3 od 4, 75%).

Tabela 28. *Veza između prinude u vezi sa trudnoćom i nivoa obrazovanja*

Nivo obrazovanja	Prinuda u vezi sa trudnoćom (N=65)			Bez prinude u vezi sa trudnoćom (N=131)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
Osnovna škola	4 (6.2)	3 (7.9)	1 (3.7)	1 (0.8)	1 (4)	/
Srednja škola	23 (35.4)	14 (36.8)	9 (33.3)	67 (51.1)	12 (48)	55 (51.9)
Viša škola	10 (15.4)	7 (18.4)	3 (11.1)	14 (10.7)	4 (16)	10 (9.4)
Fakultet	28 (43.1)	14 (36.8)	14 (51.9)	49 (37.4)	8 (32)	41 (38.7)
Ukupno	65 (100)	38 (100)	27 (100)	131 (100)	25 (100)	106 (100)

Prinudu u vezi sa trudnoćom doživelo je najviše zaposlenih ispitanica (48 od 65, 73.8%) nasuprot 17 njih (26.2%) koje su nezaposlene. Sagledavanjem potencijalne veze među varijablama prinuda u vezi sa trudnoćom i radni status nije uočena međusobna zavisnost ($\chi^2=0.404$, $df=1$, $p=0.525$). Dobijeni rezultat odnosi se i na potencijalnu vezu oba oblika nasilja nad ženama posmatrano iz ugla radnog statusa ispitanica. Tako su oba oblika partnerskog nasilja nešto učestalija među zaposlenim ispitanicama budući da su 2 od 3 (31 od 48, 64.5%) potvrdile kako iskustvo prinude u vezi sa trudnoćom tako i drugi oblik partnerskog nasilja (Tabela 29).

Tabela 29. *Veza između prinude u vezi sa trudnoćom i radnog statusa*

Radni status	Prinuda u vezi sa trudnoćom (N=65)			Bez prinude u vezi sa trudnoćom (N=131)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
Zaposelna	48 (73.8)	31 (81.6)	17 (63)	91 (69.5)	17 (68)	74 (69.8)
Nezaposlena	17 (26.2)	7 (18.4)	10 (37)	40 (30.5)	8 (32)	32 (30.2)
Ukupno	65 (100)	38 (100)	27(100)	131 (100)	25 (100)	106 (100)

Prinuda u vezi sa trudnoćom najzastupljenija je među ispitanicama koje su u seksualno-emotivnoj vezi (29 od 59, 49.2%). Ovaj oblik reproduktivne kontrole najmanje je zastupljen među ispitanicama koje su u braku/vanbračnoj zajednici budući da je isti doživela svaka četvrta ispitanica (23 od 89, 25.8%) (Tabela 30). Prinuda u vezi sa trudnoćom zavisi od partnerskog statusa ispitanice ($\chi^2=9.757$, $df=2$, $p=0.008$). Ispitanice koje su u seksualno-emotivnoj vezi znatno češće su žrtve prinude u vezi sa trudnoćom (29 od 33, 87.8%). Takođe, one su češće doživjele oba oblika partnerskog nasilja (17 od 21, 81%).

Tabela 30. *Veza između prinude u vezi sa trudnoćom i partnerskog statusa*

Partnerski status	Prinuda u vezi sa trudnoćom (N=65)			Bez prinude u vezi sa trudnoćom (N=131)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja

	(N,%)			(N,%)		
Slobodna	13 (20)	8 (21.1)	5 (18.5)	35 (26.7)	11 (44)	24 (22.6)
U vezi	29 (44.6)	17 (44.7)	12 (44.4)	30 (22.9)	4 (16)	26 (24.5)
Brak/vanbračna zajednica	23 (35.4)	13 (34.2)	10 (27.7)	66 (50.4)	10 (40)	56 (52.8)
Ukupno	65 (100)	38 (100)	27(100)	131 (100)	25 (100)	106 (100)

Jedna od tri ispitanice koje su doživele prinudu u vezi sa trudnoćom živi u nekom od gradova sa preko 100000 stanovnika (23 od 65, 35.4%). Najmanje ispitanica sa iskustvom prinude u vezi sa trudnoćom živi u mestima sa manje od 10000 stanovnika (4 od 65, 6.2%). Postoji asocijacija između prinude u vezi sa trudnoćom i veličine mesta u kome ispitanica živi ($\chi^2=13.042$, $df=3$, $p=0.005$). Prinudu u vezi sa trudnoćom doživela je svaka druga žena koja živi u nekom od gradova sa više od 10000 i manje od 50000 stanovnika (22 od 44, 50%). Iskustvo drugog oblika partnerskog nasilja i prinude u vezi sa trudnoćom učestalije je među ovom grupom ispitanica (12 od 16, 75%) (Tabela 31).

Tabela 31. *Veza između prinude u vezi sa trudnoćom i veličine mesta u kome ispitanica živi*

Mesto u kome živi	Prinuda u vezi sa trudnoćom (N=65)			Bez prinude u vezi sa trudnoćom (N=131)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
<10000	4 (6.2)	3 (7.9)	1 (3.7)	27 (20.6)	4 (16)	23 (21.7)
≥10000 ≤50000	22 (33.8)	12 (31.6)	10 (37)	22 (16.8)	4 (16)	18 (17)
≤50000 ≤100000	16 (24.6)	9 (23.7)	7 (25.9)	24 (18.3)	5 (20)	19 (17.9)
>100000	23 (35.4)	14 (36.8)	9 (33.3)	58 (44.3)	12 (48)	46 (43.4)
Ukupno	65 (100)	38 (100)	27(100)	131 (100)	25 (100)	106 (100)

Prinuda u vezi sa trudnoćom najzastupljenija je među ispitanicama koje kao metodu kontrole rađanja koriste prekinut snošaj (40 od 65, 61.5%), dok je najmanje zastupljena među ispitanicama koje koriste neki od oblika kontracepcije namenjen ženama (6 od 65, 9.2%). Korišćenjem hi-kvadrat testa za testiranje nezavisnost dveju varijabli nije uočeno postojanje asocijacije između prinude u vezi sa trudnoćom i metode kontrole rađanja koju ispitanica

koristi ($\chi^2=2.833$, $df=2$, $p=0.243$). Iskustvo drugog oblika partnerskog nasilja i predmetnog oblika nasilja reproduktivne kontrole najzastupljenije je među ispitanicama koje se oslanjaju na prekinut snošaj (Tabela 32). Oba oblika partnerskog nasilja nešto su češća među ispitanicama koje koriste kondom (10 od 13, 77%).

Tabela 32. *Veza između prinude u vezi sa trudnoćom i metode kontrole rađanja koju ispitanica koristi*

Metoda kontrole rađanja	Prinuda u vezi sa trudnoćom (N=65)			Bez prinude u vezi sa trudnoćom (N=131)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
Prekinut snošaj	40 (61.5)	25 (65.8)	15 (55.6)	96 (73.3)	20 (80)	76 (71.7)
Kondom	19 (29.2)	10 (26.3)	9 (33.3)	27 (20.6)	3 (12)	24 (22.6)
Kontracepcija (pilula, dijafragma i sl.)	6 (9.2)	3 (7.9)	3 (11.1)	8 (6.1)	2 (8)	6 (5.7)
Ukupno	65 (100)	38 (100)	27(100)	131 (100)	25 (100)	106 (100)

2.3.1. Prinuda u vezi sa trudnoćom prema oblicima ispoljavanja, sociodemografske karakteristike žrtava i njihov međusobni odnos

Prvo pitanje, koje je istovremeno i jedan od oblika prinude u vezi sa trudnoćom glasi: „Da li Vam je partner ikada rekao da će Vas ostaviti ukoliko ne zatrudnite?“.

Od ukupnog broja ispitanica 23 su potvrdile da im je partner rekao kako će ih ostaviti ukoliko ne zatrudne. Najmlađa ispitanica koja je imala iskustvo sa predmetnim oblikom ispoljavanja ima 25 godina a najstarija 47 godina. Prosečna starosna dob ispitanica koje su doživele ovo ponašanje od strane partnera je 36.87 godina (SD=6.312), što je nešto više u odnosu na prosečnu starost svih ispitanica koje su doživele reproduktivnu kontrolu (35.76 godina), ali se podudara sa prosečnom starošću ispitanica koje su doživele neki od vidova prinude u vezi sa trudnoćom. Svaka druga ispitanica kojoj je partner rekao da će je ostaviti ukoliko ne zatrudni ima između 35 i 44 godine. Jedna od tri ispitanice koje su doživele ovu formu prinude u vezi sa trudnoćom ima više od 25 i manje od 35 godina, dok je to slučaj sa

svakom petom ispitanicom koja je starija od 44 godine. Iako je ovaj vid prinude u vezi sa trudnoćom učestaliji među ispitanicama koje imaju najmanje 45 godina rezultati istraživanja ne ukazuju na zavisnost ispitivanih varijabli koja bi bila statistički značajna ($\chi^2=6.393$, $df=3$, $p=0.094$). Među ispitanicama kojima je partner rekao da će ih ostaviti ako ne zatrudne najviše njih koje su potvrdile i drugi oblik partnerskog nasilja ima najmanje 35 i najviše 44 godine (Tabela 33). U okviru ove starosne kategorije češće je postojanje oba oblika nasilja nad ženama budući da ih je potvrdila svaka treća ispitanica (9 od 26, 31%).

Tabela 33. *Starosna dobi ispitanica kojima je partner rekao da će ih ostaviti ako ne zatrudne i njihov međusobni odnos*

Starosna dob	Partner je rekao da će Vas ostaviti ako ne zatrudnite					
	Da (N=23)			Ne (N=173)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
18-25	/	/	/	15 (8.7)	4 (8.3)	11 (8.8)
26-34	7 (30.4)	4 (26.7)	3 (37.5)	77 (44.5)	20 (41.7)	57 (45.6)
35-44	12 (52.2)	9 (60)	3 (37.5)	69 (39.9)	17 (35.4)	52 (41.6)
≥45	4 (17.4)	2 (13.3)	2 (25)	12 (6.9)	7 (14.6)	5(4)
Ukupno	23 (100)	15 (100)	8 (100)	173 (100)	48 (100)	125 (100)

Sagledavanjem obrazovnog nivoa ispitanica uočavamo da je jedna od tri ispitanice koje su doživele da im je partner rekao da će ih ostaviti ako ne zatrudne završila srednju školu, kao i jedna od tri ispitanice sa završenim fakultetom (Tabela 34). Prilikom određivanja veze koja postoji između nivoa obrazovanja i predmetnog vida prinude u vezi sa trudnoćom uočavamo da je veza statistički značajna ($\chi^2=11.963$, $df=3$, $p=0.008$). Shodno tome možemo zaključiti da su ispitanice sa završenom osnovnom školom znatno češće potvrđivale da im je partner rekao kako će ih ostaviti ako ne zatrudne (3 od 5, 60%) Drugi oblik partnerskog nasilja u sadejstvu sa emocionalnom manipulacijom partnera koja se manifestuje kroz predočavanje partnerki da će biti ostavljena ukoliko ne zatrudni najzastupljeniji je među ispitanicama koje su završile srednju školu budući da je 40% doživelo oba oblika partnerskog nasilja. Oba oblika partnerskog nasilja češća su među ispitanicama sa završenom osnovnom školom (2 od 4, 50%).

Tabela 34. Nivo obrazovanja ispitanica kojima je partner rekao da će ih ostaviti ukoliko ne zatrudne i njihov međusobni odnos

Nivo obrazovanja	Partner je rekao da će Vas ostaviti ako ne zatrudnite					
	Da (N=23)			Ne (N=173)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
Osnovna škola	3 (13)	2 (13.3)	1 (12.5)	2 (1.2)	2 (4.2)	/
Srednja škola	8 (34.8)	6 (40)	2 (25)	82 (47.4)	20 (41.7)	62 (49.6)
Viša škola	3 (13%)	2 (13.3)	1 (12.5)	21 (20.1)	9 (18.8)	12 (9.6)
Fakultet	9 (39.1)	5 (33.3)	4 (50)	68 (39.3)	17 (35.4)	51 (40.8)
Ukupno	23 (100)	15 (100)	8 (100)	173 (100)	48 (100)	125 (100)

Posmatranjem radnog statusa ispitanica kojima je partner rekao da će ih ostaviti ukoliko ne zatrudne uočavamo da je četiri od pet ispitanica zaposleno, dok je jedna od pet nezaposlena (Tabela 35). Iako je predmetno ponašanje partnera nešto češće među zaposlenim ispitanicama posmatrane varijable ne pokazuju međusobnu zavisnost ($\chi^2=0.681$, $df=1$, $p=0.409$). Iskustvo drugog oblika partnerskog nasilja zastupljenije je među zaposlenim ispitanicama budući da su dve od tri ispitanice zaposlene (Tabela 35). Sagledavanjem veze između radnog statusa i ovog vida prinude u vezi sa trudnoćom u kombinaciji sa drugim oblikom partnerskog nasilja uočavamo neznatne razlike. Svaka četvrta (26.6%) žena koja je doživela oba oblika partnerskog nasilja je nezaposlena, dok je to slučaj sa svakom petom koja je zaposlena (22.2%).

Tabela 35. Radni status ispitanica kojima je partner rekao da će ih ostaviti ukoliko ne zatrudne i njihov međusobni odnos

Radni status	Partner je rekao da će Vas ostaviti ako ne zatrudnite					
	Da (N=23)			Ne (N=173)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
Zaposlena	18 (78.3)	11 (73.3)	7 (87.5)	121 (69.9)	37 (77.1)	84 (67.2)
Nezaposlena	5 (21.7)	4 (26.7)	1 (12.5)	52 (30.1)	11 (22.9)	41 (32.8)

Ukupno	23 (100)	15 (100)	8 (100)	173 (100)	48 (100)	125 (100)
---------------	----------	----------	---------	-----------	----------	-----------

Gotovo svaka druga ispitanica koja je doživela da joj je partner rekao da će je ostaviti ako ne zatrudni je u braku ili vanbračnoj zajednici. Ovakvo ponašanje partnera doživela je aproksimativno svaka treća ispitanica koja je u seksualno–emotivnoj vezi i jedna od pet ispitanica koje su se izjasnile kao slobodne (Tabela 36). Ukrštanjem varijabli partnerski status i predmetnog oblika ispoljavanja nismo dobili podatke koji bi potvrdili da postoji njihova veza ($\chi^2=0.115$, $df=2$, $p=0.944$). Sagledavanjem rezultata koji se odnose na ispitivano ponašanje partnera i drugi oblik partnerskog nasilja uočavamo da su oba vida nasilja nad ženama zastupljenija među ispitanicama koje su u braku ili vanbračnoj zajednici, s obzirom na to da je svaka druga potvrdno odgovorilo na oba pitanja. U okviru ovog oblika partnerskog statusa ispitanice su nešto češće potvrđivale da im je partner rekao kako će ih ostaviti ako ne zatrudne i drugi oblik partnerskog nasilja (7 od 23, 30.4%)

Tabela 36. *Partnerski status ispitanica kojima je partner rekao da će ih ostaviti ukoliko ne zatrudne i njihov međusobni odnos*

Partnerski status	Partner je rekao da će Vas ostaviti ako ne zatrudnite					
	Da (N=23)			Ne (N=173)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
Slobodna	5 (21.7)	3 (20)	2 (25)	43 (24.9)	16 (33.3)	27 (21.6)
U vezi	7 (30.4)	5 (33.3)	2 (25)	52 (30.1)	16 (33.3)	36 (28.8)
Brak/vanbračna zajednica	11 (47.8)	7 (46.7)	4 (50)	78 (45.1)	16 (33.3)	62 (49.69)
Ukupno	23 (100)	15 (100)	8 (100)	173 (100)	48 (100)	125 (100)

Svaka treća ispitanica koja se izjasnila da joj je partner rekao kako će je ostaviti ako ne zatrudni živi u gradu sa preko 100000 stanovnika, dok zanemarljivo manje njih živi u gradovima koji imaju najmanje 10000 a najviše 50000 stanovnika (Tabela 37). Analizom rezultata koji se odnose na asocijaciju između veličine mesta i predmetnog oblika prinude u vezi sa trudnoćom nije utvrđena njihova zavisnost ($\chi^2=1.626$, $df=3$, $p=0.653$). Što se tiče rasprostranjenosti partnerskog nasilja i iskustva žena sa ponašanjem partnera koji im je rekao

da će ih ostaviti ukoliko ne zatrudne uočavamo da su oba oblika najzastupljenija među ispitanicama koje žive u gradovima sa više od 100000 stanovnika (6 od 15). Ukoliko posmatramo učestalost oba oblika partnerskog nasilja uočavamo minimalne razlike. Tako je 28% ispitanica koje žive u mestima sa manje od 10000 stanovnika potvrdilo oba oblika partnerskog nasilja, 25% u mestima sa više od 10000 i manje od 50000 stanovnika, 23% u gradovima sa preko 100000 stanovnika i 21% u gradovima sa više od 50000 i manje od 100000.

Tabela 37. Ispitanice kojima je partner rekao da će ih ostaviti ako ne zatrudne prema veličini mesta u kome žive

Partnerski status	Partner je rekao da će Vas ostaviti ako ne zatrudnite					
	Da (N=23)			Ne (N=173)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
<10000	2 (8.7)	2 (13.3)	/	29 (16.8)	5 (10.4)	24 (19.2)
≥10000 ≤50000	7 (30.4)	4 (26.7)	3 (37.5)	37 (21.4)	12 (25)	25 (20)
≥50000 ≤100000	5 (21.7)	3 (20)	2 (25)	35 (20.2)	11 (22.9)	24 (19.2)
>100000	9 (39.1)	6 (40)	3 (37.5)	72 (41.6)	20 (41.7)	42 (41.6)
Ukupno	23 (100)	15 (100)	8 (100)	173 (100)	48 (100)	125 (100)

Četiri od pet ispitanica kojima je partner rekao da će ih ostaviti ukoliko ne zatrudne oslanja se na prekinut snošaj kao metodu kontrole rađanja, dok ih je najmanje među ispitanicama koje koriste neki od vidova kontracepcije namenjen ženama (Tabela 38). Po pitanju asocijacije između posmatranih varijabli možemo zaključiti da ista nije utvrđena ($\chi^2=1.591$, $df=2$, $p=0.451$). Sagledavanjem rezultata koji se odnose na drugi oblik partnerskog nasilja koji je ispitanica doživela, a kojoj je partner rekao da će je ostaviti ukoliko ne zatrudni, s aspekta metode kontrole rađanja koju koristi, uočavamo da je najzastupljenije među ispitanicama koje kao metodu kontrole rađanja koriste prekinut snošaj (Tabela 38). Ukoliko posmatramo učestalost oba oblika partnerskog nasilja možemo zaključiti da je gotovo podjednaka s obzirom na to da je učestalost među ispitanicama koje koriste prekinut snošaj 25%, 23% među ispitanicama koje koriste kondom i 20% među ispitanicama koje koriste neki od vidova kontracepcije namenjen ženama.

Tabela 38. Ispitanice kojima je partner rekao da će ih ostaviti ako ne zatrudne i metoda kontrole rađanja koju koriste

Metoda kontrole rađanja	Partner je rekao da će Vas ostaviti ako ne zatrudnite					
	Da (N=23)			Ne (N=173)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
Prekinut snošaj	18 (78.3)	11 (73.3)	7 (87.5)	118 (68.2)	34 (70.8)	84 (67.2)
Kondom	3 (13)	3 (20)	/	43 (24.9)	10 (20.8)	33 (26.4)
Kontracepcija (pilula, dijafragma i sl.)	2 (8.7)	1 (6.7)	1 (12.5)	12 (6.9)	4 (8.3)	8 (6.4)
Ukupno	23 (100)	15 (100)	8 (100)	173 (100)	48 (100)	125 (100)

Sagledavanjem rezultata koji se odnose na predmetnu formu prinude u vezi sa trudnoćom i drugog oblika partnerskog nasilja uočavamo postojanje veze koja je statistički značajna ($\chi^2=13.069$, $df=1$, $p<0.001$). Dve od tri žene kojima je partner rekao da će ih ostaviti doživelo je i drugi oblik partnerskog nasilja (Tabela 39). Svakoj petoj ispitanici koja je doživela iskustvo drugog oblika partnerskog nasilja partner je rekao da će je ostaviti ukoliko ne zatrudni (15 od 63, 23.8%).

Tabela 39. Ispitanice kojima je partner rekao da će ih ostaviti ukoliko ne zatrudne i drugi oblik partnerskog nasilja

Iskustvo nasilja	Partner je rekao da će Vas ostaviti ukoliko ne zatrudnite		Ukupno
	Da (N, %)	Ne (N, %)	
Sa iskustvom nasilja	15 (65.2)	48 (27.7)	63 (32.1)
Bez iskustva nasilja	8 (34.8)	125 (72.3)	133 (67.9)
Ukupno	23 (100)	173 (100)	196 (100)

Drugo pitanje koje je pokazatelj prinude u vezi sa trudnoćom jeste: „ Da li Vam je partner ikada rekao da će naći drugu ukoliko ne zatrudnite?“. Pozitivan odgovor na ovo pitanje dalo je 14 ispitanica. Starosna dob ispitanica koje su potvrdile da su doživjele ovaj vid

ponašanja od strane partnera muškog pola kreće se od 27 do 47 godina ($M=37.93$, $SD=6.108$). Ukoliko sagledamo distribuciju respondentkinja u odnosu na starosnu dob uočavamo da polovina ispitanica koja je doživela predmetni oblik ponašanja ima između 35 i 44 godine. Nijedna od ispitanica kojima je partner rekao da će naći drugu ukoliko ne zatrudne ne pripada najmlađoj starosnoj grupi (Tabela 40). Prilikom ukrštanja predmetnih varijabli nije potvrđeno da postoji veza među njima ($\chi^2=5.396$, $df=3$, $p=0.145$). Od ukupnog broja ispitanica koje su doživele ovaj oblik ponašanja partnera 64.3% (9 od 14), doživelo je i drugi oblik partnerskog nasilja. Partnersko nasilje u kombinaciji sa emocionalnom manipulacijom koja je usmerena na nastupanje trudnoće najzastupljenije je među ispitanicama koje imaju najmanje 35 i najviše 44 godine (Tabela 40). Ukoliko analiziramo učestalost oba oblika partnerskog nasilja možemo ustanoviti da su oba oblika partnerskog nasilja učestalija među ispitanicama starijim od 44 godine (3 od 9, 33.3%), dok je najniža učestalost među ispitanicama koje imaju između 26 i 34 godine (2 od 24, 8%).

Tabela 40. Starosna dob ispitanica kojima je partner rekao da će ih ostaviti ako ne zatrudne i njihov međusobni odnos

Starosna dob	Partner je rekao da će naći drugu ako ne zatrudnite					
	Da (N=14)			Ne (N=182)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
18-25	/	/	/	15 (8.2)	4 (7.4)	11 (8.6)
26-34	4 (28.6)	2 (22.2)	2 (40)	80 (44)	22 (40.7)	58 (45.3)
35-44	7 (50)	4 (44.4)	3 (60)	74 (40.7)	22 (40.7)	52 (40.6)
≥45	3 (21.4)	3 (33.3)	/	13 (7.1)	6 (11.1)	7 (5.5)
Ukupno	14 (100)	9 (100)	5 (100)	182 (100)	54 (100)	128 (100)

Na osnovu rezultata istraživanja koji se odnose na obrazovni nivo ispitanica uočavamo da je svaka druga ispitanica kojoj je partner rekao da će naći drugu ako ne zatrudni završila fakultet, dok su ispitanice sa osnovnom i višom školom u najmanjem broju dale potvrđan odgovor na ovo pitanje, odnosno svaka peta od njih (Tabela 41). Kada predmetnu formu reproduktivne kontrole posmatramo iz ugla učestalosti u okviru obrazovnog nivoa možemo zaključiti da postoji zavisnost ovih varijabli ($\chi^2=10.600$, $df=3$, $p=0.014$). Naime, da im je

partner rekao kako će ih ostaviti ako ne zatrudne učestalije su potvrđivale ispitanice koje su završile osnovnu školu (2 od 5, 40%). Sagledavanjem predmetnog ponašanja partnera iz ugla drugog oblika partnerskog nasilja i obrazovnog nivoa ispitanica uočavamo da su oba oblika partnerskog nasilja doživele sve ispitanice koje su završile osnovnu školu (2 od 2, 100%). Učestalost oba oblika partnerskog nasilja najveća je među ovom kategorijom ispitanica budući da je svaka druga žena iz uzorka koja je imala iskustvo partnerskog nasilja istovremeno i žrtva reproduktivne kontrole (2 od 4, 50%).

Tabela 41. *Nivo obrazovanja ispitanica kojima je partner rekao da će ih ostaviti ako ne zatrudne i njihov međusobni odnos*

Nivo obrazovanja	Partner je rekao da će naći drugu ako ne zatrudnite					
	Da (N=14)			Ne (N=182)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
Osnovna škola	2 (14.3)	2 (22.2)	/	3 (1.6)	2 (3.7)	1 (0.8)
Srednja škola	3 (21.4)	1 (11.1)	2 (40)	87 (47.8)	25 (46.3)	62 (48.4)
Viša škola	2 (14.3)	2 (22.2)	/	22 (12.1)	9 (16.7)	13 (10.2)
Fakultet	7 (50)	4 (44.4)	3 (60)	70 (38.5)	18 (33.3)	55 (41.4)
Ukupno	14 (100)	9 (100)	5 (100)	182 (100)	54 (100)	128 (100)

Četiri od pet ispitanica kojima je partner rekao da će naći drugu ako ne ostanu trudne je zaposleno, dok se sa ovakvim ponašanjem partnera susrela svaka peta ispitanica (Tabela 43). Sagledavanjem asocijacije među posmatranim varijablama zaključujemo da veza koja postoji nije statistički značajna ($\chi^2=0.428$, $df=1$, $p=0.513$). Među ispitanicama koje su doživele ovaj vid reproduktivne kontrole drugi oblik partnerskog nasilja daleko je zastupljeniji kod zaposlenih ispitanica (Tabela 43). Ipak ukoliko sagledavamo učestalost oba oblika partnerskog nasilja u odnosu na radni status možemo zaključiti da je razlika gotovo neznatna.

Tabela 43. *Radni status ispitanica kojima je partner rekao da će ih ostaviti ako ne zatrudne i njihov međusobni odnos*

Radni status	Partner je rekao da će naći drugu ako ne zatrudnite	
	Da (N=14)	Ne (N=182)

	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
Zaposlena	11 (78.6)	8 (88.9)	3 (60)	128 (70.3)	40 (74.1)	88 (68.8)
Nezaposlena	3 (21.4)	1 (11.1)	2 (40)	54 (29.7)	14 (25.9)	40 (31.3)
Ukupno	14 (100)	9 (100)	5 (100)	182 (100)	54 (100)	128 (100)

Sagledavanjem partnerskog statusa ispitanica kojima je partner rekao da će naći drugu ako ne ostanu trudne uočavamo da je svaka druga ispitanica koja se susrela sa ovim ponašanjem partnera u braku, jedna od tri je u vezi, dok je svaka peta bez partnera (Tabela 44). Posmatrane varijable nisu u međusobnoj zavisnosti ($\chi^2=0.139$, $df=2$, $p=0.933$). Iskustvo nasilja među žrtvama reproduktivne kontrole iz ugla predmetnog ponašanja partnera muškog pola najmanje je zastupljeno među slobodnim ispitanicama. Učestalost oba oblika partnerskog nasilja ne pokazuje veće razlike.

Tabela 44. *Partnerski status ispitanica kojima je partner rekao da će ih ostaviti ako ne zatrudne i njihov međusobni odnos*

Partnerski status	Partner je rekao da će naći drugu ako ne zatrudnite					
	Da (N=14)			Ne (N=182)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
Slobodna	3 (21.4)	1 (11.1)	2 (40)	45 (24.7)	18 (33.3)	27 (21.1)
U vezi	4 (28.6)	4 (44.4)	/	55 (30.2)	17 (31.5)	38 (29.7)
Brak/vanbračna zajednica	7 (50)	4 (44.4)	3 (60)	82 (45.1)	19 (35.2)	63 (42.9)
Ukupno	14 (100)	9 (100)	5 (100)	182 (100)	54 (100)	128 (100)

Aproksimativno polovina ispitanica kojima je partner rekao da će naći drugu ako ne zatrudne živi u gradovima sa preko 100000 stanovnika. Najmanje njih, odnosno jedna od šest ispitanica živi u mestu sa manje od 10000 stanovnika ili gradu koji imamanje od 100000 a više od 50000 stanovnika (Tabela 45). Posmatranjem odnosa između ovog oblika ispoljavanja prinude u vezi sa trudnoćom i veličine mesta u kome ispitanica živi nismo došli

do rezultata koji bi pokazali njihovu zavisnost ($\chi^2=0.560$, $df=3$, $p=0.906$). Kada je u pitanju drugi oblik partnerskog nasilja među ispitanicama koje su potvrdile da im je partner rekao da će naći drugu ukoliko ne zatrudne uočavamo da su oba oblika partnerskog nasilja neznatno više zastupljena kod ispitanica koje žive u gradovima sa preko 100000 stanovnika. Što se tiče učestalosti oba oblika partnerskog nasilja možemo zaključiti da je gotovo podjednako učestalo u svim posmatranim kategorijama.

Tabela 45. *Ispitanice kojima je partner rekao da će naći drugu ako ne zatrudne prema veličini mesta u kome žive*

Mesto u kome živi	Partner je rekao da će naći drugu ako ne zatrudnite					
	Da (N=14)			Ne (N=182)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
<10000	2 (14.3)	2 (22.2)	/	29 (15.9)	5 (9.3)	24 (18.8)
≥10000 ≤50000	4 (28.6)	2 (22.2)	2 (40)	40 (22)	14 (25.9)	26 (20.3)
≥50000≤100000	2 (14.3)	2 (22.2)	/	38 (20.9)	12 (22.2)	26 (20.3)
>100000	6 (42.6)	3 (33.3)	3 (60)	75 (41.2)	23 (42.6)	52 (40.6)
Ukupno	14 (100)	9 (100)	5 (100)	182 (100)	54 (100)	128 (100)

Čak 92.9% ispitanica kojima je partner rekao da će naći drugu ako ne zatrudne koristi prekinut snošaj kao metodu kontrole rađanja (Tabela 46). Bez obzira na ovako visoku zastupljenost predmetnog vida prinude u vezi sa trudnoćom među ispitanicama koje se oslanjaju na prekinut snošaj nije potvrđena asocijacija ovih dveju varijabli ($\chi^2=3.986$, $df=2$, $p=0.136$). Od ukupnog ispitanica kojima je partner rekao da će ih ostaviti ako ne zatrudne 64.2% (9 od 14) doživelo je i drugi oblik partnerskog nasilja i za sve je karakterističan prkinut snošaj kao metoda kontrole rađanja.

Tabela 46. *Ispitanice kojima je partner rekao da će naći drugu ako ne zatrudne i metoda kontrole rađanja koju koriste*

Metoda kontrole rađanja	Partner je rekao da će naći drugu ako ne zatrudnite					
	Da (N=14)			Ne (N=182)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja	Bez iskustva	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja	Bez iskustva

		(N,%)	nasilja (N,%)		(N,%)	nasilja (N,%)
Prekinut snošaj	13 (92.9)	9 (100)	4 (80)	123 (67.6)	36 (66.7)	87 (68)
Kondom	1 (7.1)	/	1 (20)	45 (24.7)	13 (24.1)	32 (25)
Kontracepcija (pilula, dijafragma i sl.)	/	/	/	14 (7.7)	5 (9.3)	9 (7)
Ukupno	14 (100)	9 (100)	5 (100)	182 (100)	54 (100)	128 (100)

Dve od tri ispitanice kojima je partner rekao da će naći drugu ukoliko ne zatrudne doživelo je i drugi oblik partnerskog nasilja (Tabela 47). Dobijeni rezultat pokazao se statistički značajan u celokupnom uzorku ($\chi^2=7.142$, $df=1$, $p=0.008$). Statistički podaci nam govore da su ispitanice sa iskustvom nasilja znatno češće doživele da im partner kaže kako će ih ostaviti ukoliko ne zatrudne (9 od 63, 14.2%) u odnosu na ispitanice koje nisu imale iskustvo drugog oblika partnerskog nasilja (5 od 133, 3.7%).

Tabela 47. Ispitanice kojima je partner rekao da će naći drugu ukoliko ne zatrudne i drugi oblik partnerskog nasilja

Iskustvo nasilja	Partner Vam je rekao da će naći drugu ukoliko ne zatrudnite		Ukupno
	Da (N, %)	Ne (N, %)	
Sa iskustvom nasilja	9 (64.3)	54 (29.7)	63 (32.1)
Bez iskustva nasilja	5 (35.7)	128 (70.3)	133 (67.9)
Ukupno	14 (100)	182 (100)	196 (100)

Treći pitanje na osnovu koga smo procenjivali iskustvo prinude u vezi sa trudnoćom je : „Da li Vas je partner ikada prisilio ili vršio pritisak na Vas da zatrudnite?“. Na ovo pitanje potvrđan odgovor dalo je 25 ispitanica. Starosna dob ispitanica koje su potvrdile iskustvo s ovim oblikom ponašanja kreće se između 25 i 47 godina ($M= 37.28$, $SD= 6.655$). Od ukupnog broja ispitanica koje su imale iskustvo sa ovim vidom ponašanja partnera najviše njih ima između 35 i 44 godine, dok ih je najmanje među ispitanicama koje imaju preko 44 godine (Tabela 48). Statistički značajna veza među ispitivanim varijablama je potvrđena i odnosi se na ispitanice koje imaju najmanje 45 godina ($\chi^2=11.834$, $df=3$, $p=0.008$). 80%

ispitanica potvrdilo je da je imalo iskustvo i s drugim oblikom partnerskog nasilja (20 od 25). Partnersko nasilje i vršenje pritiska ili prisiljavanje od strane partnera na nastupanje trudnoće učestaliji su među ispitanicama koje imaju najmanje 45 godina (5 od 9, 55.5%).

Tabela 48. *Starosna dob ispitanica koje je partner prisilio ili vršio pritisak da zatrudne i njihov međusobni odnos*

Starosna dob	Partner Vas je prisilio ili vršio pritisak da zatrudnite					
	Da (N=25)			Ne (N=171)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
18-25	/	/	/	15 (8.8)	4 (9.3)	11 (8.6)
26-34	8 (32)	7 (35)	1 (20)	76 (44.4)	17 (39.5)	59 (46.1)
35-44	11 (44)	8 (40)	3 (60)	70 (40.9)	18 (41.9)	52 (40.6)
≥45	6 (24)	5 (25)	1 (20)	10 (5.8)	4 (9.3)	6 (4.7)
Ukupno	25 (100)	20(100)	5 (100)	171 (100)	43 (100)	(100)

Ispitanice na koje je partner vršio pritisak ili ih prisiljavao na trudnoću u najvećem broju završile su srednju školu (10 od 25), dok je ovo ponašanje partnera najmanje zastupljeno među ispitanicama sa završenom osnovnom školom (Tabela 49). Kada sagledavamo asocijaciju ispitivanih varijabli zaključujemo da ona nije potvrđena, bar ne na nivou koji bi bio statistički značajan ($\chi^2=3.962$, $df=3$, $p=0.266$). Drugi oblik partnerskog nasilja i predmetno ponašanje partnera najviše je zastupljeno među ispitanicama sa srednjom školom i fakultetski obrazovanjem (po 40%), s tim što učestalost oba oblika partnerskog nasilja pokazuje neznatna odstupanja u odnosu na sve nivoe obrazovanja.

Tabela 49. *Obrazovni nivo ispitanica koje je partner prisilio ili vršio pritisak da zatrudne i njihov međusobni odnos*

Nivo obrazovanja	Partner Vas je prisilio ili vršio pritisak da zatrudnite					
	Da (N=25)			Ne (N=171)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
Osnovna škola	2 (8)	1 (5)	1 (20)	3 (1.8)	3 (7)	/

Srednja škola	10 (40)	8 (40)	2 (40)	80 (46.8)	18 (41.9)	62 (48.4)
Viša škola	4 (16)	3 (15)	1 (20)	20 (11.7)	8 (18.6)	12 (9.4)
Fakultet	9 (36)	8 (40)	1 (20)	68 (39.8)	14 (32.6)	54 (42.2)
Ukupno	25 (100)	20(100)	5 (100)	171 (100)	43 (100)	128 (100)

Žene iz našeg uzorka koje su doživele da partner vrši pritisak na njih ili da ih prisiljava na trudnoću u najvećem broju su zaposlene (Tabela 50). Analizom rezultata koji se odnose na vezu među ovim varijablama ta veza nije potvrđena ($\chi^2=2.378$, $df=1$, $p=0.123$). Partnersko nasilje i pritisak ili prisiljavanje partnera na nastupanje trudnoće potvrdilo je tri od pet zaposlenih ispitanica (16 od 48, 33.3%). Učestalost oba oblika partnerskog nasilja neznatno viša u kategoriji zaposlenih.

Tabela 50. Radni status ispitanica koje je partner prisilio ili vršio pritisak da zatrudne i njihov međusobni odnos

Radni status	Partner Vas je prisilio ili vršio pritisak da zatrudnite					
	Da (N=25)			Ne (N=171)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
Zaposlena	21 (84)	16 (80)	5 (100)	118 (69)	32 (74.4)	86 (67.2)
Nezaposlena	4 (16)	4 (20)	/	53 (31)	11 (25.6)	42 (32.8)
Ukupno	25 (100)	20(100)	5 (100)	171 (100)	43 (100)	128 (100)

Gotovo polovina ispitanica koje su potvrdile da je partner vršio pritisak ili ih prisiljavao da ostanu trudne je u seksualno-emotivnoj vezi, dok je to slučaj sa svakom šestom ispitanicom koja je slobodna (Tabela 51). Sagledavanjem rezultata koji se odnose na asocijaciju među posmatranim varijablama možemo zaključiti da zavisnost nije utvrđena ($\chi^2=2.867$, $df=2$, $p=0.239$). Polovina ispitanica na koje je partner vršio pritisak ili ih prisiljavao da ostanu trudne i koje su žrtve drugog oblika partnerskog nasilja izjasnilo se da je u vezi, dok je najmanje njih među ispitanicama koje su slobodne. Oba oblika partnerskog nasilja učestalija su među ispitanicama koje su u vezi (10 od 21, 47.6%)

Tabela 51. Partnerski status ispitanica koje je partner prisilio ili vršio pritisak da zatrudne i njihov međusobni odnos

Partnerski status	Partner Vas je prisilio ili vršio pritisak da zatrudnite					
	Da (N=25)			Ne (N=171)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
Slobodna	4 (16)	3 (15)	1 (20)	44 (25.7)	16 (37.2)	28 (21.9)
U vezi	11 (44)	10 (50)	1 (20)	48 (28.1)	11 (25.6)	37 (28.9)
Brak/vanbračna zajednica	10 (40)	7 (35)	3 (60)	79 (46.2)	16 (37.2)	63 (42.9)
Ukupno	25 (100)	20(100)	5 (100)	171 (100)	43 (100)	128 (100)

Najviše ispitanica koje su doživele od partnera da ih prisiljava ili vrši pritisak na njih u cilju nastupanja trudnoće imamo u dve kategorije, odnosno u gradovima sa više od 10000 i manje od 50000 stanovnika i gradovima sa preko 100000 stanovnika, dok je najmanje u mestima sa manje od 10000 stanovnika (Tabela 52). Statistička značajnost asocijacije posmatranih varijabli nije uočena ($\chi^2=3.684$, $df=3$, $p=0.298$). Najmanje ispitanica koje žive u mestima sa manje od 10000 stanovnika potvrdilo je iskustvo drugog oblika partnerskog nasilja i pritisak ili prisiljavanje partnera na trudnoću (2 od 20, 10%). Oba oblika partnerskog nasilja učestalija su među ispitanicama koje žive i mestima sa više od 50000 i manje od 100000 stanovnika (6 od 14, 42.8%).

Tabela 52. Ispitanice koje je partner prisilio ili vršio pritisak zatrudne prema veličini mesta u kome žive

Mesto u kome živi	Partner Vas je prisilio ili vršio pritisak da zatrudnite					
	Da (N=25)			Ne (N=171)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
<10000	2 (8)	2 (10)	/	29 (17)	5 (11.6)	24 (18.8)
$\geq 10000 \leq 50000$	8 (32)	6 (30)	2 (40)	36 (21.1)	10 (23.3)	26 (20.3)
$\geq 50000 \leq 100000$	7 (28)	6 (30)	1 (20)	33 (19.3)	8 (18.6)	25 (19.5)
>100000	8 (32)	6 (30)	2 (40)	73 (42.7)	20 (46.5)	53 (41.1)
Ukupno	25 (100)	20 (100)	5 (100)	171 (100)	43 (100)	128 (100)

Najviše ispitanica na koje je partner vršio pritisak ili ih prisiljavao da zatrudne oslanja se na prekinut snošaj kao metodu kontrole rađanja, odnosno 80% njih (Tabela 53). posmatrane varijable ne pokazuju zavisnost koja je statistički značajna ($\chi^2=2.101$, $df=2$, $p=0.350$). Čak 80% ispitanica koje su pored predmetnog indikatora reproduktivne kontrole doživele i drugi oblik partnerskog nasilja kao metodu kontrole rađanja navodi prekinut snošaj. U okviru ove grupe ispitanica uočena je veća učestalost oba oblika partnerskog nasilja (16 od 45, 35.5%).

Tabela 53. Ispitanice koje je partner prisilio ili vršio pritisak zatrudne i metoda kontrole rađanja koju koriste

Metoda kontrole rađanja	Partner Vas je prisilio ili vršio pritisak da zatrudnite					
	Da (N=25)			Ne (N=171)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
Prekinut snošaj	20 (80)	16 (80)	4 (80)	116 (67.8)	29 (67.4)	87 (68)
Kondom	3 (12)	3 (15)	1 (20)	43 (25.1)	10 (23.3)	33 (25.8)
Kontracepcija (pilula, dijafragma i sl.)	2 (8)	1 (5)	/	12 (7)	4 (9.3)	8 (6.3)
Ukupno	25 (100)	20 (100)	5 (100)	171 (100)	43 (100)	128 (100)

Četiri od pet ispitanica koje je partner prisilio ili je vršio pritisak na njih da zatrudne doživelo je i drugi oblik partnerskog nasilja (Tabela 54). Dobijeni rezultati potvrđuju postojanje veze koja je statistički značajna ($\chi^2=30.089$, $df=1$, $p<0.001$), odnosno ukazuju na to da su su ispitanice sa iskustvom drugog oblika partnerskog nasilja znatno češće doživljavale prisilu ili pritisak partnera na trudnoću (20 od 63, 31.7%).

Tabela 54. Ispitanice koje je partner prisilio ili vršio pritisak na njih da zatrudne i drugi oblik partnerskog nasilja

Iskustvo nasilja	Partner Vas je prisilio ili vršio pritisak da zatrudnite		Ukupno
	Da (N, %)	Ne (N, %)	

Sa iskustvom nasilja	20 (80)	43 (25.1)	63 (32.1)
Bez iskustva nasilja	5 (20)	128 (74.9)	133 (67.9)
Ukupno	25 (100)	151 (100)	196 (100)

Četvrto pitanje koje se odnosi na prinudu u vezi sa trudnoćom glasi: „Da li Vas je partner ikada naterao da imate seksualni odnos bez kondoma s namerom da ostanete trudni iako u tom periodu niste želeli trudnoću?“. Ovo ponašanje svog partnera potvrdilo je 10 ispitanica. Najmlađa ispitanica koja se susrela sa ovim ponašanjem partnera ima 26 godina dok najstarija ima 42 godine (M= 33.38, SD= 4.719). Dve trećine ispitanica koje je partner naterao na seksualni odnos bez kondoma ima između 26 i 34 godine, dok jedna trećina ima između 35 i 44 godine. Druge dve kategorije starosne dobi nisu zastupljene u okviru ovog oblika ponašanja partnera muškog pola (Tabela 55). Veza među ispitivanim varijablama nije potvrđena ($\chi^2=3.805$, $df=3$, $p=0.283$). 87.5% ispitanica koje je partner naterao na seksualni odnos bez kondoma i koje su potvrdile i postojanje drugog oblika nasilja ima između 26 i 34 godine, što je ujedno predstavlja starosnu kategoriju u okviru koje su oba oblika nasilja učestalija, budući da je gotovo trećina ispitanica (7 od 24, 29.2%) potvrdno odgovorila na oba pitanja.

Tabela 55. Starosna dob ispitanica koje je partner naterao na seksualni odnos bez kondoma i njihov međusobni odnos

Starosna dob	Partner Vas je naterao na seksualni odnos bez kondoma					
	Da (N=10)			Ne (N=186)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
18-25	/	/	/	15 (8.1)	4 (7.3)	11 (8.4)
26-34	7 (70)	7 (87.5)	/	77 (41.4)	17 (30.9)	60 (45.8)
35-44	3 (30)	1 (12.5)	2 (100)	78 (41.9)	25 (45.5)	53 (40.5)
≥45	/	/	/	16 (8.6)	9 (16.4)	7 (5.3)
Ukupno	10 (100)	8 (100)	2 (100)	186 (100)	55 (100)	131 (100)

Sagledavanjem stepena obrazovanja i predmetnog ponašanja partnera uočavamo da je svaka druga ispitanica koju je partner naterao na seksualni odnos bez kondoma završila

srednju školu, dok se svaka peta ispitanica koja je završila fakultet susrela sa ovim oblikom ponašanja partnera (Tabela 56). Statistički značajna veza ovih varijabli nije potvrđena ($\chi^2=4.018$, $df=3$, $p=0.260$). Iskustvo drugog oblika nasilja i da ih je partner naterao na seksualni odnos bez kondoma najzastupljenije je među ispitanicama koje su završile srednju školu s obzirom na to da su dve od tri ispitanice doživele oba oblika partnerskog nasilja. Učestalost oba oblika partnerskog nasilja nešto je viša među ispitanicama koje su završile srednju školu (5 od 26, 19.2%) iako ne možemo govoriti o statistički značajnoj vezi.

Tabela 56. Nivo obrazovanja ispitanica koje je partner naterao na seksualni odnos bez kondoma i njihov međusobni odnos

Nivo obrazovanja	Partner Vas je naterao na seksualni odnos bez kondoma					
	Da (N=10)			Ne (N=186)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
Osnovna škola	/	/	/	5 (2.7)	4 (7.3)	1 (0.8)
Srednja škola	5 (50)	5 (62.5)	/	85 (45.7)	21 (38.2)	64 (48.9)
Viša škola	3 (30)	1 (12.5)	2 (100)	21 (11.3)	10 (18.2)	11 (8.4)
Fakultet	2 (20)	2 (25)	/	75 (40.3)	20 (36.4)	55 (42)
Ukupno	10 (100)	8 (100)	2 (100)	186 (100)	55 (100)	131 (100)

Ukoliko posmatramo rezultate koji se odnose na radni status ispitanica koje je partner naterao na seksualni odnos bez kondoma uočavamo da je tri od pet ispitanica zaposleno, dok su dve od pet van radnog odnosa (Tabela 57). Analizom predstavljenih rezultata možemo zaključiti da ne postoji asocijacija između ovih varijabli ($\chi^2=0.947$, $df=1$, $p=0.331$). Drugi oblik partnerskog nasilja i predmetni način izvršenja reproduktivne kontrole doživele su dve od tri ispitanice koje su zaposlene.

Tabela 57. Radni status ispitanica koje je partner naterao na seksualni odnos bez kondoma i njihov međusobni odnos

Radni status	Partner Vas je naterao na seksualni odnos bez kondoma					
	Da (N=10)			Ne (N=186)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja	Bez iskustva	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja	Bez iskustva

		(N,%)	nasilja (N,%)		(N,%)	nasilja (N,%)
Zaposlena	6 (60)	5 (62.5)	1 (50)	133 (71.5)	43 (78.2)	90 (68.7)
Nezaposlena	4 (40)	3 (37.5)	1 (50)	53 (28.5)	12 (21.8)	41 (31.3)
Ukupno	10 (100)	8 (100)	2 (100)	186 (100)	55 (100)	131 (100)

Svaka druga ispitanica koju je partner naterao na seksualni odnos bez kondoma s namerom da ostane trudna nalazi se u braku, jedna od tri je u vezi, dok je svaka peta slobodna (Tabela 58). Posmatrane varijable nisu u međusobnoj asocijaciji ($\chi^2=0.136$, $df=2$, $p=0.934$). Ukoliko sagledavamo dobijene rezultate s aspekta oba oblika partnerskog nasilja uočavamo da je najmanje slobodnih ispitanica imalo iskustvo sa njima (25%). Učestalost oba oblika partnerskog nasilja gotovo je jednaka u svim partnerskim kategorijama. Tako je 10.5% (2 od 19) svih slobodnih ispitanica koje su imale iskustvo s drugim oblikom partnerskog nasilja doživelo da ih je partner naterao na seksualni odnos bez kondoma, što je potvrdilo 14.2% (3 od 21) ispitanica koje su u emotivno-seksualnoj vezi i 13% (3 od 23) od svih ispitanica koje su u braku.

Tabela 58. *Partnerski status ispitanica koje je partner naterao na seksualni odnos bez kondoma i njihov međusobni odnos*

Partnerski status	Partner Vas je naterao na seksualni odnos bez kondoma					
	Da (N=10)			Ne (N=186)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
Slobodna	2 (20)	2 (25)	/	46 (24.7)	17 (30.9)	29 (22.1)
U vezi	3 (30)	3 (37.5)	/	56 (30.1)	18 (32.7)	38 (29)
Brak/vanbračna zajednica	5 (50)	3 (37.5)	2 (100)	84 (45.2)	20 (36.4)	64 (48.9)
Ukupno	10 (100)	8 (100)	2 (100)	186 (100)	55 (100)	131 (100)

Da ih je partner naterao na seksualni odnos bez kondoma potvrdilo je najviše ispitanica koje žive u gradovima sa više od 50000 a manje od 100000 stanovnika, odnosno svaka druga ispitanica koja je doživela ovu formu ponašanja partnera. Jedna od deset ispitanica koju je partner naterao na seksualni odnos bez kondoma živi u nekom do gradova sa preko 100000

stanovnika. Nijedna od ispitanice koje žive u mestima sa manje od 10000 stanovnika nije dala potvrđan odgovor na ovo pitanje (Tabela 59). Sagledavanjem dobijenih rezultata s aspekta asocijacije predmetnih varijabli zaključujemo da su u zavisnosti, odnosno da postoji asocijacija ($\chi^2=10.136$, $df=3$, $p=0.017$). Ispitanice koje žive u mestima sa više od 50000 a manje od 100000 stanovnika znatno češće su potvrđivale da ih je partner naterao na seksualni odnos bez kondoma (5 od 40, 12.5%). Partnersko nasilje i predmetni oblik prinude u vezi sa trudnoćom potvrdila je svaka druga ispitanica koja živi u nekom od gradova sa preko 50000 i manje od 100000 stanovnika. Oba oblika partnerskog nasilja nešto su učestalija među ispitanicama koje žive u gradovima sa više od 50000 i manje od 100000 stanovnika (4 od 14, 28.5%).

Tabela 59. Ispitanice koje je partner prisilio ili vršio pritisak zatrudne prema veličini mesta u kome žive

Mesto u kome živi	Partner Vas je naterao na seksualni odnos bez kondoma					
	Da (N=10)			Ne (N=186)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
<10000	/	/	/	31 (16.7)	7 (12.7)	24 (18.3)
≥10000 ≤50000	4 (40)	3 (37.5)	1 (50)	40 (21.5)	13 (23.6)	27 (20.6)
≥50000≤100000	5 (50)	4 (50)	1 (50)	35 (18.8)	10 (18.2)	25 (19.1)
>100000	1 (10)	1 (12.5)	/	80 (43)	25 (45.5)	55 (42)
Ukupno	10 (100)	8 (100)	2 (100)	186 (100)	55 (100)	131 (100)

Analizom rezultata koji se odnose na metodu kontrole rađanja koju ispitanica koristi uočavamo da najviše ispitanica koje je partner naterao na seksualni odnos bez kondoma upravo koristi kondom. Jedna od deset ispitanica koja je imala iskustvo ovog oblika ponašanja partnera koristi kontracepciju namenjenu ženama, dok se dve od pet ispitanica oslanja na prekinut snošaj (Tabela 60). Posmatrane varijable nisu u asocijaciji ($\chi^2=4.592$, $df=2$, $p=0.101$). Podjednak broj ispitanica koje koriste kondom ili prekinut snošaj kao metodu kontrole rađanja pored toga što ih je partner naterao na seksualni odnos bez kondoma izjasnilo se i da je doživelo drugi oblik partnerskog nasilja (50%). Iako ovaj podatak može delovati kao kontradiktoran moramo uzeti u obzir da istražujemo celoživotno iskustvo

reproduktivne kontrole tako da je ispitanica mogla u odnosu sa tim partnerom da koristi kondom. Osim toga, može se desiti da je partner ispitanice koristio kondom, a zatim prestao svojom voljom tako da ispitanica koja je istovremeno i žrtva drugog oblika partnerskog nasilja nije bila u mogućnosti da utiče na svog partnera da koristi kondom. Aproximativno svaka treća ispitanica koja koristi kondom doživela je oba oblika partnerskog nasilja (4 od 13, 30.7%), dok je to slučaj sa 8.8% (4 od 45) od onih koje se oslanjaju na prekinut snošaj.

Tabela 60. *Ispitanice koje je partner naterao na seksualni odnos bez kondoma i metode kontrole rađanja*

Metoda kontrole rađanja	Partner Vas je naterao na seksualni odnos bez kondoma					
	Da (N=10)			Ne (N=186)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
Prekinut snošaj	4 (40)	4 (50)	/	132 (71)	41 (74.5)	91 (69.5)
Kondom	5 (50)	4 (50)	1 (50)	41 (22)	9 (16.4)	32 (24.4)
Kontracepcija (pilula, dijafragma i sl.)	1 (10)	/	1 (50)	13 (7)	5 (9.1)	8 (6.1)
Ukupno	10 (100)	8 (100)	2 (100)	186 (100)	55 (100)	131 (100)

Četiri od pet ispitanica koje je partner naterao na seksualni odnos bez kondoma žrtva je i drugog oblika partnerskog nasilja (Tabela 61). Dobijeni rezultati ukazuju na postojanje statistički značajne veze između dva oblika nasilja nad ženama ($\chi^2=11.065$, $df=1$, $p=0.001$), odnosno da je primoravanje partnera na seksualni odnos bez kondoma znatno češće među ispitanicama koje su doživjele i drugi oblik partnerskog nasilja (8 od 63, 12.6%).

Tabela 61. *Ispitanice koje je partner naterao na seksualni odnos bez kondoma i drugi oblik partnerskog nasilja*

Iskustvo nasilja	Partner Vas je naterao na seksualni odnos bez kondoma		Ukupno
	Da (N, %)	Ne (N, %)	
Sa iskustvom nasilja	8 (80)	55 (29.6)	63 (32.1)

Bez iskustva nasilja	2 (20)	131 (70.4)	133 (67.9)
Ukupno	10 (100)	186 (100)	196 (100)

Peto pitanje kojim smo procenjivali iskustvo prinude u vezi sa trudnoćom glasi „ Da li Vas je partner ikada fizički povredio jer ste se suprotstavili njegovoj želji da ostanete trudni budući da u tom periodu niste želeli trudnoću?“. Na ovo pitanje potvrdno je odgovorilo pet ispitanica. Starosna dob kreće se između 25 i 46 godina (M= 33.40, SD= 8.620). 60% ispitanica (3 od 5) koje je partner fizički povredio zato što su se suprotstavile njegovoj želji da zatrudni ima između 26 i 34 godine, dok ispitanice koje imaju najmanje 18 a najviše 25 godina nisu doživele ovo ponašanje od svojih partnera. Jedna ispitanica ima između 35 i 44 godine, tačnije 38, i jedna ispitanica ima 46 godina što je svrstava u kategoriju sa 45 ili više godina. Svih pet ispitanica doživelo je partnersko nasilje. Analizom dobijenih podataka koji se odnose na vezu predmetnih varijabli možemo zaključiti da nije potvrđena ($\chi^2=3.972$, $df=3$, $p=0.264$). Kako nemamo podatke o tome koji je bio drugi oblik partnerskog nasilja postoji mogućnost ne da je ispitanica prepoznala reproduktivnu kontrolu kao oblik nasilja već da je drugi oblik nasilja doveo do fizičkog povređivanje partnerke zbog toga što nije želela trudnoću u datom trenutku ili sa tim partnerom. Takođe, postoji mogućnost da drugi oblik partnerskog nasilja nije ispoljen od partnera koji je ispoljio predmetni vid ponašanja ili da je fizičko povređivanje partnerke koje je imalo za cilj da pristane na trudnoću bilo prvo, možda i jedino, nasilje koje je ispitanica doživela. 60% ispitanica koje su potvrdno odgovorile na ovo pitanje završilo je srednju školu, po 20% njih je završilo višu ili osnovnu školu, dok ispitanice sa fakultetom nisu imale iskustvo sa ovim oblikom ponašanja od strane partnera. Varijable koje se odnose na obrazovni nivo ispitanica i predmetni vid ponašanja partnera nalaze se međusobnoj vezi ($\chi^2=8.613$, $df=3$, $p=0.035$). Dobijeni podaci ukazuju na to da je fizičko povređivanje partnerke znatno češće među ispitanicama koje su završile osnovnu školu. 80% ispitanica (4 od 5) koje je partner fizički povredio jer nisu želele trudnoću je zaposleno naspram 20% nezaposlenih. Njih tri, odnosno 60% je u emotivno-seksualnoj vezi, dok su dve u braku. Navedene varijable nisu u međusobnoj vezi ($\chi^2=2.813$, $df=2$, $p=0.245$). Četiri ispitanice (80%) žive u nekom od gradova koji imaju više od 10000 a manje od 50000 stanovnika, dok jedna ispitanica živi u gradu sa preko 100000 stanovnika. Upravo je između mesta koje ima više od 10000 i manje od 50000 stanovnika uočena asocijacija koja je statistički značajna ($\chi^2=9.993$, $df=3$, $p=0.019$). Prekinut snošaj kao metodu kontrole rađanja

potvrdilo je 80% ispitanica (4 od 5), dok 20% koristi kondom. Prethodno analizirane varijable nisu u asocijaciji ($\chi^2=0.476$, $df=2$, $p=0.788$).

Poslednje pitanje u okviru reproduktivne prinude glasi „Da li Vam je partner ikada rekao da uopšte ne bi trebalo da koristite kontracepciju?“. Na ovo pitanje potvrdno su odgovorile 43 ispitanice. Najmlađa od njih ima 22 godine dok najstarija ima 47 godina ($M=34.28$, $SD=6.724$). Svaka druga ispitanica kojoj je partner rekao da ne bi trebalo da koristi nijedan vid kontracepcije ima između 26 i 34 godine (24 od 43, 55.8%). Jedna od 10 ispitanica koja se susrela sa ovim ponašanjem partnera ima između 18 i 25 godina (Tabela 62). Posmatrane varijable nisu u međusobnoj vezi ($\chi^2=6.651$, $df=3$, $p=0.084$). Aproksimativno dve od tri ispitanice kojima je partner rekao da ne bi trebalo da koriste kontracepciju doživela je i drugi oblik partnerskog nasilja (13 od 22, 59%) iako predmetne varijable nisu u vezi koja je statistički značajna.

Tabela 62. *Starosna dob ispitanica kojima je partner rekao da ne bi trebalo da koriste kontracepciju i njihov međusobni odnos*

Starosna dob	Partner Vam je rekao da ne bi trebalo da koristite kontracepciju					
	Da (N=43)			Ne (N=153)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
18-25	1 (2.3)	/	1 (4.8)	14 (9.2)	4 (9.8)	10 (8.9)
26-34	24 (55.8)	13 (59.1)	11 (52.4)	60 (39.2)	11 (26.8)	49 (43.8)
35-44	13 (30.2)	6 (27.3)	7 (33.3)	68 (44.4)	20 (48.8)	48 (42.9)
≥45	5 (11.6)	3 (13.6)	2 (9.5)	11 (7.2)	6 (14.6)	5 (4.5)
Ukupno	43 (100)	22 (100)	21 (100)	153 (100)	41 (100)	112 (100)

Najviše ispitanica kojima je partner rekao da ne bi trebalo da koriste kontracepciju ima fakultetsko obrazovanje (18 od 43, 41.8%), dok ih je najmanje među ispitanicama koje su završile višu školu (9 od 43, 20.9%). Posmatranjem podataka koji se odnose na varijable starosna dobi predmetno ponašanje partnera možemo zaključiti da nisu u asocijaciji ($\chi^2=5.802$, $df=3$, $p=0.122$). Podjednak broj ispitanica kojima je partner rekao da ne bi trebalo da koriste kontracepciju a koje su doživlele i drugi oblik partnerskog nasilja, završilo je srednju školu ili fakultet (Tabela 63).

Tabela 63. Nivo obrazovanja ispitanica kojima je partner rekao da ne bi trebalo da koriste kontracepciju i njihov međusobni odnos

Nivo obrazovanja	Partner Vam je rekao da ne bi trebalo da koristite kontracepciju					
	Da (N=43)			Ne (N=153)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
Osnovna škola	/	/	/	5 (3.3)	4 (9.8)	1 (0.9)
Srednja škola	16 (37.2)	8 (36.4)	8 (38.1)	74 (48.4)	18 (43.9)	56 (50)
Viša škola	9 (20.9)	6 (27.3)	3 (14.3)	15 (9.8)	5 (12.2)	10 (8.9)
Fakultet	18 (41.9)	8 (36.4)	10 (47.6)	59 (38.6)	14 (34.1)	45 (40.2)
Ukupno	43 (100)	22 (100)	21 (100)	153 (100)	41 (100)	112 (100)

Dve od tri ispitanice kojima je partner rekao da ne bi trebalo da koriste kontracepciju je zaposleno, dok je jedna od tri nezaposlena (Tabela 64). Ukrštanjem varijabli radni status i predmetnog načina izvršenja prinude u vezi sa trudnoćom došli smo do rezultata koji ne pokazuju postojanje asocijacije ($\chi^2=0.323$, $df=1$, $p=0.570$). Iskustvo nasilja i da im je partner rekao da ne bi trebalo da koriste kontracepciju doživelo je 77.3% žena žrtava reproduktivne kontrole.

Tabela 64. Radni status ispitanica kojima je partner rekao da ne bi trebalo da koriste kontracepciju i njihov međusobni odnos

Radni status	Partner Vam je rekao da ne bi trebalo da koristite kontracepciju					
	Da (N=43)			Ne (N=153)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
Zaposlena	29 (67.4)	17 (77.3)	12 (57.1)	110 (71.9)	31 (75.6)	79 (70.5)
Nezaposlena	14 (32.6)	5 (22.7)	9 (42.9)	43 (28.1)	10 (24.4)	33 (29.5)
Ukupno	43 (100)	22 (100)	21 (100)	153 (100)	41 (100)	112 (100)

Sagledavanjem partnerskog statusa ispitanica uočavamo da je gotovo polovina ispitanica kojima je partner rekao da ne bi trebalo da koriste kontracepciju u seksualno-emotivnoj vezi,

dok je najmanje slobodnih ispitanica potvrdilo ovaj oblik ponašanja partnera (Tabela 65). Posmatrane varijable su u asocijaciji ($\chi^2=7.756$, $df=2$, $p=0.021$). Predmetno ponašanje partnera znatno je češće među ispitanicama koje su u seksualnoj vezi (20 od 39, 33.9%), dok je najmanja učestalost među ispitanicama koje su u braku (13 od 76, 14.6%). Svaka druga ispitanica kojoj je partner rekao da ne bi trebalo da koristi kontracepciju doživela je i drugi oblik partnerskog nasilja.

Tabela 65. *Partnerski status ispitanica kojima je partner rekao da ne bi trebalo da koriste kontracepciju i njihov međusobni odnos*

Partnerski status	Partner Vam je rekao da ne bi trebalo da koristite kontracepciju					
	Da (N=43)			Ne (N=153)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
Slobodna	10 (23.3)	7 (31.8)	3 (14.3)	38 (24.8)	12 (29.3)	26 (23.2)
U vezi	20 (46.5)	10 (45.5)	10 (47.6)	39 (25.5)	11 (26.8)	28 (25)
Brak/vanbračna zajednica	13 (30.2)	5 (22.7)	8 (38.1)	76 (49.7)	18 (43.9)	58 (51.8)
Ukupno	43 (100)	22 (100)	21 (100)	153 (100)	41 (100)	112 (100)

Svaka treća ispitanica kojoj je partner rekao da ne bi trebalo da koristi nijedan oblik kontracepcije živi u gradovima sa više od 10000 i manje od 50000 stanovnika, dok ih je najmanje među ispitanicama koje žive u mestima sa manje od 10000 stanovnika (Tabela 66). U grupi ispitanica koje žive u gradovima koji imaju između 10000 i 50000 stanovnika ovaj vid prinude u vezi sa trudnoćom je najučestaliji (16 od 44, 36.4%). Ovakvi rezultati ukazuju na socijaciju među ispitivanim varijablama ($\chi^2=12.846$, $df=3$, $p=0.005$). Iskustvo nasilja i da im je partner rekao kako ne bi trebalo da koriste kontracepciju najzastupljenije je upravo u okviru ove grupe ispitanica (36.4%). Takođe, svakoj drugoj (8 od 16, 50%) ispitanici koja živi u gradovima sa više od 10000 i manje od 50000 stanovnika a koja je žrtva i drugog oblika partnerskog nasilja, partner je rekao kako ne bi trebalo da koristi kontracepciju.

Tabela 66. Ispitanice kojima je partner rekao da ne bi trebalo da koriste kontracepciju prema veličini mesta u kome žive

Mesto u kome živi	Partner Vam je rekao da ne bi trebalo da koristite kontracepciju					
	Da (N=43)			Ne (N=153)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
<10000	2 (4.7)	1 (4.5)	1 (4.8)	29 (19)	6 (14.6)	23 (20.5)
≥10000 ≤50000	16 (37.2)	8 (36.4)	8 (38.1)	28 (18.3)	8 (19.5)	20 (17.9)
≥50000≤100000	12 (27.9)	6 (27.3)	6 (28.6)	28 (18.3)	8 (19.5)	20 (17.9)
>100000	13 (30.2)	7 (31.8)	6 (28.6)	68 (44.4)	19 (46.3)	49 (43.8)
Ukupno	43 (100)	22 (100)	21 (100)	153 (100)	41 (100)	112 (100)

Prekinut snošaj je najzastupljenija metoda kontrole rađanja budući da je isti potvrdila svaka druga ispitanica kojoj je partner rekao da ne bi trebalo da koristi kontracepciju (Tabela 67). Ispitanice koje su imale iskustvo s ovim vidom prinude u vezi sa trudnoćom znatno češće koriste neki od oblika kontracepcije namenjen ženama (5 od 14, 35.7%), što ukazuje na postojanje veze ispitivanih varijabli ($\chi^2=6.616$, $df=2$, $p=0.037$). Drugi oblik partnerskog nasilja najzastupljeniji je među ispitanicama koje se oslanjaju na prekinut snošaj kao metodu kontrole rađanja (Tabela 67). Učestalost oba oblika partnerskog nasilja viša je među ispitanicama koje koriste kondom (7 od 13, 53.8%).

Tabela 67. Ispitanice kojima je partner rekao da ne bi trebalo da koriste kontracepciju i metoda kontrole rađanja

Metoda kontrole rađanja	Partner Vam je rekao da ne bi trebalo da koristite kontracepciju					
	Da (N=43)			Ne (N=153)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
Prekinut snošaj	23 (53.5)	13 (59.1)	10 (47.6)	113 (73.9)	32 (78)	81 (72.3)
Kondom	15 (34.9)	7 (31.8)	8 (38.1)	31 (20.3)	6 (14.6)	25 (22.3)
Kontracepcija (pilula,	5 (11.6)	2 (9.1)	3 (14.3)	9 (5.9)	3 (7.3)	6 (5.4)

dijafragma i sl.)

Ukupno	43 (100)	22 (100)	21 (100)	153 (100)	41 (100)	112 (100)
---------------	----------	----------	----------	-----------	----------	-----------

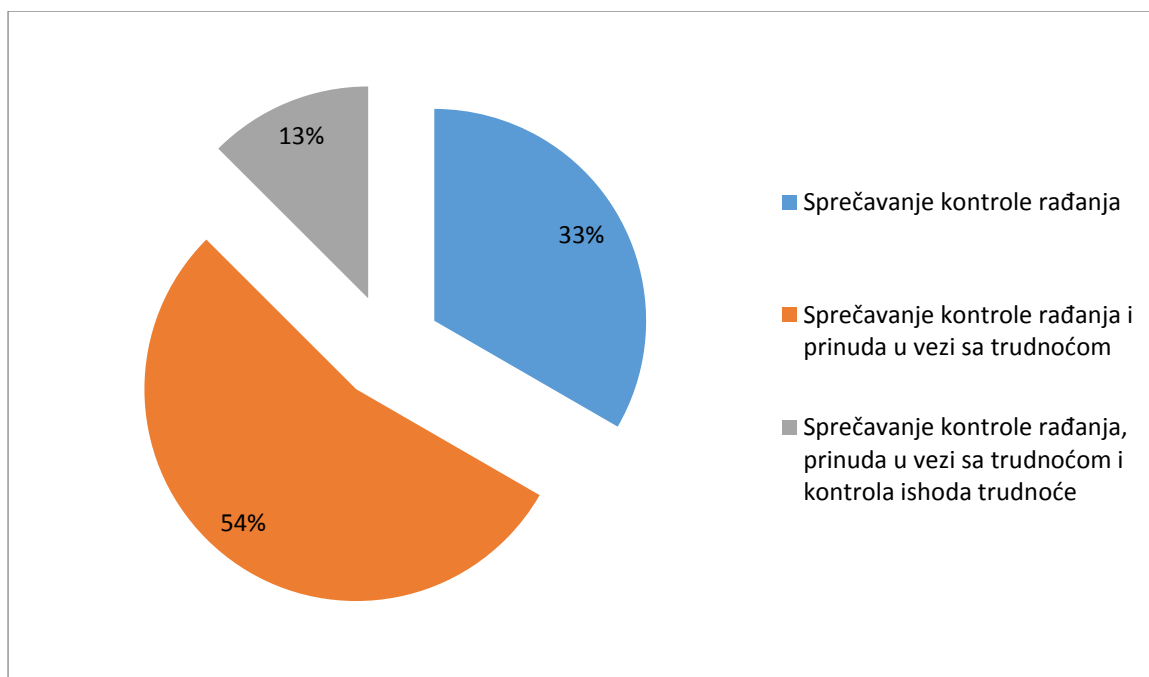
Među ispitanicama kojima je partner rekao da ne bi trebalo da koriste kontracepciju gotovo je podjednak broj onih koje su doživele i drugi oblik partnerskog nasilja i onih koje nisu imale iskustvo s istim (Tabela 68). Svakoj trećoj ispitanici koja je doživela drugi oblik partnerskog nasilja partner je rekao kako ne bi trebalo da koristi kontracepciju (22 od 63, 34.9%) u poređenju sa 18.7% (21 od 112) ispitanica koje nisu doživele drugi oblik partnerskog nasilja, ali im je partner rekao da ne bi trebalo da koriste kontracepciju. Na osnovu izloženih rezultata možemo zaključiti da su posmatrane varijable u vezi koja je statistički značajna ($\chi^2=9.136$, $df=1$, $p=0.003$).

Tabela 68. Ispitanice kojima je partner rekao da ne bi trebalo da koriste kontracepciju i drugi oblik partnerskog nasilja

Iskustvo nasilja	Partner Vam je rekao da ne bi trebalo da koristite kontracepciju		Ukupno
	Da (N, %)	Ne (N, %)	
Sa iskustvom nasilja	22 (51.2)	41 (26.8)	63 (32.1)
Bez iskustva nasilja	21 (48.8)	112 (73.2)	133 (67.9)
Ukupno	43 (100)	153 (100)	196 (100)

2.4. Sprečavanje kontrole rađanja

Sprečavanje kontrole rađanja kao drugi oblik reproduktivne kontrole doživele su 24 ispitanice. Njih 8 imalo je iskustvo samo sa sprečavanjem kontrole rađanja dok je njih 13 pored ovog vida reproduktivne kontrole potvrdilo i prinudu u vezi sa trudnoćom. Tri ispitanice imale su iskustvo sa sva tri oblika reproduktivne kontrole (Grafikon 6).



Grafikon 6. *Sprečavanje kontrole rađanja*

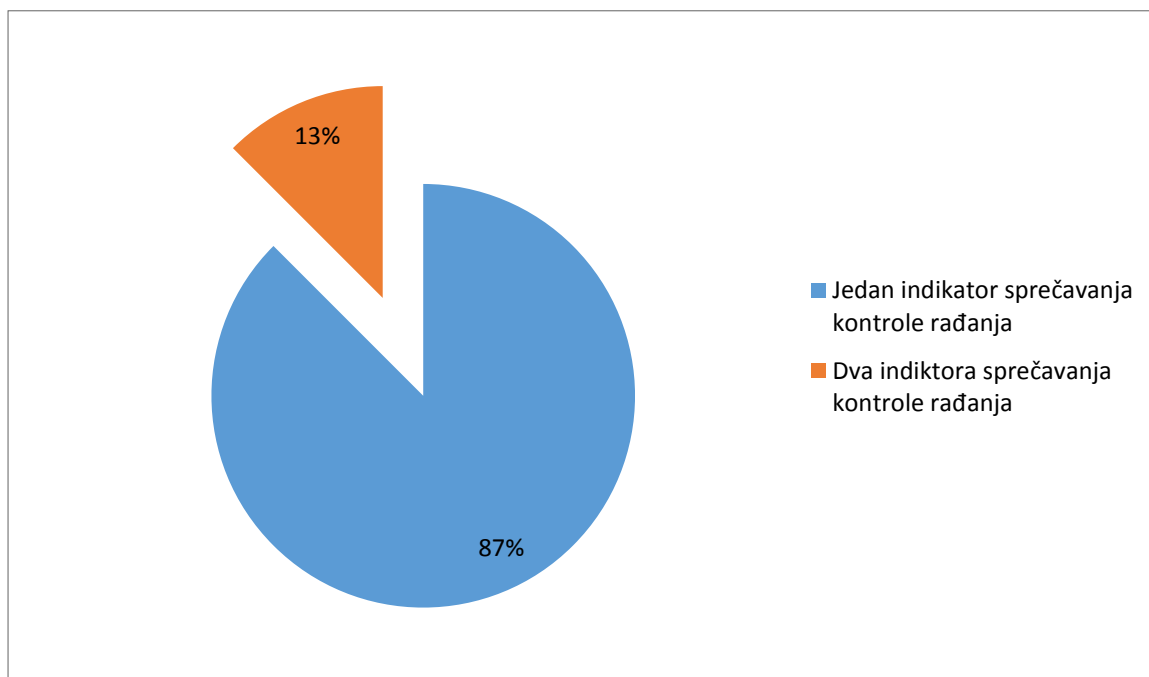
Od ukupnog broja ispitanica (N=196) najviše njih izjasnilo se da je partner skinuo kondom tokom seksualnog odnosa bez njihovog znanja, zatim da im je partner zabranio da koriste kontracepciju, te da su od svog partnera krile da koriste neki od oblika kontracepcije (Tabela 69). Najmanje ispitanica se izjasnilo da im je partner bacio pilule za kontracepciju.

Tabela 69. *Struktura sprečavanja kontrole rađanja*

Sprečavanje kontrole rađanja *	N	%
Da li Vam je partner ikada oduzeo pilule za kontracepciju?	4	2
Da li Vam je partner ikada zabranio da koristite pilule kontracepciju?	8	4
Da li Vam je partner ikada bacio pilule za kontracepciju?	3	1.5
Da li ste ikada od svog partnera krili da koristite neki oblik kontracepcije jer ste znali da se ne slaže sa tim?	7	3.5
Da li je Vaš partner ikada izbušio rupe na kondomu kako biste ostali trudni?	5	2.5
Da li je Vaš partner ikada skinuo kondom tokom seksualnog odnosa s namerom da ostanete trudni?	14	7.1

*-odgovori na više pitanja nisu međusobno isključeni

Od ukupnog broja ispitanica koje su imale iskustvo samo sa sprečavanjem kontrole rađanja, odnosno njih 8, samo jedna ispitanica imala je iskustvo sa dva oblika ponašanja koja su pokazatelji ove forme reproduktivne kontrole (Grafikon 7). Sedam od šest ispitanica (85%) koje su doživele samo jedan vid ponašanja koji se odnosi na sprečavanje kontrole rađanja potvrdilo je da je partner skinuo kondom tokom seksualnog odnosa, dok je jedna ispitanica pored navedenog oblika ponašanja potvrdila da je partner bušio kondom.



Grafikon 7. *Sprečavanje kontrole rađanja prema ponavljanju ponašanja koje su ispitanice doživele*

Posmatranjem rezultata koji se odnose na asocijaciju između sprečavanja kontrole rađanja i drugog oblika partnerskog nasilja uočavamo da je asocijacija statistički značajna, odnosno da postoji veza između sprečavanja kontrole rađanja i iskustva drugog oblika partnerskog nasilja ($\chi^2=8.601$, $df=1$, $p=0.003$). Jedna od pet ispitanica (14 od 63, 22.2%) koja je bila izložena partnerskom nasilju doživela je i ovaj vid reproduktivne kontrole (Tabela 70).

Tabela 70. *Sprečavanje kontrole rađanja i asocijacija sa drugim oblikom partnerskog nasilja*

Iskustvo nasilja	Sprečavanje kontrole rađanja		Ukupno
	Da (N, %)	Ne (N, %)	
Sa iskustvom nasilja	14 (58.3)	49 (28.5)	63 (32.1)
Bez iskustva nasilja	10 (41.7)	123 (71.5)	133 (67.9)

Ukupno	24 (100)	172 (100)	196 (100)
---------------	----------	-----------	-----------

Analizom rezultata koji se odnose na starosnu dob ispitanica koje su doživele sprečavanje kontrole rađanja uočavamo da dve od tri ispitanice imaju između 26 i 34 godine, dok svaka treća ima između 36 i 44 godine. Samo jedna ispitanica ima između 18 i 25 godina, dok ovaj oblik reproduktivne kontrole nije doživela nijedna od ispitanica koje su starije od 44 godine (Tabela 71). Iako najveći broj ispitanica koje su doživele sprečavanje kontrole rađanja ima najmanje 26 a najviše 34 godine nije utvrđena statistički značajna veza posmatranih varijabli ($\chi^2=5.552$, $df=3$, $p=0.136$). Drugi oblik partnerskog nasilja takođe je zastupljeniji među ispitanicama koje imaju između 26 i 34 godine.

Tabela 71. *Sprečavanje kontrole rađanja i asocijacija sa starosnom dobi*

Starosna dob	Sprečavanje kontrole rađanja (N=24)			Bez sprečavanja kontrole rađanja (N=172)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
18-25	1 (4.2)	/	1 (10)	14 (8.1)	4 (8.2)	10 (8.1)
26-34	15 (62.5)	8 (57.1)	7 (70)	69 (40.1)	16 (32.7)	53 (43.1)
35-44	8 (33.3)	6 (42.9)	2 (20)	73 (42.4)	20 (40.8)	53 (43.1)
≥45	/	/	/	16 (9.3)	9 (18.4)	7 (5.7)
Ukupno	24 (100)	14 (100)	10 (100)	172 (100)	49 (100)	123 (100)

Svaka druga ispitanica koja je imala iskustvo sa sprečavanjem kontrole rađanja završila je srednju školu, dok je ovaj oblik reproduktivne kontrole doživela samo jedna ispitanica sa završenom višom školom (Tabela 72). Ukrštanjem posmatranih varijabli nije potvrđeno postojanje veze koja bi bila statistički značajna ($\chi^2=2.600$, $df=3$, $p=0.458$). Svaka druga ispitanica koja je doživela i drugi oblik partnerskog nasilja završila je srednju školu.

Tabela 72. *Sprečavanje kontrole rađanja i asocijacija sa nivoom obrazovanja*

Nivo obrazovanja	Sprečavanje kontrole rađanja (N=24)			Bez sprečavanja kontrole rađanja (N=172)		
	Ukupno	Iskustvo	Bez	Ukupno	Iskustvo	Bez

	(N,%)	nasilja (N,%)	iskustva nasilja (N,%)	(N,%)	nasilja (N,%)	iskustva nasilja (N,%)
Osnovna škola	/	/	/	5 (2.9)	4 (8.2)	1 (0.8)
Srednja škola	13 (54.2)	7 (50)	6 (60)	77 (44.8)	19(38.8)	58 (47.2)
Viša škola	1 (4.2)	1 (7.1)	/	23 (13.4)	10 (20.4)	13 (10.6)
Fakultet	10 (41.7)	6 (42.9)	4 (40)	67 (39)	16 (32.7)	51 (41.5)
Ukupno	24 (100)	14 (100)	10 (100)	172 (100)	49 (100)	123 (100)

Aproksimativno dve od tri ispitanice koje su doživele sprečavanje kontrole rađanja su zaposlene što, ipak, ne ukazuje na postojanje statistički značajne veze između ovog oblika reproduktivne kontrole i radnog statusa ispitanica ($\chi^2=2.100$, $df=1$, $p=0.147$) (Tabela 73). Iskustvo drugog oblika partnerskog nasilja izraženije je među zaposlenim ispitanicama.

Tabela 73. *Sprečavanje kontrole rađanja i asocijacija sa radnim statusom ispitanica*

Radni status	Sprečavanje kontrole rađanja (N=24)			Bez sprečavanja kontrole rađanja (N=172)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
Zaposlena	14 (58.3)	9 (64.3)	5 (50)	125 (72.7)	39 (79.6)	86 (69.9)
Nezaposlena	10 (41.7)	5 (35.7)	5 (50)	47 (27.3)	10 (20.4)	37 (30.1)
Ukupno	24 (100)	14 (100)	10 (100)	172 (100)	49 (100)	123 (100)

Sagledavanjem rezultata koji se odnose na sprečavanje kontrole rađanja i partnerski status uočavamo da je ovaj oblik reproduktivne kontrole doživelo najviše slobodnih ispitanica, a najmanje onih koje su u braku (Tabela 74). Posmatrane varijable su u vezi koja je statistički značajna, odnosno sprečavanje kontrole rađanja znatno je češće među slobodnim ispitanicama ($\chi^2=10.560$, $df=2$, $p=0.005$). Svaka treća ispitanica koja je slobodna i imala je iskustvo sprečavanja kontrole rađanja doživela je i drugi oblik partnerskog nasilja (7 od 19, 36.8%).

Tabela 74. *Sprečavanje kontrole rađanja i asocijacija sa partnerskim statusom ispitanica*

Partnerski	Sprečavanje kontrole rađanja	Bez sprečavanja kontrole rađanja
------------	------------------------------	----------------------------------

status	(N=24)			(N=172)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
Slobodna	11 (45.8)	7 (50)	4 (40)	37 (21.5)	12 (24.5)	25 (20.3)
U vezi	9 (37.5)	6 (42.9)	3 (30)	50 (29.1)	15 (30.6)	35 (28.5)
Brak/vanbračna zajednica	4 (16.7)	1 (7.1)	3 (30)	85 (49.4)	22 (44.9)	63 (51.2)
Ukupno	24 (100)	14 (100)	10 (100)	172 (100)	49 (100)	123 (100)

Iskustvo sa sprečavanjem kontrole rađanja potvrdila je svaka treća ispitanica koja živi u nekom od gradova koji ima više od 10000 i manje od 50000 stanovnika ili u gradovima sa preko 100000 stanovnika (Tabela 75). Posmatrane varijable ne ostvaruju vezu koja bi se mogla smatrati statistički značajnom ($\chi^2=3.117$, $df=3$, $p=0.374$). Među ispitanicama koje su doživele sprečavanje kontrole rađanja drugi oblik nasilja potvrdila je jedna od četiri ispitanice (4 od 14, 28.5%) koja živi u nekom od gradova sa najmanje 50000 i najviše 100000 stanovnika, ali i među ovim varijablama nije potvrđena statistički značajna veza ($\chi^2=2.039$, $df=3$, $p=0.564$).

Tabela 75. Sprečavanje kontrole rađanja i asocijacija sa veličinom mesta u kome ispitanica živi

Partnerski status	Sprečavanje kontrole rađanja (N=24)			Bez sprečavanja kontrole rađanja (N=172)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
<10000	2 (8.3)	1 (7.1)	1 (10)	29 (16.9)	6 (12.2)	23 (18.7)
$\geq 10000 \leq 50000$	8 (33.3)	5 (35.7)	3 (30)	36 (20.9)	11 (22.4)	25 (20.3)
$\leq 50000 \leq 100000$	6 (25)	4 (28.6)	2 (20)	34 (19.8)	10 (20.4)	24 (19.5)
>100000	8 (33.3)	4 (28.6)	4 (40)	73 (42.4)	22 (44.9)	51 (41.5)
Ukupno	24 (100)	14 (100)	10(100)	172 (100)	49 (100)	123(100)

Prema rezultatim istraživanja izloženih u Tabeli 76. najviše ispitanica koje koriste kondom potvrdilo je iskustvo sa sprečavanjem kontrole rađanja. Ipak, ovaj oblik

reproduktivne kontrole znatno je češći među ispitanicama koje koriste neki od oblika kontracepcije namenjen ženama ($\chi^2=24.414$, $df=2$, $p<0.001$). Drugi oblik nasilja podjednako je zastupljen među žrtvama reproduktivne kontrole koje koriste kondom ili se oslanjaju na prekinut snošaj kao metodu kontrole rađanja, dok je isti učestaliji među ispitanicama koje koriste neki od oblika kontracepcije namenjen ženama (4 od 5, 80%).

Tabela 76. Sprečavanje kontrole rađanja i asocijacija sa metodom kontrole rađanja koju ispitanica koristi

Metoda kontrole rađanja	Sprečavanje kontrole rađanja (N=24)			Bez sprečavanja kontrole rađanja (N=172)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
Prekinut snošaj	7 (29.2)	5 (35.7)	2 (20)	129 (75)	40 (81.6)	89 (72.4)
Kondom	11 (45.8)	5 (35.7)	6 (60)	35 (20.3)	8 (16.3)	27 (22)
Kontracepcija (pilula, dijafragma i dr.)	6 (25)	4 (28.6)	2 (20)	8 (4.7)	1 (2)	7 (5.7)
Ukupno	24 (100)	14 (100)	10(100)	172 (100)	49 (100)	123(100)

2.4.1. Sprečavanje kontrole rađanja prema oblicima ispoljavanja, sociodemografske karakteristike žrtve i njihov međusobni odnos

Prvi vid sprečavanja kontrole rađanja formulisali smo u obliku pitanja „Da li Vam je partner ikada oduzeo pilule za kontracepciju?“. Na ovo pitanje potvrdno su odgovorile četiri ispitanice. Prosečna starosna dob ispitanica koje su doživele ovaj vid sprečavanja kontrole rađanja je 38 godina (SD= 4.967). Najmlađa ispitanica koja je potvrdno odgovorila na ovo pitanje ima 32 dok najstarija ima 43 godine. Dve ispitanice imaju između 26 i 34 godine i dve između 35 i 44 godine. Sve četiri ispitanice doživele su i drugi oblik partnerskog nasilja. S obzirom na mali broj ispitanica kojima je partner oduzeo pilulu i uniformnu raspodelu očekivano je da ne postoji asocijacija posmatranih varijabli. U vezi sa rezultatima koji se odnose na obrazovni nivo ispitanica dve su završile srednju školu, dok druge dve imaju fakultetsko obrazovanje. Sve četiri ispitanice su zaposlene. Sagledavanjem rezultata koji se odnose na partnerski status ispitanica uočavamo da su dve ispitanice slobodne, jedna je u

seksualno-emotivnoj vezi i jedna u braku. Dve ispitanice žive u nekom od gradova koji ima više od 50000 a manje od 100000 stanovnika, jedna živi u gradu sa više od 10000 a manje od 50000 stanovnika i jedna živi u mestu koje ima manje od 10000 stanovnika. Što se tiče rezultata koji se odnose na metodu kontrole rađanja koju ispitanica koristi dve od njih koriste neki od vidova kontracepcije namenjen ženama, dok dve koriste prekinut snošaj.

Sledeći pitanje u vezi sa sprečavanjem kontrole rađanja glasi: „ Da li Vam je partner ikada zabranio da koristite pilule za kontracepciju?“. Na ovo pitanje potvrđan odgovor dalo je 8 ispitanica. Minimalna starosna dob ispitanica koje su doživele ovaj vid sprečavanja kontrole rađanja je 25 a maksimalna 34 godine ($M= 29.5$, $SD= 3.423$). Svih 8 ispitanica ima između 26 i 34 godine. S obzirom na to da sve ispitanice pripadaju istoj starosnoj grupi očekivano je postojanje asocijacije ovih varijabli ($\chi^2=11.121$, $df=1$, $p=0.011$) Pet ispitanica završilo je srednju školu (62.5%), a tri od njih imalo je i iskustvo drugog oblika partnerskog nasilja. Dve ispitanica su završile višu školu (33.3%) i obe su potvrdile iskustvo drugog oblika partnerskog nasilja. Jedna ispitanica završila je fakultet (16.7%) i imala je iskustvo s drugim oblikom partnerskog nasilja. Tri ispitanice su zaposlene (37.5%), dok ih je pet nezaposleno (62.5%). Varijable radni status i predmetna forma sprečavanja kontrole rađanja su u asocijaciji ($\chi^2=4.516$, $df=1$, $p=0.034$), odnosno ispitanice koje su nezaposlene znatno češće su doživele da im je partner zabranio da koriste pilulu. Pet ispitanica je u seksualno-emotivnoj vezi (62.5%), dok su tri slobodne (37.5%). Ove varijable su u asocijaciji ($\chi^2=7.272$, $df=1$, $p=0.026$) budući da su žene koje su u seksualno-emotivnoj vezi učestalije doživljavale da im je partner zabranio korišćenje kontracepcije (5 od 59, 8.5%), dok nijedna ispitanica koja je u braku nije potvrdila ovo ponašanje partnera. Drugi oblik partnerskog nasilja i da im je partner zabranio korišćenje pilule za kontracepciju doživelo je šest ispitanica, odnosno 75%. Tri ispitanice su slobodne (50%) i tri su u seksualno-emotivnoj vezi (50%). Sagledavanjem rezultata koji se odnose na mesto u kome ispitanica živi uočavamo da nijedna od ispitanica ne živi u mestu sa manje od 10000 stanovnika. Po tri ispitanice (37.5%) žive u gradovima sa više od 10000 i manje od 50000 stanovnika i gradovima sa više od 50000 a manje od 100000 stanovnika, dok su po dve među njima žrtve i drugog oblika partnerskog nasilja (33.3%). Najmanje ispitanica živi u gradovima sa preko 100000 stanovnika, odnosno njih dve (25%) i obe su žrtve i drugog oblika partnerskog nasilja (33.3%). Četiri ispitanice kojima je partner zabranio da koriste pilulu potvrdilo je prekinut snošaj kao metodu kontrole rađanja (50%), dok su tri od njih žrtve drugog oblika partnerskog nasilja (50%). Kondom koriste tri ispitanice (37.5%) i sve tri su žrtve drugog oblika partnerskog nasilja (50%). Jedna

ispitanica koristi neki od oblika kontracepcije namenjen ženama (12.5%) i ona nije doživela drugi oblik partnerskog nasilja.

Treći vid sprečavanja kontrole rađanja izrazili smo kroz pitanje „ Da li Vam je partner ikada bacio pilule za kontracepciju?“. S ovim vidom sprečavanja kontrole rađanja suočile su se tri ispitanice. Minimalna starosna dob kod ove forme sprečavanja kontrole rađanja je 25 godina a maksimalna 43 godine ($M=33.3$, $SD=9.074$). Dve ispitanice (66.7%) pripadaju kategoriji između 25 i 34 godine, dok jedna pripada kategoriji između 35 i 44 godine (33.3%). Sve tri doživele su i drugi oblik partnerskog nasilja. Dve ispitanice završile su srednju školu (66.7%), dok je jedna završila fakultet (33.3%). Dve su zaposlene, dok je jedna nezaposlena. Ispitanice koje su u braku ili vanbračnoj zajednici nisu doživele da im partner baci pilule za kontracepciju, ali su to doživele dve ispitanice koje su slobodne i jedna koja je u seksualno-emotivnoj vezi. Sagledavanjem rezultata koji se odnose na mesto u kome živi ispitanica uočavamo da ovo ponašanje partnera nije doživela nijedna od ispitanica koje žive u gradovima sa preko 100000 stanovnika, dok po jedna od ispitanica živi u nekom od mesta sa manje od 10000 stanovnika, zatim u gradu koji ima više od 10000 a manje od 50000 stanovnika i u gradovima koji imaju između 50000 i 100000 stanovnika. Po jedna ispitanica (33.3%) kao metodu kontrole rađanja koju koristi navodi prekinut snošaj, kondom i neki od oblika kontracepcije namenjen ženama.

Četvrto pitanje koje se odnosi na sprečavanje kontrole rađanja glasi „ Da li ste ikada od svog partnera krili da koristite neki od oblika kontracepcije jer ste znali da se on ne slaže s tim?“. Na ovo pitanje potvrdno je odgovorilo sedam ispitanica. Starosna dob žena koje su krile da koriste neki od oblika kontracepcije kreće se između 25 i 43 godine ($M= 33.29$, $SD= 5.469$). Analizom rezultata koji se odnose na starosnu dob ispitanica uočavamo da pet njih (71.4%) ima između 26 i 34 godine. Među njima iskustvo partnerskog nasilja doživele su dve ispitanice (40%) naspram njih tri koje su doživele samo reproduktivnu kontrolu (60%). Dve ispitanice imaju između 35 i 44 godine (28.6%) i obe su doživele i partnersko nasilje. Četiri ispitanice završile su srednju školu (57.1%), dok su tri od njih imale iskustvo sa partnerskim nasiljem (75%). Tri ispitanice završile su fakultet (42.9%) a jedna od njih je doživela partnersko nasilje (1 od 3, 75%). Pet ispitanica koje su krile od partnera da koriste neki oblik kontracepcije je zaposleno (71.4%), dok su tri od njih doživele partnersko nasilje (60%). Dve ispitanice su nezaposlene (28.6%), a jedna od njih je doživela partnersko nasilje (50%). Posmatranjem partnerskog statusa ispitanica uočavamo da su tri ispitanice slobodne (42.9%), dok su dve od njih (75%) doživele partnersko nasilje. Takođe tri ispitanice su u seksualno-

emotivnoj vezi (42.9%) i dve od njih su doživele partnersko nasilje (75%). Jedna ispitanica je u braku (14.3%) bez iskustva partnerskog nasilja. Od ukupnog broja ispitanica koje su krile da koriste kontracepciju od svog partnera najviše ih živi u gradovima sa više od 10000 i manje od 50000 stanovnika (3 od 7, 42.9%), dok su dve od njih doživele partnersko nasilje (2 od 3, 75%). Dve ispitanice (28.6%) žive u gradovima sa preko 100000 stanovnika i nijedna od njih nije doživela partnersko nasilje. Po jedna ispitanica, odnosno po 14.3% živi u mestima sa manje od 10000 stanovnika i gradovima sa preko 50000 a manje od 100000 stanovnika i svaka od njih doživela je partnersko nasilje. Analizom rezultata koji se odnose na metodu kontrole rađanja uočavamo da žene koje koriste neki od oblika kontracepcije namenjen ženama u najvećem procentu su krile da koriste iste (3 od 7, 42.9%). Po dve ispitanice (28.6%) koriste kondom ili prekinut snošaj. Varijable metoda kontrole rađanja i skrivanje od partnera da se koristi neki vid kontracepcije su u asocijaciji ($\chi^2=14.786$, $df=2$, $p=0.001$) s obzirom na to da su žene koje koriste kontracepciju učestalije to krile od svojih partnera (3 od 14, 21.4%). Partnersko nasilje najzastupljenije je među ispitanicama koje koriste neki od vidova kontracepcije namenjen ženama (2 od 4, 50%) i ukazuje na postojanje asocijacije ($\chi^2=10.850$, $df=2$, $p=0.004$). Po jedna ispitanica, odnosno po 25%, koja je krila od partnera da koristi neki oblik kontracepcije je žrtva partnerskog nasilja.

Peti vid sprečavanja kontrole rađanja odnosi se na to da partner muškog pola buši kondom s namerom da žena zatrudni. S ovim načinom izvršenja saglasilo se pet ispitanica. Starosna dob ispitanica koje su doživele da je njihov partner bušio kondom kreće se u rasponu od 26 do 40 godina ($M= 32.80$, $SD= 5.167$). Tri ispitanice imaju između 26 i 34 godine (60%) a dve od njih doživele su drugi oblik partnerskog nasilja (75%). Dve ispitanice imaju između 35 i 44 godine (40%), dok je jedna od njih doživela i drugi oblik partnerskog nasilja (50%). Srednju školu završile su tri ispitanice (60%) od kojih su dve doživele i drugi oblik partnerskog nasilja (75%). Fakultet su završile dve ispitanice (40%) a jedna među njima je doživela i drugi oblik partnerskog nasilja (50%). Tri ispitanice su zaposlene (60%) od kog broja su dve (75%) žrtve drugog oblika partnerskog nasilja. Dve ispitanice su nezaposlene (40%) a jedna od njih je žrtva drugog oblika partnerskog nasilja (50%). Tri ispitanice su slobodne (60%) a jedna od njih je žrtva drugog oblika partnerskog nasilja (25%). Dve ispitanice su u vezi (40%) i obe su žrtve drugog oblika partnerskog nasilja. Po dve žrtve reproduktivne kontrole (po 40%) žive u gradovima sa više od 10000 i manje od 50000 stanovnika, odnosno sa preko 100000 stanovnika, dok jedna (20%) živi u gradu sa više od 50000 i manje od 100000 stanovnika. Od ukupnog broja ispitanica koje su doživele ovaj

oblik ponašanja partnera tri su doživele i drugi oblik partnerskog nasilja (60%). Dve žive u nekom od gradova sa najmanje 10000 i najviše 50000 stanovnika (66.7%), dok jedna živi u gradu koji ima manje od 100000 ali više od 50000 stanovnika (33.3%). Kondom kao metodu kontrole rađanja koriste tri ispitanice, odnosno 60% a jedna među njima je žrtva partnerskog nasilja (33.3%). Dve ispitanice koriste prekinut snošaj (40%) i obe su žrtve drugog oblika partnerskog nasilja.

Šesto pitanje kojim smo procenjivali postojanje sprečavanja kontrole rađanja glasi „Da li je Vaš partner ikada skinuo kondom tokom seksualnog odnosa s namerom da ostanete trudni?“. Na ovo pitanje potvrdno je odgovorilo 14 ispitanica. Raspon satrosne dobi ispitanica koje su doživele ovu formu sprečavanja kontrole rađanja kreće se od 22 do 43 godine (M= 31.76, SD= 5.381). Skidanje kondoma od strane partnera muškog pola tokom seksualnog odnosa bez znanja partnerke najzastupljenije je među ispitanicama koje imaju najmanje 26 i najviše 34 godine, budući da je svaka druga potvrdila ovo iskustvo, dok ispitanice koje imaju više od 44 godine nisu doživele ovu formu sprečavanja kontrole rađanja (Tabela 77). Varijable starosna dob i skidanje kondoma od strane partnera nisu u asocijaciji ($\chi^2=2.069$, $df=3$, $p=0.558$). Drugi oblik partnerskog nasilja potvrdila je svaka druga ispitanica koja ima između 26 i 34 godine. Učestalost oba oblika partnerskog nasilja neznatno se razlikuje, odnosno ispitanice koje imaju najmanje 26 a najviše 34 godine nešto češće su potvrđivale oba oblika partnerskog nasilja (5 od 24, 20.8%).

Tabela 77. Starosna dob ispitanica čiji je partner skinuo kondom tokom seksualnog odnosa i njihov međusobni odnos

Starosna dob	Partner je skinuo kondom tokom seksualnog odnosa					
	Da (N=14)			Ne (N=182)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
18-25	1 (7.1)	/	1 (20)	14 (7.7)	4 (7.4)	10 (7.8)
26-34	8 (57.1)	5 (55.6)	3 (60)	76 (41.8)	19 (35.2)	57 (44.5)
35-44	5 (35.7)	4 (44.4)	1 (20)	76 (41.8)	22 (40.7)	54 (42.2)
≥45	/	/	/	16 (8.8)	9 (16.7)	7 (5.5)
Ukupno	14 (100)	9 (100)	5 (100)	182 (100)	54 (100)	128(100)

Dve od tri ispitanice čiji je partner skinuo kondom tokom seksualnog odnosa završile su srednju škola, dok je svaka treća završila fakultet (Tabela 78). Iako je ova forma sprečavanja kontrole rađanja nešto učestalija među ispitanicama koje su završile srednju školu (9 od 90, 10%) ipak se ne može govoriti o vezi koja je statistički značajna ($\chi^2=3.387$, $df=3$, $p=0.336$). svaka druga ispitanica koja je doživela da partner skinie kondom tokom seksualnog odnosa a istovremeno je žrtva i drugog oblika partnerskog nasilja završila je srednju školu (Tabela 78). Oba oblika partnerskog nasilja nešto su učestalija među ispitanicama koje su završile srednju školu (5 od 26, 19.2%).

Tabela 78. Nivo obrazovanja ispitanica čiji je partner skinuo kondom tokom seksualnog odnosa i njihov međusobni odnos

Nivo obrazovanja	Partner je skinuo kondom tokom seksualnog odnosa					
	Da (N=14)			Ne (N=182)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
Osnovna škola	/	/	/	5 (2.7)	4 (7.4)	1 (0.8)
Srednja škola	9 (64.3)	5 (55.6)	4 (80)	81 (44.5)	21 (38.9)	60 (46.9)
Viša škola	/	/	/	24 (13.2)	11 (20.4)	13 (10.2)
Fakultet	5 (35.7)	4 (44.4)	1 (20)	72 (39.6)	18 (33.3)	54 (42.2)
Ukupno	14 (100)	9 (100)	5 (100)	182 (100)	54 (100)	128(100)

Analizom rezultata koji se odnose na radni status ispitanica čiji je partner skinuo kondom tokom seksualnog odnosa uočavamo da su ovu formu sprečavanja kontrole rađanja u podjednakom broju potvrdile i zaposlene i nezaposlene ispitanice (Tabela 79). Posmatrane varijable nisu u međusobnoj vezi ($\chi^2=3.199$, $df=1$, $p=0.074$). Svaka druga ispitanica čiji je partner skinuo kondom tokom seksualnog odnosa a koja je doživela i drugi oblik partnerskog nasilja je nezaposlena. Oba oblika partnerskog nasilja učestalija su među nezaposlenim ispitanicama (5 od 15, 33.3%)

Tabela 79. Radni status ispitanica čiji je partner skinuo kondom tokom seksualnog odnosa i njihov međusobni odnos

Radni status	Partner je skinuo kondom tokom seksualnog odnosa
--------------	--

	Da (N=14)			Ne (N=182)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
Zaposlena	7 (50)	4 (44.4)	3 (60)	132 (72.5)	44 (81.5)	88 (68.8)
Nezaposlena	7 (50)	5 (55.6)	2 (40)	50 (27.5)	10 (18.5)	40 (31.3)
Ukupno	14 (100)	9 (100)	5 (100)	182 (100)	54 (100)	128(100)

Na osnovu rezultata koji se odnose na partnerski status ispitanica čiji je partner skinuo kondom uočavamo da je svaka druga među njima slobodna a da je najmanje njih u braku ili vanbračnoj zajednici (Tabela 80). Ispitanice koje su slobodne znatno češće su doživele da partner skine kondom tokom seksualnog odnosa, preciznije njih 7 od 48, odnosno 14.6% ($\chi^2=7.380$, $df=2$, $p=0.025$). Svaka druga ispitanica koja je bila suočena sa neželjenim skidanjem kondoma istovremeno je žrtva i drugog oblika partnerskog nasilja. Oba oblika nasilja nad ženama učestalija su među slobodnim ispitanicama budući da ih je doživela svaka četvrta među njima (5 od 19, 26.3%).

Tabela 80. *Partnerski status ispitanica čiji je partner skinuo kondom tokom seksualnog odnosa i njihov međusobni odnos*

Partnerski status	Partner je skinuo kondom tokom seksualnog odnosa					
	Da (N=14)			Ne (N=182)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
Slobodna	7 (50)	5 (55.6)	2 (40)	41 (22.5)	14 (25.9)	27 (21.1)
U vezi	5 (35.7)	4 (44.4)	1 (20)	54 (29.7)	17 (31.5)	64 (50)
Brak/vanbračna zajednica	2 (14.3)	/	2 (40)	87 (47.8)	23 (42.6)	37 (28.9)
Ukupno	14 (100)	9 (100)	5 (100)	182 (100)	54 (100)	128(100)

Analizom rezultata koji se odnose na veličinu mesta u kome ispitanica živi i predmetne forme sprečavanja kontrole rađanja uočavamo da 42.9% čiji je partner skinuo kondom tokom seksualnog odnosa živi u gradovima sa više od 10000 i manje od 50000 stanovnika (Tabela

81). Što se tiče učestalosti ove forme sprečavanja kontrole rađanja nešto je učestalija među ispitanicama koje žive u gradovima sa više od 10000 i manje od 50000 stanovnika, budući da je njih 6 od 18, odnosno 33.3% doživelo da partner skinu kondom tokom seksualnog odnosa u cilju nastupanja trudnoće. Međutim, ova veza nije se pokazala kao statički značajna ($\chi^2=5.451$, $df=3$, $p=0.142$). Među ispitanicama čiji je partner skinuo kondom tokom seksualnog odnosa drugi oblik partnerskog nasilja najzastupljeniji je kod onih koje žive u gradovima sa više od 10000 i manje od 50000 stanovnika. Jedna od četiri ispitanice koje žive u nekom od gradova sa manje od 50000 i više od 10000 stanovnika doživela je oba oblika partnerskog nasilja (4 od 16, 25%).

Tabela 81. Ispitanice čiji je partner skinuo kondom tokom seksualnog odnosa prema veličini mesta u kome žive

Mesto u kome živi	Partner je skinuo kondom tokom seksualnog odnosa					
	Da (N=14)			Ne (N=182)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
<10000	1 (7.1)	/	1 (20)	30 (16.5)	7 (13)	23 (18)
≥10000 ≤50000	6 (42.9)	4 (44.4)	2 (40)	38 (20.9)	12 (22.2)	26 (20.3)
≥50000 ≤100000	4 (28.6)	3 (33.3)	1 (20)	36 (19.8)	11 (20.4)	25 (19.5)
>100000	3 (21.4)	2 (22.2)	1 (20)	78 (42.9)	24 (44.4)	54 (42.2)
Ukupno	14 (100)	9 (100)	5 (100)	182 (100)	54 (100)	128 (100)

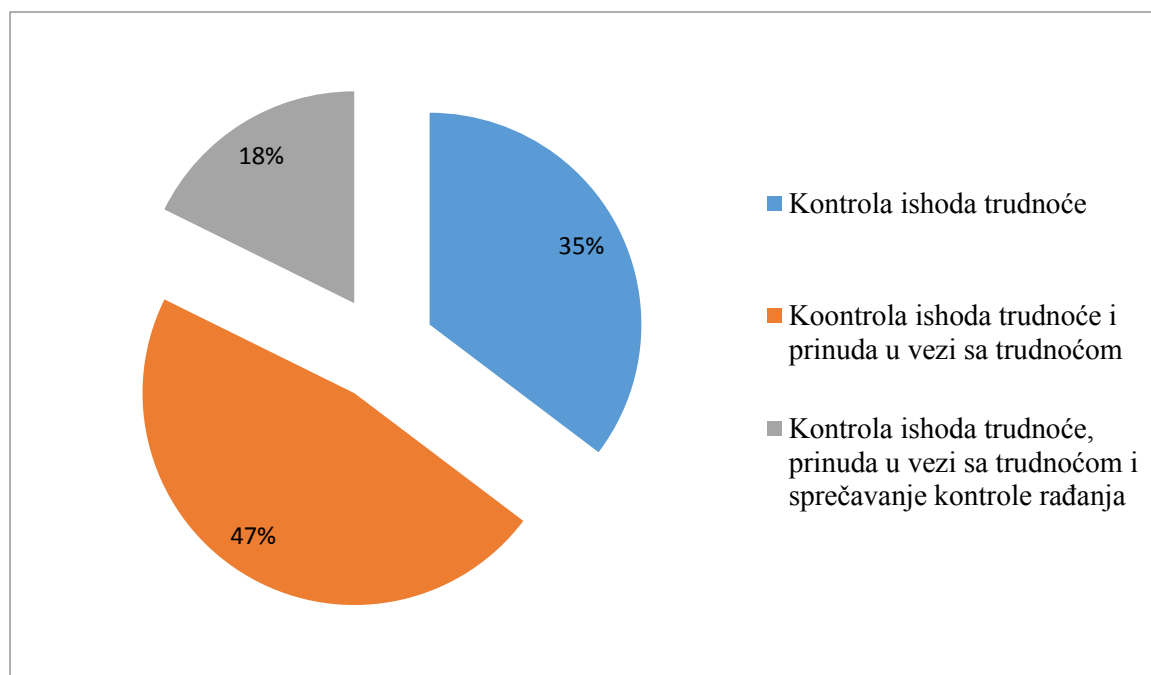
Sagledavanjem rezultata istraživanja koji se odnose na metodu kontrole rađanja uočavamo da svaka druga ispitanica čiji je partner skinuo kondom tokom seksualnog odnosa koristi kondom, dok svaka peta koristi neki oblik kontracepcije (Tabela 82). Ispitanice koje koriste kondom znatno češće su doživlele da njihov partner skinu isti tokom seksualnog odnosa ($\chi^2=16.590$, $df=2$, $p<0.001$). Ovakvo ponašanje potvrdilo je njih 8 od 46, odnosno 17.4%. Skidanje kondoma tokom seksualnog odnosa s namerom nastupanja trudnoće i drugi oblik partnerskog nasilja zastupljeniji su među ispitanicama koje koriste kondom kako bi sprečile neplanirane i neželjene trudnoće. Svaka treća žena iz našeg uzorka koja koristi kondom doživela je oba oblika partnerskog nasilja (4 od 13, 30.7%)

Tabela 82. Ispitanice čiji je partner skinuo kondom tokom seksualnog odnosa i metoda kontrole rađanja

Metoda kontrole rađanja	Partner je skinuo kondom tokom seksualnog odnosa					
	Da (N=14)			Ne (N=182)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
Prekinut snošaj	3 (21.4)	3 (33.3)	/	133 (73.1)	42 (77.8)	91 (71.1)
Kondom	8 (57.1)	4 (44.4)	4 (80)	38 (20.9)	9 (16.7)	29 (22.7)
Kontracepcija (pilula, dijafragma i sl.)	3 (21.4)	2 (22.2)	1 (20)	11 (6)	3 (5.6)	8 (6.3)
Ukupno	14 (100)	9 (100)	5 (100)	182 (100)	54 (100)	128 (100)

2.5. Kontrola ishoda trudnoće

Kontrolu ishoda trudnoće doživelo je 17 ispitanica. Njih 6 imalo je iskustvo samo sa ovim oblikom reproduktivne kontrole, 8 je pored kontrole ishoda trudnoće doživelo i prinudu u vezi sa trudnoćom, dok su 3 ispitanice potvrdilo iskustvo sa svim oblicima reproduktivne kontrole (Grafikon 8)



Grafikon 8. *Kontrola ishoda trudnoće i odnos s drugim oblicima reproduktivne kontrole*

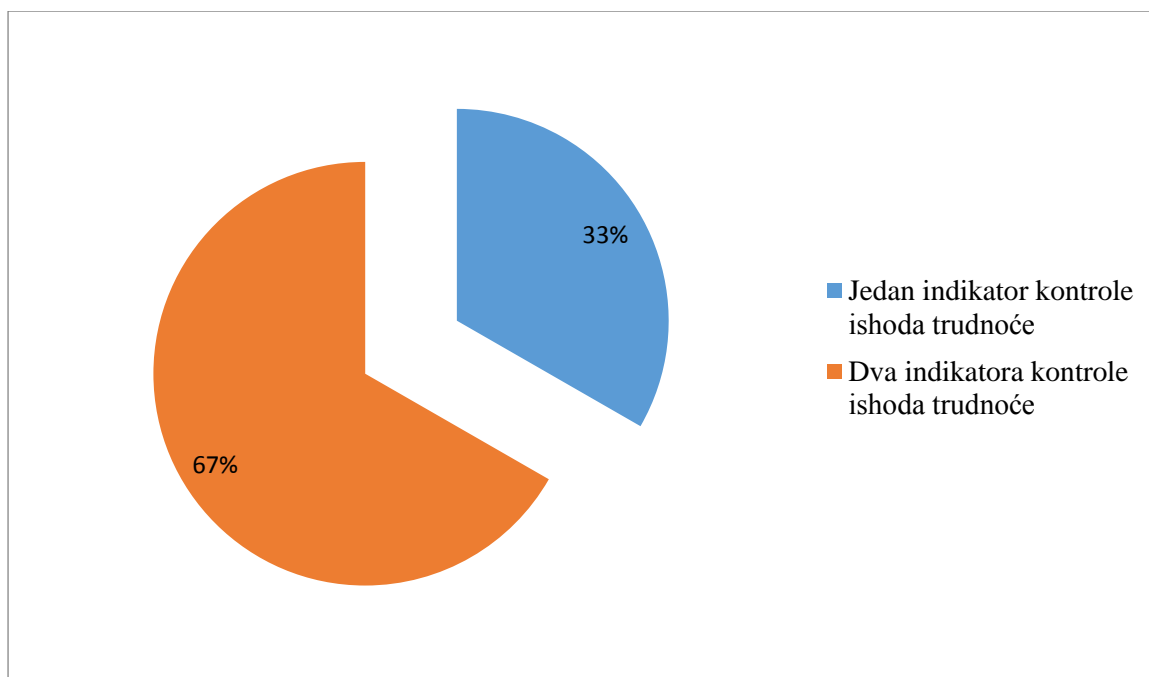
Od ukupnog broja ispitanica (N=196) najviše njih se izjasnilo da ih je partner naterao na abortus, zatim da im je rekao kako će biti ostavljene ukoliko ne abortiraju, ili da će biti ostavljene ukoliko nastave trudnoću koja je nastupila, odnosno ukoliko ne postupe prema namerni partnera (Tabela 83).

Tabela 83. *Struktura kontrole ishoda trudnoće*

Kontrola ishoda trudnoće*	N	%
Da li Vam je partner ikada rekao da će Vas ostaviti ako abortirate?	7	3.5
Da li Vam je partner ikada rekao da će Vas ostaviti ako zadržite trudnoću?	8	4
Da li Vam je partner ikada rekao da Vam neće dati novac za abortus iako tada niste imali ličnih primanja?	2	1
Da li Vas je partner ikada naterao da abortirate?	10	5.1
Da li Vas je partner ikada fizički povredio kako biste izgubili bebu?	1	0.5

*odgovori na više pitanja nisu međusobno isključeni

Među ispitanicama koje su imale iskustvo samo sa kontrolom ishoda trudnoće, njih 6, dve od tri doživele su dva indikatora ovog oblika reproduktivne kontrole, dok je jedna od tri imala iskustvo sa jednim pokazateljem kontrole ishoda trudnoće (Grafikon 9). Sve ispitanice koje su potvrdile dva indikatora kontrole ishoda trudnoće partner je naterao na abortus i govorio da će biti ostavljene ukoliko nastave trudnoću.



Grafikon 9. Kontrola ishoda trudnoće prema ponavljanju ponašanja koje su ispitanice doživele

Posmatranjem rezultata koji se odnose na asocijaciju između kontrole ishoda trudnoće i drugog oblika partnerskog nasilja uočavamo da je asocijacija statistički značajna, odnosno da postoji veza između prinude u vezi sa trudnoćom i iskustva drugog oblika partnerskog nasilja ($\chi^2=12.614$, $df=1$, $p<0.001$). Svaka peta ispitanica (12 od 63, 19%) koja je žrtva partnerskog nasilja istovremeno je i žrtva i reproduktivne kontrole (Tabela 84).

Tabela 84. Kontrola ishoda trudnoće i asocijacija sa drugim oblikom partnerskog nasilja

Iskustvo nasilja	Kontrola ishoda trudnoće		Ukupno
	Da (N, %)	Ne (N, %)	
Sa iskustvom nasilja	12 (70.6)	51 (28.5)	63 (32.1)
Bez iskustva nasilja	5 (29.4)	128 (71.5)	133 (67.9)
Ukupno	17 (100)	179 (100)	196 (100)

Najviše ispitanica, odnosno dve od pet, koje su doživele kontrolu ishoda trudnoće ima između 35 i 44 godine, dok ih je najmanje među ispitanicama koje imaju najmanje 18 i najviše 25 godina. Analizom dobijenih rezultata nije utvrđeno postojanje statistički značajne veze između kontrole ishoda trudnoće i starosne dobi ispitanica ($\chi^2=2.376$, $df=3$, $p=0.498$). Iskustvo drugog oblika nasilja i kontrolu ishoda trudnoće doživela je svaka treća ispitanica u

okviru dveju starosnih kategorija, odnosno u starosnom rasponu od 26 do 44 godine (Tabela 85). Veza koja bi bila statistički značajna nije uočena među ovim varijablama ($\chi^2=1.598$, $df=3$, $p=0.660$).

Tabela 85. Kontrola ishoda trudnoće i asocijacija sa starosnom dobi

Starosna dob	Kontrola ishoda trudnoće (N=17)			Bez kontrole ishoda trudnoće (N=179)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
18-25	1 (5.9)	1 (8.3)	/	14 (7.8)	3 (5.9)	11 (8.6)
26-34	6 (35.3)	4 (33.3)	2 (40)	78 (43.6)	20 (32.9)	58 (45.3)
35-44	7 (41.2)	4 (33.3)	3 (60)	74 (41.3)	22 (43.1)	52 (40.6)
≥45	3 (17.6)	3 (25)	/	13 (7.3)	6 (11.8)	7 (5.5)
Ukupno	17 (100)	12 (100)	5 (100)	179(100)	51 (100)	128(100)

Među ispitanicama koje su doživele kontrolu ishoda trudnoće najzastupljenija su dva nivoa obrazovanja. Tako je svaka treća ispitanica koja je završila srednju školu ili fakultet potvrdila iskustvo s ovim oblikom reproduktivne kontrole (Tabela 86). Ipak, nije utvrđeno postojanje veze koja bi bila statistički značajna ($\chi^2=7.171$, $df=3$, $p=0.067$). Drugi oblik nasilja i kontrola ishoda trudnoće takođe su najzastupljeniji među ispitanicama sa srednjoškolskim ili fakultetskim obrazovanjem.

Tabela 86. Kontrola ishoda trudnoće i asocijacija sa nivoom obrazovanja

Nivo obrazovanja	Kontrola ishoda trudnoće (N=17)			Bez kontrole ishoda trudnoće (N=179)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
Osnovna škola	2 (11.8)	2 (16.7)	/	3 (1.7)	2 (3.9)	1 (0.8)
Srednja škola	6 (35.3)	4 (33.3)	2 (40)	84 (46.9)	22 (43.1)	62 (48.4)
Viša škola	3 (17.6)	2 (16.7)	1 (20)	21 (11.7)	9 (17.6)	12 (9.4)
Fakultet	6 (35.3)	4 (33.3)	2 (40)	71 (39.7)	18 (35.3)	53 (41.4)

Ukupno	17 (100)	12 (100)	5 (100)	179(100)	51 (100)	128(100)
---------------	----------	----------	---------	----------	----------	----------

Aproksimativno četiri od pet ispitanica koje su doživele kontrolu ishoda trudnoće je zaposlena (Tabela 87). Međutim sagledavanjem dobijenih rezultata nije uočena veza koja je statistički značajna ($\chi^2=0.278$, $df=1$, $p=0.598$). Drugi oblik nasilja takođe je zastupljeniji među zaposlenim ispitanicama koje su imale iskustvo ovog vida reproduktivne kontrole.

Tabela 87. Kontrola ishoda trudnoće i asocijacija sa radnim statusom

Radni status	Kontrola ishoda trudnoće (N=17)			Bez kontrole ishoda trudnoće (N=179)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
Zaposlena	13 (76.5)	10 (83.3)	3 (60)	126 (70.4)	38 (74.5)	88 (68.8)
Nezaposlena	4 (23.5)	2 (16.7)	2 (40)	53 (29.6)	13 (25.5)	40 (31.3)
Ukupno	17 (100)	12 (100)	5 (100)	179(100)	51 (100)	128(100)

Kontrolu ishoda trudnoće doživelo je 8.3% slobodnih ispitanica (4 od 48), 13.5% ispitanica koje su u vezi (8 od 59) i 5.6% ispitanica koje su u braku (5 od 89) (Tabela 88). Iako je gotovo svaka druga ispitanica koja je doživela kontrolu ishoda trudnoće u vezi nije uočena asocijacija između ovih varijabli koja bi bila statistički značajna ($\chi^2=2.834$, $df=2$, $p=0.242$). Od ukupnog broja slobodnih ispitanica koje su imale iskustvo s partnerskim nasiljem 21% (4 od 19) doživelo je i kontrolu ishoda trudnoće, zatim 28.5% od svih ispitanica koje su u vezi (6 od 21) i 19.2% od svih ispitanica koje su u braku.

Tabela 88. Kontrola ishoda trudnoće i asocijacija sa radnim statusom

Partnerski status	Kontrola ishoda trudnoće (N=17)			Bez kontrole ishoda trudnoće (N=179)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
Slobodna	4 (23.5)	4 (33.3)	/	44 (24.6)	15 (29.4)	29 (22.7)
U vezi	8 (47.1)	6 (50)	2 (40)	51 (28.5)	15 (29.4)	36 (28.1)

Brak/vanbračna zajednica	5 (29.4)	2 (16.7)	3 (60)	84 (46.9)	21 (41.2)	63 (42.9)
Ukupno	17 (100)	12 (100)	5 (100)	179(100)	51 (100)	128(100)

Kontrola ishoda trudnoće najrasprostranjenija je među ispitanicama koje žive u nekom od gradova sa najmanje 50000 i najviše 100000 stanovnika, budući da ju je doživelo 12.5% ispitanica (5 od 40), dok je istu potvrdilo 9.8% ispitanica (8 od 81) od ukupnog broja ispitanica koje žive u nekom od gradova sa preko 100000 stanovnika, 6.8% (3 od 44) među onima koje žive u gradovima sa više od 10000 i manje od 50000 stanovnika i 3.2% (1 od 31) onih koje žive u mestima sa manje od 10000 stanovnika (Tabela 89). Među varijablama kontrola ishoda trudnoće i veličina mesta u kome ispitanica živi nije uočeno postojanje značajne statističke razlike ($\chi^2=2.240$, $df=3$, $p=0.487$). Sagledavanjem rezultata koji se odnose na drugi oblik partnerskog nasilja, kontrolu ishoda trudnoće i veličine mesta u kome ispitanica živi uočavamo da svaka četvrta ispitanica koja je doživela oba oblika partnerskog nasilja živi u nekom od gradova sa preko 100000 stanovnika (7 od 26, 26.9%), 14% (1 od 7) živi u mestima sa manje od 10000 stanovnika, 18.7% (3 od 16) u mestima sa više od 10000 a manje od 50000 stanovnika, dok najmanji broj njih živi u gradovima sa više od 50000 i manje od 100000 stanovnika (1 od 14, 7.1%).

Tabela 89. *Veza između kontrole ishoda trudnoće i veličine mesta u kome ispitanica živi*

Mesto u kome živi	Kontrola ishoda trudnoće (N=17)			Bez kontrole ishoda trudnoće (N=179)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
<10000	1 (5.9)	1 (8.3)	/	30 (16.8)	6 (11.8)	24 (18.8)
≥10000 ≤50000	3 (17.6)	3 (25)	/	41 (22.9)	13 (25.5)	28 (21.9)
≤50000≤100000	5 (29.4)	1 (8.3)	4 (80)	35 (19.6)	13 (25.5)	22 (17.2)
>100000	8 (47.1)	7 (58.3)	1 (20)	73 (40.8)	19 (37.3)	54 (42.2)
Ukupno	17 (100)	12 (100)	5(100)	179 (100)	51 (100)	128 (100)

Kontrola ishoda trudnoće najzastupljenija je među ispitanicama koje kao metodu kontrole rađanja koriste prekinut snošaj s obzirom na to da je 9.5% (13 od 136) svih

ispitanica iz ove kategorije potvrdilo iskustvo s ovim oblikom reproduktivne kontrole. Ovaj oblik najmanje je zastupljen među ispitanicama koje kao metodu kontrole rađanja koriste kondom (3 od 46, 6.5%) (Tabela 90). Posmatrane varijable ne pokazuju statistički značajnu vezu ($\chi^2=0.445$, $df=2$, $p=0.801$). Drugi oblik nasilja i kontrolu ishoda trudnoće u najvećem broju potvrdile su ispitanice koje se oslanjaju na prekinut snošaj (10 od 45, 22.2%).

Tabela 90. *Veza između kontrole ishoda trudnoće i metode kontrole rađanja koju ispitanica koristi*

Metoda kontrole rađanja	Kontrola ishoda trudnoće (N=17)			Bez kontrole ishoda trudnoće (N=179)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
Prekinut snošaj	13 (76.5)	10 (83.3)	3 (60)	123 (68.7)	35 (68.6)	88 (68.8)
Kondom	3 (17.6)	2 (16.7)	1 (20)	43 (24)	11 (21.6)	32 (25)
Kontracepcija (pilula, dijafragma i dr.)	1 (5.9)	/	1 (20)	13 (7.3)	5 (9.8)	8 (6.3)
Ukupno	17 (100)	12 (100)	5(100)	179 (100)	51 (100)	128 (100)

2.5.1. Kontrola ishoda trudnoće, sociodemografske karakteristike ispitanica i njihova međusobna veza

Jednu od formi ispoljavanja kontrole ishoda trudnoće formulisali smo u obliku pitanja „Da li Vam je partner ikada rekao da će Vas ostaviti ako abortirate?“ S ovim ponašanjem partnera suočilo se 7 ispitanica. Najmlađa ispitanica koja je doživela ovaj oblik nasilja nad ženama ima 25 godina dok najstarija ima 46 godina ($M=36$, $SD=8.737$). 42.9% (3 od 7) ispitanica kojima je partner rekao da će ih ostaviti ukoliko abortiraju ima između 26 i 34 godine, 28.6% (2 od 7) ima najmanje 45 godina, dok po jedna ispitanica (14.3%) ima najmanje 18 a najviše 25 godina, odnosno najmanje 35 a najviše 44 godine. Među ovim varijablama nije uočena statistički značajna veza ($\chi^2=5.322$, $df=3$, $p=0.150$). Drugi oblik partnerskog nasilja i predmetni vid kontrole ishoda trudnoće nisu zastupljeni među ispitanicama koje imaju između 35 i 44 godine. Jedna ispitanica (20%) koja ima 25 godina

doživela je oba oblika nasilja nad ženama, kao i po dve ispitanice (40%) koje imaju između 26 i 34 godine, odnosno preko 44 godine. Sagledavanjem nivoa obrazovanja ispitanica kojima je partner rekao da će ih ostaviti ako abortiraju uočavamo da je najviše njih sa završenom srednjom školom (3 od 7, 42.9%), dve ispitanice su završile fakultet (28.6%), dok je po jedna od njih završila osnovnu ili višu školu (14.3%). Posmatrane varijable nisu u statistički značajnoj vezi ($\chi^2=4.170$, $df=3$, $p=0.244$). Drugi oblik partnerskog nasilja i predmetni vid kontrole ishoda trudnoće potvrdilo je pet ispitanica od kojih su po dve (40%) završile srednju školu, odnosno fakultet i jedna (20%) osnovnu školu. 71.4% (5 od 7) zaposlenih ispitanica doživelo je da im je partner rekao da će ih ostaviti ukoliko abortiraju naspram 28.6% nezaposlenih (2 od 7). Oba oblika partnerskog nasilja doživelo je 80 % ispitanica (4 od 5) koje su zaposlene naspram 20% nezaposlenih (1 od 5). Što se tiče partnerskog statusa ispitanica kojima je partner rekao da će ih ostaviti ukoliko abortiraju 57.1% (4 od 7) je u seksualno-erotivnoj vezi, 28.6% (2 od 7) u braku i 14.3% (1 od 7) bez partnera. Dobijeni rezultati ne ukazuju na postojanje veze koja je statistički značajna ($\chi^2=2.525$, $df=2$, $p=0.283$). Drugi oblik partnerskog nasilja najzastupljeniji je među ispitanicama koje su u seksualno-erotivnoj vezi budući da je 60% (3 od 5) njih potvrdilo ovaj oblik partnerstva, dok je po 20% (1 od 5) participantkinja slobodno, odnosno u braku. Nijedna od respondentkinja koje žive u mestima sa najviše 10000 stanovnika nije doživela da joj je partner rekao da će je ostaviti ukoliko ne zatrudni u poređenju sa 42.9% (3 od 7) koje žive u nekom od gradova koji imaju između 10000 i 50000 stanovnika i 28.6% (2 od 7) ispitanica koje žive u gradovima sa više od 50000 stanovnika i manje od 100000, odnosno više od 100000 stanovnika. Na osnovu dobijenih rezultata možemo zaključiti da ne postoji statistički značajna veza posmatranih varijabli ($\chi^2=3.018$, $df=3$, $p=0.389$). Oba oblika partnerskog nasilja najzastupljenija su među ispitanicama koje žive u gradovima sa više od 10000 i manje od 50000 stanovnika (3 od 5, 60%). Po 20% ispitanica (1 od 5) koje žive u gradovima sa više od 50000 i manje od 100000 stanovnika, odnosno preko 100000 stanovnika potvrdilo je oba oblika partnerskog nasilja, dok isto nije karakteristični za ispitanice koje žive u mestima sa manje od 10000 stanovnika. Najzastupljenija metoda kontrole rađanja među ispitanicama kojima je partner rekao da će ih ostaviti ako abortiraju je prekinut snošaj s obzirom na to da je isti potvrdilo 71.4% njih (5 od 7), dok su ostale metode kontrole rađanja, odnosno kondom i kontracepcija namenjena ženama, zastupljene sa po 14.3% (1 od 7). Posmatrane varijable nisu u statistički značajnoj vezi ($\chi^2=0.784$, $df=1$, $p=0.676$). 80% (4 od 5) ispitanica koje se oslanjaju na prekinut snošaj doživelo je i drugi

oblik partnerskog nasilja kao i 20% (1 od 5) koje koriste kondom, dok ispitanice koje koriste neki od oblika kontracepcije namenjen ženama nisu potvrdile postojanje oba oblika partnerskog nasilja.

Drugi vid kontrole ishoda trudnoće procenjivali smo na osnovu pitanja „Da li Vam je partner ikada rekao da će Vas ostaviti ako zadržite trudnoću?“. Potvrđan odgovor na ovo pitanje dalo je 8 ispitanica. Starosna dob ispitanica kojima je partner rekao da će ih ostaviti ako nastave trudnoću kreće se od 28 do 63 godine ($M=38.63$, $SD=10.993$). Sa ovom formom kontrole ishoda trudnoće suočilo se najviše ispitanica koje imaju između 35 i 44 godine (4 od 8, 50%), 37.5% (3 od 8) ispitanica koje imaju između 26 i 34 godine i 12.5% (1 od 8) starijih od 44 godine. Posmatrane varijable nisu u statistički značajnoj vezi ($\chi^2=1.071$, $df=3$, $p=0.784$). Od ukupnog broja ispitanica koje su doživele da im je partner rekao kako će ih ostaviti ako nastave trudnoću 62.5% (5 od 8) doživelo je i drugi oblik partnerskog nasilja, a najveći broj (2 od 5, 40%) ih je u dve starosne kategorije, između 26 i 34 godine, odnosno 35 do 44 godine. Jedna ispitanica starija od 44 godine (20%) potvrdila je ovaj vid kontrole ishoda trudnoće, dok to nije učinila nijedna ispitanica koja ima najmanje 18 i najviše 25 godina. Među ovim varijablama nije potvrđena statistički značajna veza ($\chi^2=0.575$, $df=3$, $p=0.902$). Na osnovu dobijenih rezultata koji se odnose na obrazovni nivo ispitanica i predmetnu formu ispoljavanja možemo zaključiti da nijedna od ispitanica koje su završile osnovnu školu nije doživela da joj partner kaže kako će je ostaviti ako nastavi trudnoću. Najviše ispitanica koje su imale iskustvo s ovim vidom kontrole ishoda trudnoće ima završen fakultet (4 od 8, 50%), dok je po 25% (2 od 8) završilo srednju, odnosno višu školu. Posmatrane varijable nisu u statistički značajnoj vezi ($\chi^2=2.359$, $df=3$, $p=0.501$). Drugi oblik nasilja najzastupljeniji je među ispitanicama koje su završile višu školu, odnosno fakultet (2 od 5, 40%) naspram 20% (1 od 5) njih koje su završile srednju školu. Od ukupnog broja ispitanica kojima je partner rekao da će ih ostaviti ako nastave trudnoću zaposleno je 87.5% (7 od 8), dok je nezaposleno 12.5% (1 od 8). Nije potvrđena statistički značajna veza posmatranih varijabli ($\chi^2=1.112$, $df=1$, $p=0.292$). Sve ispitanice koje su doživele i drugi oblik partnerskog nasilja su zaposlene. Najveći broj ispitanica kojima je partner rekao da će ih ostaviti ako nastave trudnoću je slobodno (4 od 8, 50%), dok je po 25% ispitanica (2 od 8) u seksualno-emotivnoj vezi, odnosno braku. Posmatrane varijable ne pokazuju međusobnu zavisnost ($\chi^2=3.053$, $df=2$, $p=0.217$). Nijedna od ispitanica koje su u braku nije doživela oba oblika partnerskog nasilja. Drugi oblik partnerskog nasilja najzastupljeniji je među slobodnim ispitanicama (4 od 5, 80%). 87.5% (7 od 8) ispitanica kojima je partner rekao da će ih ostaviti

ukoliko nastave trudnoću koristi prekinut snošaj kao metodu kontrole rađanja, dok 12.5% (1 od 8) koristi kondom. Posmatrane varijable nisu međusobno zavisne ($\chi^2=1.418$, $df=2$, $p=0.492$). Sve ispitanice koje su doživele i drugi oblik partnerskog nasilja (5 od 5) oslanja se na prekinut snošaj. Sagledavanjem rezultata koji se odnose na veličinu mesta u kome ispitanica živi i iskustva sa predmetnim vidom kontrole ishoda trudnoće uočavamo da po 50% ispitanica (4 od 8) živi u gradovima sa više od 50000 i manje od 100000 stanovnika, odnosno više od 100000 stanovnika, pri čemu nije uočena statistički značajna veza ($\chi^2=6.922$, $df=3$, $p=0.074$). Oba oblika partnerskog nasilja zastupljenija su među ispitanicama koje žive u gradovima sa preko 100000 stanovnika (4 od 5, 80%) naspram 20% ispitanica (1 od 5) koje žive u gradovima sa više od 50000 i manje od 100000 stanovnika.

Na pitanje „Da li Vam je partner ikada rekao da Vam neće dati novac za abortus iako tada niste imali ličnih primanja?“, potvrdno su odgovorile dve ispitanice. Jedna od njih ima 32 a druga 34 godine ($M=33$, $SD=1.414$). Sagledavanjem rezultata koji se odnose na nivo obrazovanja uočavamo da je jedna ispitanica završila srednju školu, dok je druga završila fakultet i žrtva je drugog oblika partnerskog nasilja. Jedna ispitanica je zaposlena i žrtva drugog oblika partnerskog nasilja, dok je druga nezaposlena. Što se tiče partnerskog statusa ispitanica kojima je partner rekao da im neće dati novac za abortus iako nisu imale ličnih primanja uočavamo da je jedna ispitanica slobodna i žrtva drugog oblika partnerskog nasilja, dok je druga ispitanica u seksualno-erotivnoj vezi. Respondentkinja koja je žrtva i drugog oblika partnerskog nasilja živi u gradu sa manje od 100000 i više od 50000 stanovnika, dok druga ispitanica živi u gradu sa preko 100000 stanovnika. Obe se oslanjaju na prekinut snošaj kao metodu kontrole rađanja s tim što je jedna od njih žrtva i drugog oblika partnerskog nasilja.

Na pitanje „Da li Vas je partner ikada fizički povredio kako biste izgubili bebu?“ potvrdno je odgovorila jedna ispitanica koja ima 27 godina, završila je srednju školu, zaposlena je i u braku, živi u gradu sa više od 10000 i manje od 50000 stanovnika, kao metodu kontrole rađanja koristi prekinut snošaj i žrtva je drugog oblika partnerskog nasilja.

Poslednje pitanje kojim smo procenjivali iskustvo sa kontrolom ishoda trudnoće glasi „Da li Vas je partner ikada naterao da abortirate?“ Na ovo pitanje potvrdno je odgovorilo najviše participantkinja koje su doživele kontrolu ishoda trudnoće, odnosno njih 10. Starosna dob ispitanica koje je partner naterao na abortus kreće se od 23 do 63 godine ($M=35$, $SD=10.975$). Analizom rezultata koji se odnose na starosnu dob ispitanica koje je partner

naterao na abortus uočavamo da je najzastupljenija među ispitanicama koje pripadaju dvema starosnim kategorijama, odnosno od 26 do 34 godine i 35 do 44 godine (Tabela 91). Međutim, posmatrane varijable nisu u statistički značajnoj vezi ($\chi^2=0.105$, $df=3$, $p=0.991$). Oba oblika partnerskog nasilja potvrđena su od najvećeg broja ispitanica koje imaju najmanje 26 a najviše 34 godine.

Tabela 91. *Starosna dob ispitanica koje je partner naterao na abortus i njihov međusobni odnos*

Starosna dob	Partner Vas je naterao na abortus					
	Da (N=10)			Ne (N=186)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
18-25	1 (10)	1 (14.3)	/	15 (8.1)	4 (7.1)	11 (8.5)
26-34	4 (40)	3 (42.9)	1 (33.3)	79 (42.5)	20 (35.7)	59 (45.4)
35-44	4 (40)	2 (28.6)	2 (66.7)	77 (41.4)	24 (42.9)	53 (40.8)
≥45	1 (10)	1 (14.3)	/	15 (8.1)	8 (14.3)	7 (5.4)
Ukupno	10 (100)	7 (100)	3 (100)	186 (100)	56 (100)	130 (100)

Na osnovu rezultata izloženih u Tabeli 92 uočavamo da je najviše ispitanica koje je partner naterao na abortus završilo srednju školu, odnosno fakultet (40%) pri čemu posmatrane varijable ne pokazuju međusobnu zavisnost ($\chi^2=2.417$, $df=3$, $p=0.490$). Drugi oblik partnerskog nasilja pored toga što ih je partner naterao na abortus doživele su dve od pet ispitanica koje su završile srednju školu i jedna od četiri ispitanice koju su završile fakultet. Dobijeni rezultati ne ukazuju na postojanje statistički značajne veze ($\chi^2=0.922$, $df=3$, $p=0.820$).

Tabela 92. *Nivo obrazovanja ispitanica koje je partner naterao na abortus i njihov međusobni odnos*

Nivo obrazovanja	Partner Vas je naterao na abortus					
	Da (N=10)			Ne (N=186)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja

	(N,%)			(N,%)		
Osnovna škola	1 (10)	1 (14.3)	/	4 (2.2)	3 (5.4)	1 (0.8)
Srednja škola	4 (40)	3 (42.9)	1 (33.3)	86 (46.2)	23 (41.1)	63 (48.5)
Viša škola	1 (10)	1 (14.3)	/	23 (12.4)	10 (17.9)	13 (10)
Fakultet	4 (40)	2 (28.6)	2 (66.7)	73 (39.2)	20 (35.7)	53 (40.8)
Ukupno	10 (100)	7 (100)	3 (100)	186 (100)	56 (100)	130 (100)

Od ukupnog broja zaposlenih ispitanica 5.7% (8 od 136) bilo je naterano na abortus od strane partnera naspram 3.5% (2 od 57) nezaposlenih ispitanica koji podaci ne ukazuju na postojanje statistički značajne veze ovih varijabli ($\chi^2=0.421$, $df=1$, $p=0.516$) (Tabela 93). Od ukupnog broja zaposlenih ispitanica koje je partner naterao na abortus drugi oblik partnerskog nasilja doživelo je 12.5% (6 od 48) naspram 1.7% (1 od 56) nezaposlenih.

Tabela 93. Radni status ispitanica koje je partner naterao na abortus i njihov međusobni odnos

Radni status	Partner Vas je naterao na abortus					
	Da (N=10)			Ne (N=186)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
Zaposlena	8 (80)	6 (85.7)	2 (66.7)	131 (70.4)	42 (75)	89 (68.5)
Nezaposlena	2 (20)	1 (14.3)	1 (33.3)	55 (29.6)	14 (25)	41 (31.5)
Ukupno	10 (100)	7 (100)	3 (100)	186 (100)	56 (100)	130 (100)

Od ukupnog broja ispitanica ispitanica koje su u seksualno-erotivnoj vezi 6.7% (4 od 59) partner je naterao na abortus, dok je to slučaj sa 4.4% ispitanica koje su u braku/vanbračnoj zajednici i 4.1% slobodnih ispitanica (2 od 48). Dobijeni rezultati ne ukazuju na postojanje veze koja je statistički značajna ($\chi^2=0.498$, $df=2$, $p=0.780$). Na osnovu rezultata izloženih u Tabeli 94 uočavamo da je 12.5% ispitanica koje su u vezi i koje je partner naterao na abortus doživelo i drugi oblik partnerskog nasilja, što je slučaj sa 10.5% (2 od 19) slobodnih ispitanica i 10% (2 od 20) ispitanica koje su u braku ili vanbračnoj zajednici.

Tabela 94. *Partnerski status ispitanica koje je partner naterao na abortus i njihov međusobni odnos*

Partnerski status	Partner Vas je naterao na abortus					
	Da (N=10)			Ne (N=186)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
Slobodna	2 (20)	2 (28.6)	/	46 (24.7)	17 (30.4)	29 (22.3)
U vezi	4 (40)	3 (42.9)	1 (33.3)	55 (29.6)	21 (37.5)	37 (28.5)
Brak/vanbračna zajednica	4 (40)	2 (28.6)	2 (66.7)	85 (45.7)	18 (32.1)	64 (42.9)
Ukupno	10 (100)	7 (100)	3 (100)	186 (100)	56 (100)	130 (100)

Od svih ispitanica koje žive u gradovima koji imaju više od 50000 a manje od 100000 stanovnika 10% (4 od 40) doživelo je da ih partner naterao na abortus, što je slučaj sa 4.9% (4 od 81) ispitanica koje žive u nekom od gradova sa više od 10000 stanovnika, 3.2% (1 od 31) ispitanica koje žive u mestima sa manje od 10000 stanovnika i 2.3% (1 od 44) ispitanica koje žive u gradovima sa više od 10000 i manje od 50000 stanovnika (Tabela 95). Dobijeni rezultati ne ukazuju na postojanje statistički značajne veze među ovim varijablama ($\chi^2=2.939$, $df=3$, $p=0.401$). Od ukupnog broja anketiranih žena koje su imale iskustvo sa drugim oblikom partnerskog nasilja njih 15.4% (4 od 26) koje žive u gradovima sa preko 100000 stanovnika partner je naterao na abortus. Oba oblika partnerskog nasilja doživelo je 14.3% (1 od 7) ispitanica koje žive u mestima sa manje od 10000 stanovnika, 7.1% (1 od 14) ispitanica koje žive u gradovima sa više od 50000 i manje od 100000 stanovnika i 6.3% (1 od 16) ispitanica koje žive u gradovima sa više od 10000 i manje od 50000 stanovnika.

Tabela 95. *Ispitanice koje je partner naterao na aborus prema veličini mesta u kome žive i njihov međusobni odnos*

Mesto u kome živi	Partner Vas je naterao na abortus					
	Da (N=10)			Ne (N=186)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)

<10000	1 (10)	1 (14.3)	/	30 (16.1)	6 (10.7)	24 (18.5)
≥10000 ≤50000	1 (10)	1 (14.3)	/	43 (23.1)	15 (26.8)	28 (21.5)
≥50000≤100000	4 (40)	1 (14.3)	3 (100)	36 (19.4)	13 (23.2)	23 (17.7)
>100000	4 (40)	4 (57.1)	/	77 (41.4)	22 (39.3)	55 (42.3)
Ukupno	10 (100)	7 (100)	3 (100)	186 (100)	56 (100)	130 (100)

Sagledavanjem rezultata koji se odnose metodu kontrole rađanja koju ispitanica koristi uočavamo da je od ukupnog broja ispitanica koje se oslanjaju na prekinut snošaj 5.9% (8 od 136) potvrdilo da ih je partner naterao na abortus. Isto je doživelo 4.3% (2 od 46) ispitanica koje koriste kondom kao metodu kontrole rađanja, dok nijedna od ispitanica koje koriste neki od oblika kontracepcije namenjen ženama nije bila naterana na abortus od strane partnera (Tabela 96). Izloženi rezultati ne ukazuju na statistički značajnu vezu među posmatranim varijablama ($\chi^2=0.978$, $df=2$, $p=0.613$). Od ukupnog broja ispitanica koje su doživele neki oblik partnerskog nasilja 13.3% (6 od 45) njih koje je partner naterao na abortus oslanja se na prekinut snošaj naspram 7.7% (1 od 13) koje kao metodu kontrole rađanja koriste kondom.

Tabela 96. Ispitanice koje je partner naterao na aborus prema metodi kontrole rađanja koju koriste i njihov međusobni odnos

Metoda kontrole rađanja	Partner Vas je naterao na abortus					
	Da (N=10)			Ne (N=186)		
	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)	Ukupno (N,%)	Iskustvo nasilja (N,%)	Bez iskustva nasilja (N,%)
Prekinut snošaj	8 (80)	6 (85.7)	2 (66.7)	128 (68.8)	39 (69.6)	89 (68.5)
Kondom	2 (20)	1 (14.3)	1 (33.3)	44 (23.7)	12 (21.4)	32 (24.6)
Kontracepcija (pilula, dijafragma i dr.)	/	/	/	14 (7.5)	5 (8.9)	9 (6.9)
Ukupno	10 (100)	7 (100)	3 (100)	186 (100)	56 (100)	130 (100)

3. Naučna interpretacija rezultata istraživanja

Rezultati našeg istraživanja ukazuju na visoku zastupljenost reproduktivne kontrole u posmatranom uzorku (40%). U poređenju sa rezultatima drugih istraživanja dobijeni rezultati mogu se posmatrati na više načina. Sa rezultatima pojedinih istraživanja naši rezultati pokazuju konzistentnost budući da prevalenca u ispitivanom uzorku iznosi od 30% do 40%⁴⁰⁶, što možemo posmatrati kao višu zastupljenost. U odnosu na druge rezultate primećeno je odstupanje u negativnom smeru. Naime, rezultati pojedinih istraživanja ukazuju na manju rasprostranjenost koja se kreće između 1% i 19%⁴⁰⁷. Prema nekim istraživanjima obim reproduktivne kontrole u uzorku iznosi čak 74%⁴⁰⁸ što možemo povezati sa izuzetno visokom prevalencom te zaključiti da rezultati našeg istraživanja pokazuju odstupanje u pozitivnom smeru.

Sagledavanjem rezultata istraživanja koji se odnose na sociodemografske karakteristike ispitanica koje su doživele neki od oblika reproduktivne kontrole dobijamo sliku o profilu žrtve ovog oblika nasilja nad ženama. S tim u vezi iz rezultata našeg istraživanja nedvosmisleno proizilazi da prosečna žrtva reproduktivne kontrole ima 35 godina, fakultetskog obrazovanja, da je zaposlena, da je u emotivno-seksualnoj vezi, da živi u gradu sa preko 100000 stanovnika i da kao metodu kontrole rađanja koristi prekinut snošaj. Ovim segmentom istraživanja potvrdili smo hipoteze o strukturi žrtava reproduktivne kontrole (H1-H6). Starosna dob prosečne žrtve reproduktivne kontrole donekle je očekivana uzimajući u obzir da je srednja starosna dob ispitanica u našem uzorku 34 godine. Isto bismo mogli reći i kada je u pitanju radni status ispitanica s obzirom na to da se nešto više od dve trećine uzorkom obuhvaćenih žena izjasnilo da je u radnom odnosu (Tabela 6). Takođe, ne iznenađuju rezultati koji se odnose na strukturu žrtava prema metodi kontrole rađanja koju koriste s obzirom na to da se dve od tri ispitanice oslanjaju na prekinut snošaj (Tabela 9), što je neznatno više od zastupljenosti iste metode kontrole rađanja među žrtvama reproduktivne kontrole (Tabela 16). Interesantni su rezultati koji se odnose na obrazovnu strukturu žrtava reproduktivne kontrole. Gotovo polovina naših ispitanica kao najviši nivo obrazovanja navodi srednju školu, dok je svaka treća završila fakultet (Tabela 5). Kada su u pitanju žrtve

⁴⁰⁶ Nikolajski, C. et al. (2015) *op. cit.*, str. 222; Katz, J. et al. (2017) *op. cit.*, str. 3309.

⁴⁰⁷ Hill, L. A. et al. (2019) *op. cit.*, str. 353; Rosenfeld, E.A., et al. (2018) *op. cit.*, str. 239.e5; Clark, L. E. et al. (2014) *op. cit.*, str.42e5; Falb, L.K. et al. (2014) *op. cit.*, str. 61; Kazmerski, T. et al. (2015) *op. cit.*, str. 1492; Northrige, L. J. et al. (2017) *op. cit.*, str. 605; Sutherland, M. A., Collins Fantasia, H, Fontenot, H. (2015) *op. cit.*, str. 220; Samankasikorn, W. et al. (2019) *op. cit.*, str. 53.

⁴⁰⁸ Moore, M. A., Frohwirth, L., Miller, E. (2010) *op. cit.*, str. 1739.

reproduktivne kontrole imamo identično obrnute rezultate, odnosno svaka druga žrtva završila je fakultet, dok je to slučaj sa jednom od tri ispitanice koje su završile srednju školu (Tabela 12). Ukoliko rezultate dobijene našim istraživanjem uporedimo sa rezultatima drugih istraživanja možemo zaključiti da obrazovna struktura žrtava reproduktivne kontrole u našem uzorku odgovara višoj zastupljenosti među fakultetski obrazovanim žrtvama. Naime, u našem uzorku reproduktivnu kontrolu doživelo je 44.3% fakultetski obrazovanih žena, dok su druga istraživanja rezultirala zastupljenošću od 8%⁴⁰⁹, 29.6 %⁴¹⁰ i 71.4%⁴¹¹. Prema rezultatima našeg istraživanja reproduktivna kontrola najviše je zastupljena među zaposlenim ispitanicama. Naše rezultate ne možemo porediti sa rezultatima drugih istraživanja s obzirom na to da radni status kao jedan od potencijalnih faktora viktimizacije nije istraživao. Ipak, dobijene rezultate možemo sagledati iz ugla ekonomske stabilnosti. Naime, iz rezultata našeg istraživanja proizilazi da su zaposlene žene dva puta više izložene reproduktivnoj kontroli, ali su i dva puta više imale iskustvo s drugim oblikom partnerskog nasilja. Navedeno nas navodi na mišljenje da su žene i pored ličnih primanja zavisne od svog partnera, odnosno da možda nisu u mogućnosti da samostalno raspolažu svojom platom, te stoga ne mogu da napuste nasilnike i trpe nasilje pa i ono reproduktivno. Kada rezultate dobijene našim istraživanjem posmatramo kroz prizmu ekonomske nestabilnosti te iste uporedimo sa rezultatima onih istraživanja kojima su obuhvaćene siromašne žene uočavamo da su rezultati našeg istraživanja znatno viši od rezultata drugih istraživanja. Tako se drugim istraživanjima došlo do rezultata da je reproduktivnu kontrolu doživelo 16.8%⁴¹², odnosno 38%⁴¹³ siromašnih žena. S jedne strane gotovo polovina žena iz našeg uzorka izjasnila se da je u braku ili vanbračnoj zajednici (Tabela 7), dok su, s druge strane, dve od pet žrtava reproduktivne kontrole u seksualno-erotivnoj vezi, a svaka treća u braku (Tabela 14). Što se tiče rezultata koji se odnose na prostornu distribuciju reproduktivne kontrole, sagledavanu prema veličini mesta u kome ispitanica živi, možemo zaključiti da dobijeni rezultati prate rezultate ukupnog uzorka budući da se najviše ispitanica i žrtava reproduktivne kontrole izjasnilo da živi u gradovima sa više od 100000 stanovnika (Tabele 8 i 15). Rezultat da se svaka druga žrtva reproduktivne kontrole oslanja na prekinut snošaj (Tabela 16) nije iznenađujuć s obzirom na to da su dve od tri ispitanice u ukupnom uzorku potvrdile oslanjanje na ovu tradicionalnu metodu kontrole rađanja (Tabela 9).

⁴⁰⁹ Sutherland, A. M., Collins Fantasia, H., Fontenot, H. (2015) *op. cit.*, str. 220.

⁴¹⁰ Katz, J., et al. (2017) *op. cit.*, str. 3306.

⁴¹¹ Lévesque, S., Rousseau, C., Dumerchat, M. (2020) *op. cit.*, 1-23.

⁴¹² Grace, T. K., et al (2020) *op. cit.*, str. 8.

⁴¹³ Alexander, A. K., et al. (2016) *op. cit.*, str. 3538; Nikolajski, C., et al. (2015) *op. cit.*, str. 221.

Na osnovu rezultata našeg istraživanja zaključujemo da su dve od tri ispitanice imale iskustvo sa jednim od oblika reproduktivne kontrole, svaka četvrta je doživela dva oblika, dok se aproksimativno svaka deseta suočila sa sva tri oblika reproduktivnog nasilja (Grafikon 3). Izloženi rezultati potvrđuju pretpostavku da je većina žrtava imala iskustvo sa samo jednim od oblika reproduktivne kontrole (H8).

Prinudu u vezi sa trudnoćom doživelo je najviše žena iz našeg uzorka (33.1%) (Grafikon 2) koji podatak potvrđuje hipotezu da se radi o dominantnom obliku reproduktivne kontrole (H7). Dobijeni rezultati odgovaraju rezultatima drugih istraživanja. Ispitanice su se najčešće izjašnjavale da im je partner rekao da ne bi trebalo da koriste nijedan oblik kontracepcije što potvrđuje našu pretpostavku o najviše zastupljenom vidu prinude u vezi sa trudnoćom (H9). Ujedno ovo je najčešće potvrđivan oblik reproduktivne kontrole i na osnovu rezultata drugih istraživanja.⁴¹⁴ Osim toga, žene su, kako u našem tako i u drugim istraživanjima, učestalo navodile da je partner vršio pritisak na njih ili ih prisiljavao na trudnoću.⁴¹⁵ Razlozi za to mogu biti različiti od želje partnera muškog pola za potomstvom, bez obzira na želje partnerke, do želje za muškim potomkom što može biti jedan od segmenata običajnog i kulturnog nasleđa koji nanosi štetu ženama i dovodi se u vezu sa reproduktivnom kontrolom. Naime, tradicionalno shvatanje da muški potomci nastavljaju porodičnu lozu može biti povod za ispoljavanje ponašanja kojima se vrši pritisak na ženu da rađa ili se žena primorava na rađanje sve dok ne rodi sina. U vezi sa tim osvrnuli bismo se na rezultate istraživanja u Srbiji koje je realizovano tokom 1995/96 godine. Istraživanjem su obuhvaćene porodice koje teritorijalno pripadaju opštini Kruševac. Ono što je određenu porodicu kvalifikovalo za učešće u istraživanju jeste da imaju decu bez obzira na to da li se radi o gradskoj ili seoskoj porodici. Cilj istraživanja bio je da se dobiju podaci o odnosu koji roditelji imaju prema muškoj i ženskoj deci. Rezultati ovog istraživanja ukazuju na to da su žene čije je prvorodeno dete ženskog pola u podređenom položaju i da se ne mogu smatrati donosiocima odluka u vezi sa sopstvenom reprodukcijom. Većina njih bila je primorana na rađanje sve dok nije donela na svet muškog potomka, odnosno naslednika budući da među ispitivanim porodicama prevladava stav da ženska deca ne zadovoljavaju cilj braka. Žene uglavnom navode da veći broj dece nije njihova želja i da se one uopšte ne pitaju o planiranju porodice, odnosno o broju dece u porodici već da ispunjavaju želju suprugu i njegovoj

⁴¹⁴ Holliday, N. C., et al. (2017) *op. cit.*, 831; Northrige, L. J. et al. (2017) *op. cit.* 606; Phillips J.S. et al. (2016). *op. cit.*, str. 288; Sutherland A.M., Collins Fantasia H., Fontenot H. (2015).*op. cit.*, str. 220.

⁴¹⁵ *Ibid.*

porodici tačnije da su primorane da rađaju do muškog deteta.⁴¹⁶ Ispitanice koje su rađale žensku decu bile su izložene psihičkom maltretiranju od strane svojih bračnih partnera koji nisu želeli da dođu po njih i izvedu ih iz bolnice ili su im pretećim tonom govorili da će rađati sve dok ne rode muško dete. Neke od njih bile su spremne na nedozvoljeni abortus što znatno doprinosi brojnim zdravstvenim komplikacijama.⁴¹⁷ Prinuda ili pritisak na trudnoću dešava se i van konteksta rađanja muškog potomka što potvrđuju rezultati različitih istraživanja. U periodu od jula 2010 do avgusta 2011. godine sprovedena je studija preseka u Teksasu. Istraživanjem je obuhvaćeno 1756 žena nižeg ekonomskog statusa čija se starosna dob kreće između 16 i 40 godina. Od ukupnog broja ispitanica 99 (5.7%) izjasnilo se da je bar jednom tokom života doživelo pritisak ili prinudu u vezi sa nastupanjem trudnoće.⁴¹⁸ Jedna od naših ispitanica, koja nije žrtva drugog oblika partnerskog nasilja, podelila je sledeću priču: „ Nismo mnogo pričali o deci pre braka, on je u nekom trenutku počeo da insistira na tome da dobijemo dete. Jasno mi je stavio do znanja da ako ja ne želim decu on će potražiti „neku koja želi“. Nakon izgubljene dve trudnoće i mnogo muka dobili smo ćerku.“ Uzimajući u obzir činjenicu da je prinuda u vezi sa trudnoćom najzastupljeniji oblik reproduktivne kontrole mogao bi se izvesti zaključak da je prevashodni cilj trudnoće potreba za stvaranjem emocionalne, fizičke i finansijske zavisnosti žene. U slučaju trudnoće nasilnik lakše i efikasnije kontroliše svoju partnerku.⁴¹⁹

Sprečavanje kontrole rađanja je manje zastupljen oblik reproduktivne kontrole (12.2%) među našim ispitanicama (Grafikon 2). Dobijeni rezultati odgovaraju rezultatima drugih istraživanja. Proveravanjem pretpostavke o najzastupljenijoj formi sprečavanja kontrole rađanja (H10) zaključujemo da je ista potvrđena s obzirom na to da je skidanje kondoma tokom seksualnog odnosa najrasprostranjenije među ispitanicama koje su imale iskustvo sa ovim oblikom reproduktivne kontrole. Ovaj vid manifestovanja sprečavanja kontrole rađanja najčešće su potvrđivale i participantkinje obuhvaćene drugim istraživanjima.⁴²⁰ Ono što je karakteristično za pomenuti oblik ispoljavanja sprečavanja kontrole rađanja je to da se

⁴¹⁶ Rajković, Lj. (2000). *Njemu meso njoj šta ostane: istraživanje odnosa prema muškoj i ženskoj deci*, U: Marina Blagojević (ur.), *Mapiranje mizoginije u Srbiji, diskursi i prakse (II tom)*, AŽIN, str. 222.

⁴¹⁷ *Ibid.*, str. 223-224.

⁴¹⁸ Patel, R. P. Laz, H. T., Berenson, B. A. (2015) Patient Characteristics Associated with Pregnancy Ambivalence, *Journal of Women's Health*, 24(1), str. 37-39.

⁴¹⁹ Raphael, J. (2003) op. cit., str. 372; Tuerkhemier, D. (2006) Conceptualizing Violence Against Pregnant Women, *Indiana Law Journal*, 81(2), str. 667,680. Preuzeto 12.10.2021. sa <https://www.repository.law.indiana.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1450&context=ilj>.

⁴²⁰ Holliday, N. C., et al. (2017) op. cit., str. 831; Miller., E., et al.(2014) op. cit., str. 125; Northrige, L.J. et al.(2017) op. cit., str. 606; Phillips. J. S., et al.(2016) op. cit., str. 287; Sutherland, A.M., Heidi Collins, F., Fontenot, H. (2015) op. cit., str. 221-222; Uysal, J. et al. (2020) op. cit., str. 4752.

muškarci saglase sa partnerkom u vezi sa upotrebom kondoma, a zatim isti skidaju tokom seksualnog odnosa bez znanja partnerke.⁴²¹ Predmetni vid sprečavanja kontrole rađanja uključuje obmanjivanje žene u vezi sa upotrebom kondoma kao metode kontrole rađanja. Uzimajući u obzir specifičnost same situacije dobijene rezultate moramo posmatrati sa rezervom. Naime, žene nisu uvek u mogućnosti da uoče ovu vrstu obmane svog partnera tako da postoji mogućnost veće zastupljenosti. Isto bi se moglo odnositi i na bušenje kondoma od strane partnera što je možda i najteže uočljivo. Jedna od naših ispitanica koja je doživela da je partner bušio kondom navela je sledeće: „Bivši partner i ja smo imali dogovor da svaki seksualni odnos bude sa kondomom. Međutim desilo se da sam slučajno primetila da je pakovanje u kome je bio kondom izbušeno na više mesta. To se ponovilo dva puta i kada sam pitala partnera o čemu se radi rekao je da želi bebu pa je pokušao na taj način pravdajući se da ništa loše nije uradio. To je bio momenat kada je veza i završena.“ Ova ispitanica nije bila žrtva drugog oblika partnerskog nasilja te se nalazila u povoljnoj situaciji da okonča vezu u kojoj je doživela reproduktivnu kontrolu. Krajnji ishod mogao bi biti drugačiji da se u tom partnerskom odnosu suočavala sa drugim oblikom nasilja posebno u kombinaciji sa različitim vidovima reproduktivne kontrole.

Na osnovu rezultata našeg istraživanja kontrola ishoda trudnoće je najmanje zastupljen oblik reproduktivne kontrole (4.5%) (Grafikon 2). Najveći broj žena iz našeg uzorka, koje su imale iskustvo sa kontrolom ishoda trudnoće, bilo je naterano na abortus od strane svog partnera, zatim su u većem broju potvrđivale da im je partner rekao kako će ih ostaviti ukoliko nastave trudnoću kao i da im je partner rekao da će ih ostaviti ukoliko abortiraju. Podatak o tome da je najviše žrtava kontrole ishoda trudnoće potvrdilo da je bilo naterano na abortus potvrđuje našu hipotezu o najviše zastupljenoj formi ovog oblika reproduktivne kontrole (H11). U vezi sa ovim oblikom predmetnog fenomena osvrnućemo se na istraživanje koje je realizovano u 11 klinika za vršenje abortusa u SAD. Od 1209 ispitanica 14 (1.1%) je potvrdilo da su abortirale zato što je njihov partner tako hteo.⁴²² Jedna od naših ispitanica koja je bila žrtva drugog oblika partnerskog nasilja i koju je partner naterao na abortus navela je sledeće: „Nakon sto sam ostala trudna sa bivsim deckom nije bio spreman da postane otac zbog čega me je prisiljavao na abortus i pretio da će me ostaviti kao samohranu majku

⁴²¹ Teitelman, M. A. et al. (2011) Unwanted Unprotected Sex Condom Coercion by Male Partners and Self-silencing of Condom Negotiation Among Adolescent Girls, *Advances in Nursing Science*, 34(3), str. 245, 250-252.

⁴²² Finer, B. L. et al. (2005) Reasons U.S. women have abortions: quantitative and qualitative perspectives, *Perspectives on Sexual and Reproductive Health*, 37(3), str. 111-113. Preuzeto sa <https://www.guttmacher.org/sites/default/files/pdfs/pubs/psrh/full/3711005.pdf>, posećen 11.10.2021.

ukoliko ne abortiram.“ Druga ispitanica koja je takođe žrtva drugog oblika partnerskog nasilja ostala je trudna sa partnerom koji je u to vreme bio oženjen. Pre nego što je ostala trudna govorio joj je kako će se razvesti i kako će njih dvoje imati porodicu. Međutim, nakon saznanja o trudnoći koja je nastupila „...rekao je da to nije njegov problem i da ga dete uopšte ne zanima, da moram da abortiram“, izjavila je ona. Treća ispitanica, koja nije bila žrtva drugog oblika partnerskog nasilja, ostala je trudna kao maloletnica. „Želela sam da zadržim dete iako su svi bili protiv. Naravno on je insistirao da abortiram. Ucenjivao me i zastrašivao da će se svetiti mojoj mlađoj braći ukoliko ne abortiram“, napisala je. Sledeće istraživanje na osnovu koga dobijamo podatke o razlozima za vršenje abortusa realizovano je tokom 2008. godine u privatnoj klinici za vršenje abortusa u SAD. Istraživanjem su obuhvaćene sve žene koje su dolazile u kliniku, odnosno njih 5387, dok je starost ispitanica varirala od 10 do 49 godina. 1% ispitanica potvrdilo je da je izvršilo abortus zato što ih je neko drugi naterao, 3% je imalo osećaj da je vršen pritisak na njih, dok je 2% bilo sigurno da su abortirale zbog pritiska.⁴²³ Jednim istraživanjem obuhvaćeni su muškarci koji žive u urbanom delu Bostona i koji su nižeg ekonomskog statusa. Uzorak je sačinjen od 1318 ispitanika starosne dobi 18 do 35 godina. Muškarci koji su ispoljavali nasilno ponašanje češće su izjavljivali da su primorali partnerke na abortus.⁴²⁴ Kontrolu ishoda trudnoće možemo dovesti i u vezu sa neodgovornim ponašanjem muškaraca u pogledu upotrebe kontracepcije. Odbijanje muškaraca da se koriste neki vid kontrole rađanja može dovesti do neželjene trudnoće što nije jedina posledica sa kojom se žena može suočiti. Naime, muškarci koji su uzrokovali trudnoću neretko ne žele da njihove partnerke rode dete što dovodi do toga da na različite načine utiču na partnerkinu odluku o trudnoći koja je nastupila. Ovde pre svega mislimo na prekid trudnoće koja nije željena od partnera muškog pola i koji će koristiti svoju poziciju moći kako se trudnoća ne bi nastavila. S tim u vezi navešćemo izjave učesnica našeg istraživanja. „Bila sam u vezi sa nasilnim partnerom. Odbijao je zaštitu, rekao je da će paziti, ali ostala sam trudna. Onda me je naterao na abortus jer nije bio spreman da bude otac, govorio je da smo mladi i da će rođenje deteta poremetiti naš odnos. Bila sam mlada, volela sam ga, verovala sam mu iako je bio nasilan.“ „Relativno skoro sam abortirala jer je moj partner to

⁴²³ Među ispitanicama koje imaju najmanje 18 godina partneri muškog pola su zahtevali vršenje abortusa, dok je kod mladih ispitanica najčešće to bila majka. Foster, G. D. et al. (2012) Attitudes and Decision Making Among Women Seeking Abortions at One U.S. Clinic, *Perspectives on Sexual and Reproductive Health*, 44(22), str. 118-120. Preuzeto sa https://www.guttmacher.org/sites/default/files/article_files/4411712.pdf, posećen 8.7.2021.

⁴²⁴ Silverman, G. J. et al. (2010) Male Perpetration of Intimate Partner Violence and Involvement in Abortions and Abortion-Related Conflict, *American Journal of Public Health*, 100(8), str. 1415-1417. Preuzeto sa <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2901296/pdf/1415.pdf>, posećen 9.7.2021.

želeo. Ne koristimo zaštitu, tačnije oslanjamo se na prekinut snošaj. Kada sam htela da koristim pilulu rekao mi je da nema potrebe za tim, da on pazi, da zna šta radi i da ćemo imati decu kad budem bila spremna. On je muškarac preke naravi. Jednom prilikom mi je opalio šamar, a vređanje je učestalo. Ostala sam trudna, a onda me je naterao na abortus jer je govorio da sam ga prevarila sa ko zna kim, da sam k***a i da ne želi tuđe dete, te da će me ostaviti ako ne abortiram, jer nije magarac pa da čuva tuđu decu.“ Takođe, učesnice već izloženog istraživanja na teritoriji Kruševca, su navodile da su njihovi bračni partneri ili članovi njihove porodice zahtevali prekid trudnoće ukoliko je ustanovljeno da je fetus ženskog pola ili su im jasno stavljali do znanja da je prekid trudnoće neminovan ukoliko fetus nije muškog pola pri čemu nisu pokazivali nikakvo interesovanje i brigu za zdravlje trudnice koje je skopčano sa abortusom kao i starošću trudnoće.⁴²⁵ Iako se u ovom slučaju radi o primoravanju na abortus zbog neželjenog pola fetusa ne možemo zanemariti činjenicu da su se muškarci svesno upuštali u nezaštićene seksualne odnose i isto tako odlučivali o prekidu trudnoće ne mareći ne samo o reproduktivnim preferencijama žene već i o zdravstvenim rizicima kojima mogu biti izložene.

Iskustvo drugog oblika partnerskog nasilja među ženama iz našeg uzorka pokazalo se kao važna determinanta reproduktivne kontrole budući da su dve od tri žene koje su žrtve partnerskog nasilja doživele i reproduktivnu kontrolu (Tabela 18). Ovaj segment istraživanja potvrđuje hipotezu prema kojoj postoji asocijacija među predmetnim oblicima nasilja nad ženama (H 12). Rezultati našeg istraživanja podudarni su sa rezultatima drugih istraživanja. Prema podacima žene koje su žrtve partnerskog nasilja imaju veće šanse da dožive reproduktivnu kontrolu.⁴²⁶ Druga istraživanja takođe ukazuju na korelaciju s obzirom na to da se učestalost reproduktivne kontrole među žrtvama partnerskog nasilja kreće od 35% do 50%.⁴²⁷ Manifestacija moći muškaraca nad reproduktivnim odlukama žena nesumnjivo je učestalija u nasilnim partnerskim odnosima. Brojna istraživanja ukazuju na to da žene čiji partneri ispoljavaju nasilno ponašanje češće nisu u mogućnosti da planiraju svoje trudnoće. U kontekstu nasilnih partnerskih odnosa ekvivalent neplaniranim trudnoćama su neželjene trudnoće.⁴²⁸ Istraživanje koje je trajalo od 1990 do 1991. godine realizovano je u četiri države

⁴²⁵ *Ibid.*, str. 223.

⁴²⁶ Hill, L. A. et al. (2019) *op. cit.*, str. 357; Miller, E, et al. (2010) *op. cit.*, str. 320; Falb, L.K., et al. (2014) *op. cit.*, str. 65; Northrige, L. J. et al. (2017) *op. cit.*, str. 606

⁴²⁷ Nikolajski, C. et al. (2015) *op. cit.*, 220; Katz, J., et al. (2017) *op. cit.*, 3311; Kazmerski, T. et al. (2015) *op. cit.*, 1492.

⁴²⁸ Miller, W.B. (1974) Relationships between the intendedness of conception and the wantedness of pregnancy, *Journal of Nervous and Mental Disease*, 159(6), str. 398.

SAD. Uzorkom je obuhvaćeno 12612 žena koje su popunjavajući upitnik davale odgovore kako u vezi sa trudnoćom tako i u vezi sa nasiljem koje su doživele od svog partnera u jednogodišnjem periodu koji je prethodio trudnoći. Ispitanice čiji su partneri bili nasilni češće su se saglašavale sa tim da su njihove trudnoće bile neplanirane. Šanse da im se dogodi neplanirana trudnoća četiri puta su veće u odnosu na ispitanice čiji partneri nisu nasilni.⁴²⁹ Tokom 2000. godine realizovana je studija preseka na nacionalnom uzorku žena u Kolumbiji. Studijom je obuhvaćena 3431 žena generativnog doba (15 do 49 godina) koje su trudne ili su se nedavno porodile. Osim pitanja u vezi sa trudnoćom žene su odgovarale i na pitanja o iskustvu partnerskog nasilja. Čak 63% žena čiji su partneri nasilni izjasnilo se da je njihova trudnoća bila neplanirana.⁴³⁰ U periodu od januara do maja 2004. godine realizovana je studija preseka u Bangladešu. Njome je obuhvaćeno 2677 žena starosne dobi 13 do 40 godina koje su u braku i žive sa svojim muževima u istom domaćinstvu. Od ukupnog broja ispitanica 75% doživelo je neki oblik partnerskog nasilja. Oko 50% žena koje su doživele fizičko nasilje od svojih partnera suočilo se sa neželjenom trudnoćom. Neke od njih doživljavale su fizičko nasilje tokom trudnoće što je dovodilo do pobačaja.⁴³¹ Moć dominacije nasilnog partnera u kontekstu reproduktivne kontrole može imati nesagledive posledice. Jedan ekstremni slučaj je primer toga. Naime, muškarac je ubio maloletnog sina svoje partnerke zato što je ona abortirala njihovo zajedničko dete. Prema njegovom mišljenju ona je abortusom ubila njegovo dete te je on ubio njenog sina na koji način je „poravnao račune“.⁴³² Zaključci različitih studija su da žene koje doživljavaju nasilje imaju znatno smanjene mogućnosti da odlučuju o sopstvenoj reprodukciji⁴³³ budući da život u okruženju u kome vlada strah od stalne pretnje fizičkog i/ili seksualnog nasilja kao i nesumnjiva dominacija muškarca dovode ove žene u poziciju da ne mogu da donose odluke o rađanju⁴³⁴.

Poređenjem rezultata koji se odnose na korelaciju između starosne dobi i iskustva reproduktivne kontrole uočavamo da rezultati našeg istraživanja odstupaju od rezultata

⁴²⁹ Gazmarian, A. J. et al. (1995) The relationship between pregnancy intendedness and physical violence in mothers of newborns, *Obstetrics & Gynecology*, 85(6), str. 1032, 1035. Preuzeto 2.2.2021. sa <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S002978449500057X>.

⁴³⁰ Pallitto, C. C., O'Campo, P. (2004) The Relationship Between Intimate Partner Violence And Unintended Pregnancy: Analysis of a National Sample From Colombia, *International Family Planning Perspectives*, 30(4), str. 166-169. Preuzeto 10.6.2021. sa https://www.guttmacher.org/sites/default/files/article_files/3016504.pdf.

⁴³¹ Silverman, G. J. et. al. (2007) Intimate partner violence and unwanted pregnancy, miscarriage, induced abortion, and stillbirth among a national sample of Bangladeshi women, *BJOG: An International Journal of Obstetrics & Gynecology*, 114(110), str. 1248-1250.

⁴³² Camp, R. A. (2015) Coercing Pregnancy, *William and Mary Journal of Women and the Law*, 21(2), str. 288

⁴³³ Silverman, G. J. et. al. (2007) *op. cit.*, str. 1248-1250.

⁴³⁴ Baird, K., Creedy, D., Mitchell, T. (2017) Intimate partner violence and pregnancy intentions: a qualitative study, *Journal of Clinical Nursing*, 26(15-16), str. 2405; Pallitto, C. C., O'Campo, P. (2004) *op. cit.*, str. 166-169.

dobijenih drugim istraživanjima. Naime, u našem uzorku reproduktivna kontrola znatno je učestalija među ispitanicama koje su starije od 44 godine, dok je najviše zastupljena kod ispitanica koje imaju najmanje 26 i najviše 34 godine. Drugim istraživanjima došlo se do rezultata da je reproduktivna kontrola učestalija među mlađim starosnim kategorijama, najčešće ispod 30 godina.⁴³⁵ Rezultati dobijeni našim istraživanjem donekle su očekivani uzevši u obzir starosnu strukturu ispitanica i činjenicu da je prosečna starosna dob ispitanica koje su doživele reproduktivnu kontrolu 35 godina, za razliku od drugih istraživanja gde najveći broj ispitanica ima manje od 30 godina. S druge strane očekivano je da se s godinama povećava i mogućnost žena da dožive neki od oblika reproduktivne kontrole budući da biološka starost sa sobom povlači pitanja generativne starosti, te samim tim i partneri muškog pola mogu početi da na različite načine vrše uticaj na svoje partnerke i njihove odluke o reprodukciji. Kako dobijeni rezultati ukazuju na postojanje većeg rizika od reproduktivne kontrole među starijim ispitanicama to je naša hipoteza da su mlađe ispitanice pod većim rizikom odbačena (H 14).

Rezultati našeg istraživanja ukazuju na to da je reproduktivna kontrola u korelaciji sa nivoom obrazovanja budući da su ispitanice sa osnovnom školom češće potvrđivale iskustvo reproduktivne kontrole, te možemo smatrati da je potvrđena hipoteza koja se odnosi na postojanje veze između reproduktivne kontrole i nižeg nivoa obrazovanja (H13). Dobijeni rezultati konzistentni su rezultatima drugih istraživanja na osnovu kojih je zaključeno da je iskustvo reproduktivne kontrole učestalije među ženama sa nižim stepenom obrazovanja.⁴³⁶ Većinom istraživanja reproduktivne kontrole žene koje su obuhvaćene uzorkom kao najviše postignuće u obrazovanju navode srednju ili osnovnu školu⁴³⁷, dok je neznatan broj onih istraživanja gde je obrazovna struktura ispitanica slična strukturi žena koje su uzele učešće u našem istraživanju. S tim u vezi je istraživanje koje je sprovedeno u tri zdravstvena centra u Nikaragvi kojim je obuhvaćeno 390 žena starosne dobi od 18 do 35 godina. Od ukupnog broja ispitanica srednju školu završilo je 44.3% (173) ispitanica, fakultet 41.3% (160),

⁴³⁵ Rosenfeld, E. A., et al. (2018) *op. cit.*, 239.e5; Boyce, S. C., et al., 4; Grace, T.C., et al. (2020) *op. cit.*, 13; Samanakisikron, W., et al. (2019) *op. cit.*, 53.

⁴³⁶ Clark, E. L., et al. (2014) *op. cit.*, 42e2; Miller, E., et al. (2014) *op. cit.*, 125; Miller, E., et al. (2010a) *op. cit.*, 319; Samanakisikron, W., et al. (2019), *op. cit.*, 53; Silverman, G. J., et al. (2020) Associations of reproductive coercion and intimate partner violence with overt and covert family planning use among married adolescent girls in Niger, *EClinical Medicine*, 22, str. 4. Preuzeto sa <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7198910/pdf/main.pdf>, posećen 17.7.2021.

⁴³⁷ Clark, E. L., et al. (2014) *op. cit.*, 42e3; Falb, L.K., et al (2014) *op. cit.*, str. 64; Miller, E., et al. (2016) A family planning clinic-based intervention to address reproductive coercion: a cluster randomized controlled trial, *Contraception*, 94(1), str. 61; Miller, E., et al. (2014) *op. cit.*, str. 124; Miller, E., et al. (2010) *op. cit.*, str. 319; Nikolajski, C., et al. (2015) *op. cit.*, str. 221; Phillips, J. S., et al. (2016) *op. cit.*, str. 287

osnovnu školu 13% (51), dok je 1.5% (6) bez obrazovanja.⁴³⁸ Zaključak ovog istraživanja je da se viši nivo obrazovanja može smatrati protektivnim faktorom budući da je utvrđena korelacija između nižeg obrazovanja i reproduktivne kontrole,⁴³⁹ što odgovara rezultatima našeg istraživanja. Na osnovu navedenog možemo zaključiti da su žene nižeg nivoa obrazovanja pod većim rizikom da budu žrtve reproduktivne kontrole. Ovakvim zaključkom možemo smatrati da je potvrđena hipoteza koja se odnosi na postojanje veze između reproduktivne kontrole i nižeg nivoa obrazovanja (H13).

Prema rezultatima našeg istraživanja jasno je da je reproduktivna kontrola daleko zastupljenija među zaposlenim ispitanicama (Tabela 21). Ipak, kada posmatramo asocijaciju između reproduktivne kontrole i radnog statusa ispitanica uočavamo drugačije rezultate. Naime, nije utvrđena povezanost ovih varijabli, te je i naša hipoteza odbačena (H15). Rezultati našeg istraživanja ne ukazuju na vezu između radnog statusa i iskustva reproduktivne kontrole već upućuju na to da žene mogu biti izložene reproduktivnom nasilju nezavisno od radnog statusa, odnosno bez obzira na to da li se nalaze u radnom odnosu koji bi trebalo da pruža određenu ekonomsku stabilnost i umanju mogućnost viktimizacije.

Iskustvo reproduktivne kontrole znatno je učestalije među ispitanicama koje su navele emotivno-seksualnu vezu kao partnerski status (Tabela 22). Svaka druga ispitanica iz našeg uzorka koja je u seksualno-emotivnoj vezi doživela je neki od oblika reproduktivne kontrole, što potvrđuje našu hipotezu o postojanju asocijacije između partnerskog statusa i reproduktivne kontrole (H16). Dobijeni rezultati podudaraju se sa rezultatima drugih istraživanja. Zaključci ranije realizovanih istraživanja odnose se na to da su iskustvo reproduktivne kontrole češće imale ispitanice koje su se izjašnjavale da su u emotivno-seksualnoj vezi⁴⁴⁰ ili slobodne⁴⁴¹. Ovi rezultati mogu se tumačiti kao namera partnera muškog pola da ostvari potpunu kontrolu nad svojom partnerkom što može postići donošenjem odluke o tome kada će i da li će partnerka ostati trudna i roditi dete. Bez obzira na to da li se radi o muškarcu koji ispoljava i drugi oblik nasilja jedan od ciljeva reproduktivne kontrole je da partnerku zadrži uz sebe te trudnoća može predstavljati prvi ili poslednji korak u postizanju tog cilja. Fizički očigledni znaci trudnoće, poput rasta stomaka, nedvosmisleno ukazuju na to

⁴³⁸ Brenner, C., et al. (2021) Men's reproductive coercion of women: prevalence, experiences, and coping strategies—a mixed method study in urban health facilities in León, Nicaragua, *BMC Women's Health*, 21(310), str. 6

⁴³⁹ *Ibid.*, str. 9

⁴⁴⁰ Clark, L. E., et al. (2014) *op. cit.*, str. 42.e5.

⁴⁴¹ Rosenfeld, A. E., et al. (2018) *op. cit.*, str. 239.e5; Clark, L. E., et al. (2014) *op. cit.*, str. 42.e5; Samankasikron, W. et al. (2019) *op. cit.*, str. 53.

da je žena stupila s nekim u seksualne odnose što je jasan signal da je u nekoj vrsti partnerstva. Muškarci na taj način ženu vezuju za sebe budući da dobijanje zajedničkog deteta povezuje dvoje ljudi. Osim toga, posmatrano iz ugla muškaraca čija je partnerka ostala trudna mimo svojih reproduktivnih namera, muškarci smatraju da su trudnoćom „zarobili“ svoju partnerku, da je postala njihovo vlasništvo i da je trudnoća i materinstvo čini neprivlačnim za druge muškarce te da su zbog toga znatno smanjene šanse da napusti partnera.⁴⁴² Prethodno navedeno može biti jedan od ključnih uzročno – posledičnih faktora na relaciji emotivno-seksualna veza i reproduktivna kontrola. Naime, nestabilan partnerski odnos sa sobom nosi manju moć i kontrolu nad ženom tako da se dobijanje deteta percipira kao stabilnije partnerstvo kojim se uvećava moć i kontrola muškarca nad ženom.⁴⁴³ Tako je jedna od učesnica našeg istraživanja, žrtva drugog oblika partnerskog nasilja, napisala: „Bivši momak je detetom želeo da me veže za sebe, kako ga ne bih ostavila. Prisiljavao me je na odnose bez zaštite, manipulisao sa mnom, nekad i tukao ako bih mu se suprotstavila. Nakon što sam izgubla dete u 10. nedelji trudnoće uspela sam nekako da se otrgnem i ostavim ga.“

Na osnovu rezultata našeg istraživanja zaključujemo da je reproduktivna kontrola učestalija među ispitanicama koje žive u gradovima sa više od 10000 i manje od 50000 stanovnika, dok je najređa među ispitanicama koje žive u mestima s manje od 10000 stanovnika. Rezultati na osnovu kojih nedvosmisleno proizilazi da je reproduktivna kontrola znatno učestalija među ispitanicama koje žive u gradovima sa više od 10000 i manje od 50000 stanovnika potvrđuju hipotezu o postojanju veze između iskustva reproduktivne kontrole i veličine mesta u kome ispitanica živi (H17).

Prekinut snošaj kao tradicionalna metoda kontrole rađanja najzastupljenija je u našem uzorku kao i među ženama koje su imale iskustvo reproduktivne kontrole. Ipak, ispitanice koje koriste kondom ili kontracepciju namenjenu ženama značajno češće su imale iskustvo reproduktivne kontrole, te je delimično potvrđena hipoteza o međusobnoj zavisnosti iskustva reproduktivne kontrole i metode zaštite od trudnoće (H18). Gotovo sva istraživanja koja su, između ostalog, imala za cilj ispitivanje veze između reproduktivne kontrole i metoda kontrole rađanja ukazuju na to da su reproduktivnoj kontroli izloženije žene koje se oslanjaju

⁴⁴² Moore M, Frohwirth L, Miller E. (2010) op. cit., str. 1740; Raphael, J. (2003) Battering Through the Lens of Class, *Journal of Gender, Social Policy & the Law*, 11(2), str. 370.

⁴⁴³ Paterno, M. T., et al. (2018) *op.cit.*, str. 17; Rosenbaum E.J., et al. (2016) Predicting Unprotected Sex and Unplanned Pregnancy among Urban African-American Adolescent Girls Using the Theory of Gender and Power, *Journal of Urban Health*, 93(3), str. 500.

na prekinut snošaj ili ne koriste nijednu metodu za kontrolu rađanja.⁴⁴⁴ Osim toga, istraživanjima je utvrđena veza koja postoji između partnerskog nasilja i upotrebe bilo kog vida kontracepcije, odnosno da žene čiji su partneri nasilni imaju znatno smanjene mogućnosti da razgovaraju o upotrebi kontracepcije budući da ih parališe strah od nasilja a njihovi partneri odbijaju upotrebu kondoma, prisiljavaju ih na neželjene i nezaštićene seksualne odnose.⁴⁴⁵ Tako se jednim istraživanjem došlo do zaključka da žene koje su žrtve nasilja imaju nekoliko puta veće šanse da dožive fizičko nasilje ili pretnju istim ukoliko pokušaju da razgovaraju sa nasilnim partner o upotrebi kondoma. Ovo istraživanje sprovedeno je u San Francisku u periodu od februara do decembra 1993. godine. Putem intervjuja anketirano je 165 žena starosne dobi 18 do 29 godina.⁴⁴⁶ Žene čiji su partneri nasilni imaju znatno smanjene mogućnosti da utiču na korišćenje kontracepcije što dodatno objašnjava veću učestalost neplaniranih/neželjenih trudnoća među žrtvama partnerskog nasilja. U periodu od jula do decembra 2007. godine sprovedeno je istraživanje u okviru klinika za ginekologiju i za vršenje abortusa u Kaliforniji. Podaci o partnerskom nasilju i upotrebi kontracepcije dobijeni su putem upitnika. Uzorak je sačinjen od 1463 žene koje su starije od 18 godina. Ispitanice čiji su partneri nasilni češće su se izjašnjavale da ne koriste kontracepciju zato što njihov partner odbija da je koristi ili zato što partner želi da ostanu trudne. Nasilni partner je percipiran kao otežavajuća okolnost za upotrebu neke od metoda kontrole rađanja. Osim toga, žene koje nemaju svoja primanja nisu imale novca da nabave kontracepciju. Takođe, uočena je veza između neplaniranih trudnoća ili abortusa i partnerskog nasilja.⁴⁴⁷ Istraživanje koje je obuhvatilo 193310 žena predstavlja sekundarnu analizu podataka o ženama u SAD. Ova analiza vezana je za upotrebu kontracepcije, partnersko nasilje i rađanje. Primarno istraživanje sprovedeno je u periodu od 2004 do 2008. godine. Rezultati ovog istraživanja ukazuju na vezu između partnerskog nasilja i smanjenih mogućnosti pregovaranja u vezi sa korišćenjem kontracepcije.⁴⁴⁸ Odbijanje upotrebe kontracepcije od strane nasilnih partnera ne mora nužno biti usmereno na nastupanje

⁴⁴⁴ Rosenfeld, A. E., et al. (2018) *op. cit.*, str. 239.e6; Skracic, I., Lewin, B. A., Steinberg, R. J. (2021) *op. cit.*, str. 1080; Jones, A. K., et al. (2016) *op. cit.*, str. 63.

⁴⁴⁵ Coggings, M., Bullock, F.C.L. (2003) The Wavering Line in the Sand: The Effects of Domestic Violence and Sexual Coercion, *Issues in Mental Health Nursing*, 24(6-7), str. 731; Theil de Bocanegra, H., et al. (2010) *op. cit.*, str. 607; Gee, R. E., et al. (2009) *op. cit.*, str. 148.e3; William, C. M., Larsen, U., McCloskey, L. A. (2008) Intimate Partner Violence and Women's Contraceptive Use, *Violence Against Women*, 14(12), str. 1389;.

⁴⁴⁶ Wingood G, DiClemente R. (1997) The effects of an abusive primary partner on the condom use and sexual negotiation practices of African-American women, *American Journal of Public Health*, 87(6), str. 1016–1018. Preuzeto 10.3.2022. sa <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1380941/pdf/amjph00505-0130.pdf>

⁴⁴⁷ Gee, E. R. et al. (2009) *op. cit.*, str. 148.e2-148.e6

⁴⁴⁸ Cha, S. et al. (2015) Intimate partner violence and postpartum contraceptive use: the role of race/ethnicity and prenatal birth control counseling, *Contraception*, 92(3), str. 269, 271.

trudnoće, ali je jedan od nedvosmislenih pokazatelja disproporcije moći. Naime, nasilni partneri imaju moć nad svojim partnerkama i ne prihvataju da žena ima pravo da donosi odluke o tome da li će, kada će i koju će metodu kontrole rađanja koristiti. Kao primer demonstracije moći nasilnog muškarca nad ženom i korišćenjem kontracepcije navešćemo i eksplorativno istraživanje koje je uključilo 64 ispitanice starosne dobi 14 do 17 godina. Ispitanice čiji su partneri nasilni često su navodile da njihovi partneri odbijaju korišćenje kondoma i da koriste različite vidove pritisaka koji mogu preći i u nasilje samo kako bi one učestvovala u nezaštićenom seksualnom odnosu, iako to nisu želele. Takođe, muškarci su koristili različite vrste emocionalne manipulacije koje su imale za cilj seksualni odnos bez korišćenja kondoma iako partnerka nije želela nezaštićeni seksualni odnos. Ispitanice su navodile da su njihovi partneri nameru za nekorišćenjem kondoma pravdali vezom u kojoj vlada ljubav i poverenje među partnerima, zatim da su im stavljali do znanja da žele decu ili ih optuživali za neverstvo i narušavanje postojećih emotivnih odnosa. Osim toga, ukoliko bi ispitanice insistirale na upotrebi kondoma muškarci su postajali agresivni, verbalno i/ili fizički.⁴⁴⁹ U kontekstu nasilnih partnerskih odnosa insistiranje na upotrebi kontracepcije ili pokušaj žene da na neki drugi način spreči trudnoću koju ne želi može za žene predstavljati dodatnu opasnost i strah od nastavka ili kulminacije već postojećeg nasilja.

Što se tiče hipoteze o postojanju specifičnostima žrtava svakog od oblika reproduktivne kontrole (H19) mogli bismo reći da je delimično potvrđena. Naime, konstanta za žrtve sva tri oblika reproduktivne kontrole je to da je svaki od oblika najzastupljeniji među žrtvama koje su doživele i drugi oblik partnerskog nasilje kao i među zaposlenim žrtvama. Što se tiče obrazovanja tu postoje razlike. Tako je prinuda u vezi sa trudnoćom najzastupljenija među žrtvama koje su završile fakultet, sprečavanje kontrole rađanja je najzastupljenije među žrtvama koje su završile srednju školu, dok je kontrola ishoda trudnoće podjednako zastupljena među žrtvama srednjoškolskog i fakultetskog obrazovanja. Prinuda u vezi sa trudnoćom i sprečavanje kontrole rađanja najzastupljeniji su među žrtvama koje imaju najmanje 26 i najviše 34 godine, dok je kontrola ishoda trudnoće najzastupljenija kod žrtava starijih od 35 i mlađih od 44 godine. Seksualno-emotivna veza kao partnerski status zastupljenija je među žrtvama prinude u vezi sa trudnoćom i kontrole ishoda trudnoće, dok je sprečavanje kontrole rađanja najrasprostranjenije među slobodnim žrtvama. Iako bi se na prvi pogled moglo reći da je život u gradovima sa preko 100000 stanovnika ono što povezuje

⁴⁴⁹ Teitelman, M. A. et al. (2011) Unwanted Unprotected Sex Condom Coercion by Male Partners and Self-silencing of Condom Negotiation Among Adolescent Girls, *Advances in Nursing Science*, 34(3), str. 245, 250-252.

žrtve sva tri oblika reproduktivne kontrole, ipak činjenica da je sprečavanje kontrole rađanja podjednako zastupljeno i među žrtvama koje žive u gradovima sa najmanje 10000 i najviše 50000 stanovnika razbija tu homogenost. Prekinut snošaj je najzastupljeniji među žrtvama prinude u vezi sa trudnoćom i kontrole ishoda trudnoće, dok je kondom kao metoda kontrole rađanja najzastupljeniji među žrtvama sprečavanja kontrole rađanja.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Tokom svog života žene se mogu susresti sa ponašanjima svojih bračnih, vanbračnih ili intimnih partnera koja direktno utiču na autonomiju njihovih odluka u vezi sa ličnim reproduktivnim željama i namerama. One mogu biti izložene različitim ponašanjima svojih partnera koja su ispoljena na takav način ili su takvog intenziteta da je nastupanje trudnoće, njen nastavak ili prekid kao i korišćenje kontracepcije determinisano reproduktivnom odlukom partnera, a ne njih samih. Takva ponašanja prepoznata su kao reproduktivna kontrola i mogu se manifestovati kao upotreba sile ili pretnje, manipulacija kontracepcijom i emocionalna manipulaciju, odnosno ispoljavaju se kroz tri oblika: prinudu u vezi sa trudnoćom, sprečavanje kontrole rađanja i kontrolu ishoda trudnoće. Iako je realizovan veći broj istraživanja reproduktivne kontrole, još uvek se ne može govoriti o preciznim podacima koji se odnose na prevalencu predmetnog fenomena. Ipak, postojeći podaci ukazuju na to da se sa ovom negativnom društvenom pojavom susreće nezanemarljiv broj žena u generativnom dobu.

Biološka predispozicija žene, odnosno njena mogućnost da rađa tokom istorije ljudskog društva percipirana je kao svrha ženskog postojanja. Poimanje žene kao „mašine za rađanje“ bilo je društveno prihvatljivo što je uticalo na stvaranje zakonskog okvira koji je muškarcima davao legitimno pravo da odlučuju o reprodukciji. Žena je bila samo izvršilac svojih bračnih, porodičnih, pa i građanskih dužnosti. S jedne strane, žena je imala pasivnu ulogu prilikom odlučivanja o sopstvenoj reprodukciji, dok je s druge strane, u okviru reprodukcije njena uloga bila i te kako aktivna. Reproductivna uloga žene i u savremenom svetu ostaje ako ne jedina, onda svakako jedna od njenih ključnih odrednica. Brojni međunarodni dokumenti obavezuju države ili upućuju na puno poštovanje reproduktivnih prava žena i izjednačavanje žena i muškaraca u sferi reprodukcije, ali je, čini se, malo toga postignuto budući da žene i dalje nemaju stvarnu kontrolu nad sopstvenom reprodukcijom. Nemogućnost žena da autonomno donose odluke o rađanju ili nerađanju skopčana je sa disproporcijom moći u korist njihovih partnera muškog pola, odnosno tradicionalno podređenom položaju žene.

Reproduktivna kontrola najčešće se ispoljava u okviru postojećih nasilnih odnosa, ali nije ograničena samo na njih budući da nisu retki partnerski odnosi u kojima nasilje počinje onog trenutka kada partneri imaju dijametralne i sukobljene reproduktivne želje i namere. Reproductivna kontrola i partnersko nasilje predstavljaju lice i naličje istog problema –

nasilja nad ženama. Reproductivna kontrola u okviru nasilnih partnerskih odnosa proizilazi iz kontrole koju muškarac ima nad ženom. Različite forme reproductivne kontrole kao što su pritisak u vezi sa nastupanjem trudnoće ili prinuda na trudnoću, uklanjanje kondoma tokom seksualnog odnosa bez znanja partnerke, pritisak ili prinuda na abortus učestalije se dešavaju u okviru nasilnih partnerskih odnosa. Ponašanja partnera muškog pola preklapaju se sa kontrolišućim ponašanjima i drugim oblicima nasilja (psihičkog, fizičkog, seksualnog ili ekonomskog). Kada nasilni partner vrši psihički pritisak na ženu ili se koristi emocionalnom ucenom, recimo govori joj da će je ostaviti ukoliko ne zatrudni sa njim, isti je praćen nekim drugim oblikom nasilja. Ovakvim ponašanjem muškaraca uopšte se ne pokazuje interesovanje za reproductivne preferencije partnerke. Kada se reproductivna kontrola događa u partnerskom odnosu koji ne karakteriše nasilje i dalje se radi o kontrolišućem ponašanju samo što je ono u ovim slučajevima suptilno. Upravo latentno nasilje otežava ženama da stvore pravu sliku o svom partneru i njegovim namerama u vezi sa ograničenjem njihove reproductivne autonomije. Reproductivna kontrola koja se događa u nasilnim partnerskim odnosima predstavlja samo jedan od koraka usmerenih ka kontroli celokupnog života žene. S druge strane reproductivna kontrola van nasilnih partnerskih odnosa može se dovesti u vezu sa demonstracijom moći i može biti prvi korak ka ispoljavanju drugih oblika nasilja. Naime, kada muškarac ima kontrolu nad različitim aspektima seksualnog odnosa, recimo upotrebe kontracepcije, on istovremeno ženi oduzima moć nad kontrolom rađanja i moć kontrole nad sopstvenim telom. Pod uticajem muškaraca žene pristaju na *coitus interruptus* kojim „upravljaju“ isključivo muškarci, te na taj način oni preuzimaju kontrolu rađanja u svoje ruke.⁴⁵⁰

Reproductivna kontrola nad ženama od strane partnera muškog pola nedvosmisleno je negativna društvena pojava kojoj je potrebno posvetiti dužnu pažnju i s aspekta prava uzimajući u obzir njegovu zaštitnu funkciju. Sagledavanjem porodičnopravne normiranosti nasilja u porodici uočena je mogućnost adekvatne zaštite koja bi mogla izostati usled neprepoznavanja reproductivne kontrole kao nepoželjne i štetne društvene pojave koja se neće tolerisati. S tim u vezi od značaja bi bilo noveliranje odredbi koje se odnose na nasilje u porodici na način da reproductivna kontrola eksplicitno bude normirana. Uloga ovakve norme bila bi dvostruka. Kao prvo stručna, ali i opšta javnost bile bi upoznate sa reproductivnom kontrolom i spremnošću države da reaguje u okviru sprečavanja iste. Kao drugo tačno bi se znalo šta je reproductivna kontrola i koja su to ponašanja koja je karakterišu

⁴⁵⁰ Drezgić, R. (2016) Istorija kontrole rađanja u Srbiji: sprečavanje i/ili prekid trudnoće, *Sociologija*, 3, str. 342.

što bi doprinelo tome da počinioci reproduktivne kontrole snose posledice. Što se tiče krivičnog odgovora na reproduktivnu kontrolu možemo zaključiti da je zadovoljavajuć, ali postoji potreba za poboljšanjem. Naime, sagledavajući obeležja krivičnih dela nasilje u porodici, silovanje, lake i teške telesne povrede nismo uočili velike nedostatke. Tako se krivičnom delu nasilje u porodici kao manjkavost može pripisati uže shvatanje članova porodice u odnosu na porodični zakon, što u slučaju reproduktivne kontrole isključuje pružanje zaštite ženama koje su u intimnom partnerskom odnosu sa muškarcem s kojim nemaju dete ili ono nije na putu da bude rođeno. Iako, u tom slučaju postoji mogućnost zaštite putem krivičnih dela lake ili teške telesne povrede, opet bi izostala zaštita ženama koje su doživele ugrožavanje psihičkog integriteta, jer teško da bi se posledice na psihičko zdravlje mogle shvatiti relevantnim za navedena krivična dela. Krivično delo silovanja karakteriše drugi problem, odnosno rigidno određenje bića krivičnog dela koje podrazumeva upotrebu prinude. Ako uzmemo u obzir da je silovanje krivično delo kojim se štite polne slobode i na to dodamo zahtev zakonodavca za postojanjem prinude onda je jasno da se polne slobode štite samo u delu koji se odnosi na slobodan izbor lica s kojim će se stupiti u seksualni odnos. S obzirom na to da polne slobode podrazumevaju i slobodu odlučivanja o drugim okolnostima seksualnog odnosa, kao što je način na koji će isti biti realizovan, onda rešenje nalazimo u redefinisaju krivičnog dela silovanja. To dalje, znači da bi ovo krivično delo trebalo vezati za pristanak, odnosno njegovo odsustvo bez obzira na to da li bi pristanak bio obeležje nove ili osnovni oblik sadašnje inkriminacije.

Pored teoretskih razmatranja reproduktivne kontrole ova disertacija ukazuje na obim i strukturu predmetnog fenomena u Srbiji te stoga smatramo da bismo na ovom mestu mogli još jednom ukazati na najvažnije rezultate istraživanja. Istraživanje je obuhvatilo 196 žena. Od ukupnog broja ispitanica 40% (79) je potvrdilo iskustvo s najmanje jednim od indikatora reproduktivne kontrole. Ova negativna društvena pojava najzastupljenija je među ispitanicama starijim od 34 godine, fakultetskog obrazovanja, koje su zaposlene, koje su u intimnoj partnerskoj vezi, koje žive u velikim gradovima i oslanjaju se na prekinut snošaj kao metodu kontrole rađanja. Ipak, kada posmatramo karakteristike žrtava koje ih čine podložnijim reproduktivnoj kontroli dobijamo nešto drugačije statističke podatke. Tako su pod većim rizikom ispitanice koje imaju najmanje 44 godine, koje su završile osnovnu školu, zaposlene su, u emotivno-seksualnoj vezi, žive u gradovima sa najmanje 10000 i najviše 50000 stanovnika i kao metodu kontrole rađanja koriste kondom ili neki od vidova kontracepcije namenjen ženama.

Naše istraživanje ukazuje na to da je reproduktivna kontrola složena i štetna društvena pojava društvena pojava te da postoji potreba za njenim daljim proučavanjem.

LITERATURA

Knjige i članci

1. Alexander, A. K et al. (2016) Reproductive Coercion, Sexual Risk Behaviors, and Mental Health Symptoms among Young Low-Income Behaviorally Bisexual Women: Implications for Nursing Practice, *J Clin Nurs*. 25(23-24), str. 3533–3544. Preuzeto sa <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5565394>, posećen 20.9.2020.
2. Adams, E. A et al. (2008) Development of the scale of economic abuse, *Violence Against Women*, 14(5), str. 563-588.
3. Ansara, D. L., Hindin M. J. (2010). Formal and informal help-seeking associated with women's and men's experiences of intimate partner violence in Canada, *Social Science & Medicine*, 70(7), str. 1011–1018.
4. Antić, I. (2017) Žena – mašina za rađanje (Pravna i etička problematika abortusa), *Godišnjak Fakulteta bezbednosti*, 1, str. 479-478
5. Baird, K., Creedy, D., Mitchell, T. (2017) Intimate partner violence and pregnancy intentions: a qualitative study, *Journal of Clinical Nursing*, 26(15-16), str. 2399-2408.
6. Babić, I. (2014) Nasilje u porodici i mere zaštite, U: Kolarić D. (ur) *Nasilje u Srbiji - uzroci, oblici, posledice i društvena reakcija*, Naučno-stručni skup sa međunarodnim učešćem, Beograd: Kriminalističko-policijska akademija, Fondacija „Hans Zajdel“, str. 51-64
7. Black, M.C., et al. (2011) *The National Intimate Partner and Sexual Violence Survey (NISVS): 2010 Summary Report*. Atlanta, GA: National Center for Injury Prevention and Control, Centers for Disease Control and Prevention. Preuzeto sa https://www.cdc.gov/violenceprevention/pdf/nisvs_report2010-a.pdf, posećen 11.2.2021.
8. Burry, K., Thorburn, N., Jury, A.(2018) *Reproductive coercion in Aotearoa New Zealand*, Wellington:National Collective of Independent Women's Refuges
9. Bojić, B., Radovanov, A. (2018) Nasilje među intimnim partnerima, *Kultura polisa*, 35, str. 445-459.
10. Brenner, C., et al. (2021) Men's reproductive coercion of women: prevalence, experiences, and coping strategies—a mixed method study in urban health facilities in León, Nicaragua, *BMC Women's Health*, 21(310), str. 1-12.

11. Brodsky, A. (2017) 'Rape-Adjacent': Imagining Legal Responses to Nonconsensual Condom Removal, *Columbia Journal of Gender and Law*, 32(2), str. 183-210. Preuzeto sa https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2954726, posećen 4.12.2021.
12. Capelletti, M. M., Gatimu, K. J., Shaw, G. (2014) *Exposing reproductive coercion: A toolkit for awareness raising, assessment and intervention*, FWHC, NCADV, NOMAS. Preuzeto sa <https://www.communitysolutionsva.org/files/RCtoolkit%281%29.pdf>, posećen 4.6.2020.
13. Camp, R. A. (2015) Coercing Pregnancy, *William and Mary Journal of Women and the Law*, 21(2), str. 275-318.
14. Center for Impact Research (2000) *Domestic violence and birth control sabotage: a report from the teen parent project*, Chicago: Center for Impact Research. Preuzeto sa <https://www.issuelab.org/resources/363/363.pdf>, posećen 10.10.2020.
15. Chamberlain, L, Levenson, R. (2010). *Addressing intimate partner violence, reproductive and sexual coercion: a guide for obstetric, gynecologic, and reproductive health care settings*. San Francisco: The American College of Obstetricians and Gynecologists
16. Cha, S. et al. (2015) Intimate partner violence and postpartum contraceptive use: the role of race/ethnicity and prenatal birth control counseling, *Contraception*, 92(3), str. 268- 275.
17. Char, A., Saavala, M., Kulmala, T. (2010) Influence of mothers-in-law on young couples' family planning decisions in rural India, *Reproductive Health Matters*, 18(35), str. 154-162. Preuzeto sa <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/20541094/>, posećen 10.10.2020.
18. Chesser, B., Zahra, A. (2019) Stealthing: a criminal offence?, *Current Issues in Criminal Justice*, 31(2), str. 217-235
19. Chibber, K. S. et al. (2014) The Role of Intimate Partners in Women's Reasons for Seeking Abortion, *Women's Health Issues*, 24(1), str. e131-e138. Preuzeto sa [https://www.whijournal.com/article/S1049-3867\(13\)00102-3/fulltext](https://www.whijournal.com/article/S1049-3867(13)00102-3/fulltext), posećen 13.3.2020.
20. Clark, J.C. et al. (2008) Intimate Partner Violence and Interference with Women's Efforts to Avoid Pregnancy in Jordan, *Studies in Family Planning*, 39(2), str. 124, 127. Preuzeto sa <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/j.1728-4465.2008.00159.x>, posećen 15.5.2020.

21. Clark, M. L et al. (2014) Reproductive coercion and co-occurring intimate partner violence in obstetrics and gynecology patients, *Am J Obstet Gynecol*, 210 (42), str. e1-8. Preuzeto sa [https://www.ajog.org/article/S0002-9378\(13\)00960-5/fulltext](https://www.ajog.org/article/S0002-9378(13)00960-5/fulltext), posećen 10.4.2020.
22. Coggings, M., Bullock, F.C.L. (2003) The Wavering Line in the Sand: The Effects of Domestic Violence and Sexual Coercion“, *Issues in Mental Health Nursing*, 24(6-7), str. 723-738.
23. Cook, J. R. (1993) International Human Rights and Women's Reproductive Health, *Studies in Family Planing*, 24(2), str. 73-86.
24. Council of Europe (2017) *Women's sexual and reproductive health and rights in Europe*, France: Council of Europe
25. Cusack, M. C. (2012) Nonconsensual Insemination: Battery, *Reproductive System & Sexual Disorders*, 5(2), str. 78-141. Preuzeto sa https://silo.tips/queue/nonconsensual-insemination-battery?&queue_id=1&v=1660937339&u=MTg4LjEyMC4xMDMuMTA=, posećen 3.3.2022.
26. De Beauvoir, S. (1956) *The second sex*, London: Lowe and Brydone
27. Delić, N. (2012) Krivičnopravni aspekt nasilje u porodici, U: Panov, S., Janjić Komar, M., Škilić, M. (ur.) *Nasilje u porodici*, Međunarodni naučni skup, Beograd:Pravni fakultet Univerzitet u Beogradu
28. Dimitrijević, V. et al. (2007) *Međunarodno pravo ljudskih prava*, Beograd: Beogradski centar za ljudska prava.
29. Dimovski D.(2013), Zaštita žena u krivičnom pravu, U: Konstantinović Vilić (ur.) *Pravna klinika za zaštitu prava žena-norme i praksa*, Zbornik radova, Beograd: Autonomni ženski centar, Niš: Ženski istraživački centar za edukaciju i komunikaciju, str. 131-148
30. Dixit, A., et al. (2021) The association between early in marriage fertility pressure from in-laws' and family planning behaviors, among married adolescent girls in Bihar and Uttar Pradesh, India, *Reproductive Health*, 18(1), str. 1-9. Preuzeto sa <https://reproductive-health-journal.biomedcentral.com/track/pdf/10.1186/s12978-021-01116-9.pdf>, posećen 7.1.2022.
31. Draškić, M. (2015) *Porodično pravo i prava deteta*, Beograd:Pravni fakultet Univerziteteta u Beogradu
32. Draškić, M. (2011) *Porodično pravo i prava deteta*, Beograd:Pravni fakultet Univerziteteta u Beogradu

33. Draškić, M. (2008) Nasilje u porodici: prva presuda Vrhovnog suda Srbije, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, 2, str. 341-351
34. Draškić, M. (2007) *Porodično pravo i prava deteta*, Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu
35. Drezgić, R. (2016) Istorija kontrole rađanja u Srbiji: sprečavanje i/ili prekid trudnoće, *Sociologija*, 3(LVIII), str. 335-349
36. Dutton, M. (1992) *Women response to Battering, Empowering and Healing the Battered Women: A model for Assessment and Intervention*, New York: Spring Publishing
37. Đorđević, D. (2014) Krivičnopravna zaštita od nasilja u porodici, U: Kolarić D. (ur) *Nasilje u Srbiji - uzroci, oblici, posledice i društvena reakcija*, Naučno-stručni skup sa međunarodnim učešćem, Beograd: Kriminalističko-policijska akademija, Fondacija „Hans Zajdel“, str. 64-75
38. Falb, L. K et al. (2014) Reproductive coercion and intimate partner violence among rural women in Côte d'Ivoire: a cross-sectional study, *Afr J Reprod Health*, 18(4), str. 61–69. Preuzeto sa <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5783178/>, posećen 13.4.2020.
39. Fattah, E. (1991) *Understanding criminal victimisation: An introduction to theoretical victimology*, Scarborough: Prentice - Hall Canada Inc
40. Finer, B. L. et al. (2005) Reasons U.S. women have abortions: quantitative and qualitative perspectives, *Perspectives on Sexual and Reproductive Health*, 37(3), str. 110-118. Preuzeto sa <https://www.guttmacher.org/sites/default/files/pdfs/pubs/psrh/full/3711005.pdf>, posećen 11.10.2021.
41. Flemming, R. (2021) Fertility control in ancient Rome, *Women's History Review*, 30(6), str. 896-914. Preuzeto sa <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/09612025.2020.1833491>, posećen 3.1.2022
42. Fleury-Steiner, R.E., Miller S.L. (2020) Reproductive Coercion and Perceptions of Future Violence, *Violence Against Women*, 26(10), str. 1228-1241.
43. Foster, G. D. et al. (2012) Attitudes and Decision Making Among Women Seeking Abortions at One U.S. Clinic, *Perspectives on Sexual and Reproductive Health*, 44(22), str. 118-120. Preuzeto sa

- https://www.guttmacher.org/sites/default/files/article_files/4411712.pdf, posećen 8.7.2021.
44. Gazmarian, A. J. et al. (1995) The relationship between pregnancy intendedness and physical violence in mothers of newborns, *Obstetrics & Gynecology*, 85(6), str. 1031-1038. Preuzeto sa <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/002978449500057X>, posećen 2.2.2021.
45. Gee, R.E. et al. (2009) Power over parity: intimate partner violence and issues of fertility control, *American Journal of Obstetrics and Gynecology*, 201(2), str. 148.e1-148.e7. Preuzeto sa [https://www.ajog.org/article/S0002-9378\(09\)00442-6/fulltext](https://www.ajog.org/article/S0002-9378(09)00442-6/fulltext), posećen 3.3.2021.
46. Grace, K. T. et al. (2020) Reproductive Coercion, Intimate Partner Violence, and Unintended Pregnancy Among Latina Women, *Journal of Interpersonal Violence* 0(0), str. 1–33. Preuzeto sa <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8162928/>, posećen 12.5.2021.
47. Gupta, J. et al. (2012) Abuse from in-laws and associations with attempts to control reproductive decisions among rural women in Côte d'Ivoire: a cross-sectional study, *BJOG*, 119, str. 1058–1066. Preuzeto sa <https://obgyn.onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1471-0528.2012.03401.x>, posećen 12.10.2020.
48. Hill, A.L. et al. (2019) Reproductive Coercion and Relationship Abuse Among Adolescents and Young Women Seeking Care at School Health Centers, *Obstetrics & Gynecology*, 134(2), str. 351-359. Preuzeto sa <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6687410/>, posećen 22.8.2021.
49. Himes, N.E. (1932) Birth control in Historical and Clinical Perspective, *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*, 160(1), str. 49-65
50. Hin, S. (2007) Family Matters: Economy, Culture and Biology: Fertility and Its Constraints in Roman Italy, *Princeton/Staford Working Papers in Classic Paper*, 100704, str. 1-18. Preuzeto sa <https://www.princeton.edu/~pswpc/pdfs/hin/100704.pdf>, posećen 11.1.2022.
51. Holliday, N. C., et al. (2017) Racial/Ethnic Differences in Women's Experiences of Reproductive Coercion, Intimate Partner Violence, and Unintended Pregnancy, *Journal of Women's Health*, 26(8), str. 828-835.

52. Ignjatović, T. (2011) *Nasilje prema ženama u intimnom partnerskom odnosu: Model koordiniranog odgovora zajednice*, Beograd: Rekonstrukcija Ženski fond
53. Ilijić, N. (1999) *Istorija zadruga kod Srba*, Beograd: Službeni list SRJ.
54. Ivanović, R. A., Ivanović, B. A. (2014) Krivično djelo silovanja u krivičnom zakonodavstvu Crne Gore, *Pravne teme*, 2(3), str. 92-110
55. Johnson, E. M. (2009) Redefining Harm, Reimagining Remedies, and Reclaiming Domestic Violence Law, *University of California, Davis Law Review*, 42(4), str. 1107-1164.
56. Jones, A.K. et al. (2016) Abusive Experiences and Young Women's Sexual Health Outcomes: Is Condom Negotiation Self-Efficacy a Mediator?, *Perspect Sex Reprod Health*, 48(2), str. 57-64. Preuzeto sa <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4909564/>, posećen 11.11.2021.
57. Jovanović, S. (2014) Problemi krivičnopravne reakcije na nasilje u porodici, U: Kolarić D. (ur) *Nasilje u Srbiji - uzroci, oblici, posledice i društvena reakcija*, Naučno-stručni skup sa međunarodnim učešćem, Beograd: Kriminalističko-policijska akademija, Fondacija „Hans Zajdel“, str. 248
58. Jovanović, S. (2006) Krivičnopravna zaštita od nasilja u porodici:nova rešenja, *NBP-Nauka, bezbednost, policija*, 11(2), str. 79-99
59. Jovašević, D., Đurđić, V. (2006) *Krivično pravo-posebni deo*, Beograd: Nomos
60. Jović, M.(2011) *Krivično pravo – opšti deo*, Novom Pazaru: Univerzitet u Novom Pazaru
61. Jović, M. (2011) *Krivično pravo – posebni deo (skripta I)*, Novi Pazar: Univerzitet u Novom Pazaru
62. Jović, M. (2002) Prinuda u krivičnom pravu, *Bezbednost*, 44(2), str. 268-297.
63. Katz, J. et al. (2017) Reproductive Coercion by Male Sexual Partners: Associations With Partner Violence and College Women's Sexual Health, *Journal of Interpersonal Violence*, 32 (21), str. 3301-3320. Preuzeto sa <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7144871/>, posećen 15.2.2020.
64. Kazmerski, T., et al. (2015) Use of Reproductive and Sexual Health Services Among Female Family Planning Clinic Clients Exposed to Partner Violence and Reproductive Coercion, *Matern Child Health J*, 19(7), str. 1490-1496.
65. Kellogg, A. (1970) Population Growth and International Law, *Cornell International Law Journal*, 3(1), str. 93-103. Preuzeto sa

- <https://scholarship.law.cornell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1015&context=cilj> ,
posećen 4.8.2021.
66. Kelly B. J., Johnson P. M. (2008) Differentiation among types of intimate partner violence: research, update and implications for interventions, *Family Court Review*, 46(3), str. 476-499.
67. Kosanović, M., Gajin, S., Milenković, D. (2010) *Zabrana diskriminacije u Srbiji i ranjive društvene grupe*, Beograd:Sapient
68. Kričković Pele, K. (2014) *Vantelesna oplodnja: rodne i društvene kontroverze*, Novi Sad:Pokrajinski zavod za rodnu ravnopravnost polova i ACIMSI- Centar za rodne studije.
69. Krstinić, D., Vasiljković, J. (2019) Oblici nasilja u porodici, *Pravo – teorija i praksa*, 7-9, str. 67-81
70. Lazarević, J., Škulić, M. (2017) Nove inkriminacije protiv polne slobode u Krivičnom zakoniku Srbije, *Bilten Vrhovnog kasacionog suda*, 2, str. 122-153
71. Lazarević, Lj. (2000) *Krivično pravo – posebni deo*, Beograd: Savremena administracija
72. Levin, I. (2006) *Seksualnost i društvo kod pravoslavnih Slovena od X do XVIII veka*, Beograd: Karpos.
73. Lévesque S., Rousseau C, Dumerchat M (2020) Influence of the Relational Context on Reproductive Coercion and the Associated Consequences, *Violence Against Women*, 0(00), str. 1–23.
74. Lukić, M. (2003) *Kriminološka analiza nasilja u porodici*, magistrarska teza, Niš
75. Lukić, M., Jovanović, S. (2003) *Nasilje u porodici - nova inkriminacija*, Beograd:Autonomni ženski centar. Preuzeto sa <https://www.womenngo.org.rs/publikacije/razvoj-dobrih-praksi/186-nasilje-u-porodici-nova-inkriminacija-2003>, posećen 10.3.2022.
76. Lehmann P., Simmons A. C., Pillai, K. V. (2012) Coercive Control in Abusive Relationships, *Violence Against Women*, 18(8), str. 913-933.
77. Leung, N. (2015). Education not handcuffs: A response to proposals for the criminalization of birth control sabotage, *University of Maryland Law Journal of Race, Religion, Gender & Class*, 15(1), str. 146-169. Preuzeto sa <https://core.ac.uk/download/pdf/56360408.pdf>, posećen 2.10.2021.
78. Loveland, E. J., Radhavan, C. (2017) Coercive Control, Physical Violence, and Masculinity, *Violence and Gender*, 4(1), str. 5-10.

79. Marinković, D., Lajić, O. (2012) *Kriminalistička metodika*, Beograd: Kriminalističko-policijska akademija
80. Memedović, N. (1988) *Krivično delo silovanja u jugoslovenskom pravu*, Beograd: Naučna knjiga
81. Miller, E., et al. (2016) A family planning clinic-based intervention to address reproductive coercion: a cluster randomized controlled trial, *Contraception*, 94(1), str. 58-67.
82. Miller, E., et al. (2014) Recent reproductive coercion and unintended pregnancy among female family planning clients, *Contraception*, 89, str. 122-128. Preuzeto sa <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4018410/>, posećen 12.20.2020
83. Miller, E., et al (2010) Pregnancy coercion, intimate partner violence, and unintended Pregnancy, *Contraception*, 81(4), str. 316-322. Preuzeto sa <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2896047/pdf/nihms164544.pdf>, posećen 17.7. 2021.
84. Miller, E., et al. (2007) Male Partner Pregnancy-Promoting Behaviors and Adolescent Partner Violence: Findings From a Qualitative Study With Adolescent Females, *Ambulatory Pediatrics*, 7, str. 360-366
85. Miller, E., Silverman, G. J. (2010). Reproductive coercion and partner violence: implications for clinical assessment of unintended pregnancy, *Expert Review of Obstetrics & Gynecology*, 5(5), str. 511-515. Preuzeto sa <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3282154/pdf/nihms250246.pdf>, posećen 3.4.2020
86. Miller, E., et al. (2007) Male Partner Pregnancy-Promoting Behaviors and Adolescent Partner Violence: Findings From a Qualitative Study With Adolescent Females, *Ambulatory Pediatrics*, 7, str. 360-366.
87. Miller, W.B. (1974) Relationships between the intendedness of conception and the wantedness of pregnancy, *Journal of Nervous and Mental Disease*, 159(6), str. 396-406.
88. Milosavljević, S., Petrušić, N. (1999) *Abortus: pravni, medicinski i etički pristup*, Niš: Ženski istraživački centar za edukaciju i komunikaciju.
89. McCauley, L.H., et al. (2015) Sexual and Reproductive Health Indicators and Intimate Partner Violence Victimization Among Female Family Planning Clinic Patients Who Have Sex with Women and Men, *Journal of Women's Health*, 24(8), str. 621-628. Preuzeto sa

- <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4545318/pdf/jwh.2014.5032.pdf>,
posećen 11.12.2020.
90. McCauley, H.L. et al. (2014) Mental health impacts of reproductive coercion among women in Côte d'Ivoire, *International Journal of Gynecology and Obstetrics*, 127(1), str. 55-59. Preuzeto sa <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5783185/>, posećen 12.12.2021.
91. McCauley H.L., et al. (2014a) Mental health impacts of reproductive coercion among women in Côte d'Ivoire, *International Journal of Gynecology and Obstetrics*, 127, 56. Preuzeto sa <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5783185/pdf/nihms903684.pdf>, posećen 30.3.2020.
92. Moore, M. A., Frohwirth, L., Miller, E. (2010). Male reproductive control of women who have experienced intimate partner violence in the United States, *Social Science and Medicine*, 70(11), str. 1737-1744. Preuzeto sa <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0277953610001681>, posećen 20.4.2020.
93. Mosier-Dubinsky, J. (2013) Women in Ancient Rome, *Johnson County Community College Honors Journal* 4(2), str. 1-15. Preuzeto sa https://scholarspace.jccc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1040&context=honors_journal 14.1.2022.
94. Mršević, Z. (1994) *Ženska prava su ljudska prava*, Beograd:SOS telefon za žene i decu žrtve nasilja, Autonomni ženski centar protiv seksualnog nasilja, Centar za ženske studije i komunikaciju
95. *Nasilje nad ženama – Prepreka u razvoju, Međunarodni dokumenti* (2005) Beograd: Autonomni ženski centar. Preuzeto sa <http://www.womenngo.org.rs/publikacije-dp/medjunarodni%20dokumenti.pdf>, posećen 3.3.2022
96. Nikolajski, C., et al. (2015) Race and reproductive coercion: A qualitative assessment, *Womens Health Issues*, 25(3), str. 216–223. Preuzeto sa <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4430345/>, posećen 28.4.2020
97. Nikolić-Ristanović, V. (1989) *Žene kao žrtve kriminaliteta*, Beograd: Naučna knjiga
98. Northrige, L. J. et. al. (2017) Reproductive Coercion in High School-Aged Girls: Associations with Reproductive Health Risk and Intimate Partner Violence, *Journal of Pediatric and Adolescent Gynecology*, 30(6), str. 603-608.

99. O'Neal, W. J. (1993), The Status of Women in Ancient Athens, *International Social Science Review*, 68 (3), str. 115-121. Preuzeto sa https://www.yourhomeworksolutions.com/wp-content/uploads/edd/2020/01/o_neal__status_of_women_in_athens.pdf, 14.1.2022
100. Ostojić, E. (1999) *Drugi pogled na svet – Ne živet sa nasiljem*, Zenica: Medica
101. Pajvančić, M. (2010) *Ustavni okvir ravnopravnosti polova*, Novi Sad: Pravni fakultet u Novom Sadu, Centar za izdavačku delatnost
102. Pajvančić, M. (2009) *Komentar Ustava Republike Srbije*, Beograd: Konrad Adenauer
103. Pallitto, C. C., O'Campo, P. (2004) The Relationship Between Intimate Partner Violence And Unintended Pregnancy: Analysis of a National Sample From Colombia, *International Family Planning Perspectives*, 30(4), str. 166-169. Preuzeto sa https://www.guttmacher.org/sites/default/files/article_files/3016504.pdf, posećen 10.6.2021.
104. Panov, S. (2008) *Porodično pravo*, Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Službeni glasnik
105. Panos. D. B. (1964) The Ancient Greek Family, *Social Science*, 39(3), str.156-175. Preuzeto sa <https://www.jstor.org/stable/23907609>, posećen 14.1.2022.
106. Park, J., et al. (2016) Reproductive coercion: uncloaking and imbalance of social power, *American Journal of Obstetrics and Gynecology*, 214(1), str. 74-78.
107. Parker, R. (2005) *Polytheism and Society at Athens*, Oxford:Oxford University Press
108. Patel, R. P. Laz, H. T., Berenson, B. A. (2015) Patient Characteristics Associated with Pregnancy Ambivalence, *Journal of Women's Health*, 24(1), str. 37-41.
109. Paterno, M. T., et al. (2018) Exploring reproductive coercion in relationship contexts among young adult, primarily African American women at three women's health clinics, *Journal of Interpersonal Violence*, 0(00), str. 1-24
110. Pejak-Prokeš, O. (2006). Nasilje u porodici, *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, 78(1-2), str. 46-58.
111. Pejović, D. (2016) Sloboda odlučivanja o rađanju dece u Nacrtu Građanskog zakonika Republike Srbije, *Glasnik Advokatske komore Vojvodine*, str. 216-226
112. Petrušić, N., Konstantinović Vilić, S. (2012) *Vodič kroz sistem porodičnopravne zaštite od nasilja u porodici*, Beograd: Autonomni ženski centar
113. Petrušić, N. (2010) *Jurisprudencija Evropskog suda za ljudska prava u zaštiti reproduktivnih prava*, U: Konstantinović Vilić, S., Petrušić, N. (ur.) *Žene, zakon i društvena stvarnost* (knjiga druga), Niš: Sven, str. 78-97

114. Phillips, J.S. et al. (2016) Reproductive coercion: an under-recognized challenge for primary care patients, *Family Practice*, 33(3), str. 286-289.
115. Pizzarossa, B. L. (2018) Here to Stay: The Evolution of Sexual and Reproductive Health and Rights in International Human Rights Law, *Laws*, 7(3), str. 1-17.
116. Plunkett, L. (2014) Contraceptive sabotage, *Columbia Journal of Gender and Law*, 28(1), str.97–143. Preuzeto sa https://scholars.unh.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1092&context=law_facpub, posećen 30.9.2021
117. PrettyJohn, M.E. et al. (2021) Reproductive coercion, intimate partner violence, and pregnancy risk among adolescent women with a history of foster care involvement, *Child Youth Serv Rev*, 120. Preuzeto sa <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7945984/pdf/nihms-1648089.pdf>, posećen 11.1.2022
118. Price, E., et al. (2019) Experiences of Reproductive Coercion in Queensland Women, *Journal of Interpersonal Violence*, 00 (0), str. 1-21.
119. Rajković, Lj. (2000). *Njemu meso njoj šta ostane: istraživanje odnosa prema muškoj i ženskoj deci*, U: Marina Blagojević (ur.), *Mapiranje mizoginije u Srbiji, diskursi i prakse (II tom)*, AŽIN, str. 221-224.
120. Raphael, J. (2003) Battering Through the Lens of Class, *Journal of Gender, Social Policy & the Law*, 11(2), str. 367-375.
121. Reed, J.S., et al. (2011) Good gay females and babies' daddies: Black lesbian community norms and the acceptability of pregnancy, *Culture, Health & Sexuality*, 13(7), str. 751-765. Preuzeto sa <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/21512921/>, posećen 10.10.2020
122. Redžić, F. S. (2011) O društvenom statusu žene u dosrednjevekovnoj i srednjevekovnoj Srbiji, *Zbornik radova Filozofskog fakulteta u Prištini*, 41, str. 515-535.
123. Ristanović Nikolić, V. (ur.) (2002) *Porodično nasilje u Srbiji*, Beograd: Viktimološko društvo Srbije i Prometej Beograd
124. Rosenbaum, E. J., DiClemente, J.R. (2020) Reproductive coercion sometimes works: evaluating whether young African-American women who experience reproductive coercion or birth control sabotage are more likely to become pregnant, *Health Services and Outcomes Research Methodology*, 20(4), str. 265-282. Preuzeto sa

- https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7384393/pdf/10742_2020_Article_213.pdf, posećen 10.11.2021
125. Rosenbaum E.J., et al. (2016) Predicting Unprotected Sex and Unplanned Pregnancy among Urban African-American Adolescent Girls Using the Theory of Gender and Power, *Journal of Urban Health*, 93(3), str. 493-510.
126. Rosenfeld, E.A. et al. (2018) Male Partner Reproductive Coercion among Women Veterans, *Am J Obstet Gynecol.*, 218(2), str. 239.e1–239.e8. Preuzeto sa <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5807143/>, posećen 15.12.2021
127. Rowlands, S., Walker S. (2019) Reproductive control by others: Means, perpetrators and effects, *BMJ Sexual & Reproductive Health*, 45 (1), str. 61-67. Preuzeto sa <https://srh.bmj.com/content/familyplanning/45/1/61.full.pdf>, posećen 21.9.2021
128. Rubinfeld (2013) The riddle of rape by deception and the myth of sexual autonomy, *The Yale Law Journal*, 122(6), 1375–1443. Preuzeto sa https://www.yalelawjournal.org/pdf/1153_3mf2xrp3.pdf, posećen 30.9. 2021.
129. Salam, A., Alim, A., Noguchi, T. (2006) Spousal Abuse Against Women and Its Consequences on Reproductive Health: A Study in the Urban Slums in Bangladesh, *Maternal and Child Health Journal*, 10(1), str. 83-94. Preuzeto sa <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/16362235/>, 17.4.2020
130. Samankasikorn, W., et al. (2019) Relationships of Reproductive Coercion and Intimate Partner Violence to Unintended Pregnancy, *JOGNN*, 48(1), 50-58.
131. Silverman, G. J. et al. (2020) Associations of reproductive coercion and intimate partner violence with overt and covert family planning use among married adolescent girls in Niger, *Eclinical Medicine*, 22(3). Preuzeto sa [https://www.thelancet.com/journals/eclinm/article/PIIS2589-5370\(20\)30103-6/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/eclinm/article/PIIS2589-5370(20)30103-6/fulltext), posećen 22.10.2021
132. Silverman, G. J., et al. (2020) Associations of reproductive coercion and intimate partner violence with overt and covert family planning use among married adolescent girls in Niger, *Eclinical Medicine*, 22, str. 1-8. Preuzeto sa <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7198910/pdf/main.pdf>, posećen 17.7.2021.
133. Silverman, G. J. et al. (2010) Male Perpetration of Intimate Partner Violence and Involvement in Abortions and Abortion-Related Conflict, *American Journal of Public Health*, 100(8), str. 1415-1417. Preuzeto sa

- <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2901296/pdf/1415.pdf>, posećen 9.7.2021.
134. Silverman, G. J. et. al. (2007) Intimate partner violence and unwanted pregnancy, miscarriage, induced abortion, and stillbirth among a national sample of Bangladeshi women, *BJOG: An International Journal of Obstetrics & Gynecology*, 114(110), str. 1248-1250.
135. Simić, D. (2015) Krivičnopravna zaštita od nasilje u porodici, *Kultura polisa*, 12(27), str. 523-534
136. Schulhofer, J. S. (2005). Rape in the twilight zone: When sex is unwanted but not illegal, *Suffolk University Law Review*, 2(38), str. 415-425. Preuzeto sa <https://cpb-us-e1.wpmucdn.com/sites.suffolk.edu/dist/3/1172/files/2005/03/SchulhoferFinal.pdf>, posećen 10.10.2021.
137. Skracic, I., Lewin, B. A., Steinberg, R. J. (2021) Types of Lifetime Reproductive Coercion and Current Contraceptive Use, *Journal of Women's Health*, 30(8), str. 1078-1085. Preuzeto sa <https://www.liebertpub.com/doi/pdfplus/10.1089/jwh.2020.8784>, posećen 14.12.2021
138. Stark, E. (2006) Commentary on Johnson's "Conflict and Control: Gender Symmetry and Asymmetry in Domestic Violence", *Violence Against Women*, 12(11), str. 1019-1025.
139. Stanimirović, V. (2011) Novi pogled na Hamurabijev zakonik (II deo), *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, 2, str. 91-121.
140. Stanojević, O. (2003) *Rimsko pravo*, Beograd: Službeni list SCG.
141. Stanković, O., Vodinelić, V. (1996) *Uvod u građansko pravo*, Beograd: Nomos
142. Stevanović, J. (2008) *Reproduktivna prava u Srbiji*, U: Adrijana Zaharijević (ur), *Neko je rekao feminizam? Kako je feminizam utica na žene XXI veka*, Beograd: Heinrich Böll Stiftung, str. 84-94.
143. Stojanović, Z. (2016) Silovanje bez prinude: Usaglašavanje KZ Srbije sa članom 36 Istanbulske konvencije, *NBP-Žurnal za krinimalistiku i pravo*, 1, str. 1-16
144. Stojanović, Z. (2013) O pojmu pretnje u krivičnom pravu, *NBP- Nauka, bezbednost, policija*, 18(2), str. 1-16
145. Stojičić, S. (2002) *Državno-pravna istorija srpskog naroda – istorijske sveske*, Niš.
146. Sutherland, A. M, Fantasia C.A., Fontenot H. (2015) Reproductive Coercion and Partner Violence among College Women, *JOGNN*, 44(2), str. 218-227

147. Tarzia, L., Hegarty K. (2021) A conceptual re-evaluation of reproductive coercion: centring intent, fear and control, *Reproductive Health*, 18(1), str. 1-10. Preuzeto 14.2.2022 sa https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC8077849/pdf/12978_2021_Article_1143.pdf
148. Teitelman, M. A. et al. (2011) Unwanted Unprotected Sex Condom Coercion by Male Partners and Self-silencing of Condom Negotiation Among Adolescent Girls, *Advances in Nursing Science*, 34(3), str. 243-259.
149. Thaller J., Messing J.T. (2016) Reproductive Coercion by an Intimate Partner: Occurrence, Associations, and Interference with Sexual Health Decision Making, *Health & Social Work*, 41(1), str. e11-e19. Preuzeto sa <https://academic.oup.com/hsw/article/41/1/e11/2356428>, posećen 20.5.2021.
150. Theil de Bocanegra, H. et al. (2010) Birth Control Sabotage and Forced Sex: Experiences Reported by Women in Domestic Violence Shelters, *Violence Against Women*, 16(5), str. 601-612.
151. Tošić, D. (2019) *Savremeni koncept nasilja nad ženama*, doktorska disertacija, Pravni fakultet, Niš.
152. Tuerkhemier, D. (2006) Conceptualizing Violence Against Pregnant Women, *Indiana Law Journal*, 81(2), str. 667-709. Preuzeto sa <https://www.repository.law.indiana.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1450&context=ilj>, 12.10.2021.
153. Turanjanin, V., Ćorović, E., Čvorović, D. (2017) Domestic violence in Serbia, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu*, 77, str. 75-101
154. United Nations Population Fund (UNFPA) (2004) *Programme of action of the International Conference on Population and Development*, Cairo: United Nations Population Fund. Preuzeto sa https://www.unfpa.org/sites/default/files/event-pdf/PoA_en.pdf, posećen 18.2.2022
155. Uysal, J. et al. (2020) “At Least I Didn’t Get Raped”: A Qualitative Exploration of IPV and Reproductive Coercion among Adolescent Girls Seeking Family Planning in Mexico, *Journal of Interpersonal Violence*, 37(7-8), str. 4740-4761.
156. Varadharajulu, D. S. (2020) The Burden of a Child: Examining the Effect of Pregnancy on Women’s Power in Ancient Egypt and Greece, *International Social Science Review*, 96(4), str. 1-17. Preuzeto sa

- <https://digitalcommons.northgeorgia.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1483&context=isr> , posećen 3.1.2022.
157. Vasiljević, L. (2008) Feminističke kritike pitanja braka, porodice i roditeljstva, U: Adrijana Zaharijević (ur), *Neko je rekao feminizam? Kako je feminizam uticao na žene XXI veka*, Beograd: Heinrich Böll Stiftung, str. 94-120
158. Vešović, M. (2015) Nasilje u partnerskim odnosima i porodici (krivičnopravni aspekt), *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, 2-3, str. 159-184
159. Vlašković, V. (2009) Pravo na zaštitu od nasilja u porodici kao subjektivno građansko pravo, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, 1, str. 249-264
160. Vujičić, N. (2016) Krivičnopravni i kriminološki aspekti seksualnog nasilja u Republici Srbiji, *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, 1, str. 119-136
161. William, C. M., Larsen, U., McCloskey, L. A. (2008) Intimate Partner Violence and Women's Contraceptive Use, *Violence Against Women*, 14(12), str. 1382-1396.
162. Willie, T.C. et al. (2021) Birth Control Sabotage as a Correlate of Womens Sexual Health Risk: An Exploratory Study, *Womens Health Issues*, 31(2), str. 157-163. Preuzeto sa <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/33218751/> , posećen 10. 12.2021.
163. Willie, T.C., et al. (2019) Investigating Intimate Partner Violence Victimization and Reproductive Coercion Victimization among Young Pregnant and Parenting Couples: a longitudinal study, *Psychol Violence*, 9(3), str. 278-287. Preuzeto sa <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC6510245/pdf/nihms863621.pdf> , posećen 10.10.2021.
164. Wingood G, DiClemente R. (1997) The effects of an abusive primary partner on the condom use and sexual negotiation practices of African-American women, *American Journal of Public Health*, 87(6), str. 1016–1018. Preuzeto sa <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1380941/pdf/amjph00505-0130.pdf>, posećen 10.3.2022.
165. World Health Organization, UNICEF, United Nations Population Fund and The World Bank, (2019) *Trends in Maternal Mortality: 2000 to 2017 WHO*, Geneva. Preuzeto sa <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/327596/WHO-RHR-19.23-eng.pdf?sequence=13&isAllowed=y> , posećen 11.9.2021.
166. Wu, J., Guo. S., Qu, C. (2005) Domestic violence against women seeking induced abortion in China, *Contraception*, 72(2), str. 117-121. Preuzeto sa <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/16022850/> , posećen 1.6.2021.

167. Vujaklija, M. (1980) *Leksikon stranih reči i izraza*, Prosveta, Beograd
168. Žunić, N. (2017) Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena i njena uloga u artikulaciji koncepta diskriminacije i artikulaciji političkih prava žena, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu*, 76, str. 169-192.
169. Škorić, M. (2005) Incest u starom Egiptu, *Sociološki pregled*, 4, str. 431-442.
170. Škulić, M. (2017) Krivično delo silovanja u Krivičnom pravu Srbije, *Crimen*, 3, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, 2-3, str. 393-441
171. Škulić, M. (2014) Nasilje u porodici: neki problemi zakonske inkriminacije i sudske prakse, U: Kolarić D. (ur) *Nasilje u Srbiji - uzroci, oblici, posledice i društvena reakcija*, Naučno-stručni skup sa međunarodnim učešćem, Beograd: Kriminalističko-policijska akademija, Fondacija „Hans Zajdel“, str. 34-51
172. Škulić, M. (2009) Krivično delo nasilje u porodici, U: Panov, S., Janjić-Komar, M, Škulić, M. (ur) *Nasilje u porodici*, zbornik sa naučnog skupa, Beograd:Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, str. 10-22
173. Škulić, M. (2003) *Maloletnici kao učinioci i kao žrtve krivičnih dela*, Beograd:Dosije

Korišćeni pravni izvori

1. Committee on Economic, Social and Cultural Rights (2016) General comment No. 22 (2016) on the right to sexual and reproductive health (article 12 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights). Preuzeto sa <https://digitallibrary.un.org/record/832961>., posećen 11.2.2022.
2. Committee on economic, social and cultural rights (2005), General comment no. 16, The equal right of men and women to the enjoyment of all economic, social and cultural rights (art. 3 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights). Preuzeto sa <https://www.refworld.org/docid/43f3067ae.html>, posećen 7.1.2022.
3. Dušanov zakonik. Preuzeto sa: https://www.harmonius.org/sr/pravni-izvori/jugoistocna-evropa/javno-pravo/srbija/Dusanov_zakonik.pdf, posećen 14.9.2021.
4. Family Code (California). Preuzeto sa https://leginfo.legislature.ca.gov/faces/codes_displayText.xhtml?lawCode=FAM&division=10.&title=&part=4.&chapter=2.&article=1., posećen 10.10.2021.

5. General comment No. 22 (2016) on the right to sexual and reproductive health (article 12 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights). Preuzeto sa: <https://digitallibrary.un.org/record/832961> , posećen 11.9.2021.
6. Hamurabijev zakonik. Preuzeto sa <https://ucionicaistorije.files.wordpress.com/2011/11/d185d0b0d0bcd183d180d0b0d0b1d0b8d198d0b5d0b2-d0b7d0b0d0bad0bed0bdd0b8d0ba.pdf>, posećen 3.3. 2021
7. Human Rights Committee, Views adopted by the Committee under article 5 (4) of the Optional Protocol, concerning communication No. 2324/2013 (CCPR/C/116/D/2324/2013), od 17. Novembra 2016. Preuzeto sa <https://juris.ohchr.org/Search/Details/2152> , posećen 20.9.2021.
8. Krivični zakonik, Sl. glasnik RS, br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019
9. Nacrt Građanskog zakonika. Preuzeto sa <https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/260615/260615-nacrt-gradjanskog-zakonika.html>, posećen 11.1.2022.
10. Opšta preporuka br. 19 Komiteta za eliminaciju diskriminacije žena (Nasilje nad ženama). Preuzeto sa https://www.womenngo.org.rs/images/CEDAW/opsta_preporuka_br19.pdf, posećen 3.1.2022.
11. Opšta preporuka br. 21 Ravnopravnost u braku i porodičnim odnosima. Preuzeto sa <http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2013/04/Op%C5%A1te-preporuke-Komiteta-za-ukidanje-svih-oblika-diskriminacije-%C5%BEena.pdf>, posećen 3.1.2022.
12. Porodični zakon, Sl. Glasnik RS, br. 18/2005, 72/2011 - dr. zakon i 6/2015
13. Predlog nacrta Zakona o istopolnim zajednicama. Preuzeto sa <https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/080321/080321-vest18.html>, posećen. 11.1.2022.
14. Recommendation 1450 (2000) Violence Against Women in Europe. Preuzeto sa <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=16783&lang=en>, posećen 5.10.2021.
15. Recommendation 1582 (2002) Domestic Violence Against Women. Preuzeto sa <http://assembly.coe.int/nw/xml/xref/xref-xml2html-en.asp?fileid=17055&lang=en>, posećen 5.10.2021
16. Recommendation Rec(2002)5 of the Committee of Ministers to member states on the protection of women against violence. Preuzeto sa

- https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=09000016805e2612 ,
posećen 5.10.2021.
17. Recommendation 1681 (2004) Campaign to combat domestic violence against women in Europe. Preuzeto sa <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17273&lang=en>, posećen 5.10.2021.
 18. Strafgesetzbuch – StGB. Preuzeto sa https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/index.html, posećen 20.2.2022.
 19. Strategija prevencije zaštite od diskriminacije, Službeni glasnik RS, br. 55/05, 71/05–ispravka, 101/07, 65/08, 16/11, 68/12 – US i 72/12 32
 20. Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima usvojena od strane Generalne skupštine Ujedinjenih nacija, 10. decembra 1948. godine. Preuzeto sa http://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/uploads/2012/11/images_files_UN_Opsta%20deklaracija%20o%20pravima%20coveka.pdf , posećen 6.8.2021.
 21. United Nations (1984) Report of the International Conference on Population, New York: United Nations. Preuzeto sa <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N84/214/34/PDF/N8421434.pdf?OpenElement> , posećen 4.8.2021.
 22. United Nations (1975) Report of the United Nations World Population Conference, New York: United Nations. Preuzeto sa <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N75/388/20/PDF/N7538820.pdf?OpenElement>, posećen 4.8.2021.
 23. United Nations (1968) Final Act of the International Conference on Human Rights, New York: United Nations. Preuzeto sa: https://legal.un.org/avl/pdf/ha/fatchr/Final_Act_of_TehranConf.pdf , posećen 4.8.2021.
 24. UN Human Rights Committee (HRC) (2000), CCPR General Comment No. 28: Article 3 (The Equality of Rights Between Men and Women). Preuzeto sa <https://www.refworld.org/docid/45139c9b4.html>, posećen 11.2. 2022.
 25. Ustav Republike Srbije, Sl. glasnik RS, br. 98/2006 i 115/2021.
 26. Ustav Republike Srbije iz 1990. godine. Preuzeto sa <http://mojustav.rs/wp-content/uploads/2013/04/Ustav-iz-1990.pdf>, posećen 10.1.2022.

27. Ustav Socijalističke Federativn Republike Jugoslavije iz 1974. godine. Preuzeto sa <http://mojustav.rs/wp-content/uploads/2013/04/Ustav-SFRJ-iz-1974.pdf>, posećen 10.1.2022.
28. Zakon o biomedicinski potpomognutoj oplodnji, Sl. glasnik RS, br. 40/2017 i 113/2017 - dr. Zakon
29. Zakon o ratifikaciji Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Sl. list SCG - Međunarodni ugovori, br. 9/2003, 5/2005 i 7/2005 - ispr. i Sl. glasnik RS - Međunarodni ugovori", br. 12/2010 i 10/2015
30. Zakon o ratifikaciji Konvencije o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena, Sl. list SFRJ- Međunarodni ugovori, br. 11/81
31. Zakon o ratifikaciji Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori, broj 7/71
32. Zakon o ratifikaciji Međunarodnog pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori, broj 7/71
33. Zakon o ratifikaciji Konvencije protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni ili postupaka, Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori, broj 9/91
34. Zakon o ratifikaciji Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima deteta, Sl. list SFRJ - Međunarodni ugovori, br. 15/90 i Sl. list SRJ - Međunarodni ugovori, br. 4/96 i 2/97

Sudske odluke

1. *Assange v Swedish Prosecution Authority* [2011] EWHC (Admin) 2849. Preuzeto sa <http://www.gdr-elsj.eu/wp-content/uploads/2012/06/High-Court-2-Novembre-2011-assange-approved-judgment-1.pdf>, 11.9.2021.
2. *A. S. v. Hungray, Communication No. 4/2004*, CEDAW/C/36/D/4/2004. Preuzeto sa <https://www.escri-net.org/caselaw/2009/v-hungary-communication-no-42004-cedawc36d42004>, posećen 10.10.2021.
3. *Boso v. Italy Application no. 50490/99*. Preuzeto sa [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:\[%2250490/99%22\],%22itemid%22:\[%22001-23338%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22appno%22:[%2250490/99%22],%22itemid%22:[%22001-23338%22]}) , posećen 3.1.2022.
4. *Evans v. the United Kingdom Application no. 6339/05*. Presuda od 10. aprila 2007. godine. Preuzeto sa [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-80046%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-80046%22]}) , posećen 20.9.2021.

5. *I. G. and others v Slovakia*, Application no. 15966/04, presuda od 13. novembra 2012. Preuzeto sa [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-114514%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-114514%22]}), posećen 14.2.2022.
6. *Kirkpatrick v Her Majesty the Queen*, File No. 39287. Preuzeto sa <http://www.westcoastleaf.org/wp-content/uploads/2021/07/Without-supporting-lit-392887-Kirkpatrick-v-Her-Majesty-the-Queen-Motion-Intervention-WC-LEAF-SUITABLE-FOR-POSTING.pdf>, posećen 10.5.2022.
7. *M. C. v Bulgaria*, application no. 39272/98. Presuda od 4.12.2003. godine. Preuzeto sa [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:\[%22M.C.%20v%20Bulgaria%22\],%22documentcollectionid%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22fulltext%22:[%22M.C.%20v%20Bulgaria%22],%22documentcollectionid%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]}), posećen 11.12.2021.
8. Presuda Apelacionog suda u Beogradu, Gž.2 782/2010 od 6.12.2010. godine
9. Presuda Apelacionog suda u Beogradu, Gž2 366/2010 od 17.5.2010. godine
10. Presuda Apelacionog suda u Nišu. Kž.I 1228/10 od 15. 3. 2010. godine
11. Presuda Apelacionog suda u Novom Sadu, Gž2 br. 281/11 od 26. 5. 2010. godine
12. Presuda Okružnog suda u Novom Sadu, Gž. 2816/2008 od 21.5.2008. godine
13. Presuda Okružnog suda u Subotici, Kž. 453/2008 od 22.7.2008. godine
14. Presuda Vrhovnog kasacionog suda, Rev. 5008/2019 od 12.12.2019
15. Presuda Vrhovnog kasacionog suda, Rev 2249/2016 od 15.12.2016. godine
16. Presuda Vrhovnog kasacionog suda, Rev 3629/2018 od 21.6.2018. godine
17. Presuda Vrhovnog kasacionog suda, Rev. 2844/2010, od 26. 5. 2010. godine
18. Presuda Vrhovnog suda Srbije, Rev. 3235/2008 od 18.12.2008. godine
19. Presuda Vrhovnog suda Srbije, Rev. 744/2009 od 1.4.2009. godine
20. Presuda Vrhovnog suda Srbije, Rev. 849/2006, od 8. 6. 2006. godine
21. *P. and S. v. Poland* Application no. 57375/08. Presuda od 30. oktobra 2012. godine. Preuzeto sa [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-114098%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-114098%22]}) , posećen 3.1.2022.
22. Rešenje Apelacionog suda u Beogradu, Gž2 br. 144/2011 od 9. 3. 2011. godine
23. Rešenje Apelacionog suda u Beogradu, Gž2 br. 771/10 od 17. 11. 2010. godine.
24. Rešenje Apelacionog suda u Beogradu, Gž2 br. 366/10 od 17. 5. 2010. godine
25. Rešenje Okružnog suda u Beogradu, Kž. 3370/2005 od 29. 12.2005. godine

26. *R(F) v DPP & A* [2013] EWHC (Admin) 945. Preuzeto sa <https://www.judiciary.uk/wp-content/uploads/JCO/Documents/Judgments/f-v-dpp-judgment.pdf>, posećen 20.11.2021.
27. *R. H. v Norway*, Application No. 17004/90. Preuzeto sa <https://www.globalhealthrights.org/wp-content/uploads/2016/12/H.-v.-NORWAY.pdf>, posećen 10.8.2021.
28. *R. v. Hutchinson* [2014] 1 SCR 346. Preuzeto sa <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/13511/index.do>, posećen 10.3.2022.
29. *R. R. v. Poland*, Application no. 27617/04. Presuda od 28. novembra 2011. godine. Preuzeto sa [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-104911%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-104911%22]}), posećen 20.9.2021
30. *Tysiac v. Poland*, Application no. 5410/03. Presuda od 20. marta 2007. godine, Preuzeto sa [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22tabview%22:\[%22document%22\],\[%22itemid%22:\[%22001-79812%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22tabview%22:[%22document%22],[%22itemid%22:[%22001-79812%22]}), posećen 10.10.2021.
31. *Ternovszky v. Hungary*, Application no. 67545/09. Presuda od 14. decembra 2010. godiine. Preuzeto sa [https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:\[%22001-102254%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/fre#{%22itemid%22:[%22001-102254%22]}), posećen 11.10.2021.
32. *W.P. v. the United Kingdom*, Application no. 8416/78. Presuda od 13. maja 1980, para. 6. Preuzeto sa [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-74270%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-74270%22]}), posećen 3.1.2022.

Internet izvori

1. Applications of Folbre's Analysis: Fertility Change. Preuzeto sa <https://uregina.ca/~gingrich/mar1298.htm>, posećen 4.11.2021.
2. Bušila kondom da bi ostala trudna! Žene svašta rade da bu uhvatile muškarce – a Dea je stvarno preterala. Preuzeto sa <https://www.espreso.co.rs/showbiz/zvezde/910373/kolumna-stomak-trudnoca-udaja-kondom>, posećen 1.7.2022.
3. Countries Where Abortion Is Illegal 2022. Preuzeto sa <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/countries-where-abortion-is-illegal>, posećen 23.4.2022.

4. Did a Hotel Cleaner Who Stole Sperm from a Used Condom Win Child Support? Preuzeto sa <https://www.vanguardngr.com/2019/11/woman-who-impregnated-self-with-stolen-semen-from-billionaire-wins-child-support-battle/>, posećen 1.7.2022
5. Declaration on Policies for Combating Violence against Women in a Democratic Europe. Preuzeto sa http://www.europrofem.org/contri/2_04_en/en-gend/05en_gen.htm, posećen 5.10.2021.
6. Ostala trudna na prevaru, dečko je tužio: zatvor. Preuzeto sa <https://direktno.rs/magazin/ljubav/411986/trudna-na-prevaru-decko-je-tuzio.html>, posećen 1.7.2022.
7. Sanger, M. (1922) Women and the new race. Preuzeto sa <https://www.bartleby.com/1013/8.html>, posećen 10.10.2021
8. "Stealthing": Berliner Polizist bekommt Bewährungsstrafe – weil er das Kondom abzog. Preuzeto sa <https://www.stern.de/neon/wilde-welt/gesellschaft/-stealthing---berliner-polizist-bekommt-bewaehrungsstrafe---weil-er-das-kondom-abzog-8498608.html>, posećen 5.5.2022

**UPITNIK KORIŠĆEN ZA POTREBE ISTRAŽIVANJA REPRODUKTIVNE
KONTROLE**

1. Koliko imate godina? _____ (upišite broj godina)
2. Koji je Vaš stepen obrazovanja? (štriklirajte jedan od ponuđenih nivoa obrazovanja)
 - Osnovna škola
 - Srednja škola
 - Viša škola
 - Fakultet
3. Koji je Vaš radni status?
 - Zaposlena
 - Nezaposlena
4. Koji je Vaš partnerski status?
 - Slobodna
 - U seksualno-emotivnoj vezi
 - U braku/vanbračnoj zajednici
5. Gde živite?
 - Mesto do 10000 stanovnika
 - Grad sa više od 10000 a manje od 50000 stanovnika
 - Grad sa više od 50000 a manje od 100000 stanovnika
 - Grad sa više od 100000 stanovnika
6. Koji oblik zaštite od trudnoće koristite?
 - Prekinut snošaj
 - Kondom
 - Kontracepcija (npr. pilule, dijafragma i sl.)
7. Da li ste ikada doživeli neki oblik nasilja od strane sadašnjeg ili nekog od bivših partnera?
 - Da
 - Ne
8. Da li Vam je partner (bivši ili sadašnji) ikada rekao daće Vas ostaviti ako ne zatrudnite?

- Da
 - Ne
9. Da li Vam je partner (bivši ili sadašnji) ikada rekao da će naći drugo ako ne zatrudnite?
- Da
 - Ne
10. Da li Vas je partner (bivši ili sadašnji) ikada prisilio ili vršio pritisak da zatrudnite?
- Da
 - Ne
11. Da li Vas je partner (bivši ili sadašnji) ikada naterao da imate seksualni odnos bez kondoma s namerom da ostanete trudni?
- Da
 - Ne
12. Da li Vas je partner (bivši ili sadašnji) ikada fizički povredio jer ste se suprotstavili njegovoj želji da ostanete trudni budući da u tom periodu niste želeli trudnoću?
- Da
 - Ne
13. Da li Vam je partner (bivši ili sadašnji) ikada rekao da uopšte ne bi trebalo da koristite kontracepciju?
- Da
 - Ne
14. Da li Vam je partner (bivši ili sadašnji) ikada oduzeo pilule za kontracepciju?
- Da
 - Ne
15. Da li Vam je partner (bivši ili sadašnji) ikada zabranio da koristite pilule za kontracepciju?
- Da
 - Ne
16. Da li Vam je partner (bivši ili sadašnji) ikada bacio pilule za kontracepciju?
- Da
 - Ne
17. Da li ste ikada od svog partnera (bivšeg ili sadašnjeg) krili da koristite neki oblik kontracepcije jer ste znali da se ne slaže sa tim?
- Da

- Ne
18. Da li je Vaš partner (bivši ili sadašnji) ikada izbušio rupe na kondomu kako biste ostali trudni?
- Da
 - Ne
19. Da li je Vaš partner (bivši ili sadašnji) ikada skinuo kondom tokom seksualnog odnosa s namerom da ostanete trudni?
- Da
 - Ne
20. Da li Vam je partner (bivši ili sadašnji) ikada rekao da će Vas ostaviti ako abortirate?
- Da
 - Ne
21. Da li Vam je partner (bivši ili sadašnji) ikada rekao da će Vas ostaviti ako zadržite trudnoću?
- Da
 - Ne
22. Da li Vam je partner (bivši ili sadašnji) ikada rekao da Vam neće dati novac za abortus iako tada niste imali ličnih primanja?
- Da
 - Ne
23. Da li Vas je partner (bivši ili sadašnji) ikada naterao da abortirate?
- Da
 - Ne
24. Da li Vas je partner (bivši ili sadašnji) ikada fizički povredio kako biste izgibili bebu?
- Da
 - Ne
25. Ukoliko ste imali iskustvo sa nekim od prethodno navedenih ponašanja od strane bivšeg ili sadašnjeg partnera ovde možete podeliti svoje iskustvo

